

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

**ÇANKIRI KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN VARLIĞI İÇİNDE TARİHİ KENT
MERKEZİNİN KENTSEL PEYZAJ TASARIMI AÇISINDAN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Nazan KUTER

PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM DALI

ANKARA

2007

Her hakkı saklıdır

Doç. Dr. Elmas ERDOĞAN danışmanlığında, Nazan KUTER tarafından hazırlanan “Çankırı Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Peyzaj Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi” adlı tez çalışması 12/01/2007 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı’nda **DOKTORA TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Elmas ERDOĞAN

Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Üye: Prof. Dr. Murat Ertuğrul YAZGAN

Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Üye: Prof. Dr. Zuhâl ÖZCAN

Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı

Üye: Prof. Dr. Mükerrrem ARSLAN

Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Üye: Doç Dr. Hasan YILMAZ

Atatürk Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Yukarıdaki sonucu onaylarım

Prof. Dr. Ülkü MEHMETOĞLU

Enstitü Müdürü

ÖZET

Doktora Tezi

ÇANKIRI KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN VARLIĞI İÇİNDE TARİHİ KENT MERKEZİNİN KENTSEL PEYZAJ TASARIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Nazan KUTER

Ankara Üniversitesi
Fan Bilimleri Enstitüsü
Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Elmas ERDOĞAN

Çağın en çarpıcı sosyal ve ekonomik olaylarından biri kuşkusuz, sanayileşmeye paralel olarak gelişen hızlı kentleşmedir. Sanayileşme kentlerde bir yandan, toplumsal ve ekonomik gelişme hızının artmasına yardımcı olurken, diğer yandan mekan tüketici bir rol oynamaktadır. Kentleşme açısından sanayileşme, teknolojik gelişme ve yeni toplumsal örgütlenmeler ve daha iyi yaşam koşulları sağlamış, ancak bu gelişmeler doğal ve tarihi çevrenin de bozulmasına yol açmıştır. Tarihi ve kültürel değerler açısından zengin yerleşmelere sahip Türkiye’de her geçen gün artan nüfus ve ekonomik aktiviteler, kentsel gelişmeyi ve arazi kullanım değerlerini etkilemekte, bu da giderek tarihi kentlerin sosyo-kültürel ve fiziksel yapısını değiştirmektedir.

Bu araştırmanın amacı; tarihi kent merkezlerinin, çevrelerindeki açık ve yeşil alanlarla birlikte korunarak kültürel sürekliliğinin sağlanması ve çağdaş yaşam koşullarıyla entegrasyonunun sağlanarak yaşanabilir mekanlar olarak gelecek kuşaklara aktarılması ve kentsel peyzaj tasarımının öneminin Çankırı Tarihi Kent Merkezi örneğinde ortaya konmasıdır.

Bu kapsamda, tarihi çevre koruma, kentsel peyzaj tasarımı, açık ve yeşil alan kavramları ile tarihi kent merkezlerinin tarihi ve mekansal gelişim süreçlerine değinilerek, araştırma alanı olan Çankırı tarihi kent merkezinde gerçekleştirilen arazi etüt çalışmaları ve anket uygulamaları sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda kent merkezinde yer alan doğal ve kültürel değerlerin sürdürülebilirliğinin sağlanması için öneriler geliştirilmiştir. Ayrıca, gerek Çankırı kenti için gerekse benzer araştırmalara veri tabanı oluşturmak amacı ile kentsel sit alanını kapsayan halihazır haritaların sayısallaştırılarak bilgisayar ortamına aktarılma işlemleri ile öznitelik bilgileri ve konumsal veriler ilişkilendirilerek sorgulamaya hazır hale getirilmiştir.

2007, 309 sayfa

Anahtar Kelimeler: Çankırı, açık ve yeşil alan, tarihi çevre koruma, kentsel peyzaj tasarımı, tarihi kent merkezi

ABSTRACT

Ph.D. Thesis

THE EVALUATION OF HISTORICAL CITY CENTER OF ÇANKIRI WITHIN THE PRESENCE OF ITS OPEN AND GREEN SPACES IN THE FRAME OF URBAN LANDSCAPE DESIGN

Nazan KUTER

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences Department of Landscape
Architecture

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN

One of the most stunning social and economic events, without a shadow of doubt, is the growth of rapid urbanization in parallel to industrialization. Industrialization does not only help increase the pace of social and economic improvement but it also plays a space consuming kind of role. From the point of urbanization, it provides technological advances, new social organizations and better living conditions, but on the other hand this conjuncture causes the degradation of natural and historical environment. In Turkey, as having historic and cultural assets, boom in both population and economic activities each day affect the urban development and values of land use, and consequently this fact alters the social, cultural and physical structure of historic cities gradually.

The scope of this research, within the frame of Çankırı's historic city center case, is to highlight the importance of urban landscape design in conservation of historical city centers with their surrounding open and green spaces in order to assure cultural continuity and their integration with modern living conditions to ensure their proper transfer to future generations as livable spaces.

On the above mentioned extend, conservation of historical places, urban landscape design, concept of open and green spaces and development process of city centers in terms of space and history were touched upon. Besides, according to the findings obtained from field surveys and inquiries carried out in the research field, proposals were pronounced to maintain the sustainability of natural and cultural values in Çankırı's historic city center. Additionally, existent maps covering the urban site under question were digitized and computerized and by this way positional data and self attributive information were linked together and arranged in order to build up a data base both for Çankırı and further inspections.

2007, 309 pages

Key Words: Çankırı, open and green space, the conservation of historical environment, urban landscape design, historical city center

TEŞEKKÜR

“Çankırı Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Peyzaj Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi” konulu doktora tez çalışmamda beni yönlendiren ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam ve danışmanım Doç. Dr. Elmas ERDOĞAN (Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi)’a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Çalışmamın her aşamasında yakın ilgi ve önerileri ile araştırmamı yönlendiren tez izleme komitesi üyeleri Prof. Dr. Murat E. YAZGAN (Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi)’a ve Prof. Dr. Zuhâl ÖZCAN (Gazi Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi)’a, araştırmalarım süresince görüşlerinden yararlandığım Prof. Dr. Ali YILDIRIM (ODTU Eğitim Bilimleri Fakültesi)’a ve Dr. Zuhâl DİLÂVER (Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi)’e, konu ile ilgili materyalleri sağlamamda yardımlarından dolayı Süheyla BÜYÜKTOPÇU (Çankırı Belediyesi İmar Müdürlüğü)’ya ve Ethem YENİGÜRBÜZ (Çankırı Belediyesi Basın-Yayın Halkla İlişkiler Müdürlüğü)’e teşekkür ederim.

Ankara Üniversitesi Çankırı Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü’nde göreve başladığımdan bu yana yakın ilgi ve desteklerinden dolayı tüm fakülte öğretim elemanlarına ve özellikle Araş. Gör. Kayhan MENEMENCİOĞLU ve ailesine çok teşekkür ederim.

Tüm çalışmalarım boyunca göstermiş oldukları sabır, destek ve yardımlarından dolayı sevgili eşim Semih KUTER’e ve aileme özel teşekkür ve şükranlarımı sunarım.

Nazan KUTER

Ankara, Ocak 2007

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
SİMGELER DİZİNİ.....	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	x
HARİTALAR DİZİNİ.....	xiii
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Literatür Özetleri.....	7
2. KURAMSAL TEMELLER.....	15
2.1 Açık ve Yeşil Alanlar.....	15
2.1.1 Açık ve yeşil alan kavramları.....	15
2.1.2 Açık ve yeşil alanların sınıflandırılması.....	18
2.1.2.1 Kentsel açık alanların sınıflandırılması.....	18
2.1.2.2 Kentsel yeşil alanların sınıflandırılması.....	20
2.1.2.3 Kentsel açık ve yeşil alanların sınıflandırılması.....	22
2.1.3 Açık ve yeşil alanların işlevleri ve önemi.....	24
2.1.3.1 Fiziksel işlevler.....	24
2.1.3.2 Sosyo-psikolojik işlevler.....	25
2.1.4 Açık ve yeşil alan sistemleri.....	26
2.1.5 Açık ve yeşil alan standartları.....	31
2.2 Tarihi Çevre Kavramı.....	34
2.2.1 Tarihi çevre koruma kavramı.....	38
2.2.2 Tarihi çevrenin korunmasının önemi ve gerekliliği.....	43
2.2.3 Tarihi çevrenin korunmasında yeşil alanların önemi.....	44
2.2.4 Dünyada tarihi çevre koruma düşüncesinin gelişimi.....	46
2.2.5 Türkiye’de tarihi çevre koruma düşüncesinin gelişimi.....	53
2.2.6 Koruma Amaçlı İmar Planları.....	60
2.3 Kentsel Tasarım ve Peyzaj Tasarımı Kavramları.....	68
2.3.1 Kentsel tasarım ve peyzaj tasarımının multidisipliner boyutu.....	82
2.3.2 Türkiye’de kentsel tasarım ve peyzaj tasarımı kavramlarının gelişimi.....	86
2.4 Anadolu-Türk Kenti ve Gelişimi.....	90
2.4.1 Tarihi kent merkezlerinde karşılaşılan sorunlar.....	106
2.4.2 Tarihi kent merkezlerinin korunmasında kentsel tasarımın ve peyzaj mimarlığının önemi.....	112
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	119
3.1 Materyal.....	119
3.2 Yöntem.....	121
3.2.1 Literatür ve veri toplama.....	121
3.2.2 Çankırı kentsel sit alanı etüt-analiz çalışması.....	123
3.2.3 Anket çalışması.....	127
3.2.4 Değerlendirme.....	130
4. ARAŞTIRMA BULGULARI.....	132
4.1 Çankırı Kenti ve Yakın Çevresinin Doğal ve Kültürel Özellikleri.....	132
4.1.1 Doğal özellikler.....	132

4.1.1.1 Topoğrafik ve jeolojik yapı.....	132
4.1.1.2 İklim.....	138
4.1.1.3 Flora – fauna.....	139
4.1.1.4 Peyzaj özellikleri.....	142
4.1.2 Kültürel özellikler.....	156
4.1.2.1 Tarihsel gelişim.....	156
4.1.2.2 Çankırı adının kronolojik gelişimi.....	164
4.1.3 Yerel mimari özellikler.....	165
4.1.3.1 Camiler ve mescitler.....	166
4.1.3.2 Medreseler.....	170
4.1.3.3 Hamamlar.....	171
4.1.3.4 Türbeler.....	171
4.1.3.5 Çeşmeler.....	172
4.1.3.6 Saat kulesi.....	174
4.1.3.7 Geleneksel Çankırı konutları.....	175
4.1.3.8 Çankırı İli'nde tescil edilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanları.....	186
4.1.4 Sosyo-ekonomik yapı.....	187
4.1.4.1 Nüfus.....	187
4.1.4.2 Eğitim.....	189
4.1.4.3 Endüstri ve ticaret.....	193
4.1.4.4 Sağlık hizmetleri.....	197
4.1.4.5 Kültür kurumları.....	198
4.1.5 Bölgesel ekonomik faaliyetler.....	204
4.1.5.1 Turizm.....	204
4.1.5.2 Tarım.....	209
4.1.5.3 Hayvancılık.....	212
4.1.5.4 El sanatları.....	214
4.2 Çankırı Kentsel Sit Alanı'nın Genel Yapısı.....	214
4.2.1 Çankırı kentsel sit alanının kentsel yapı içerisinde konumu ve mevcut alan/arazi kullanımları.....	215
4.2.2 Çankırı kentsel sit alanında teknik alt yapı ve donatı elemanları.....	219
4.2.2.1 Ulaşım.....	219
4.2.2.2 Donatı elemanları.....	221
4.2.3 Çankırı kentsel sit alanının mekansal yapısı.....	223
4.2.3.1 Mülkiyet durumu.....	223
4.2.3.2 Kat sayıları.....	225
4.2.3.3 Yapısal sistem - Yapı malzemesi.....	227
4.2.3.4 Yapısal durum.....	229
4.2.3.5 Konfor koşulları.....	231
4.2.3.6 Çankırı kentsel sit alanında bulunan tescilli yapıların mekansal dağılımı ve nitelikleri.....	233
4.2.4 Çankırı kentsel sit alanında bulunan mevcut bitkisel materyal.....	237
4.2.5 Çankırı kentsel sit alanında görülen fiziksel anlamda bozulmalar ve sorunlar.....	239
4.2.6 Çankırı kentsel sit alanına ilişkin anket sonuçları.....	240
4.2.6.1 Ankete katılanların ve 82 hanede yaşayan toplam 307 kişinin (ankete katılanlar dahil) sosyo- kültürel durumu.....	241

4.2.6.2 Ankete katılanların tarihi çevrenin korunmasına ilişkin görüşleri.....	250
4.2.6.3 Ankete katılanların araştırma alanına ilişkin görüşleri.....	251
4.2.6.4 Ankete katılanların kent içindeki açık ve yeşil alan kullanımına ilişkin görüşleri.....	253
4.2.6.5 Khi-kare testi ile yapılan karşılaştırmalar ve sonuçları.....	255
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	262
5.1 Çankırı Kentsel Sit Alanı Etüt-Analiz Çalışması.....	263
5.2 Çankırı Kentsel Sit Alanına İlişkin Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi.....	268
5.3 Çankırı Kentsel Sit Alanının Korunmasına Yönelik Kentsel Peyzaj Tasarım Önerileri.....	275
5.3.1 Çankırı kentsel sit alanı kentsel peyzaj tasarımı önerileri.....	275
5.3.2 Uzunyol Sokak ve Çankırı kentsel sit alanı için geliştirilen öneriler.....	283
KAYNAKLAR.....	290
EKLER.....	299
Ek 1 Çankırı Kentsel Sit Alanında Anket Yapabilmek İçin Çankırı Valiliği İle Yapılan Yazışma.....	300
Ek 2 Araştırmada Kullanılan Anket Formu.....	301
Ek 3 Çankırı Kentsel Sit Alanı Kentsel Peyzaj Tasarım Projesi.....	308
ÖZGEÇMİŞ.....	309

SİMGELER DİZİNİ

dB(A)	Desibel (ses şiddeti birimi)
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICCROM	International Center for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property – Kültür Varlığını Koruma ve Restorasyon için Uluslararası Araştırma Merkezi
ICOM	International Council of Museums – Uluslararası Müzeler Konseyi
ICOMOS	International Council of Monuments and Sites – Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi
KA�P	Koruma Amaçlı İmar Planı
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 2.1 Açık alanların sınıflandırılması.....	19
Şekil 2.2 Kentsel yeşil alanların sınıflandırılması.....	21
Şekil 2.3 Kentsel tasarım süreci	73
Şekil 2.4 Kentsel tasarımın yeri ve kent planlama, mimarlık ve peyzaj mimarlığı ile ilişkisi.....	83
Şekil 3.1 Çankırı kentsel sit alanının kent içindeki konumu.....	119
Şekil 3.2 Yöntem akış şeması.....	122
Şekil 3.3 Halihazır haritaların raster formatta bilgisayar ortamına aktarılarak rektifiye edilmesi.....	123
Şekil 3.4 Sayısallaştırılan haritaya ait öznitelik verilerinin bilgisayar ortamına aktarılması.....	124
Şekil 3.5 Tescilli yapı ve alanlara ait fotoğrafların “hot link” yardımıyla görüntülenmesi.....	126
Şekil 3.6 Tescilli yapıların ikamet durumu.....	129
Şekil 3.7 Konut ve konut altı ticaretlerin ikamet durumu.....	130
Şekil 4.1 Çankırı ili haritası.....	133
Şekil 4.2 Çankırı Kalesi.....	142
Şekil 4.3 Bülbül Pınarı mesire yeri.....	144
Şekil 4.4 Karaören göleti mesire yeri.....	146
Şekil 4.5 Büyük yayla.....	147
Şekil 4.6 Ilgaz Doruk Mevkii.....	149
Şekil 4.7 İndağı kaya mezarları.....	150
Şekil 4.8 Sakaeli Köyü kaya mezarları.....	151
Şekil 4.9 Bayramören Köprüsü’nün üstten görünüşü.....	151
Şekil 4.10 Bayramören Köprüsü.....	152
Şekil 4.11 Akbaş Köyü Köprüsü.....	153
Şekil 4.12 Çaylı Köyü Köprüsü.....	154
Şekil 4.13 Tuz Mağarası.....	155
Şekil 4.14 Çankırı kent merkezinin 20. yy. başlarında genel görünümü.....	164
Şekil 4.15 Büyük Camii.....	166
Şekil 4.16 Taş Mescit mevlevi semahanesi.....	169
Şekil 4.17 Taş Mescit.....	169
Şekil 4.18 Çivitçioğlu Medresesi.....	170
Şekil 4.19 Emir Karatekin Bey türbesi.....	172
Şekil 4.20 Saat kulesi.....	174
Şekil 4.21 Çankırı, geleneksel konutları.....	176
Şekil 4.22 Çankırı, geleneksel konutları.....	176
Şekil 4.23 Çankırı, geleneksel konutları.....	177
Şekil 4.24 Çankırı, geleneksel konutları.....	178
Şekil 4.25 Çankırı, geleneksel konutları.....	180
Şekil 4.26 Çankırı, Coşkaralar evinin avlusu.....	182
Şekil 4.27 Çankırı, Coşkaralar evinin ahşap dolapları.....	183
Şekil 4.28 Çankırı, Coşkaralar evinin ahşap tavan süslemesi.....	184
Şekil 4.29 Çankırı, çamaşırhane.....	185
Şekil 4.30 İlçelere göre köy-kent nüfusları.....	189

Şekil 4.31 Çankırı müzesi, arkeolojik eserler bölümü.....	200
Şekil 4.32 Çankırı müzesi, fosiller.....	201
Şekil 4.33 Çankırı müzesi, etnoğrafik eserler bölümü.....	202
Şekil 4.34 Çankırı müzesi, cam eserler bölümü.....	203
Şekil 4.35 Çankırı ili turistik haritası.....	204
Şekil 4.36 Kış sporları turizm merkezi.....	206
Şekil 4.37 Çankırı, yaran evi.....	208
Şekil 5.1 Çankırı kentsel sit alanının kuzey kesiminden görünüm.....	264
Şekil 5.2 Çankırı kentsel sit alanının orta kesiminden görünüm.....	265
Şekil 5.3 Çankırı kentsel sit alanının güney kesiminden görünüm.....	266
Şekil 5.4 Çankırı kentsel sit alanı, Uzunyol Sokak.....	284
Şekil 5.5 Çankırı kentsel sit alanı, Uzunyol Sokak cephe yenileme önerisi.....	284

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 2.1 Kentlerde yerleşim birimi ölçeğinde açık ve yeşil alanlar.....	22
Çizelge 2.2 Bazı yabancı ülke kentlerinde ve Türkiye’de kişi başına düşen yeşil alan miktarları.....	33
Çizelge 2.3 Kentsel, sosyal ve teknik alt yapı.....	34
Çizelge 2.4 Donatı elemanlarının sınıflandırılması.....	117
Çizelge 4.1 İlçeler itibarı ile yüzölçümü ve yükseklikler.....	133
Çizelge 4.2 2000 yılında yapılan genel nüfus tespitinin sonuçlarına göre ilçe nüfusları.....	188
Çizelge 4.3 Çankırı İli’nde, eğitim kademelerine göre 2002–2003 öğretim yılı okul-öğrenci-öğretmen-derslik-şube ve lojman sayıları.....	190
Çizelge 4.4 Mevcut sanayi kuruluşlarının sektörlere göre dağılımı.....	195
Çizelge 4.5 Maden varlığı.....	196
Çizelge 4.6 Sağlık kurumları durumu.....	198
Çizelge 4.7 1991 ve 1994 yılları arasındaki tarımsal veriler.....	209
Çizelge 4.8 Çankırı ili arazi dağılımı.....	210
Çizelge 4.9 Sulanabilir tarım arazisi.....	210
Çizelge 4.10 Seçilmiş ürünlerin ekim alanı ve üretim miktarı.....	211
Çizelge 4.11 Çankırı kentsel sit alanının mahallelere göre dağılımı, gelişimi ve 1995 yılı nüfus durumu.....	215
Çizelge 4.12 Kat sayıları.....	225
Çizelge 4.13 Yapısal sistem - yapı malzemesi.....	227
Çizelge 4.14 Yapısal durum.....	229
Çizelge 4.15 Konfor koşulları.....	231
Çizelge 4.16 Araştırma alanında bulunan mevcut bitki türleri.....	237
Çizelge 4.17 Araştırma alanında, anket yapılan konutların tescil durumu.....	241
Çizelge 4.18 Araştırma alanında, ankete katılanların hane reisine yakınlık derecesi.....	241
Çizelge 4.19 Araştırma alanında, ankete katılanların cinsiyete göre dağılımı.....	241
Çizelge 4.20 Araştırma alanında, ankete katılanların yaş gruplarına göre dağılımı.....	242
Çizelge 4.21 Araştırma alanında, ankete katılanların eğitim durumuna göre dağılımı.....	242
Çizelge 4.22 Araştırma alanında, ankete katılanların medeni durumuna göre dağılımı.....	243
Çizelge 4.23 Araştırma alanında, ankete katılanların çalışma durumuna göre dağılımı.....	243
Çizelge 4.24 Araştırma alanında, ankete katılanların meslek gruplarına göre dağılımı.....	244
Çizelge 4.25 Araştırma alanında, ankete katılanların çalışmama nedenleri.....	244
Çizelge 4.26 Araştırma alanında, anket yapılan 82 hanede yaşayanların cinsiyete göre dağılımı.....	245
Çizelge 4.27 Araştırma alanında, anket yapılan 82 hanede yaşayanların yaş gruplarına göre dağılımı.....	245
Çizelge 4.28 Araştırma alanında, anket yapılan 82 hanede yaşayanların eğitim durumuna göre dağılımı.....	246

Çizelge 4.29 Araştırma alanında, anket yapılan 82 hanede yaşayanların medeni durumuna göre dağılımı.....	246
Çizelge 4.30 Araştırma alanında, anket yapılan 82 hanede yaşayanların çalışma durumuna göre dağılımı.....	247
Çizelge 4.31 Araştırma alanında, anket yapılan 82 hanede yaşayanların meslek gruplarına göre dağılımı.....	247
Çizelge 4.32 Araştırma alanında, anket yapılan 82 hanede yaşayanların çalışmama nedenleri.....	247
Çizelge 4.33 Araştırma alanında, anket yapılan 82 hanenin gelir durumuna göre dağılımı.....	248
Çizelge 4.34 Araştırma alanında, anket yapılan 82 konutun mülkiyet durumuna göre dağılımı.....	248
Çizelge 4.35 Araştırma alanında, ankete katılanların oturma sürelerine göre dağılımı.....	248
Çizelge 4.36 Araştırma alanında, ankete katılanların ilgili konutta oturma nedenlerine göre dağılımı.....	249
Çizelge 4.37 Araştırma alanında, tescilli konutlardan mülkiyet sahibi olanların oturdukları konutlardan taşınmaları konusundaki fikirleri.....	249
Çizelge 4.38 Araştırma alanında, tescilli konutların onarım durumuna göre dağılımı.....	250
Çizelge 4.39 Araştırma alanında, tescilli konutlarda yapılan onarım türleri.....	250
Çizelge 4.40 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi çevrelerin neden korunması gerektiğine ilişkin görüşlerine göre dağılımı.....	251
Çizelge 4.41 Araştırma alanında, ankete katılanların anıtsal yapıların nasıl korunması gerektiğine ilişkin görüşleri.....	251
Çizelge 4.42 Araştırma alanında, ankete katılanların karşılaştıkları sorunların önem derecesine göre dağılımı.....	252
Çizelge 4.43 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi kent merkezinde yapılmasını istedikleri düzenlemelere ilişkin görüşleri.....	253
Çizelge 4.44 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi kent merkezinde bulunan bazı sokakların trafiğe kapatılıp kapatılmaması konusundaki görüşleri.....	253
Çizelge 4.45 Araştırma alanında, ankete katılanların kent içindeki açık ve yeşil alanların kullanım amacına göre dağılımı.....	254
Çizelge 4.46 Araştırma alanında, ankete katılanların kent içindeki açık ve yeşil alanlarla ilgili görüşleri.....	254
Çizelge 4.47 Araştırma alanında, ankete katılanların kent içindeki açık ve yeşil alanlardan beklentilerinin önem derecesine göre dağılımı.....	255
Çizelge 4.48 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi çevre bilinci ile cinsiyeti arasındaki ilişki.....	256
Çizelge 4.49 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi çevre bilinci ile eğitimi arasındaki ilişki.....	256
Çizelge 4.50 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi eserlerin neden korunması gerektiğine dair fikirleri ile eğitim arasındaki ilişki.....	257
Çizelge 4.51 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi kent merkezinde karşılaştıkları sorunlar ile yaşları arasındaki ilişki	257
Çizelge 4.52 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi kent merkezinde karşılaştıkları sorunlar ile cinsiyeti arasındaki ilişki	258

Çizelge 4.53	Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi çevre bilinci ile haneye giren net geliri arasındaki ilişki.....	259
Çizelge 4.54	Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi kent merkezinde yapılması gereken düzenlemeler hakkındaki fikirleri ile cinsiyeti arasındaki ilişki	259
Çizelge 4.55	Araştırma alanında, ankete katılanların kent içerisindeki açık ve yeşil alanların kullanım amaçlarına verdikleri önem derecesi ile yaşları arasındaki ilişki	260
Çizelge 4.56	Araştırma alanında, ankete katılanların açık-yeşil alanlardan beklentilerinin önem düzeyi ile yaşları arasındaki ilişki.....	261

HARİTALAR DİZİNİ

Harita 4.1 Mahalle sınırları.....	216
Harita 4.2 Arazi kullanım özellikleri.....	218
Harita 4.3 Ulaşım	220
Harita 4.4 Donatı elemanları.....	222
Harita 4.5 Mülkiyet durumu.....	224
Harita 4.6 Kat sayıları.....	226
Harita 4.7 Yapısal sistem - yapı malzemesi.....	228
Harita 4.8 Yapısal durumu.....	230
Harita 4.9 Konfor koşulları.....	232
Harita 4.10 Tescilli yapı ve alanlar.....	235
Harita 4.11 Mevcut bitkisel materyal.....	238

1. GİRİŞ

Aşırı nüfus artışı ve göçler paralelinde plansız ve denetimsiz olarak ortaya çıkan çarpık kentleşme olgusu, kentin kuşatılmasına, merkezde var olan dokunun zedelenmesine, tarihi, kültürel ve doğal değerlerin yok olmasına neden olmaktadır. Çarpık kentleşmenin yarattığı bu sorunlar, tüm ülke ekonomisini ve toplumsal barışı olumsuz yönde etkilemektedir.

Eski kentlerde yeni yapılaşmaların, yeni yerleşim alanlarının olması, dolayısıyla çağdaş teknoloji ürünlerinin kente girmesi durumu, bugün birçok ülkede sıklıkla karşılaşılan ve üzerinde özenle durulması gereken bir konu olarak ortaya çıkmaktadır.

Evrensel ölçekteki bütünleşme eğilimleri ile ilgili olarak gözlenen toplumlararası ekonomik, sosyal, kültürel etkileşim ve iletişim kentlerin fiziksel mekanlarında önemli değişikliklere neden olmaktadır. Hızlı ve denetimsiz nüfus artışı ve fiziksel büyüme sürecinde insan ve kent arasındaki bağlar kopmakta, kent hava – su - toprak kirliliğinin etkisiyle olumsuzluklar kaynağına dönüşmektedir. Bu olgu doğaya ve çevreye uyum süreci sonunda oluşturulan tarihsel kent dokusunun yok olması, eşi bulunmaz doğal ve kültürel zenginliklerin yıpranması sonucunu getirmektedir.

Türkiye metropoliten kentleri de, sanayi devrimi ve sonrasında yaşanan teknolojik gelişmeler, hızlı nüfus artışı, göç vb. nedenlerden kaynaklanan hızlı ve çarpık kentleşme olgusu ile karşı karşıya kalmıştır. Bu düzensiz, çarpık kentleşme olgusu, plansız arsa spekülasyonu ile birleşince kültürel, tarihi ve doğal mirasın yoğun olarak bulunduğu yaşam çevrelerini sağlıklı mekanlara dönüştürmekte ve ulusların kültürel kimlik sorunuyla karşı karşıya kalmalarına neden olmaktadır.

Bir kentin kimliği ya da karakteri, onun var oluşunun ve işleyişinin önemli bir parçasıdır. Başka bir deyişle, bir kent mekanının kimliğini belirleyen karakteri, o mekanın biçimsel ve özdeksel (maddesel) nitelikleri ile tanım ve anlam kazanmaktadır (Bilsel vd. 1994). Kent kültürü ve kentlilik bilincinin oluşumu ile kentin fiziksel

biçimlenmesi ve kent oluşumu arasında neden sonuç ilişkisi bulunmaktadır. Giderek bozulan, kirlenen ve tarihi kimliğini kaybeden kentsel çevrede, yaşam kalitesinin gerilemesi kaçınılmazdır. Karşılıklı etkileşim sürecinde, sağlıklı kentsel çevreler oluşturma yolunun bilinçli kentliler aracılığıyla kent kültürü oluşturmaktan geçtiği gibi, kentsel çevreyi iyileştirerek ve sürekliliğini sağlayarak bilinçli kentliler ve kent kültürü oluşturmak da mümkündür.

Kent kavramının oluşturulmasında ekonomik-kamusal, biçimsel, algısal ve tarihsel yaklaşımlar izlenmektedir. Ekonomik ve kamusal yaklaşım büyük ölçüde alan kullanımlarıyla, arsa değerleriyle ve bunları etkileyen erişilebilirlik ilişkileri ile sınırlı kalmaktadır. Biçimsel yaklaşım genelde tasarımcıların kente bakış şeklini ortaya koymaktadır. Biçimsel yaklaşımda, kentteki fiziksel biçim ile etkinlikler arasında belirleyici bir ilişki olduğu varsayılmaktadır. Algısal yaklaşım fiziki donanımların anlamlı bir biçimde algılanıp değerlendirildiği ve böylece mekanın kullanıcı ile ilişkisinin gözetildiği bir çevrede kentin mekansal ve fiziksel özelliklerini ele almaktadır. Bu yaklaşım kentsel çevreyi oluşturan öğelerde bir dengeye gereksinme olduğunu vurgulamaktadır. Bu denge hem algısal deneyimi güçlendiren çeşitliliği, karmaşıklığı, hem de kentin anlaşılır olmasını sağlayan tutarlılığı içermektedir. Tarihsel yaklaşım ise, kenti kökeninde anlamayı amaçlamakta, kentin tesadüfen ve kendiliğinden oluşmayıp sosyal / tarihsel değerler içerdiği düşüncesini işlemektedir. İnsanın kültürel, sosyal ve ekonomik yapısının mekandaki ifadesi olarak tanımlanan kent, kimliğini tarihi gelişiminden almaktadır. Tarihi gelişimin sürekliliği, tarihi çevrenin korunmasıyla sağlanmaktadır. Tarihsel gelişim süreci içinde kentler incelendiği zaman, özellikle iyi korunmuş kentlerde daha baskın görüntüler izlenmektedir. Bu görüntülerde çoğu kez iklim etkenleri, doğal yapı, yöresel gereçler, yapım tekniği, sosyo-ekonomik yapı ve kültürel izler kolaylıkla yakalanabilmektedir.

Özellikle birbirine benzeyen yapıların çoğunlukta olduğu bugünün kentlerinde kimlik çok önemlidir ve tarihi çevrelerin kent kimliği üzerindeki etkisinin büyük olduğu bilinmektedir. Çünkü, kentlere kimlik kazandıran ve kentlilerin kendilerini kentle özdeşleştirebileceği en önemli öğelerden biri kültürel, sosyal, ekonomik, arkeolojik ve estetik değerlere sahip olan tarihi çevrelerdir. Yok edildikleri takdirde hiçbir paha

karşılığı elde edilemeyecek olan tarihi çevreler, geçmişin doğa ve kültür değerlerini bugüne kadar getiren, nesiller arasındaki devamlılığı sağlayan ve tarihe tanıklık eden bilgi hazineleri olup, kentlerin algılanabilirliğini arttırmaktadır.

Türkiye, binlerce yıllık geçmişi olan uygarlıkların yaşadığı bir ülke olarak, çok zengin bir kültürel, doğal ve tarihi mirasa sahiptir. Ancak, Türkiye’de tarihi çevreyi bir bütün olarak koruyabilmek için gereken yasal çerçeve 1970’lerde oluşturulabilmiştir. Ne yazık ki daha önceki yıllarda tarihi kent merkezleri, planlama çalışmalarında öncelikli müdahale edilmesi gereken alanlar olarak görülmemiştir. 1973 yılında 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu çıkarılmış ve Türkiye’de tarihi çevrelerin bir bütün olarak tescil edilip yasal koruma altına alınmaları ancak bu tarihten sonra mümkün olabilmektedir. Tarihi çevre bilincinin gelişmesiyle tarihi, kültürel ve doğal mirasın kent bütünüyle birlikte korunması, değerlendirilmesi ve bu alanların öncelikli alanlar olarak planlanmasının gerekliliği ortaya konmuştur.

Tarihi çevrelerin korunmasında ve sürekliliğinin sağlanmasında bir koruma ve yenileme aracı olan kentsel tasarımdan yararlanılmaktadır. Kentsel tarihi çevrelerin ve özellikle de tarihi kent merkezlerinin bakımı, onarımı, korunması, kamusal mekanların oluşturulması ile kentsel ve mimari dokunun gelecek kuşaklara aktarılması kentsel tasarım aracılığıyla disiplinlerarası bir çalışmayı gerektirmektedir. Bu nedenle peyzaj mimarı, mimar, kent plancısı, sanat tarihçisi ve sosyolog gibi bir çok meslek disiplini bu çalışmalarda görev almaktadır.

Tarihsel ve kültürel değerlerin yoğun olduğu eski yerleşim alanlarındaki kent mekanlarının korunması, yaşatılması, geliştirilerek gelecek kuşaklara iletilmesinde, kültür dokularının özgün mimarisinin ve sanatsal imajın yorumlanması ve değerlendirilmesinde, önemli ölçüde değişim ve yenileme işlemlerine tabi kent parçaları ve kent merkezlerinin planlanmasında özellikle kentsel tasarım ve kentsel peyzaj tasarımı gibi kavramlar büyük önem kazanmıştır. Kentsel tasarım tekniğinde meydanların ve sokakların mekansal dokuları, yapıların mimari kimliği, kentsel peyzaj

ve kentsel donatının bütünleştirilmesi ve böylece mekansal ve sosyal kalitenin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Bu araştırmada çalışma alanı olarak Çankırı tarihi kent merkezinin seçilmesinin en önemli nedenlerinden biri, kentin büyük bir bölümünün plansız ya da koruma kaygısı taşımayan planlarla gelişmesi ve korunması gereken tarihi, doğal ve arkeolojik alanlarla içiçe bulunan tarihi kent merkezlerinin tarihi ve kültürel kimliğini yitirme tehdidi ile karşı karşıya olmasıdır. Kentin korunması ve geliştirilmesi için dikkate alınması gereken temel konulardan biri imar planlarıdır. Çözumsuz imar sorunlarını ortadan kaldırmak için kentler, sadece bu günün sorunlarını çözmeye çalışan yaklaşımlarla değil, uzun vadede gelişme eğilimleri ve hedeflenen kent özellikleri dikkate alınarak planlanmalıdır. Tüm kentlerde olduğu gibi, Çankırı tarihi kent merkezi için de önemli olan ulusal plan, bölge planları, çevre düzeni planı, nazım plan ve imar planı bütünselliği içinde gerçekleştirilebilecek kapsamlı bir planın oluşturulmasıdır.

Bugün birtakım sorunlarla karşı karşıya kalan tarihi kent merkezlerinin mevcut mekansal dokusunun korunması ve kullanılmasında kentsel peyzaj tasarımının etkinliğinin ortaya konmasını hedefleyen bu araştırmanın ana amaçları;

- Kentin tarihi ve mekansal gelişim süreci içinde fiziksel yapısının incelenmesi ve araştırma alanı üzerindeki olumlu/olumsuz etkilerin ortaya konması,
- Araştırma alanının tarihi kimliğini oluşturan anıtsal yapıların ve özelliklerinin belirlenmesi,
- Bir toplumun kültür birikimiyle biçimlenen ve nesiller arasında köprü olma görevi üstlenen tarihi çevrelerin korunması gerekliliğinin ortaya konması ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için tarihi karakter taşıyan sit alanlarının korunarak kente kazandırılmasında kentsel tasarım ve kentsel peyzaj tasarımının öneminin vurgulanması,
- Tarihi kent merkezinin çağdaş yaşam koşullarıyla entegrasyonunun sağlandığı, kültürel kimliğini sürdüren ve yaşanabilir mekanlar olarak gelecek nesillere aktarılmasında etkin olacak önerilerin geliştirilmesi,

- Tarihi kent merkezinde bulunan kültürel değerlerin peyzaj tasarımı çalışmalarıyla kentsel kimlik içerisinde yerlerini almalarının sağlanması,
- Tarihi yapılar ile kent dokusunun (yol, kavşak, park, meydan vd.) öneminin saptanması ve tarihsel çevre içinde dokuyu olumsuz etkilememek koşulu ile kullanıcıların boş zamanlarını değerlendirebilecekleri yaya mekanlarının yaratılması,
- Tarihi mekanların yaşatılmasında peyzaj düzenlemelerinin ve kentsel peyzaj elemanlarının (yapılar, duvarlar, kent donatıları, yollar, döşemeler, işaretler, çeşmeler, bitkiler vd.) öneminin saptanması,
- Tarihi mekan dokusunu çağdaş hale getirerek, kentle organik bağının kurulmasının gerekliliğinin vurgulanması,
- Tarihi kent merkezinde yaya-taşıt ikileminin neden olduğu sorunların irdelenmesi ve yeterli sayıda otopark alanlarının oluşturulması,
- Tarihi kent merkezinde yayalaştırma çalışmalarında, toplumsal aktivitelerde ve şehirselleşmenin görünümünde olumlu gelişmelerin sağlanması,
- Tarihi kent merkezinin korunmasında ve kültürel sürekliliğinin sağlanmasında meslekler arası işbirliğinin ve kentsel peyzaj tasarımı çalışmalarının öneminin irdelenmesi,
- Kentsel tasarım - peyzaj tasarımı – kentsel peyzaj tasarımı gibi birbirlerini bütünleyen kavramların irdelenmesi,
- Kentin açık ve yeşil alan varlığı içinde araştırma alanının önemi ve yerinin belirlenmesi ve değişen yaşam koşullarının etkisiyle araştırma alanında görülen çevre sorunlarının saptanması,
- Araştırma alanında yaşayan insanların sosyo-ekonomik özelliklerinin incelenerek, araştırma alanında karşılaştıkları sorunların ve bu sorunların çözümüne yönelik önerilerin saptanmasıdır.

Bu araştırma ile, tarihi kent merkezlerinin korunarak kültürel sürekliliğinin devam ettirilmesinde ve yaşanabilir mekanlar olarak çağdaş yaşam koşulları ile entegrasyonunun sağlanmasında kentsel tasarım ve kentsel peyzaj tasarımının önemi Çankırı tarihi kent merkezi örneğinde ortaya konmuştur. Böylece kentsel peyzaj tasarımı çalışmalarının öneminin irdelenmesi ve Çankırı kenti açık ve yeşil alan varlığı

içinde tarihsel kültürel mirasının korunması, değerlendirilmesi ve yaşatılması konusunda önemli katkılar elde edilecektir. Bu amaçlara ulaşabilmek için belirlenen yöntemin izlenmesiyle gerçekleştirilen araştırma beş bölümü kapsamaktadır.

Birinci bölümde, araştırmanın temel amacı, araştırma alanı olarak Çankırı tarihi kent merkezinin seçilme nedeni açıklanmıştır. Ayrıca araştırmayı yönlendirici nitelik taşıyan kaynak özetlerine yer verilmiştir.

İkinci bölümde, konuyla ilgili kuramsal açıklamalara yer verilmiş ve çalışmanın amaçları kapsamında açık ve yeşil alan kavramı ile tarihi çevre kavramı, tarihi çevre korumanın önemi ve tarihi kent merkezlerinin gelişim süreci, kentsel tasarım ve kentsel peyzaj tasarımı kavramları, tarihi kent merkezlerinin korunması, tarihi ve mekansal gelişimi ile kültürel sürekliliğinin sağlanmasında kentsel tasarım ile peyzaj mimarlığının önemi irdelenmiştir.

Üçüncü bölümde, araştırmanın amacı doğrultusunda kullanılan ve değerlendirilen materyal belirtilmiş ve araştırmada izlenen yöntem tanımlanmıştır.

Dördüncü bölümde, araştırma bulgularına yer verilmiştir. Bu kapsamda, Çankırı kenti ve yakın çevresinin doğal ve kültürel özellikleri ile araştırma alanının genel yapısı belirlenmiştir. Ayrıca izlenen yöntem çerçevesinde araştırma alanı kullanıcılarına yöneltilen anket çalışmasının sonuçları ortaya konmuştur.

Beşinci bölümde ise, araştırmanın amacı kapsamında gerçekleştirilen literatür verileri, arazi tespitlerinin hazırlanmasında yerinde yapılan arazi etüt ve gözlem çalışmalarıyla birlikte, 10.09.1996 tarihinde A. Yıldız OKÇUOĞLU tarafından hazırlanan “Çankırı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı” analitik etüt çalışmalarından da yararlanılarak yapılan sayısallaştırma işlemleri ile araştırma alanında yaşayan halk ile gerçekleştirilen anket sonuçları değerlendirilmiş, Çankırı Kenti Tarihi Kent Merkezi’nin kültürel sürekliliğinin sağlanarak korunmasına ve yaşanabilir mekanlar olarak düzenlenmesine ilişkin önerilere yer verilmiştir.

1.1 Literatür Özeti

Yapılan incelemeler sonucunda araştırma konusu ve alanıyla ilgili olan yerli ve yabancı kaynaklar tarih sırasına göre özetlenmiştir.

Eckbo (1964) “Urban Landscape Design” isimli eserinde, toplumun içinde yaşadığı fiziksel peyzaj mimarisinin kalitesinden bahsetmekte ve birey, insan topluluğu veya toplum ile bunların her birini çevreleyen peyzaj mimarisi arasındaki ilişkiyi göz önünde bulundurmak gerektiğine değinmektedir. Burada peyzaj mimarisi ile anlatılmak istenilen, verilen bir alan veya hareket bölgesindeki fiziksel elemanların tamamının oluşturduğu komplekstir.

Eckbo (1969) “The Landscape We See” isimli eserinde, kentsel tasarım ve peyzaj mimarlığı meslek disiplinlerinin çalışma alanlarını ve görevlerini örnekler vererek ele almıştır.

Bayraktar (1973) “İzmir Şehrinin İmarında Peyzaj Mimarisi ile İlgili Problemler ve Prensiplerin Tespiti” isimli eserinde İzmir Kenti’nin yapısına ve imarına uygun yeşil alan sisteminin belirlenmesi ve bu sistemin detaylarına yönelik önerilere yer vermiştir.

Yazgan (1979) “Safranbolu Kenti ve Yakın Çevresi Peyzajının Korunması ve Geliştirilmesi Üzerinde Bir Araştırma” konulu doktora tez çalışmasında, korumanın gelişim süreci ve kapsamı üzerinde durmuştur. Tarihi çevrenin korunması ve geliştirilmesinde peyzaj mimarlığı meslek disiplininin önemini vurguladığı çalışmasında korumayla ilgili yasa ve yönetmelikleri irdelemiş ve bu kapsamda Safranbolu Kenti ve yakın çevresi için önerilerde bulunmuştur.

Tanyeli (1987) “Anadolu-Türk Kentinde Fiziksel Yapının Evrim Süreci (11-15.yy)” konulu doktora tez çalışmasında, Anadolu’nun kentsel tarihinde apayrı bir aşama olarak ele alınması gereken Erken Türk dönemi kentinin fiziksel yapısını aydınlatmayı

amaçlamıştır. Türk çağının ilk dönemini, Beylikler dönemini ve erken Osmanlı dönemini ele alarak bu dönemlerdeki kentsel-fiziksel yapı özelliğini gösteren yerleşimler üzerinde araştırma ve incelemeler yapmıştır.

Türel (1988) “Ankara Kenti Yeşil Alanlarının Kullanım Etkinliklerinin Bugünkü Durumunu ve Yeterliliği İçin Alınması Gereken Önlemler” konulu yüksek lisans tezinde, kent içinde bulunan yeşil alanların artırılmasının çok zor ve bazen de olanaksız olması nedeniyle mevcut alanlara daha etkin koruma getirilmesi amacıyla yeniden düzenlenmesi ve oluşturulacak yeni yeşil alanların bu prensipler doğrultusunda düzenlenmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Bu konu kapsamında Ankara Kenti içinde bulunan mevcut yeşil alanların kullanım gereksinimine uygun olarak yeniden düzenlenmesi için öneriler geliştirmiştir.

Bostancı (1989) “Korunması Gerekli Tarihi Kentsel Dokulardaki Bozulma Nedenleri ve İskilip Çarşı Mahallesi Örneği” konulu yüksek lisans tez çalışmasında, korunacak değerlerin tanımı ve sınıflandırılması, koruma kavramı ve kentsel korumanın anlamı, kentsel korumayı gerektiren nedenler, korunacak değerlere uygulanabilecek koruma yöntemleri ve koruma anlayışının evrimi gibi konulara yer vermiş, İskilip Çarşı Mahallesi örneğinde koruma ve yaşatmayı irdelemiştir.

Çalışkan (1990) “3194 Sayılı İmar Yasası Açısından Kentlerimizde Açık-Yeşil Alan Sisteminin Geleceği ve Ankara Çankaya İlçesi Örneği” konulu yüksek lisans tezinde, kentlerde açık ve yeşil alanların önemine değinerek Çankaya Belediyesinin sorumluluğundaki ve belediye sınırları içindeki açık ve yeşil alanların bugünkü durumları, özellikleri, yeterlilikleri ve sorunları ele alınmış, uygulama örnekleri verilmiş, 3194 sayılı imar yasasının kentsel açık ve yeşil alanlara sağladığı katkı ya da olanaklar ile karşılaşılan sorunlar belirtilmiştir.

Moughtin (1992) “Urban Design: Street and Square” isimli eserinde, kentsel tasarımı mimarlığa bağlı olarak değerlendirmiştir. Bu kapsamda kentsel tasarımı, ölçek, düzen, birlik, denge, oran, simetri, ritm, armoni, kontrast gibi temel tasarım kavramlarına bağlı

olarak, mekan ile binaların oluşturduğu kompozisyonu organize eden kuvvet olarak tanımlamıştır.

Yazgan ve Erdoğan (1992) “Tarihi evrelerde Peyzaj Planlama” isimli eserlerinde, evre, koruma, kentsel koruma ve tarihi çevrelerde peyzaj planlama ilkeleri kavramlarını irdeleyerek tarihi çevrelerde peyzaj planlama proje örneklerine ver vermişlerdir.

Whitehand and Larkham (1992) “Urban Landscapes” isimli eserinde, kentsel peyzajın tarihi gelişimini ve kentleri şekillendiren glerin rollerini açıklayarak, bugünün çevresini anlamaya yardımcı olmakta ve gelecekte bunun akılcı bir şekilde yönetiminin nasıl olması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Alkan (1994) “Konya Tarihi Kentin Planlama Sorunları” konulu çalışmasında, Avrupa ve Türkiye’deki tarihi evre koruma-planlama yaklaşımlarına değinerek, tarihi kent parçalarının sınırlandırılması, tarihi kent parçalarında değişim aşamaları, gelişme hareketleri ve mevcut planlama kurumları ile tarihi kent planlaması arasındaki ilişki gibi konuları kuramsal çerçeveye bağlı olarak Konya Kenti rneğinde incelemiştir.

Bilsel vd. (1994) “Kentlerimizde Kimlik Arayışları ve Kentsel Tasarım Olgusuna Kent Kültürü / Kentlilik Bilinci / Kent Görünümü lemesiyle Yaklaşım” konulu çalışmalarında, kentlerde izlenen güncel kişilik bunalımı ya da başka bir ifade ile kimlik arayışları olgusunu inceleyerek, kimlik arayışlarına yanıt verecek bir kentsel tasarım yöntemi için, kent kültürü/kentlilik bilinci/kent görünümü üçlemesinden yararlanan bir yaklaşım geliştirmişlerdir.

Lang (1994) ise “Urban Design: The American Experience” isimli eserinde, kentsel tasarımda görsel analizlerle uygulamaların önemini vurgulamış ve kentsel tasarımcılar için teorisyenler yerine görsel analizciler terimini kullanmıştır. Görsel analizcilerin, mantığa ya da koda sahip yeni geometrik modeller ürettiklerini ve sosyal, mekansal ve mimari düzenin oluşturulması konularıyla ilgilendiklerini belirtmiştir.

Durmuş (1997) “Açık ve Yeşil Alanların Kullanım Özellikleri: Ankara Metropolü Çankaya Örneği” konulu uzmanlık tezinde, açık ve yeşil alan kavramları, sınıflandırılması, standartları, ülkemizde açık ve yeşil alanların gelişimi, imar planları ve imar uygulamalarında açık ve yeşil alanlar gibi konulara değinerek Ankara’nın kentsel gelişim sürecindeki açık ve yeşil alanlarını ortaya koymuştur. Bu kapsamda, Ankara metropolü, Çankaya İlçesi’nde açık ve yeşil alanlar ile park ve rekreasyon alanlarının kullanım özellikleri araştırması ile; Ankara metropolünde yaşayanların park ve yeşil alanlara karşı tutumları, değer yargıları, düşünceleri ve bu alanları kullanım biçimleri incelemiştir.

Ayhan (1998) “Çankırı Tarihi” isimli eserinde, Orta Asya Türk tarihi, Çankırı’nın tarih öncesi, tarih devirleri içinde Çankırı, Anadolu’ya yapılan Türk akınları, Osmanlı yönetiminde Çankırı ve Cumhuriyet Döneminde yerleşim özellikleri gibi konulara yer vermiştir.

Tunçer (1998) “Kentsel Tasarımın Tarihsel Çevre Korunmasında Etkin Olarak Kullanımı, ‘Böl ve Yönet Modeli’: Ankara, Konya, Antalya Tarihi Kent Merkezleri” konulu çalışmasında özellikle geleneksel kent dokuları ile içiçe olan tarihsel kent merkezlerinin planlamasında, kentsel tasarımın etkin olarak kullanılmasının yollarından biri olan “Böl ve Yönet Modeli” olarak tanımlanan planlama yaklaşımı ve bu yaklaşımın Ankara, Antalya ve Konya tarihsel kent merkezlerinde uygulanışını örneklerle açıklamıştır.

Binan (1999) “Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğü’nden Günümüze Düşünsel Gelişimin Uluslararası Evrim Süreci” isimli eserinde 1964 – 1996 yılları arasındaki korumayla ilgili uluslararası tüzük, anlaşma ve tartışma konularına yer vermiştir.

Günay (1999) “Urban Design is a Public Policy” isimli eserinde, kentsel tasarım tanımı ve içeriği konularının yanı sıra kentsel tasarımın konsept olarak çerçevesi kapsamında fiziksel uzayın evrimi, biyofiziksel ve sosyo-psikolojik sistemler, kentsel tasarımda

öznel ve nesnellik, estetik, nesnel terminoloji, kentsel tasarım süreci ve kentsel tasarım değişkenleri gibi konulara yer vermiştir.

Yaşlıca vd. (1999) “Peyzaj Tasarımının Kentsel Tasarım Süreci” konulu çalışmalarında, kentsel tasarım, kentsel tasarım sürecinde peyzaj tasarımının yeri ve kentsel tasarım ve peyzaj tasarımının ortak hedefleri konularına değinmiş ve Ankara Kenti’nde yapılan önemli peyzaj tasarım çalışmalarından örnekler vermişlerdir.

Arslan vd. (2000) “Yeşil Yol Planlaması: Ankara Örneği” isimli çalışmalarında, ekolojik, kültürel, rekreasyonel kaynakların kent halkı için kolayca ulaşılabilir olması ve çeşitli kullanımlara olanak sağlaması amacıyla geniş kapsamlı yeşil yol örgün sistemi uygun görmüşlerdir. Bu kapsamda Ankara Kenti için önerilen yeşil yol örgün sisteminde Çubuk, Bayındır Barajları, Hüseyin Gazi sırtları, İmrahor Vadisi, Eymir, Mogan Gölleri su toplama havzası gibi doğal formları izlemenin yanısıra, kentsel ölçekte farklı kullanımdaki açık alan ve yeşil yol sistemleri ile ilişki kurularak seçenekler sunmuşlardır.

Çelik (2000) “Tokat Kenti Mevcut Alan Kullanım Kararları ve Açık-Yeşil Alan Verilerinin Saptanması Üzerine Bir Araştırma” konulu doktora tezinde, parsellerden oluşan yapı adalarına, yapı adalarından oluşan mahallelere ve kent bütününe kadar uzanan mekansal kullanımlar, kentin doğal, fiziki, sosyal ve kültürel özellikleri de göz önüne alınarak değerlendirmiştir. Bu kapsamda, Tokat Kenti’nin 54 mahallesinin her birinin mevcut açık alan kullanımları ve yeşil alan miktarını saptamıştır.

Kaplan ve Küçükbaş (2000) “Kentsel Tasarımda Peyzaj Mimarlığının Yeri ve Kentsel Peyzaj Tasarımı” konulu çalışmalarında, kamusal mekanların yönlendirimi, konvansiyonel düzlemde disiplinlerarası ilişkiler, kentsel tasarım ve peyzaj mimarlığı iletişimi konularına değinmişlerdir. Bu kapsamda peyzaj mimarlığı ve kentsel tasarım işbirliğinde, mevcut ve gelecek kentlerin ya da kent bölümlerinin kurgulanmasında önerilere yer vermişlerdir.

Küçükerbaş ve Malkoç (2000) “Planlama ≠ Tasarım” konulu çalışmalarında, planlama ve tasarım kavramlarını ve aralarındaki farkları tüm boyutlarıyla ortaya koymuşlardır.

Gül ve Küçük (2001) “Kentsel Açık ve Yeşil Alanlar ve Isparta Kenti Örneğinde İrdelenmesi” konulu çalışmalarında kentsel açık ve yeşil alanların tanımı, önemi, sınıflandırılması, standartları kapsamında Isparta Kenti açık ve yeşil alanları, özel kullanıma ait açık ve yeşil alanlar, kamu kurum ve kuruluşlara ait yarı özel açık ve yeşil alanlar ve kent insanına hizmet eden kamusal açık ve yeşil alan olmak üzere üç grupta incelemişlerdir.

Özkadif (2001) “An Evaluation of Townscape Vocabulary As a Design Tool For Shaping Today’s Urban Environments” konulu doktora tezinde, bir mekan dili oluşturan kentsel peyzaj/seyrir kelimelerini bugünün tasarım dünyasına katmak için yorumlamaktadır. Bunu yaparken, biçimlerin ve görünüşlerin nasıl olduğunu tartışmak yerine, biçimler arası ilişkilerin nasıl oluştuğu yani sentaktik yapının nasıl kurulduğunu incelemektedir. Bu çerçevede, kente büyük ölçekten küçük ölçeğe bakmak yerine, sokak ölçeğinden kente bakış gibi farklı bir yol izlemektedir. Bu çalışmada, kentsel mekan, kentsel manzaradan yakalanmış birtakım kesitler olarak görmeye çalışılmış ve kentsel peyzaj/kentsel seyrir kuralları ile mekan oluşumunda kentsel tasarımın rolüne değinilmiştir.

Gencer (2002) “Kentsel Tasarım ve Peyzaj Mimarlığı: Hacı Bayram Camii Çevresi Örneği” konulu yüksek lisans tezinde, değişen planlama anlayışıyla birlikte ortaya çıkan kentsel tasarım eyleminde peyzaj mimarlığının durumu, kentsel tasarım çalışmalarındaki yönlendirici boyutu Hacı Bayram Camii çevresi kentsel tasarım çalışmaları kapsamında ele almıştır.

Ter (2002) “Konya Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Tasarımı Üzerine Bir Araştırma” konulu doktora tez çalışmasında, tarihi kent merkezlerinin korunarak kültürel sürekliliğinin devam ettirilmesinde ve yaşanabilir mekanlar olarak çağdaş yaşam koşulları ile entegrasyonunun sağlanmasında kentsel

tasarımın önemini Konya Tarihi Kent Merkezi örneğinde ortaya koymuştur. Bu kapsamda Konya Tarihi Kent Merkezinin yaşanabilir mekanlar olarak gelecek kuşaklara aktarılması için öneriler geliştirmiştir.

Kaplan vd. (2003) “Kentsel Tasarım Süreci ve Yöntemine İlişkin Bir Alan Çalışması; Çeşme-Dalyan Yerleşiminde Yeni Bir Yöntem Denemesi” konulu çalışmalarında, Çeşme-Dalyan yerleşmesinin kuramsal açıdan ele alınarak, yerleşmenin yaşamsal ve mekansal olarak tanımlanması ve bu alanda daha yaşanabilir kentsel mekanların yaratılmasına yönelik planlama ve kentsel tasarım çalışmalarının yapılması için saptanan atölye çalışmalarında; planlama-kentsel tasarım eğitimi, süreci ve yöntemlerinin önemini vurgulamaktadırlar.

Ahunbay (2004) “Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon” isimli eserinde, koruma düşüncesinin gelişimi ve kuramsal temeller, korunacak değerler ve değerlendirme ölçütleri, anıtlarda bozulmaya neden olan etkenler, restorasyon öncesinde yapılan çalışmalar, restorasyon projesinin hazırlanması, restorasyon teknikleri, tarihi çevre koruma, kültür varlıklarının korunması ile ilgili örgütlenme ve korumayla ilgili uluslararası tüzükler ve 378 sayılı ilke kararları gibi konulara yer vermiştir.

Çelik (2004) “Kentsel Peyzaj Tasarımı Kapsamında Tarihi Çevre Yenileme Çalışmasının Peyzaj Mimarlığı Açısından Araştırılması: Beypazarı Örneği” konulu doktora tez çalışmasında, tarihi çevre koruma ve yenileme çalışmaları, tarihi binaların bahçesiyle bir bütün olarak ele alınması konusu, tarihsel dokularda peyzaj çalışmalarının gerekliliği, kentsel tasarım ve peyzaj mimarlığı meslek disiplinleri arasındaki ilişkiyi vurgulamıştır. Bu kapsamda Beypazarı örneğinde kentsel peyzaj tasarım ilkeleri ve yerel yönetim modeli geliştirerek önerilere yer vermiştir.

Öztürk (2004) “Kentsel Açık ve Yeşil Alan Sistemi Oluşturulması: Kayseri Kent Bütünü Örneği” konulu doktora tezinde Kayseri Kenti’nin mevcut açık ve yeşil alanları, “sistem yaklaşımı” ile değerlendirmiştir. Çalışma kapsamında araştırma alanında açık

ve yeşil alanlar ile “sistem”e ilişkin sorunlar belirlenmiş ve ölçeğin gerektirdiği makro düzeyde öneriler geliştirmiştir.

Keleş (2006) “Kentleşme Politikası” isimli eserinde, kentleşme, farklı sistemlerde kent-kentleşme ve kent planlaması, kent planlaması kavramı, kent planlamasının evrimi, kent kuramları, kent planlaması kuramları, kent planlaması süreci, bölge gelişmesi için planlama, konut, gecekondü, kentbilim ve toprak sorunu, doğal yıkım olayları ve Türkiye, çevre sorunları ve politikası gibi konulara değinmiştir.

2. KURAMSAL TEMELLER

2.1 Açık ve Yeşil Alanlar

Kentleşme olgusuyla birlikte kentlerde nüfus yığılmaları ve kentsel yapı alanlarında büyümeler ortaya çıkmıştır. Kentlerdeki nüfus büyüklükleri ve bunlara ayrılmış olan alanlar arasındaki ilişkiler kentlerin karakterlerini ve özelliklerini büyük oranda ortaya koymaktadır. Kentlerde yaşayan insanların sağlıklı ve mutlu yaşamaları için kentin ekonomik ve sosyal yapısının geliştirilmesi gerekmektedir. Kentleşmeyle birlikte kente yapılan göçler sonucunda artan nüfus yoğunluğu, kent toplumunun doğal gereksinimleri ve biyolojik düzeni sağlaması açısından yeşil alanlar ile doğal çevrelerin öneminin artmasına neden olmuştur. Bu bölümde açık ve yeşil alan kavramları, açık ve yeşil alanların sınıflandırılması, açık ve yeşil alanların işlevleri, açık ve yeşil alan sistemleri ve açık ve yeşil alan standartları gibi konulara yer verilmiştir.

2.1.1 Açık ve yeşil alan kavramları

Kentler, sürekli olarak gelişen fiziksel mekanlar oldukları için, bu mekanlarda yer alan unsurların sürekli olarak düşey ve yatay yönlerde değişimi ve yoğunlaşması söz konusu olmaktadır. Kentsel mekanlarda görülen bu değişim ve yoğunlaşmalar, bir taraftan kentsel mekan içinde sıkışıklığa neden olarak serbest ve rahat yaşama olanağını ortadan kaldırmakta, diğer taraftan ise, çevreye doğru olan yayılmalarla ekonomik ve teknik zorluklara neden olmaktadır. Bugün endüstrileşme ve hızlı kentleşmenin görüldüğü büyük kentlerin çoğunda, nüfus artışına paralel olarak artan yapı yoğunluğu ve plansız gelişmeler ve yanlış yer seçimleri, kentlerin kırsal alanlarla olan ilişkilerinin kopmasına, kentte yer alan mevcut açık ve yeşil alanların hızla tüketilmesine, kent yaşamının monotonlaşmasına ve kentlerin insan yaşamı için sosyal, kültürel ve biyolojik açıdan yetersiz çevreler haline dönüşmesine neden olmaktadır.

Fiziksel, sosyal, biyolojik ve hijyenik yönden ortaya çıkan bu tip sorunların var olduğu bugünün kentlerinde insanları doğaya yaklaştıracak, onlara enerji ve canlılık verecek,

özellikle rekreasyonel aktivitelere olanak sağlayacak karakterde açık ve yeşil alanlara büyük gereksinim duyulmaktadır.

Kentleşme olgusuyla birlikte ortaya çıkan ve kentlerin fiziksel kalıpları içerisinde sürekli var olan açık ve yeşil alan kavramları, kentlerin biçimleriyle doğrudan ilişkili olduğu gibi, kentlerin fiziksel karakterlerinin oluşmasında da belirleyici olmuşlardır. Kent planlama uygulamalarında yüzyıllık bir geçmişe sahip olan açık alan - yeşil alan - açık ve yeşil alan kavramları farklı şekillerde tanımlanmaktadır.

Gold (1980) açık alanları, kentsel yerleşim alanlarında ve kent çeperinde fiziksel sınırlar oluşturarak, kentlerin doğal kimliklerinin ve peyzaj özelliklerinin sürdürülmesini sağlayan, doğal olarak bulunan veya insan eliyle şekillenmiş arazilerin genel adı olduğunu belirtmektedir. Yeşil alanları ise, kentsel doku içinde estetik, kültürel ve sürdürülebilir arazi kullanımına yönelik olarak çok amaçlı planlanan ve tasarlanan kamu veya özel mülkiyetteki alanlar olarak tanımlamaktadır.

Açık alan; insanın yaşantısını sürdürdüğü üzerinde yapı yapılmış kapalı alanların dışında kalan ya doğal durumda bırakılmış, ya da tarımsal ve konut dışı dinlenme amaçlarına ayrılmış kent parçasıdır. Yeşil alan ise; kent ve kasabalarda, insanların dinlenmesine, gezmesine, çocukların oynamasına ayrılan ve bu yerlerin yoğun yapılanmış bir görünüm kazanmasına engel olmak amacıyla kent yönetimlerince düzenlenen gezilik, ağaçlı yol gibi ortak kullanım alanı” olarak tanımlanmaktadır (Keleş 1980).

Yerleşmelerin fiziki planlamalarında barınma, çalışma, hizmetler ve ulaşım dışında kalan alanları, yeşil veya boş zamanları değerlendirme alanları / bölgeleri olarak tanımlanmaktadır (Çetiner 1972).

Açık ve yeşil alanlar, kent içi ve kırsal karakterdeki yerleşmelerde, insanların çeşitli rekreatif ihtiyaçları için yararlandıkları küçük-büyük yüzeyler ve boşluklardır. Bu tür

alanlar kentte yaşayanların fiziksel ve psikolojik gereksinimleri için dinlenme, eğlenme, spor yapma gibi aktivitelerine olanak tanırırlar (Pamay 1978).

Toplumbilimci Geray, açık ve yeşil alanları “kentleşme, endüstrileşme ile yoğunluk artışı sonucunda doğadan kopmakta, doğayı bozmakta olan insanın doğaya yaklaşmasını, onu korumasını, kullanmasını sağlayan alanlar” olarak tanımlamaktadır (Durmuş 1997).

Kentsel alanlardaki fiziki planlamanın çerçevesini çizen düzenlemeler ve uygulamalara yön veren yasa ve yönetmeliklerde açık ve yeşil alan kavramları şu şekilde tanımlanmaktadır. 3194 sayılı İmar Yasası öngörülerine dayanılarak hazırlanan İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine ait esaslara dair yönetmeliğin tanımlar bölümünde, “park, çocuk bahçesi ve oyun alanları olarak ayrılmış alanlara aktif yeşil alan” denmektedir. Yine 3194 sayılı İmar Yasası’nda türeyen Tip İmar Yönetmeliğinin II. bölüm 14. maddesinde kent bölgeleri tanımları ve alan kullanım şartları, sosyal ve kültürel alt yapı alanları başlığı altında yeşil alanlar, “toplumun yararlanması için ayrılan oyun bahçesi, çocuk bahçesi, dinlenme, gezinti, piknik, eğlence ve kıyı alanları toplamıdır. Metropol ölçeğinde fuar, botanik ve hayvanat bahçeleri ile bölgesel parklar bu alanlar kapsamındadır” şeklinde tanımlanmıştır.

Tüm bu tanımlar kapsamında **kentsel açık alanlar**; sadece orada yaşayanların değil, tüm kentlilerin ortak kullanım alanı olup, üzerinde yapı bulunmayan, sokak, cadde ve meydan vasıtasıyla kent içinde yer alan çeşitli bölüm ve yapıları birbirine bağlayan kamusal mekanları içermektedir. Açık alanlar, kentlerin fiziki yapılarında kitle boşluk ayarlamasına yardımcı oldukları için denge elemanıdır. **Kentsel yeşil alanlar**; insanların bir araya gelerek eğlenmesine, dinlenmesine olanak sağlayan, sosyal ilişkilerin kurulması, sürdürülmesi ve toplumsal ilişkilerin geliştirilmesinde büyük öneme sahip çocuk bahçesi, dinlenme alanı, gezinti alanı, oyun alanı, piknik alanı, eğlence ve kıyı alanlarının toplamıdır. Metropol ölçeğinde ise; fuar, hayvanat ve botanik bahçeleri ile bölgesel parklar da yeşil alan olarak nitelendirilmektedir. Yalnızca kentlinin doğrudan faydalandığı alanlar olmayıp, kent yakınında bulunan işlevsel yeşil

alanları da kapsayan **kentsel açık ve yeşil alanlar ise**; kentleşme, endüstrileşme ve kente yapılan göçler sonucunda oluşan nüfus artışı nedeniyle doğadan kopmakta olan insanların, fiziksel ve psikolojik gereksinimlerine olanak sağlayarak onların doğaya yakınlaşmalarını sağlayan alanlardır.

2.1.2 Açık ve yeşil alanların sınıflandırılması

Kendi içinde farklı karakterler gösteren açık ve yeşil alanlar, bilim adamları, plancılar ve kent bilimcileri tarafından fonksiyonlarına, büyüklüklerine, kent merkezine olan uzaklıklarına, konumlarına, mülkiyet durumlarına, ölçülerine, işlevlerine ve konumlarına göre farklı sınıflarda değerlendirilmektedir.

Ayrıca bu özelliklerinin dışında kentin fiziksel yapısı ve mekansal kalıpları ile kent bütünü içerisinde oluşturdukları sistemler ile kentlerin kullanım ve rekreasyonel işlevleri açısından da farklı şekillerde gruplandırılmaktadırlar. Bu nedenle açık alanlar, yeşil alanlar ve açık ve yeşil alanlar tek tek ele alınıp kronolojik sırada şu şekilde gruplandırılmıştır.

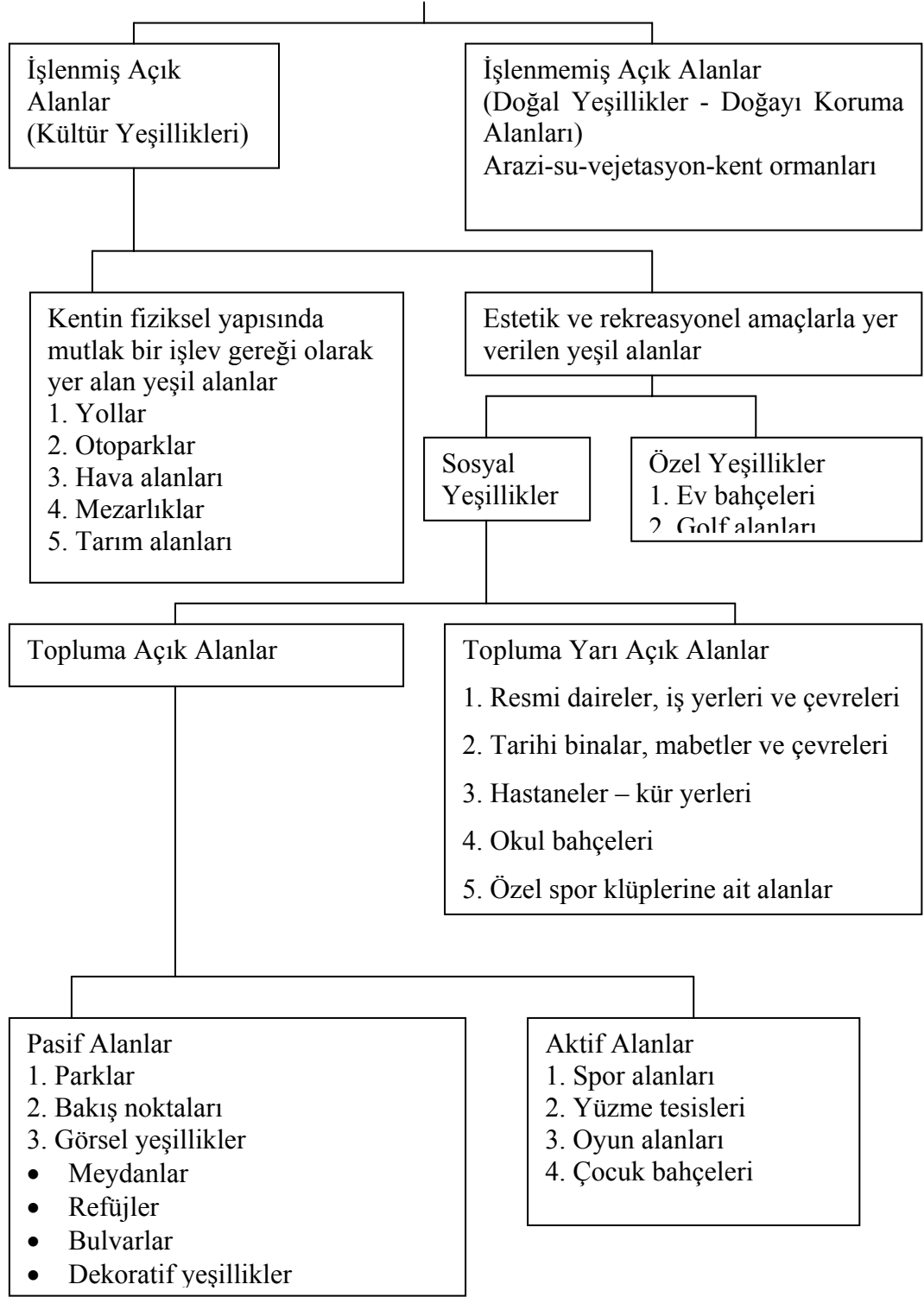
2.1.2.1 Kentsel açık alanların sınıflandırılması

Kent plancısı Samuel Zisman açık alanları üç gruba ayırmaktadır (Türel 1988);

- Yararlanılan alanlar (baraj gölleri, drenaj ve sel kontrol alanları, ulaşım alanları)
- Yeşil açık alanlar (park ve rekreasyon alanları, yeşil kuşaklar, yeşil yollar, meydanlar, bina çevreleri, doğayı ve peyzajı koruma alanları)
- Koridor açıklıklar (hareket, ulaşım ve geçit yerleri)

Açık alanlara ilişkin yapılmış olan başka bir sınıflandırma ise Şekil 2.1’de görülmektedir.

AÇIK ALANLAR

Şekil 2.1 Açık alanların sınıflandırılması (Bayraktar 1973)

Durmuş'a (1997) göre kentsel yerleşimlerde fiziksel özelliklerine göre açık alanlar;

- Düzenlenmemiş açık alanlar; Doğal durumlarıyla oldukları gibi bırakılmış alanlar.
- Düzenlenmiş açık alanlar; Yollar ve otoparklar, meydanlar, hava alanları, mezarlıklar, toplumun kullanımına açık olan ve olmayan yeşil alanlar olarak gruplandırılmaktadır.

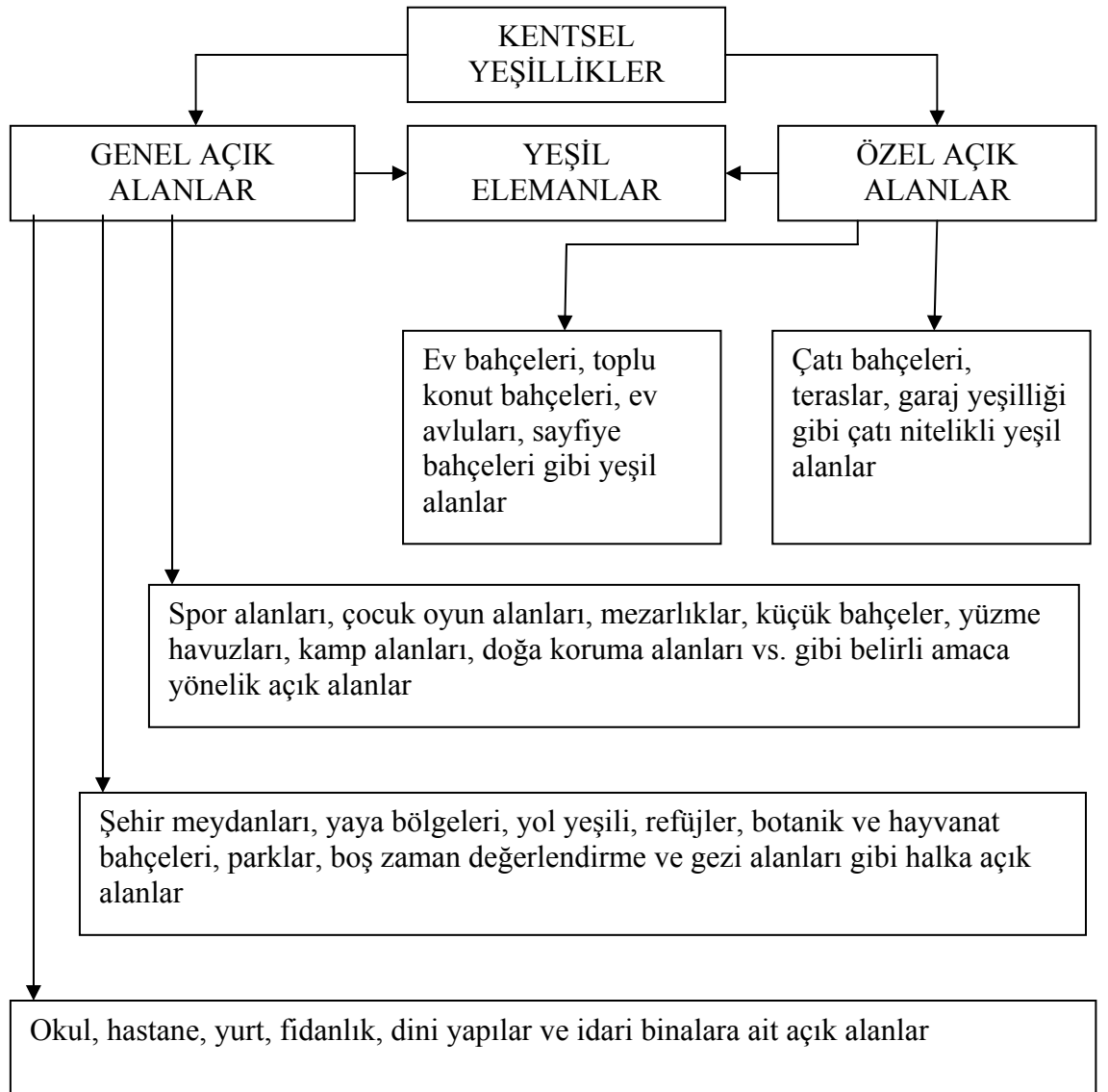
2.1.2.2 Kentsel yeşil alanların sınıflandırılması

Kent içindeki yeşil alanları, hizmet ettikleri kent birimine bağlı olarak işlev ve etkinliklerine göre bina düzeyinde, komşuluk düzeyinde, mahalle düzeyinde ve kent düzeyinde olmak üzere 4 grup altında sınıflandırmak mümkündür (Gül ve Küçük 2001);

- Konut düzeyinde yeşil alanlar: Yeşil alanların en küçük birimini oluşturmaktadır. Tek veya çok katlı konutların bahçeleri, teras ve çatı bahçeleri, balkon düzenlemeleri bu birim içinde değerlendirilmektedir. Bu düzeyde bina ile bahçe bütünlük arz etmektedir. Genellikle ön, yan ve arka bahçe olarak tanımlanmaktadır. Büyüklükleri, işlevleri ve estetik etkinlikleri, konut sahiplerinin kültür ve ekonomik durumu ile orantılı olduğu kadar kentin fiziksel ve toplumsal özellikleri de önemli rol oynamaktadır.
- Komşuluk ünitesi düzeyinde yeşil alanlar: Yaklaşık olarak 6 ile 400 konutu içeren ve 30 ile 5000 nüfusu barındırabilen kent birimidir. Alan olarak en fazla 15 ha.'lık bir alanı kaplayabilmektedir. Bu düzeydeki yeşil alanlar, çocuk bahçeleri, spor ve oyun alanları ve toplu konut bahçelerinden oluşmaktadır.
- Mahalle-semt düzeyinde yeşil alanlar: Üç komşuluk ünitesi kapasitesi kadar nüfusu en az 15.000 olan ve 15 ha.'lık alanı kapsamaktadır. Mahalle parkları, spor alanları, çocuk bahçeleri, oyun alanları ve okul bahçelerinden oluşmaktadır.
- Kent düzeyinde yeşil alanlar: Kent düzeyindeki yeşil alanların etki alanı, bütün bir kent halkına hizmet edecek büyüklük ve işleve sahiptirler. Yerleşim yerlerinin, nüfus ve yapı yoğunluğu arttıkça yeşil alan gereksinimi de büyümeye başlar. Bu nedenle mahalle düzeyindeki yeşil alanların en az üç katı olacak

şekilde 45.000 nüfusa, en az 135 ha.'lık bir alana ve hektar başına en az 350 kişilik bir kapasiteye sahip olmalıdır. Kent düzeyindeki yeşil alanlar, kent parkları, spor kompleksleri, rekreasyonel alanlar, hayvanat bahçeleri, botanik bahçeleri, fuar ve sergi alanları, kent içi yol-bulvar ve refüjler, yaya yolları, kent ormanları, koruluklar, yeşil kuşak ve mezarlıklar sayılmaktadır.

Richter (1981) kentsel yeşil alanları Şekil 2.2’de görüldüğü gibi sınıflandırmaktadır (Ter 2002);

Şekil 2.2 Kentsel yeşil alanların sınıflandırılması (Ter 2002)

2.1.2.3 Kentsel açık ve yeşil alanların sınıflandırılması:

Ergin (1989), kentlerde yerleşim birimi ölçeğinde açık ve yeşil alanları Çizelge 2.1’de görüldüğü şekilde sınıflandırmaktadır.

Çizelge 2.1 Kentlerde yerleşim birimi ölçeğinde açık ve yeşil alanlar (Ergin 1989)

Yerleşim Birimi Ölçeği	Açık ve Yeşil Alan Donanımları	Değerlendirme Ölçütleri
1. Mahalle Ölçeği - Konut yakın çevresi - Yapı adası	• Oyun yerleri • Oyun alanları • Mahalle parkları • Spor alanları	Ulaşılabilirlik: Yürüme ve görüş uzaklığı Büyüklik: m ² ve dekar olarak
2. Semt ölçeği	• Oyun parkları • Semt parkları • Spor alanları	Ulaşılabilirlik: genelde yürüme uzaklığı, bisiklet ve motorlu taşıt olanakları Büyüklik: Hektar olarak
3. Kent ölçeği	• Kent parkı, kent ormanı • Botanik ve hayvanat bahçeleri • Fuar ve sergi alanları • Su yüzeyleri • Oyun parkları, lunapark • Kapalı, açık spor alanları, statlar	Ulaşılabilirlik: Motorlu taşıt ve toplu taşıma olanakları Büyüklik: Hektar olarak donanım karmaşıklığı
4. Bölge ölçeği	• Bölge parkları, ulusal parklar • Ormanlar • Kamping, kamp alanları • Su kıyısı düzenlemeleri	Ulaşılabilirlik: Motorlu taşıt ve toplu taşıma olanakları Büyüklik: Hektar olarak donanım karmaşıklığı

Kentsel açık ve yeşil alanlar, kullanım durumlarına göre genel, yarı özel ve özel olarak 3 grup adı altında toplanmaktadır (Gül 2001);

- Kamusal (genel) açık ve yeşil alanlar: Toplumun yararlandığı veya tüm rekreasyonel ihtiyaçlarının karşılandığı kamusal alanlardır. Kent ve mahalle parkları, kent ormanları ve koruluklar, mezarlıklar, botanik bahçeleri, hayvanat bahçeleri, fuar ve sergi alanları, yol-bulvar ve refüjler, spor alanları gibi yerler sayılmaktadır.
- Yarı-özel açık ve yeşil alanlar: Çoğunlukla toplumun tümüyle yararlanamadığı sadece kurum ve kuruluşların çalışanları, ailesi veya belirli bir kesim tarafından belli şartlarda kullanıma açık alanlardır. Okullar, askeri alanlar, kamu kurum ve kuruluşları, fabrika bahçeleri gibi yerler sayılmaktadır.

- Özel açık ve yeşil alanlar: Sadece özel mülkiyetli alanlarda, sahipleri tarafından kullanılan alanlardır. Özel mülkiyetli konut veya toplu konutlar gibi yerler sayılmaktadır.

Tandy (1975), açık ve yeşil alanları kent makroformlarındaki yerleri ve kullanım amaçlarına göre şu şekilde sınıflandırmaktadır (Ter 2002);

- Lineer (çizgisel) rekreasyon alanları: Tren yolları, akarsular, dereler ve kanallar gibi kent içindeki parklar ve kentsel alanlar arasında bağlantı kuran ve rekreasyonel aktivitelere de olanak sağlayan açık ve yeşil alanlardır.
- Merkezi açık alanlar: Çok amaçlı kullanıma hizmet edecek alışveriş merkezleri, meydanlar vb. alanlar bu sınıf içerisine girmektedir.
- Rekreasyona yönelik gelişmeler: Göl vb. gibi rekreatif değeri olan alanların yakınında kurulmuş olan yerleşimlerdir.
- Spor alanları: İç ve dış mekanda yer alabilen sportif aktivitelere hizmet eden alanlardır.
- Dinlenme parkları: Sportif, kültürel ve sosyal aktivitelerin yer aldığı alanlardır.

Açık ve yeşil alanlar, Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu tarafından konumları ve hizmet ettikleri sosyal ünitelerin özellikleri açısından iki gruba ayrılmıştır. Bunlar;

- Kentsel ölçekli açık ve yeşil alanlar: Belirli yerlerde yeterli ölçüde bulunması gereken ve tüm kent halkına hizmet eden alanlardır. (kent parkı, botanik, hayvanat bahçeleri, bölge parkı, piknik yerleri, stadyum, yüzme havuzu, golf alanları)
- Yerel ölçekteki açık ve yeşil alanlar: İnsanları yaşam alanlarının yakın çevresinde bulunan ve kentte belirli bir eşit dağılım göstermesi gereken yeterli ölçü ve miktardaki alanlardır. (çocuk bahçesi, çocuk oyun alanları, spor alanları, mahalle parkları, semt parkları)

3194 sayılı İmar Yasası'nın uygulanması amacıyla çıkarılan Tip İmar Yönetmeliği'nin II. bölümünde kent bölgeleri, sosyal ve kültürel alt yapı alanları alt başlığında açık ve yeşil alanların, çocuk bahçeleri, parklar, piknik ve eğlence alanları ile spor ve oyun alanları olarak gruplandırıldığı görülmektedir.

2.1.3 Açık ve yeşil alanların işlevleri ve önemi

Kentleşme olgusuyla birlikte kentlere olan göçler nedeniyle oluşan nüfus yoğunluğu arsa spekülasyonlarına ve düzensiz yapılaşmalara neden olmuştur. Böylece kentlerde yer alan açık ve yeşil alanlar kentlilerin nefes aldığı, rahatladığı mekanlar haline dönüşmüştür. Teknolojik ve ekonomik gelişmelerle insan yaşamı kolaylaşırken, bu gelişmelerin sonucunda boş zamanların artması, açık ve yeşil alanlara olan gereksinimi artırmıştır. Kent yerleşimlerinde bulunan açık ve yeşil alanlar, hangi sınıfa ait olursa olsun, tek başlarına veya toplu olarak çok yönlü işlevlere sahiptir.

Bu işlevler, bu alanların kentlerin fiziksel yapısına sağladıkları yararlar ve mekansal özellikleri ile kent insanı üzerindeki sosyo-psikolojik etkileri açısından iki başlık altında toplamak mümkündür (Durmuş 1997).

2.1.3.1 Fiziksel işlevler

Açık ve yeşil alanların kentlerdeki fiziksel işlevleri ana başlıklarıyla şu şekilde özetlenebilir;

- Açık ve yeşil alanlar kentlerin fiziksel yapılanmalarında denge elemanlarıdır ve mekansal olarak kitle-boşluk dengesini sağlamaktadırlar
- Kentsel işlevler ve kullanım bölgeleri arasında ayırıcı, bağlayıcı görev üstlenmektedirler
- Kentin geometrik yapı kitleleri arasında yer alan yeşil alanlar kentin fiziksel yapısının ortaya koyduğu tek düzeliği kırıp, kentin katı kalıplarını yumuşatarak

kente organik bir yapı kazandırırken, kentte günlük, mevsimlik değişikliklerin algılanmasını da sağlamaktadırlar

- Yaya ve araç trafiğine olumlu katkı sağlamaktadırlar
- Açık ve yeşil alanların kent iklimi üzerinde çok yönlü etkileri vardır. Bunlar; biyolojik ortamlar olmaları nedeniyle oksijen ve karbondioksit üreterek temiz hava sağlamakta, hava sirkülasyonunu, günlük- mevsimlik ısı değişimlerini ve kent havasının nispi nemini düzenlemektedirler. Gürültü ve toz gibi olumsuz çevre etmenlerini azaltarak kente temiz hava, ışık, güneşlenme olanakları sağlamaktadırlar
- Özellikle kent çevresine yakın mekanlarda kent gelişimini yönlendirdikleri gibi, taban suyu depolama, erozyon kontrolü gibi işlevlere de sahiptirler
- Yapı kitlelerinin soğukluğunu yumuşatma, çirkin görünümleri maskeleye ve kente estetik görünümler sunmak gibi işlevlere de sahiptirler
- Açık ve yeşil alanlar kent mekanı içindeki bir insanla çevresi arasında ölçü yönünden denge kurarak mekanların daha iyi algılanmasını sağlamaktadırlar.

2.1.3.2 Sosyo – psikolojik işlevler

Açık ve yeşil alanların kentin fiziksel yapısı üzerindeki etkileri yanında kentte yaşayan insanların sosyal, psikolojik, hijyenik durumları üzerinde de önemli etkileri ve işlevleri vardır. Bunlar;

- Kentlerde yaşayan insanların çalışma dışı eğlenme ve dinlenme zamanlarına mekan sağlarken, insan-doğa ilişkisini canlı tutmaya çalışırlar
- İnsanların çalışma dışı, serbest zamanlarını çeşitli aktivitelerle değerlendirmesine olanak sağlarlar
- Kentsel yaşamda açık ve yeşil alanlar, sosyo-kültürel etkinlikler için önemli mekansal düzenlemeler olup, toplumsal ilişkilerin güçlendirilmesinde bireyin toplumsallaşmasına katkı sağlarlar
- Açık ve yeşil alanlar insanların bedensel, fizyolojik ve ruhsal gelişmeleri açısından önemli katkılar sağlarlar. Özellikle çocuk ve gençlerde yaratıcılık, kişilik gelişmesi,

arkadaşlık, kendine güven gibi psikolojik bedensel gelişimlerine yardımcı olacak etkilere sahiptirler.

Bugüne kadar farklı işlevler üstlenen açık ve yeşil alanlar irdelenen bu işlevleri ölçüsünde önem kazanmışlardır. Ekolojik ve rekreasyonel amaçlarla planlanan açık ve yeşil alanlar, kentsel büyümenin denetlenmesinde ve kent formunun oluşturulmasında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca kentlileşme için gerekli olan sağlıklı ve kaliteli kentsel çevrelerin oluşmasında açık ve yeşil alanların önemi büyüktür. Özellikle kentte yaşayan insanların fiziksel ve ruhsal gereksinimlerinin karşılanması, doğal zenginliklerin korunması, turizmin gelişmesi, konut alanları ile ticaret ve sanayi alanları arasında tampon bölge oluşturması, yaya ve taşıt ulaşımını kolaylaştırması gibi pek çok işlevler üstlenmiş olan açık ve yeşil alanların işlevlerini yerine getirebilmesi için sağlıklı bir şekilde hazırlanmış imar planı ve ekolojik uygulamalara ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak, Türkiye kentlerinde açık ve yeşil alanların büyük bir bölümünün, ani alınan kararlar doğrultusunda ve planlamadan uzak yapıldığı görülmektedir.

2.1.4 Açık ve yeşil alan sistemleri

Açık ve yeşil alanlar, fiziksel işlevleri ve kentlerin fiziksel planlamaları açısından bir sistem olarak ele alınmıştır ve kentin çevresini tümüyle saran yeşil alanlar **yeşil kuşak (greenbelt) sistemi**, çevreden kent merkezine doğru şeritler veya koridorlar halinde **yeşil kama (green wedge) sistemi**, kentin topoğrafik yapısı ile doğrudan ilişkili **doğrusal yeşil alan sistemleri**, kent merkezinden dışa doğru ııınsal olarak açılan yeşil şeritler **ııınsal yeşil alan sistemleri** ve büyük kentlerin 15-20 km uzaklığında düşük yapı yoğunluğunda yeşil alan ağırlıklı yerleşimlerin oluşturduğu yerler ise **uydu/peyk yeşil alan sistemleri** olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca, tüm kentsel açık alanların yeşil yollarla birbirine bağlanması ile oluşturulan **yeşil örgün (green network/green web) sistemi** ve rekreatif yol planlamasının en özel biçimi olan **yeşil yol (green way) sistemleri** geliştirilmiştir.

Yeşili bir sistem olarak ele alan ilk planlama yaklaşımı yeşil kuşak (green belt) sistemidir. Yeşil kuşak kavramı ilk olarak Ebenezer Howard'ın sanayileşmiş kentlerde gelişigüzel yapılaşmış çevreler için kırsal yaşam ile kent yaşamını bir arada tasarlayan bahçekent örneği ile ortaya çıkmıştır. Bu yerleşme modelinde kentin çekirdeğinde konut kullanımları, kentin çevresinde ise sanayi ve alışveriş alanları bulunmaktadır. Kentin gelişimini sınırlamak, rekreasyon gereksinimlerini karşılamak, tarım alanlarına yer verebilmek amacıyla kent çevresinde yeşil kuşak önerilmiştir (Arslan 1996).

Özellikle yirminci yüzyılın ilk yarısında bazı kentlerde uygulanan yeşil kuşak sistemi, kentin istenmeyen yönlerde olabilecek gelişimini sınırlandırmakta, kentin karakterini korumakta ve kent çevresinde kentin yeşil alanı olarak işlev görmektedir. Kent çevresinde oluşturulacak yeşil kuşağın alan büyüklüğü, biçimi ve karakteri kendisine yüklenen işlevlere bağlıdır. Yeşil kuşaklar, erozyondan korunma, doğa koruma, tarımsal üretim ve rekreasyonel amaçlı olarak değerlendirilebilmektedir (Uzun 1993).

Yeşil kuşak planlama çalışmalarının ana ilkeleri (Çulcuoğlu 2000);

- Yeşil kuşağın formunu ve sınırlarını doğal sistemlerin biçimlendirmesi
- Ekolojik/bütüncül planlama yaklaşımı
- Kentten kıra açık alanlar sürekliliğinin oluşturulması
- Kaynaklar ile alan kullanımları arasındaki ilişkinin koruma-kullanma dengesi içerisinde ele alınması olarak sınıflandırılabilir.

Lynch'e göre optimum kent büyüklüğünün sağlanmasında etkili olan, bununla birlikte, gelişen kentin periferisinde yer alan yeşil kuşak, yeni kentsel aktivitelere en uygun alanları teşkil ettiğinden, sürdürülmesi zordur. Nitekim Maryland'deki yeşil kuşak ilk önce savaş konutları tarafından işgal edilmiş, daha sonra ise hükümet tarafından satılmıştır. Londra yeşil kuşağının yakın çevresindeki banliyölerde yaşayan halka pek çok rekreatif olanak sunması ve kent iklimini iyileştirici etkileri uygulamanın olumlu yönleridir (Öztürk 2004).

Yeşil kuşak uygulamalarının yapıldığı bazı kentlerde, bu sistemin kentin kontrolsüz gelişimini durduramadığı ve kentlerin yeşil kuşağın dışına sıçrayarak gelişimlerini devam ettirdikleri görülmüştür. İşlevini tam olarak yerine getiremeyen bu sistemin yerine yeşil kama (green wedge) sistemi önerilmiştir.

Genellikle kırsal nitelikli alanlardan kent merkezine doğru dalarak sokulan yeşil kama oluşumu, yeşil kuşağa nazaran erişebilirlik oranı daha yüksek olan bir planlama şeklidir. Bu sistemde, kentin belirli yönlerde gelişimi saptanarak bu alanların dışında kalan yerler yeşil alanlarla kontrol altında tutulmaktadır. Yeşil kamalarla, kentsel gelişim kontrol altında tutulabildiği gibi kentin rekreasyonel alan gereksiniminin bir bölümü de karşılanmaktadır. Bu sistemde, yeşil şeritler veya koridorlar, çevreden kente doğru gittikçe daralarak kent merkezine kadar sokulmakta, böylelikle yeşil alanlar birbirine bağlandığı gibi kent ile kırsal alanların da bütünleşmesi sağlanmaktadır (Uzun 1993).

1971 Moskova Master Planı'nda yeşil kama düzeninde planlanmış olan açık ve yeşil alanlar, kent merkezinin hemen yakınından radyal bir açılım göstererek kente yıldız formu kazandırmış, kent iklimi üzerinde de olumlu etkiler ortaya çıkarmıştır. Aynı şekilde Washington kentinde de vadi ve "park yolları"nın kullanılmasıyla basit bir koridor sistemi oluşturulmuştur. Böylece birçok Amerikalı rekreatif gereksinimini metropoliten alan içerisinde karşılamaktadır. Kopenhag kentinde de görülebileceği üzere; geniş alanlara yayılan kent formlarını optimuma indirmede en iyi form olan yıldız formu, pek çok kent planının temelini oluşturmuştur. Bu planda ulaşım hatlarının belirlediği akslar arasında yer alan yeşil kamalar, kırsal alanlardan uzanarak kent merkezine nüfuz etmektedir (Öztürk 2004).

Radial (ışınsal) sistemde kent merkezinden dışa doğru açılan yeşil şeritler ışınsal bir yapı göstermekte ve bu yeşil şeritler kentin çevresindeki yeşil alanlarla birbirlerine bağlanmaktadır. Kentin içine kadar sokulan yeşil şeritler, kentin yapı kitleleri arasına girerek monotonluğu kırmakta ve onlara yumuşak bir görünüm vermektedir. Böylece bir yandan kentin fiziksel yapısının ortaya koyduğu tek düzeliğini kırıp kentin organik

bir yapı kazanmasına yardımcı olurken, diğer yandan da kentin çeşitli bölümlerinin birbirine organik bir sistem içinde bağlanmasını sağlamaktadır.

Kent dışında düşük yapı yoğunluğuna sahip bahçeli yerleşim gruplarının oluşturduğu uydu veya peyk sistemi, büyük kentlerdeki fazla nüfusun dağıtılması amacıyla büyük kentlerin 15-20 km. kadar uzağında ve 10 bin - 50 bin nüfus için planlanmaktadır. Bu alanlara insanların rekreasyonel eylemlerde bulunabileceği oyun yerleri, park ve bahçe gibi açık yeşil alanlara da yer verilmekte ve organik bir karakter kazandırılmaktadır.

Mary Mc. Lean, “ Lokal Planlama İdaresi–Local Planning Administration” adlı eserinde, bir kent veya bölge rekreasyon ve açık-yeşil alan planlarının hazırlanmasında beş temel basamağın olduğunu belirtmektedir. Bunlar (Çalışkan 1990);

- a) Rekreasyon programı ile ilgili genel amaçlar
- b) Rekreasyon alanları ve tesisleriyle ilgili özel standartların saptanması
- Mahalle kümesinde mevcut rekreasyon alanları ve tesislerine ait bir envanter hazırlanması. Mevcut nüfus grupları ile bunların rekreasyon istek ve ihtiyaçları ve diğer ilgili faktörler hakkında bilgi toplanması
- İkinci basamakta tespit edilen mevcut rekreasyon alan ve tesisleri envanterinin çıkarılarak birinci basamaktaki standartlarla karşılaştırılarak bugünkü ve bundan 20-30 yıl sonra ulaşılacak nüfusun ihtiyaçlarına yeterli olabilecek, geleceğe ait tahminler yönünden değerlendirilmesi
- Alanın büyüklüğünü, yerini ve teklif edilen tesislerin genel fonksiyonların belirtilen keşif planları ve işi sona erdiren rekreasyon planları hazırlanarak, öncelikle tavsiye edilen hususların mali portresinin de buna eklenmesi. Hazırlanan plan, değişen şartlar ve ihtiyaçlara uyacak şekilde gerekli revizyonların yapılması
- Planı başarıya ulaştırmak üzere ilgili idari teşkilat ve halkın yardımlaşarak çalışmaları gerçekleştirmesidir.

Açık ve yeşil alanların kent içerisinde eşit dağılımını sağlamayı amaçlayan yeşil örgün sistemi grid formu kentler için geliştirilmiş bir sistem olup, doğal ve tarihi kaynakların korunmasına, kentte yaşayanların eğitsel ve rekreasyonel amaçlı olarak bu alanlardan yararlanmasına olanak tanımaktadır. Bu sistemde açık alanlar birbirleriyle bağlantılı olarak tasarlanmaktadır. Bu bağlantıları yürüme izleri, köprüler, bisiklet yolları, vadiler, lineer parklar ve su kemerleri gibi elemanlar sağlamaktadır.

Yeşil yol; akarsu boyları, sırtlar ya da vadiler gibi doğal koridorları demiryolu güzergahı boyunca rekreasyon amaçlı kullanıma dönüştürülmüş kanal, manzara yollarını ya da parklar, doğal rezerv alanları, kültürel obje ya da tarihi yerleşmeleri birbirine ve yerleşim alanlarına bağlayan çizgisel koridorlardır (Arslan 1996).

1970’li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri’nde açık alanların kaybı ülke ölçeğinde belirgin hale gelmeye başlayınca korumaya yönelik planlama çalışmaları ile yeşil yol kavramı önem kazanmıştır. Geleneksel, çizgisel olmayan parklara oranla daha az alana gereksinim duyulması, çeşitli rekreasyon aktivitelerine olanak tanınması ve farklı nitelikteki açık yeşil alanların kolayca ilişkilendirilerek bir sistem oluşturmasını öngören yeşil yollar ilgililer ve çevre korumaya yönelik kuruluşlar tarafından destek görmüştür (Arslan vd. 2004).

Korunmuş çizgisel koridorlar biçiminde oluşturularak çevre kalitesini arttıran ve dış mekan rekreasyon olanağı sağlayan doğal, yeşil alanlar olan yeşil yolları Little’a göre beş kategoride sınıflamak olasıdır (Arslan vd. 2004);

- Kentsel akarsu kenarı yeşil yolları: genelde yeniden geliştirme programlarının bir parçası çerçevesinde kentlerin içinden akıp giden akarsu kenarlarını / boylarını kapsamaktadır.
- Rekreasyonel amaçlı yeşil yollar: genelde oldukça uzun bir hat boyunca devam eden patika ya da belirgin iz niteliği taşıyan çeşitli özellikteki alanlardır. Doğal koridorlar olduğu kadar kanallar, terkedilmiş / kullanılmayan demiryolu güzergahları bu amaçla kullanılabilecek alanlardır.

- Ekolojik açıdan ilgi çekici doğal koridorlar: genellikle nehirler ve akarsu boylarını kapsayan, bazen sırtlar ve yükseltiler boyunca da devam edebilen alanlardır. Doğa çalışmaları, bilimsel araştırmalar, yaban hayatının korunması, göçün ve tür değişiminin önlenmesi, yürüyüş, tırmanma amacı ile kullanılan alanlardır.
- Manzara yolları, tarihi yollar, görsel peyzaj değeri taşıyan güzergahlar: genellikle bir yol ya da otoyol / karayolu boyunca devam eden ve belli noktalarda yayaların aktivitelerine de olanak sağlayan noktaların bulunduğu, otomobillerden inilerek yer yer bu olanaktan yararlanan yollar ve alanlardır.
- Geniş kapsamlı yeşil yol örgün ya da sistemleri: genelde vadi, sırt gibi doğal arazi formuna oturtulan sistemlerdir. Bu sistemde bazı durumlarda değişik tipteki açık mekan ve yeşil yolların bir araya getirilmesi, kentsel ya da bölgesel ölçekte farklı kullanıma sahip açık alan ve yeşil yol sistemleri ile ilişkilendirilmesi ile yeni seçenekler sunan yeşil yol sistemleridir. Bu sistemde arazi formunun biçimlendirdiği koridorların çizgisel özelliği nedeniyle, yürüyüş, atla gezinti, bisiklete binme, tırmanma gibi aktivitelere olanak sağladığı gibi yaban yaşamı açısından türlerin ve besin maddelerinin sürdürülebilirliğine olanak sağlamaktadır.

Kent planlama çalışmalarında bu sistemlerin bir arada kullanılması, açık ve yeşil alanlardan istenilen ölçüde faydalanmayı sağlayacaktır. Kentin dış kısımlarına doğru olan gelişim engellenmek istendiğinde yeşil kuşakların oluşturulması, kent merkezine doğru yeşilin ulaştırılması ve kent makroformu içerisinde dağınık ve birbirinden kopuk olan yeşil alanların bütünleştirilmesi için yeşil kamaların oluşturulması ve bu sistemlerle birlikte kenti saran iz “trail” sisteminin uygulanmasıyla, insan-çevre ilişkisinin kurulduğu yeşil kentler hedefine ulaşabileceklerdir.

2.1.5 Açık ve yeşil alan standartları

Açık ve yeşil alan normu, genelde kişi başına düşen açık-yeşil alanların m² miktarı olarak, yani kent üzerindeki yeşil doku barındıran alanların tümünün, kentin genel

nüfusuna bölünmesi biçiminde ifade edilmektedir. Ancak bu ifade sadece niceliksel bir yaklaşımdır. Açık yeşil alanlar, kapladığı alan kadar sahip olduğu donanımlar, işlevsellik ve estetik özellikleri de önem taşımaktadır (Gül ve Küçük 2001).

Kentsel işlevlerin gerektirdiği alanların veya yapıların boyutları, türü, fiziki konularda en az, en çok ve en uygun ölçüleri saptayan nicel sınırlamalarla, bunları etkileyen kentsel değişkenlerde yapılan varsayımlar kent standartlarını oluşturmaktadır. Yeşil alanlar kamu donatım alanları standartlarından olup, uyulması zorunlu alanlardır.

Açık ve yeşil alanların kentsel doku içinde standartlarının belirlenmesinde kentin fiziki yapısı, sosyo-ekonomik yapı ve insanların kişisel özellikleri gibi değişkenler etkili olmaktadır.

Tümer'e (1976) göre açık ve yeşil alanlara ait standart hesabında göz önüne alınması gereken kriterlerden bazıları (Çelik 2000);

- Planlanacak alan içinde konut ve nüfus yoğunluğu
- Planlanacak alan içinde nüfus ve yaş dağılımı
- Nüfusun sosyo-ekonomik özellikleri
- Nüfusun cinsiyet ve medeni durumu
- Nüfusun sağlık özellikleri
- Özel mülkiyetteki açık alan miktarı
- Kent büyüklüğü ve kentin doğaya yakınlığı
- İklim özellikleri
- Yöresel eğilim ve özellikler
- Araç sahipliği durumu
- Kamu ulaşım ağı
- Okul oyun alanları miktarı
- Okul oyun alanlarının öğrenciler dışında kamuya ne derece açık oldukları

- Okula devam etmeyen, okul çağındakilerin rekreasyon talebi olarak belirlenmiştir.

Açık ve yeşil alanların, kentin fiziksel yapısı ve toplum gereksinimleri açısından iki büyük etmene göre yapılandıkları görülmektedir. Birincisi, kentin dengeli bir fiziksel yapıda olabilmesinde açık ve yeşil alanların toplam yüzeylerinin yeterliliği ve kentsel doku içerisindeki uygun dağılımlarının sağlanması, diğeri ise; açık ve yeşil alanları kullanacak olan insanlar için uygun mekanların oluşturulması amacıyla alan kullanım açısından planlanmalarıdır.

Standartların saptanmasında kentin fiziki ve sosyo-ekonomik yapısı büyük etken olduğu için, bütün kentler için uygulanabilecek ortak ve kesin standartların belirlenmesi mümkün değildir. Bu nedenle bu konuda genel olarak kabul görmüş uluslararası bir standart bulunmamakta ve bu standartlar ülkelere, bölgelere ve kentlere göre farklılıklar göstermektedir. Öngörülen standartların, açık ve yeşil alanların özellikleri, hizmet ettikleri etkin nüfus ve yerleşim birimi ölçeği gibi etkenlere göre de değişiklik gösterdikleri görülmektedir. Çizelge 2.2’de bazı yabancı ülke kentlerinde ve Türkiye’de kişi başına düşen yeşil alan miktarları şu şekilde verilmektedir.

Çizelge 2.2 Bazı yabancı ülke kentlerinde ve Türkiye’de kişi başına düşen yeşil alan miktarları (Etli 2002)

Kent Adı	Kişi Başına Düşen Yeşil Alan Miktarı (m ²)	Kent Adı	Kişi Başına Düşen Yeşil Alan Miktarı (m ²)
Bristol	49	Ankara	2.3
Budapeşte	37	Antalya	3.9
Frankfurt	154	Çankırı	7 (Anonim 2005a)
Hannover	112	Eskişehir	0.8
Stockholm	107	İstanbul	2.1
Stuttgart	153	İzmir	2.8
Washington	50	Üsküp	17

3194 sayılı İmar Yasası uyarınca hazırlanan ve 2 Kasım 1985 tarih, 18916 sayılı Resmi gazetede yayınlanan “İmar Planı Yapılması ve Değişikliklerine Ait Esaslara Dair Yönetmelikle belirlenen standartlara göre Belediye sınırları içinde 10 m²/kişi, belediye

ve mücavir alan sınırları dışındaki alanlarda 14 m²/kişi aktif yeşil alan ayrılması gerekmektedir (Aksoylu vd. 2005). İmar planında belirtilen kentsel, sosyal ve teknik alt yapıya ilişkin düzenlemeler Çizelge 2.3’de verilmektedir.

Çizelge 2.3 Kentsel, sosyal ve teknik alt yapı (Aksoylu vd. 2005)

Nüfus	0-15.000	15.000-45.000	45.000-100.000	100.000-+
Kreş+Anaokul	1 m ² /kişi	1 m ² /kişi	1 m ² /kişi	1 m ² /kişi
İlköğretim (2)	4 m ² /kişi	4 m ² /kişi	4.5 m ² /kişi	4.5 m ² /kişi
Ortaöğretim (2)	3 m ² /kişi	3 m ² /kişi	3 m ² /kişi	3 m ² /kişi
Aktif Yeşil Alan (3)	10 m²/kişi	10 m²/kişi	10 m²/kişi	10 m²/kişi
Sağlık Tesis Alanları (2)	2 m ² /kişi	2 m ² /kişi	3 m ² /kişi	4 m ² /kişi
Kültürel Tesis Alanları	0.5 m ² /kişi	1 m ² /kişi	2 m ² /kişi	2.5 m ² /kişi
Sosyal Tesis Alanları	0.5 m ² /kişi	0.5 m ² /kişi	1 m ² /kişi	1.5 m ² /kişi
Halk Eğitim Merkezi	0.4 m ² /kişi	0.4 m ² /kişi	0.4 m ² /kişi	0.4 m ² /kişi
Dini Tesis Alanları	0.5 m ² /kişi	0.5 m ² /kişi	0.5 m ² /kişi	0.5 m ² /kişi
İdari Tesis Alanları	3 m ² /kişi	3.5 m ² /kişi	4 m ² /kişi	5 m ² /kişi
Teknik Alt Yapı	1 m ² /kişi	2 m ² /kişi	3 m ² /kişi	4 m ² /kişi

2.2 Tarihi Çevre Kavramı

Kendi başlarına anıt olmayan, fakat bir arada tarihi, geleneksel, görsel değerler taşıyan kasabaların, kentlerin kendilerine özgü karakterlerini yaratan tüm öğelerin bir arada değerlendirilmesi, tarihi çevre ile tanımlanmaktadır (Akçura 1973).

Toplumların geçmişlerine ait mimari, toplumsal, ekonomik, teknolojik, kültürel vb. verilerini, yapıldıkları devirlerin duygu, düşünce, eğitim, sosyal yaşam, deneyim ve birikimlerini bugüne aktararak kentlerin algılanabilirliğini artıran tarihi çevreler, kentin fiziksel ve sosyal yapısı içinde birer düğüm noktalarıdır (Velioğlu vd. 1993).

Tarihi çevre; Avrupa kültürel işbirliği Konseyi’nin “Avrupa Kültürel Mirasının Envanteri” çalışmasında şöyle tanımlanmaktadır; “Doğal ya da kişi tarafından oluşturulan, bütünlüğü ve artistik, estetik, tarihsel, etnografik, bilimsel, edebi veya efsanevi özellikleri ile korunması ve değerlendirilmesi gereken bütünlerdir.” Tarihi

evreler, önemli olayların yaşandığı mekanlar olabileceğı gibi, belirli bir dönemin sosyo-ekonomik, kültürel yapısına ve sanat anlayışına ilişkin mesajlar veren kent parçaları da olabilmektedir (elik 2004).

Tarihi çevreler leğē bağlı olarak üç gruba ayrılmaktadır (elik 2004);

- **Tarihi evre:** Tarihsel, mimari, arkeolojik ve anıtsal değerleri ile bütünlük gösteren bir veya birkaç sokaktan oluşan dokulardır. (İstanbul’da Kariye evresi, Antalya Kaleiçi, Bursa’da Hisar Mahallesi gibi alanlar).
- **Tarihi Kent:** Tarihsel, mimari, arkeolojik ve anıtsal değerleri ile bütünlük gösteren dokuların oluşturduğu kent yerleşmeleridir. (Safranbolu, Venedik, Prag, Bologna, gibi).
- **Tarihi Bölge:** Birkaç kenti de içine alan tarihsel, mimari, arkeolojik ve anıtsal değerleri ile bütünlük gösteren bölgelerdir. (Mezopotamya, Orta Asya, gibi).

Tarihi evre; toplumların kültür birikimleriyle şekillenen, geçmiş ile bugün arasında bağlantı kuran kültür varlıklarıdır. Uzun bir zaman süreci içinde şekillenmiş olan tarihi çevreler vasıtasıyla toplumların sosyo-kültürel yapıları, ekonomik durumları, gelenek - görenekleri, yönetim şekilleri, dini inançları, teknoloji düzeyleri gibi detaylar hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Ayrıca tarihi evre içinde yer alan binaların sergilemiş oldukları mimarlık üslupları, mekan tasarımıları, yapım teknikleri, duvar resimleri ve ahşap oymacılığı gibi bezemelerin kalitesi ile yörenin mimari kimliği tanımlanabilmekte ve bazı yazılı kaynaklarda bile var olmayan tarihi bilgilere ulaşılabilmektedir. Antalya Kaleiçi, Ankara Ulus Meydanı, İstanbul’daki Tarihi Yarımada ve Galata, Venedik SanMarko Meydanı, Paris Le Marais bölgesi ve Almanya Baden-Württemberg Eyaleti farklı ölçeklerde tarihi evre örnekleri arasından yer almaktadır.

Tarihi çevrelerle bağlantılı olarak 21.07.1983 tarihinde kabul edilen ve 23.07.1983 tarih ve 18113 sayılı Resmi gazetede yayımlanan 2863 sayılı Koruma Kanunu’nda “kültür varlıkları”, tabiat varlıkları ile “sit” alanları şu şekilde tanımlanmıştır (<http://www.kultur.gov.tr.>, 2006);

“**Kültür varlıkları**”; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan veya tarih öncesi ya da tarihi devirlerde sosyal yaşama konu olmuş bilimsel ve kültürel açıdan özgün değer taşıyan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır (Değişik: 14.07.2004 – 5226/1md.).

“**Tabiat varlıkları**”; jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında bulunan değerlerdir.

“**Sit**”; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.

Sitler sahip oldukları özelliklere göre beş grup altında toplanmaktadır. Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 19.04.1996 tarihinde aldığı ilke kararlarında sitlerle ilgili tanımlamalar şu şekilde yapılmıştır (<http://www.kultur.gov.tr>, 2006);

- **Arkeolojik sit:** İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır.
- **Doğal (tabii) sit:** Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan korunması gerekli alanlardır. Bu alanlarda yapılacak tespit çalışmalarında, alanın özelliğine göre ilgili kurum ve kuruluşların görüşlerinin alınması esastır.
- **Kentsel sit:** Kentsel ve yöresel nitelikleri, mimari ve sanat tarihi açısından gösterdikleri fiziksel özellikleri ve bu özellikleri ile oluşan çevrenin dönemin

sosyo ekonomik, sosyo kültürel yapılanmasına, yaşam biçimini yansıtarak bir arada bulunduran ve bu açılardan doku bütünlüğü gösteren alanlardır. Kentsel sit alanının bulunduğu çevre içinde korunmasında geliştirilmesinde etkinlik taşıyan ve kentle bütünleşmesine olanak sağlayacak kararlara konu olan alanlar ise etkileme geçiş alanı olarak tanımlanmaktadır.

- **Tarihi sit:** Milli tarihimiz ve askeri harp tarihi açısından önemli tarihi olayların cereyan ettiği ve doğal yapısıyla birlikte korunması gerekli alanlardır.
- **Kentsel arkeolojik sit alanları:** 3386 ve 5226 sayılı Kanunlarla değişik 2863 sayılı Kanun kapsamına giren arkeolojik sit alanları ile birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleri ile bütünlük arz eden korumaya yönelik özel planlama gerektiren alanlar kentsel arkeolojik sit alanlarıdır.

UNESCO ‘nun dünyanın doğal ve tarihi mirasının korunması amacıyla 16 kasım 1972 yılında Paris ’te yaptığı toplantının yedinci oturumunda alınan kararlar doğrultusunda ise “kültürel miras” ve “doğal miras” şu şekilde tanımlanmıştır (<http://www.unesco.org..> 2006);

Kültürel Miras:

- Anıtlar: tarihsel, sanatsal ve bilimsel açıdan seçkin ve göze çarpan evrensel değere sahip mimari eserler, anıtsal heykel ve resim çalışmaları, arkeolojik doğaya ait eleman ve yapılar, yazıtlar, mağara yerleşimleri ve ek bileşenleri.
- Bina grupları: mimari, homojen dağılımı veya bulunduğu alan içindeki konumu itibarı ile tarihsel, sanatsal ve bilimsel açıdan seçkin ve göze çarpan evrensel değere sahip ayrı veya birbirine bağlı bina grupları.
- Sit alanları: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik açıdan seçkin ve göze çarpan evrensel değere sahip insan veya insan-doğa tarafından oluşturulan eserler ve arkeolojik sahalar.

Doğal Miras:

Estetik veya bilimsel açıdan seçkin ve göze çarpan evrensel değere sahip fiziksel ve biyolojik oluşum veya grupları içeren doğal özellikler;

Bilim veya koruma açısından seçkin ve göze çarpan evrensel değere sahip jeolojik ve fizyografiksel oluşumlar ve nesli tehlikede olan hayvan ve bitkilere habitatlık yapan kesin olarak belirlenmiş ve tanımlanmış alanlar;

Bilimsel veya doğal güzelliklerin korunması açısından seçkin ve göze çarpan evrensel değere sahip doğal sahalar veya kesin olarak belirlenmiş ve tanımlanmış doğal alanlardır.

2.2.1 Tarihi çevre koruma kavramı

Tarihsel çevre korumanın düşünsel temelini, tarihin toplumların belleği ve bilinci olduğu anlayışı oluşturmaktadır. Tarihi çevre koruması batı ülkelerinde başlangıçta kültürel mirasın fiziksel bakımıyla sınırlı kalmış ve tek anıtsal yapılara yönelik olarak uygulanmaya başlanmıştır. Rasyonel planlama anlayışının tarihsel çevreleri, tasfiye edilmesi gereken hastalıklı kesimler olarak görmesinden kaynaklanan toplu yıkımlara duyulan tepkiler ve tarih anlayışındaki değişimler, koruma kavramının zamanla gösterdiği tarihsel değişmeyi etkileyen önemli öğeler olmuşlardır. Özellikle çağdaş tarih anlayışındaki gelişmeler koruma kavramına yeni içerikler kazandırarak, yeni yorumlar getirmiş ve tarihin sürekliliği kavramına dayanan bir koruma anlayışına ulaşılmıştır. Bu yeni koruma anlayışı, tarihsel dokunun bir bütün olarak korunmasının ve koruma yaklaşımlarının fiziksel çevrenin sürekli değişmesi üzerine kurulu bir düzlemde geliştirilmesinin gerekliliğine dayanmaktadır (Sökmen 1987).

Çevre sorunları IV. beş yıllık kalkınma planı özel ihtisas komisyonu tarafından yapılan koruma tanımı; bozulabilecek ve yıkılabilecek bir eşyanın veya maddenin bakım ve

emniyete alınması, tahribine ve zarar görmesine mani olma olarak belirlenmiştir (Yazgan ve Erdoğan 1992).

ICOMOS tarafından koruma; “tarihi bir kentin veya yörenin korunması ve uyumlu bir biçimde tanıtımının sağlanması için alınacak tüm önlemleri ifade eder” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu önlemler, korunacak alanın belirlenmesini, korunmasını, restorasyonunu, sağlıklılaştırılmasını, bakımını ve yenilenmesini içermektedir (Larkham 1996).

Keleş’e (1998) göre kentsel anlamda koruma kavramı, “kentlerin belli kesimlerinde yer alan çağbilimsel (tarihsel) ve yapıtasarcılık (mimari) değerleri yüksek yapıtlarla, anıtların ve doğa güzelliklerinin -kentte bugün yaşayanlar gibi- gelecek kuşakların da yararlanması için her türlü yıkıcı, saldırgan ve dokuncalı (zararlı) eylemler karşısında güvence altına alınması” olarak tanımlanmaktadır.

Zeren ise , kentsel korumayı, “toplumun geçmişteki sosyal, ekonomik koşullarını, kültür değerlerini yansıtan fiziksel yapının, günümüzün değişen sosyal, ekonomik koşulları altında yok olmasına engel olmak ve çağdaş gelişmelerle bütünleştirerek yaşamasını sağlamak” olarak açıklamıştır (Çelik 2004).

Koruma, 21 Temmuz 1983 tarihinde çıkarılan 2863 no’lu Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda; “Taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, işlev değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir” şeklinde ifade edilmektedir (<http://www.kultur.gov.tr>, 2006).

Koruma, kültürel devamlılığı sağlamak için tarihsel alana ait sağlamlaştırma, bütünleme, yenileme, yeniden yapma, temizleme ve taşıma gibi restorasyon teknikleri süreçlerinin tümünü kapsamaktadır. Bu süreçler (<http://www.mimarist.org>, 2006);

- **Sağlamlaştırma;** kültür varlığının yapıldığı malzemenin sağlamlaştırılması, taşıyıcı sistemin sağlamlaştırılması ve çemberleme, bağlantı çubukları-gergi uygulamasıdır.
- **Bütünleme (Reintegrasyon);** bir bölümü hasar görmüş, ya da yok olmuş yapı ve öğeleri ilk tasarımlarındaki bütünlüğe kavuşturacak biçimde geleneksel ya da çağdaş malzeme kullanılarak tamamlama işlemine bütünleme-reintegrasyon denmektedir. Bütünleme ancak gerçek yapısal verilere ya da belgelere dayandırıldığında kabul edilen bir uygulamadır.
- **Yenileme (Renovasyon-Rehabilitasyon);** zamanla değişen yaşam biçimi ve ona bağlı isteklerle işlevini yitirmiş tarihi yapıların farklı bir işleve uyarlanması ya da işlevleri devam eden, ancak konfor koşulları eskiyerek standart altı kalan tarihi yapıların güncelleştirilmesidir. Çevresel özellikleri nedeniyle korunması istenen yapıların yeniden kullanımlarında, yeni işlevin dış görünümü bozmadan gerçekleştirilmesi arzu edilmektedir. Bu binaların kurtarılması için tek ekonomik yol olan yeniden kullanım sırasında, iç düzenlemede daha esnek uygulamalara gidilmesi söz konusudur. Yangın, bakımsızlık nedeniyle döşeme ve tavanlarını yitirmiş ve ilk tasarıma ait yeterli veri bulunmayan 2. grup yapılarda, yeni iç düzenleme yapılmasına izin verilebilmektedir. Çok önemli mimari öğeler, plan ve iç mekan değerlerine sahip olan 1. grup yapılarda ise yeni kullanıma elverişli, serbest iç düzenlemeler uygulanmaktan çok tarihi mekanların anısını sürdüren düzenlemelere gidilmesi doğrudur.
- **Yeniden yapım (Rekonstrüksiyon);** tümüyle yıkılmış, yok olmuş, ya da çok harap durumda olan bir kültür varlığının veya sit'in elde bulunan belgelere dayanılarak yeniden yapılmasıdır. Bu ancak özel durumlarda kabul edilen bir uygulamadır. Yeni yapı, yerine yapıldığı kültür varlığının tarihi dokusuna, özgün malzeme ve işçiliğine sahip değildir. Bir kopya, tarihi yapının kütle ve mekanlarını ancak biçimsel olarak canlandırabilmekte, kültür varlığının yerini alamamaktadır. Bu nedenle yeniden yapımda doğru ve yeterli bir restitüsyon araştırması ve buna dayalı restitüsyon projesinin temel alınması gerekmektedir. Ayrıca gelecek kuşaklar açısından yapının yeniden yapıldığı tarih de (rekonstrüksiyon tarihi) cephesindeki bir plakette üzerinde belirlenmelidir.

- **Temizleme;** kültür varlığının kentsel sitlerin genel etkisini bozan, tarihi ve estetik değer taşımayan (muhdes) eklerden arındırılmasıdır. Kaldırılacak eklerle ilgili karar verme yetkisi Koruma Kurullarına aittir. Kaldırılması istenen yapısal ekler farklı bir gösterimle plan, kesit ve görünüş rölöve paftalarına işlenmekte ve temizlik sonrası durum öneri proje olarak kurula sunulmaktadır. Yetkili kuruldan onay alındıktan sonra ekler kaldırılabilir. Temizleme işleminden önce ve işlem sırasında fotografik belgeleme yapılmalıdır.
- **Taşıma;** genel olarak bir kültür varlığının yerinde korunması temel prensiptir. Ancak, başka bir alternatifin kesin olarak bulunamadığı ve yüksek kamu çıkarı bulunan çok önemli bayındırlık etkinlikleri, jeolojik yapı ya da doğal afetler bir kültür varlığının ya da tarihi yerleşmenin bulunduğu yerde korunmasını zorlaştırabilen, olanaksız kılabilir. Bu durumda kültür varlığı ya da yerleşmenin önceden belirlenen uygun bir konuma taşınarak orada yaşamını sürdürmesi gerekebilir. Taşıma işlemi, kültür varlığının boyutlarına, malzemesine ve yapım tekniğine göre çeşitli tekniklerle gerçekleştirilmektedir.

Kültür varlığının restorasyonu için sıralanan bu tekniklerin birkaçı bir arada uygulanabilmektedir. Bilimsel restorasyon çalışmalarında kültür varlıklarına olabildiğince az müdahale edilmekte, kültür varlığının tarihi belge ve estetik değerinin korunması amaçlanmaktadır.

Kentsel korumanın amacı, ulusal ya da yöresel, kültürel miras niteliğinde olan kentsel çevrelerin desteklenmesi, yeni yapılaşma ile oluşan çevresel planlama, ölçek, tasarım öğelerinin eski dokuyu bütünleyici nitelikte olmasını sağlamaya çalışmaktır. Kentsel koruma, tarihi nitelikli bu alanların birer müze objesi gibi görülmeyip, aktif olarak kullanımı, kentsel çevredeki değişikliği, geçmişin en iyi biçimde koruyup, günümüzle ilgisini kurarak, günümüz gereksinimlerine uygun kullanımlara yönelik korunmasıdır. Bütün koruma programlarının temel işlevi; alanın, dokusunu ya da yapının karakterini yansıtan özelliklerinin tanımlanıp korunması ve yeni gelişmelerin bu alanla bütünlük ve uyum içinde olmasının sağlanmasıdır (Yazgan ve Erdoğan 1992).

Kentlerin korunmasında tarihi doku kavramı önem taşımaktadır. Kentsel korumanın öncelikli hedefi, tarihsel değer olarak bakıldığında her biri aynı derecede önemli olmasa bile, bir araya geldiklerinde ait oldukları döneme ilişkin özellikler ortaya koyan yapıların ve bu yapıların birbirleriyle olan mekansal ilişkilerinden doğan açık alanların oluşturduğu bir dokudur. Tarihi doku, yalnızca devrin aile yapısına, günlük yaşamın nasıl kurgulandığına, mekanların kullanım biçimlerine değil, aynı zamanda doğa-insan ilişkilerine, çevresel değerlere, malzeme kullanımına ve yapı teknolojisine ilişkin pek çok ipucu vermektedir (Ulusoy 1995).

Ekim 1987’de Washington’da yapılan ICOMOS Genel Kurulu’nda kabul edilen Washington Tüzüğü (Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü) ile tarihi kentlerin ve alanların korunması ile ilgili ilkeler, hedefler ve yöntemler tanımlanmaktadır. Tüzük tarihi kent ve bölgelerdeki özel ve kamusal yaşam alanları arasında uyum sağlamayı ve bu alanlarda mütevazı boyutlarda da olsa, var olan ve insanlığın belleğini oluşturan kültürel değerlerin korunmasını desteklemeyi hedeflemektedir (<http://www.icomos.org.tr>, 2006).

Kültürel bir sürecin sonucu olan koruma; kültürel anlamda tek boyutlu bir yaklaşım olmayıp, kentsel yaşamın sürekliliğinin sağlandığı ekonomik ve toplumsal eylemleri de kapsamaktadır. Kentsel koruma anlayışında, geçmişin manevi değerlerinin yaşatılması, sağlıklılaştırılması, geliştirilmesi ve işlev kazandırma gibi etmenler büyük önem taşımaktadır. Tarihi çevrelerin korunması, toplumların sosyo-kültürel ve ekonomik değerlerinin biçimlendirdiği fiziksel ve sosyal yapısının, bugünün gereksinimleri nedeniyle tahrip edilmesinin engellenerek sürekliliğinin sağlanması olarak nitelendirilmektedir. Korumanın temel amacını ise, fiziksel ve kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılması oluşturmaktadır. Yapılacak her türlü koruma çalışmalarında, tarihi çevrelerin geçmişten geleceğe iletilmesi kadar dokunun özgün yapısının bozulmadan canlandırılması, yenilenmesi ve işlevlendirilmesi de amaçlanmalıdır.

2.2.2 Tarihi çevrenin korunmasının önemi ve gerekliliği

Eruzun'a (1987) göre; tarihi çevrenin korunmasında üç temel amacın saptanabileceği belirtilmektedir:

- **Tarihi mirasın gelecek kuşaklara iletilmesi:** tarih içinde çeşitli medeniyetlerin oluşturduğu kültür ürünleri çevreleri ile birlikte benzeri yapılamayan değerli kültür miraslarıdır. Bu mirasta en büyük hak gelecek kuşaklarındır. Bunun içindir ki, tarihi kentlerdeki planlama ve düzenlemelerde öncelikle kültür mirası onararak, korunarak ve yaşatılarak gelecek kuşaklara iletilmelidir.
- **Kültürel sürekliliğin sağlanması:** toplumlar tarihi süreç içerisinde kültürel birikimlerine sahip çıkarak gelişirler. Toplumun kimliğini yitirmemesi ve kültürel değerlerin korunup yaşatılmasına bağlıdır.
- **Çağdaş insana tarih ile birlikte yeni yaşam olanakları sağlanması:** güncel sorunlarının çözümünde tarihi çevrenin oluşumundaki ilkeler ve sonuçları çok önemli ip uçları verebilmektedir. İnsan ölçeğindeki eski yapılar, sokaklar ve bunların oluşturduğu kentsel doku, çağımızda çok akılcı küçük onarım ve yenilemelerle çağdaş yaşama uygun hale getirilebilmektedir.

Tarihi çevrelerin korunmasının nedenleri sahip oldukları özelliklerle ve değerlerle yakından ilişkilidir. Bu nedenler; kültürel değerler, duygusal değerler ve kullanım değerleri olmak üzere üç grupta toplanabilir (Zeren 1981):

- **Kültürel değerler:** canlı bir müze özelliği gösteren tarihi kentler, tarihsel anıtlar ve eski medeniyetlerin yaşayan kanıtları, ulusal kültürün sembolleridir. Bu yönleri ile gelecek kuşaklar için eğitim ve kültür değeri oluşturmaktadırlar. Ulusun tarihsel sürekliliğini koruyan, ait oldukları dönemin estetik ve mimari anlayışını yansıtan kültürel varlıklar, belgesel, tarihsel, estetik, mimari, kentsel görünüm ve doğal değeri taşırlar. Günümüz insanının olduğu gibi, geleceğin insanının da yararlanması için bu değerlerin geleceğe aktarılması gerekmektedir.

- **Duygusal değerler:** ok önceki dönemlere ait eserler karşısında duyulan merak, hayranlık, toplumların kendi kltrlarına ait eserlere yabancılar tarafından gösterilen ilgi karşısında gurur duyması ve ait olma duygusu, koruma felsefesinin temelini oluşturan manevi değerlerdir.
- **Kullanım değerleri:** Tarihsel evre, tarihsel anıtlar ve eski yapılar işlevsel, ekonomik, sosyal ve siyasal yönden de önemli ölçüde kullanım değerlerine sahip olabilirler. Geçmişte belirli bir işlev için yapılan bir yapı, bugün de aynı ya da özüne aykırı olmayan yepyeni bir işlevle kullanılabilirler. Ayrıca sahip olduğu yapı potansiyeli ile de bir kaynak niteliğindedir ve ekonomik değerlidir.

Geçmişin canlı tanıkları olarak günümüze kadar gelebilen tarihi eserler, birçok yazılı kaynaklarda bile olmayan tarihi bilgileri taşıyarak nesiller arasındaki devamlılığı sağlamaktadırlar. Tarihi kentler incelenerek geçmişteki sanatçıların mimari çözümleri ve yaratıcılıklarına ilişkin bilgiler elde edilmektedir. İçinde yaşayanlar olmasa bile, bu mekanların ayakta olması bugün ve gelecek kuşaklar için yaşayan tarih olarak büyük önem taşımaktadır. Bu zgn veriler sayesinde, günümüze kadar ulaşamamış ve hakkında çok az bilginin bulunduğu yaşam biçimlerinin anlaşılması ve canlandırılması sağlanmaktadır. Tüm bu özelliklerinin yanı sıra tarihi evre koruma çalışmalarında, binlerce yıllık geçmişe sahip olan bu çevrelerin, yok edildikleri takdirde bir daha asla elde edilemeyecekleri gerçeği unutulmamalıdır.

2.2.3 Tarihi çevrenin korunmasında yeşil alanların nemi

Koruma konusundaki süreç incelendiğinde Türkiye’de uzun süre sadece cami, medrese, han, hamam ve türbe gibi anıtsal yapıların korunması konusunda kararların geliştirildiği ve bunların da çevrelerinden soyutlanmış bir biçimde ele alındığı gözlenmektedir. Anıtların yakın çevreleriyle bir bütün olarak korunması gerekliliği, ancak 1960’lı yıllardan sonra gündeme gelmiştir.

1973 yılında yürürlüğe giren, 1710 sayılı Eski Eserler Yasası ile “sit”, “külliye”, “ren yeri”, “tarihi ve doğal sit” tanımlamalarına ve korunmalarına açıklık getirilmiş ise de,

tarihi eserlerin ne oranda çevresindeki yeşil alanlarla birlikte korunması gerektiği konusunda bir açıklama yapılmamıştır (Yazgan ve Erdoğan 1992).

Batı ülkelerinde ise, bir anıtın tek başına yarattığı etkiyle, içinde oluşturduğu ortamla birlikte değerlendirildiğinde yarattığı etkinin farklılığı konusundaki görüşün, uluslar arası tüzüklerde yer alarak resmiyet kazanması 1931 tarihlidir (Akın vd. 2002).

1964 yılında “II. Uluslar Arası Anıt Korunmasıyla İlgili Mimarlar ve Teknisyenler Kongresi”nde kabul edilen ve koruma konularının uluslar arası düzeydeki anayasası niteliğini taşıyan Venedik Tüzüğü, özellikle 1. maddesiyle “korunması gerekli anıt” kavramını, anıt ve çevresinden çok daha geniş bir boyuta taşımıştır. Türkçe dahil Arapça ‘dan Ukrayna diline dek 28 farklı dile çevrilen ve dolayısıyla Avrupa ülkeleri başta olmak üzere genel kabul gören bu tüzük: "Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar. Bu kavram yalnız büyük sanat eserlerini değil, ayrıca zamanın geçmesiyle kültürel anlam kazanmış daha basit eserleri de içine alır" demektedir (Akın vd. 2002).

Bu yeni görüş çerçevesinde kavram, korunması gerekli kentsel yerleşmelerin bir bölümünü ya da gerektiğinde bütünü de içerebildiği gibi, yöresel mimari açısından değişmemiş ya da az değişmiş bir kırsal yerleşmeyi de kapsamaktadır.

“Tarihi çevrenin korunması” bilincinde olan ülkelerde genel olarak, açık ve yeşil alanlar, tarihi çevre içinde iki ayrı işleve sahiptirler. Bunlar (Yazgan ve Erdoğan 1992);

- Tarihi eserlerin özelliklerini taşıdıkları evrelere paralel olarak, çevrelerindeki yeşil alanların da tarihi biçimlerinin belirtilmesi,
- Belirli bir tarihi eserin daha iyi değerlendirilebilmesi için çevresinin yeşil alan olarak ayrılmasıdır.

Tarihi çevrelerin korunmasında büyük bir rolü olan açık ve yeşil alanlar kültürel, rekreasyonel, estetik ve turistik amaca hizmet etmektedirler. Türkiye’de, özellikle endüstrileşme ve nüfus artışının yoğun olduğu kentlerde ise, geçmişte yaşamış toplumların sosyo kültürel durumlarını ve yaşantılarını belirleyen tarihi miras ve çevreleri her geçen gün bozulmakta ve özgün niteliğini kaybetmektedir.

Her türlü taşınmaz eski eser, çevrelerindeki yeşil alanlarıyla birlikte dşnlmelidir. Çünkü yapılar gibi, dış mekanlar da yapıldıkları dönemin malzeme, üslup ve işçilik gibi dönem özelliklerini yansıtmaktadırlar. Böylelikle koruma, yeşil alanları tarihi çevrelerin birer elemanı ve tamamlayıcısı olarak görme dşnsiyle gerçek amacına ulaşacaktır. Dolayısıyla, tarihsel bir değer, arkeolojik bir değer, bir miras kurtarıma adına zarar görmeyecektir. Korumada önemli olan tarihsel dokuyu bütünüyle koruyabilmek ve gelecek nesillere gerçek bilgiler, gerçek yapılar, gerçek sokaklar ve gerçek tarih bırakabilmektir.

2.2.4 Dünyada tarihi evre koruma dşnncesinin gelişimi

Dünyadaki ilk koruma işlemlerinin, yönetim binaları, kilise ve manastır gibi dinsel binalarda yapıldığı bilinmektedir. Kral ya da imparatorların gücünü temsil eden bu binalar, doğal ve fiziksel yıpranmaları önlemek ve temsil ettikleri gücün etkisini artırmak amacıyla koruma altına alınmış ve restorasyonları yapılmıştır.

İlk ağlarda ve Hıristiyanlığın yayılma döneminde dinsel etkilere ve yetki gücüne bağlı olarak gelişen; Ortaçağ’da işlevsel ve siyasal nedenlere dayanan koruma anlayışı Rönesans’ta papaların Roma devri kalıntılarını kapsayan koruma emirnameleri, 17. yüzyılda İsveç, Danimarka gibi ülkelerde daha çok taşınır eski eserlerin korunmasına yönelik kral buyrukları ile yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır (Bostancı 1989).

18. yy’da Fransız ihtilali sonrasında yıkımlara tepki olarak ortaya çıkan koruma dşnncesinin kısa sürede tüm Avrupa ülkelerine yayılması ile birlikte 18. yy ikinci

yarısı ile 19. yy başlarında eski eserlerin korunmasına yönelik ilk yasalar hazırlanmıştır (Kennet 1972).

19. yüzyılın ikinci yarısında, sanayi devriminin etkisi ile tarihsel ve doğal çevrenin yok olma tehlikesi doğal çevre ile birlikte tarihi kent parçalarına da ilgiyi artırmış, çevre koruma düşüncesi ortaya çıkmıştır (Bostancı 1989).

Koruma anlayışının, Avrupa’da bugünkü anlamda kentsel nitelik kazanması, I. Dünya Savaşı sonrasında olmuştur. Savaşta pek çok kentin tarihi merkezlerinin yıkılması, tarihsel kent dokularının korunmasına yeni boyutlar kazandırmış, tarihsel, geleneksel, görsel değer taşıyan yerleşmelerin bir bütün olarak görülerek, devletin görevi olarak algılanmıştır. Savaş sonrasında bombalanma nedeni ile yıkılan yerler, politik nedenlerden ötürü aslına bağlı kalarak yeniden inşa edilmiş, ulusal kimliğin sürdürülmesi endişesi ile koruma çalışmaları hızlandırılmıştır (Zeren 1981).

Sanat değeri taşıyan anıtsal yapıların korunmasında kent koruma düşüncesine geçiş, yerleşme dokusunu oluşturan öğelerin biçimsel ve tarihi değerlerinin anlaşılmasından sonra olmuştur. Avrupa’da 19. yüzyıl sonunda önceleri önemli anıtlara fon oluşturan kentsel dokuların korunması ile başlayan tarihi çevre koruma uygulamaları, uluslararası düzeyde ilk kez 1931’de Uluslararası Müzeler Örgütü tarafından düzenlenen Atina Konferansı’nda tarihi anıtların estetik değerinin artırılması maddesi kapsamında dile getirilerek “yapılar yapılırken yerleşmelerin kişiliğine, dış görüntülerine, özellikle çevreleri özel itina isteyen tarihi anıtların etrafına saygı gösterilmesi önerilir” (Ahunbay 2004). Bunu ise 1933 yılında yine Atina’da düzenlenen “Çağdaş Mimarlık Kongresi” (Atina Antlaşması) izlemiştir. Bu antlaşmanın 65. ve 66.maddeleri ile tarihi mimari değerlerle, geçmişin önemli varlıklarının korunması hükme bağlanmıştır. Atina Antlaşması çerçevesinde, koruma olgusunun bütün Avrupa ülkelerinde yaygınlaştığı ve korumaya yönelik yasal düzenlemelere hız verildiği görülmektedir (Alkan 1994).

Avrupa’da kentsel ve kırsal koruma çabaları 1945’ten sonra hız kazanmış; II. Dünya Savaşı sırasında yıkılan, çoğu kez çağdaş yapılanma ve endüstrileşme ile karakteri

bozulan tarihi kentlerin uğradığı kayıplarla bilinçlenen kamuoyu bu konuya çözüm yolları aramaya başlamıştır (Ahunbay 2004).

II. Dünya Savaşı'nın neden olduğu yıkımlar tarihi çevre korunmasında tarihi ve kültürel mirasın, sadece sınırları içinde kaldıkları ülkelerin değil, tüm dünyanın ve insanlığın ortak malı olduğu düşüncesinin benimsenmesini sağlamış ve yeni örgütlenmelere gidilmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu amaçla (Eke ve Özcan 1988);

- 1946 yılında UNESCO tarafından ICOM,
- 1949 yılında 10 Avrupa ülkesi tarafından Avrupa Konseyi (Council of Europe)
- 1959 yılında UNESCO tarafından ICCROM,
- 1963 yılında Avrupa Konseyi tarafından Europe Nostra,
- 1965 yılında UNESCO tarafından 5 Amerika, 10 Asya, 26 Avrupa ve 5 Afrika ülkesinin üye olduğu ICOMOS oluşturulmuştur.

Tarihsel kent merkezleri veya tarihi çevre açısından 1957 Paris Kongresi (Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri I. Kongresi) **“kent içindeki tek anıt”** kavramından **“anıt olarak kent”** kavramına doğru bir gelişmenin başlangıcına da sahne olmuştur. 1957 Kongresi'nde daha sonraları **“bütünleşik koruma”** olarak adlandırılacak kavramın çekirdeği olan **“koruma”** ve **“yeniden yaşama kavuşturma”** arasındaki zor dengenin kurulma sorunları irdelenmiştir. Kentlerin sosyal, ekonomik ve politik açıdan yeniden hayata kavuşturulması tartışılmış daha sonra bu tartışmalar Fransa'da **“Malraux Yasası”** olarak bilinen yasanın köklerini oluşturmuştur (Binan 1999). Okyay'a (2001) göre Malraux Yasası; bir yandan tarihî kent dokularındaki yaşam kalitesinin daha anlamlı olabileceği seçeneğini, kentin yenilenerek yeniden kazanılmasını içerirken öte yarıyla Atina Tüzüğü'ne de somut bir karşı çıkıştır.

Kırsal ve kentsel sitlerin korunmasıyla ilgili düşünsel zeminin oluşması 1960'lı yılların ortalarına rastlamaktadır. Bu konu 1964 yılı Mayıs ayında Venedik'te toplanan II. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi'nde gündeme gelmiş ve alınan kararlarla olumlu yönde somut adımlar atılmıştır. Toplantı sonuçlarını içeren

Venedik Tüzüğü'nün 1. maddesinde “**tarihi anıt**” kavramının kentsel ve kırsal yerleşmeleri kapsayacak biçimde tanımlanması, tarihi çevre koruma alanında büyük bir atılım olmuştur. Aynı tüzüğün 6. maddesinde korunacak anıtların çevrelerinin korunmasıyla ilgili önemli bir ilke daha yer almaktadır: “anıtın korunması, ölçeği dışına taşmamak koşulu ile, çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye ya da değiştirmeye izin verilmemelidir.” Bir çok ülkenin benimsemiş olduğu Venedik Tüzüğü ile koruma kararları tek yapı ölçeğinden çıkarılıp, çevre boyutuna taşınmıştır. Yasal düzenlemeler Venedik Tüzüğü kararlarına uygun olarak değiştirilerek tarihi çevre korumanın yasal çerçevesi oluşturulmuştur.

Avrupa Konseyi tasarından kabul edilen 1975 Avrupa Mimari Miras Yılı kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda, Avrupa Mimari Miras Tüzüğü hazırlanmış ve 26 Eylül 1975 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilmiştir (Binan 1999). Avrupa Konseyi tarafından Avrupa Mimari Miras Yılı nedeniyle 1975 yılında düzenlenen kongre sonunda yayınlan **Amsterdam Deklarasyonu** ile bütünleşmiş, koruma kavramı üzerinde durulmuştur. Deklarasyon ile bütünleşmiş korumanın genel ilkelerinin belirlenmesi için şu temel noktalar vurgulanmıştır (Ter 2002):

- Mimari mirasın korunması, kültürel değerlerin yanı sıra geçmiş ve gelecek için bilinç yaratmaktadır
- Mimari miras yalnız üstün nitelikli tek yapıları ve çevrelerini değil tarihsel ve kültürel özelliği olan tüm kentsel ve kırsal alanları da içermektedir
- Mimari mirasın tüm Avrupa halklarının ortak varlığı olması nedeniyle, bu halklar ihmal, kasıtlı yıkım, düzensiz yeni yapılaşma ve aşırı trafik gibi tehlikelere karşı onları korumak için ortak bir sorumluluğa sahiptir
- Mimari koruma tek başına bir çalışma olarak ele alınmamalı, kent ve ülke planlamanın ana hedefi olarak görülmelidir
- Yerel yönetimler, mimari mirasın korunmasında özel bir sorumluluk üstlenmelidir

- Eski dokunun sağlıklaştırılmasında önemli değişiklikler yapılmamalı ve toplumun tüm kesimleri onarımın sağlayacağı yararları paylaşmalıdır
- Gerekli yasal ve yönetsel olanaklar güçlendirilerek etkin hale getirilmelidir
- Yapıların onarımı ve çevre değerlerinin korunması için gerekli maddi yardım olanakları yaratılarak mülk sahiplerine aktarılmalıdır
- Mimari mirasın korunması konusunda halkın, özellikle gençlerin bilinçlendirilmesi sağlandırılmalıdır
- Geleceğin mimari mirası olan bugünün yeni yapıları nitelikli ve çağdaş mimari özellikleri yansıtan nitelikte olmalıdır.

1979 yılında yayınlanan ve 1981 yılında tekrar gözden geçirilen **Kültürel Önemdeki Alanların Korunması İçin Avustralya ICOMOS Bildirgesi** (Burra Charter) ise tek yapı ölçeğinde müdahalelerin tanımlarını, koruma ilke ve yöntemlerini açıklığa kavuşturmakta ve kültürel önem, koruma politikası, araştırma ve raporlarına ilişkin prensipleri ortaya koymaktadır (Göksu 1993).

1980-81 yılları arasında Avrupa Konseyi, Kentsel Yenileşme Kampanyası'na başlamıştır. Bu kampanya, kentsel miras kavramı ışığında kent planlama konusundaki gelişmelerin geniş bir perspektif içinde tartışılmasını amaçlamaktadır. 1982 yılında Berlin'de yapılan Kentsel Yenileşme Kampanyası'nın kapanış konferansında kentlerin gelişme ve işletilmesinde restorasyonun gerekliliği, çevre ve sosyo-kültürel bir varlık olarak komşuluk üniteleri ile eski merkezlerin toplumsal bir yeniden üretim merkezi olarak rehabilitasyonu ve nüfus çekim gücünün arttırılması konuları tartışılmıştır. Bu tartışmalarda yerel yönetimlerin kentsel çevrenin düzenlenmesi ve daha büyük halk kitlelerinin katılımı ile toplumsal bütünleşmeyi sağlayıcı işlevler için daha fazla para, zaman ve yardım sağlamaları konuları üzerinde önemle durulmuştur (Eke ve Özcan 1988).

1980-81 yılları arasında Avrupa Konseyi, hükümetlere talepleri halinde, teknik uzmanlar göndererek planlama ve koruma politikalarının tespiti ve örnek kentler için uygulamalarda teknik yardımda bulunmaktadır. Nitekim, Oldenburg, Breisach, Toledo,

Evora, Salamanca, Guimaraes ve Seville bu teknik yardımdan yararlanarak koruma politikaları ve planlarını hazırlamışlardır (Eke ve Özcan 1988).

1987 tarihli “Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması İçin ICOMOS Bildirgesi” ise Amsterdam Deklarasyonu ile belirlenen genel ilkeleri ayrıntılandırmış ve korunması gereken değerleri tanımlamıştır. Bildirgenin korumaya en önemli katkısı ise koruma planının içeriğinin belirlenmesi olmuştur. Buna göre koruma planlarında olması gereken nitelikler şu şekilde sıralanmıştır (Göksu 1993):

- Disiplinlerarası bir çalışma olarak yürütülecektir
- Koruma planının temel hedefleri içinde plana ilişkin yasal, yönetsel ve finansal ölçütler açık olarak tanımlanacaktır
- Tarihi kentsel alanlar ile kent arasında ilişki kurularak, koruma planı bir bütün olarak değerlendirilecektir
- Korunması gerekli yapılara ilişkin koruma koşulları ve yıkılması gereken yapılar belirlenerek alanda yaşayanların desteği sağlanacaktır
- Koruma planı gerçekleştirilinceye kadar yapılacak uygulamalarda Venedik Tüzüğü ile belirlenen ilke ve hedeflere uyulacaktır
- Alanın etkin kullanımının sağlanabilmesi için sürekli bir bakım-onarım programı belirlenecektir
- Önerilen yeni fonksiyonlar tarihi alanın özelliklerine uygun olacaktır
- Korunacak alanın çağdaş yaşama uyumlu olması için gerekli kamu hizmetleri özenle gerçekleştirilecektir
- Önerilecek yeni yapılarda veya mevcut yapıların çağdaş yaşama uyarlanmasında mevcut mekansal dokunun ölçek ve büyüklüğü dikkate alınacaktır
- Tarihi alanda dokuyu ve çevresini olumsuz etkilemeyecek kontrollü trafik ve otopark alanları planlanacaktır
- Kent veya bölge planlamanın, önemli trafik yollarının yapımını öngörmesi durumunda söz konusu yollar tarihi dokunun içine girmeyecek, ancak alana erişebilirliği kolaylaştıracak nitelikte olacaktır.

Avustralya ICOMOS Ulusal Komitesi, kendi ülkesinde geçerli olmak ve gerektiğinde yenilenmek, uyarlanmak koşuluyla 1981’de Burra Tüzüğü geliştirmiştir. İslam ülkelerindeki mimari mirasın korunması ile ilgili olarak 1982 yılında Pakistan’da yapılan “Geleneksel Mimarinin Belgelenmesi ve Korunması” konulu seminer sonunda, Müslüman ülkelerdeki onarım etkinliklerini yönlendirecek bir İslam Tüzüğü denemesine girişilmiştir (Ahunbay 2004).

1966 yılında korumayla ilgili Venedik’te yapılan uluslar arası bir konferansta tarihi anıtların restorasyonu ve korunmasıyla ilgili tüzüğün çerçevesi çizilmiş ve bu tüzüğe “**Venedik Tüzüğü**” adı verilmiştir. 1977 yılında yeni kurulmuş olan Avustralya ICOMOS’u Venedik Tüzüğü’nü Avustralya şartlarına uyarlamaya karar vermiştir. Burra Tüzüğü, 1979 yılında Avustralya ICOMOS’u tarafından kültürel değeri olan yerlerin korunmasına yönelik bir tüzük olarak Güney Avustralya’da yer alan ve tarihi bir maden kasabası olan Burra Burra’da yapılan bir toplantıda uyarlanmıştır (Walker, 1996).

Burra Tüzüğü, tarihi yerlerin korunmasıyla ilgili takip edilmesi gereken temel prensip ve prosedürleri tanımlamaktadır. Bu prensip ve prosedürler, bir anıt, bir adliye sarayı, bir bahçe, içinde insan ve hayvan kemikleri ile taş aletler bulunan tarih öncesinden kalma höyük, bir kayalık sanat bölgesi, bir kulübe, bir yol, bir maden veya arkeolojik alan, ilgili değerlere sahip bir saha veya bölgelerin tamamıdır (Walker 1996).

Koruma ilkeleri, geleneksel malzemenin korunması, tarihi yapı ve çevrelerin çağdaş yaşam içindeki yerleri, kültürel kimliğin tanımına katkıları gibi konularda sık sık toplantı yaparak tartışma ortamı yaratan UNESCO, ICOMOS ve Avrupa Konseyi gibi uluslar arası kuruluşlar gelişen koşullara uygun yol gösterici ilkeler belirtmektedirler. Hangi uygarlığın ve kültürün ürünü olursa olsun, belli bir tarihi anıta ya da doku bütünlüğüne insanlığın ortak mirası olarak bakan UNESCO, koruma ve kurtarma çalışmalarını bu felsefeden yola çıkarak uluslar arası katkılar aracılığı ile gerçekleştirme çabası vermektedir.

2.2.5 Türkiye’de tarihi çevre koruma düşüncesinin gelişimi

Tarih boyunca çok çeşitli kültür ve uygarlıkların birleşme noktasında yer alan ve bugün de bu özelliğini koruyan Anadolu ve Trakya, üzerinde bir çok halkın bugüne bıraktığı kültür mirasını taşımaktadır. Türkiye sınırları içerisinde yer alan bu mirasın köklerinde eski Anadolu kültürleri (Hitit, Likya, Karya, Firig gibi), Akdeniz ve Ege kültürleri (Miken, Hellen, Roma, Bizans, gibi), Orta Asya, İran, Arap etkileri ile Selçuklu ve Osmanlı kaynakları bulunmaktadır (Özdemir 2005).

Türkiye’deki tarihi çevreye yönelik yapılan çalışmaları Osmanlı İmparatorluğu Dönemi ve Cumhuriyet Dönemi olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Osmanlı İmparatorluğu döneminde fıkıh hükümlerine bağlı olarak “malik ve sahipleri olmayan taşınabilir eşyalar” olarak tanımlanan eski eserler, taşınabilir eşya olarak kabul edilmiş, müze anlayışıyla obje ölçeğinde koruma gerçekleştirilmiştir. Cumhuriyet Döneminde ise, hem taşınır hem de taşınmaz kültür varlıklarının korunması amaçlanmış ve fiziki korumanın yanı sıra sosyo-kültürel yapının da korunduğu bütünlük koruma anlayışına geçiş olmuştur.

Osmanlı döneminde eski eser koruma konusunda atılan ilk ciddi adım Fethi Ahmet Paşa’nın eski eserleri St. Irene kilisesinde toplayarak 1846 yılında ilk müzeyi kurmasıdır. Osmanlı toprakları üzerinde kazı yapılması ve bulunan eski Yunan ve Roma eserlerinin korunması açısından ilk yasal düzenleme 13 Şubat 1869 tarihinde kabul edilen **“Birinci Asar-ı Atika Nizamnamesi”** ile getirilmiştir (Vidinlioğlu 1993). Bu ilk yasanın getirdiği en önemli sınırlama, yabancı araştırmacıların yapacakları arkeolojik kazıların izne bağlanması ve buluntuların yurt dışına çıkarılmasının yasaklanmasının öngörülmesidir (Çeçener 1992).

Taşınır eşya olarak görülen eski eserlerin daha geniş kapsamda ele alınmaları 7 Nisan 1874 yılında çıkarılan **“İkinci Asar-ı Atika Nizamnamesi”** ile olmuştur. Bu tüzükle taşınmaz eserler de koruma kapsamına alınmış ve bu yapıların devletçe korunması gereği kabul edilmiştir (Vidinlioğlu 1993).

Her eski eserin devletin malı olduğu hükmünün getirildiği 9 Şubat 1884 tarihli “**Üçüncü Asar-ı Atika Nizamnamesi**”nde ise taşınmaz eserlerin tahribi, değiştirilmesi ve çevrelerine zarar verici faaliyetlerde bulunulması yasaklanmıştır. Bu nizamnamede yer alan önemli bir diğer hüküm ise yurt dışına eski eser çıkarılmasının kesinlikle ve ayrıcalıksız yasaklanması, çıkararlara önemli ölçüde yaptırımların getirilmesi olmuştur (Vidinlioğlu 1993).

Eski eserlerin korunmasında ilk uzman kadro düşünceyle 1877 yılında ilk eski eserler kadrosunu oluşturan bir komisyon kurulmuştur. Daha sonra ise Müze-i Hümayun’un genişletilmesiyle 13 Mayıs 1889 tarihinde “**Müze-i Hümayun Nizamnamesi**” ortaya çıkmıştır.

Dünya tarihinin aydınlatılması için arkeolojik araştırmaların zorunluluğunun ortaya konması ve tarihi kalıntılar yönünden zengin olan Osmanlı topraklarında da araştırma taleplerinin artması nedeniyle 20 Nisan 1906 tarihinde Dördüncü Asar-ı Atika Nizamnamesi çıkarılmıştır. Bu nizamname ile taşınmaz eski eser tanımının kapsamı genişletilerek, harabe durumundaki duvarlardan yapı kalıntılarına kadar, tarihsel özellik gösteren ev, cami, medrese, kilise, sinagog, sur, tiyatro, köprü, stadyum, hipodrom, hamam, rıhtım, kuyu, sarnıç, su yolu, höyük vb gibi yapılar, kullanılır durumda olanlar da dahil olmak üzere eski eser kapsamına alınmışlardır. Ayrıca çevreleri de dikkate alınarak eski eserlere doğrudan ya da dolaylı zarar verecek yakınlıkta, her türlü faaliyette bulunulması yasaklanmıştır (Vidinlioğlu 1993). 1906 tarihli Asar-ı Atika Nizamnamesi 67 yıl yürürlükte kalmıştır (Özdemir 2005).

Daha sonra ise, koruma amacına yönelik olarak 28 Temmuz 1912 tarihli “**Muhafaza-i Abidat Nizamnamesi**”nin çıkarıldığı, 1913 tarihinde Evkaf-ı İslamiye Müzesi’nin kurulduğu ve 1917 tarihinde ise Muhafaza-i Asar-ı Atika Ercümeni Dairesi’nin kurulduğu bilinmektedir.

Kurtuluş Savaşı başladığında, Ankara’da Büyük Millet Meclisi’ni açan Atatürk, 9 Mayıs 1920’de göreve başlayan hükümetten Maarif Vekaletinin bünyesinde Türk Asar-ı

Atika Müdürlüğü'nün kurulmasını istemiştir. Bu müdürlük, mimari eserlerin ve ren yerlerinin korunmasından sorumlu olduğu gibi, vilayetlerde daha önce kurulmuş olan Müze-i Humayun şubelerinin gözetim ve idari işlerini de yrtmştır. Bir yıl sonra, Asar-ı Atika Müdürlüğü, Hars (kültür) Müdürlüğü'ne dönüştürülerek kadrosu genişletilmiş korumaya daha fazla önem verilmiştir (Tüzün 1998).

1928 yılında Ankara İmar Müdürlüğü kurulmuş ve şehir planı için uluslar arası bir yarışma açılmıştır. H. Jansen'ın bu yarışmayı kazanması ve 1932 yılında uygulanmaya başlayan "Ankara İmar Planı" ile koruma içerikli planlama konusunda ilk adım atılmıştır. Daha sonra 1932-1945 yılları arasında eski eserlerin imar yoluyla korunması gereğini benimseyen koruma anlayışı geliştirilmiştir.

Hızlı kentleşme ve koruma düşüncesinden uzak olarak hazırlanan imar planları sonucunda anıtsal yapılar yıkıma uğramıştır. 1950'li yıllardan sonra korumayla ilgili sorunlar tekrar gündeme gelmiş ve 2 Temmuz 1951 tarihinde yurt içinde korunması gerekli mimari ve tarihi anıtların bakım, onarım ve restorasyon içlerinde uyulması gereken ilkelerinin ve bunlarla ilgili programlarının saptanması, uygulamaların izlenmesi, denetlenmesi ve anıtlarla ilgili görüşlerin benimsenmesi için Milli EĞitim Bakanlığı'na bağlı **Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu** (GEEAYK) kurulmuştur. 1964 yılı Mayıs ayında yapılan toplantı sonucunda oluşturulan Venedik Tüzüğü, GEEAYK tarafından benimsenmiş fakat tüzük ilkelerini hemen ve tam olarak uygulamaya koymak mümkün olamamıştır. Çünkü o dönemlerde yürürlükte olan yasa genişletilmiş anıt kavramının gereklerinin yerine getirilmesine olanak vermemiş, tarihi kentlerde bulunan kültür varlıkları ancak tek tek tescil edilerek koruma altına alınabilmiştir. Böylece yalnız tarih ve sanat değeri taşıyan önemli anıtlarla yalı, konak gibi yapılar saptanarak tescil edilmiş, yerleşme dokusunun büyük bir bölümünü oluşturan diğer yapılar ise koruma kapsamı dışında kalmıştır. Bu yasaya göre tarihi bir mahalleyi ya da bir sokağı korumak mümkün olmadığı için, Türkiye'deki kırsal ve kentsel sit niteliğindeki tarihi çevrelerin korunması konusunda gecikme yaşanmıştır. Gerekli nlemler alınamadığı için de tarihi kentler koruma amacına yönelik olmayan imar planlarıyla tahrip edilmiştir.

Türkiye’de tarihi çevreyi bir bütün olarak koruyabilmek için gerekli yasal çerçeve ancak 1970’li yıllarda oluşturulabilmiştir. Avrupa’daki gelişmelerin Türk kamuoyuna aktarılması ve tarihi çevre koruma konusunda bilinçlenmenin artmasında üniversite öğretim üyelerinin yayınları, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu’nun kararları, UNESCO, ICOMOS, Avrupa Konseyi gibi kuruluşların kampanyaları etkili olmuştur. Bu gelişmelere bağlı olarak, 1973’de **1710 sayılı Eski Eserler Kanunu** çıkarılmış; Türkiye’de tarihi çevrelerin bir bütün olarak tescil edilip yasal koruma altına alınmaları ancak bu tarihten sonra mümkün olabilmektedir (Ahunbay 2004).

1973 tarihli ve 1710 sayılı “**Eski Eserler Kanunu**” Türkiye’de tarihi çevrenin bütün olarak korunması gerekliliğini ön gören ilk yasal düzenlemedir. Getirdiği diğer yaklaşımlarla da Türkiye’de, korumanın gelişmesinde, temel taşları oluşturmuştur. Bu yasa şu konuları açıklığa kavuşturmuştur (Madran 1989);

- Eski eser devlet malıdır,
- Korunması gerekli “eser” kavramında, tek yapı ölçeğinin dışına çıkmış, yapıların bir araya gelerek oluşturdukları arazi parçalarının ve sitlerin de koruma konusu olduğu benimsenmiştir,
- Kültür varlıklarının bakım ve onarımından sorumlu kuruluşlar net olarak belirlenmiştir,
- Devletin koruma amacıyla yasaklayıcı görünümünün yanısıra, eski eser sahiplerine bazı ayrıcalıklar tanınması ve çeşitli organlarıyla yardım yapması benimsenmektedir.

20 Aralık 1973 tarihinde ilk müzenin geliştirilmesiyle birlikte tüm yurt düzeyindeki eserler Çinili Köşk’te toplanmıştır.

Türkiye’de tarihi çevre koruma konusundaki yasaların gereksinimlere cevap vermemesi ve aksaklıkların giderilmesi amacıyla 21 Temmuz 1983 tarihinde Eski Eserler Yasası yürürlükten kaldırılarak yerine “**2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu**” çıkarılmıştır. Kanunun çıkarılış amacı; “...korunması gerekli taşınır ve

taşınmaz kültür tabiat varlıkları, sit ve koruma alanı tanımlarını belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararları alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmek” olarak belirlenmiştir (T.C. Resmi Gazete 1983).

Korumanın kapsamını genişleten 2863 sayılı yasa ile daha önceki yasalarda yer alan **“eski eser”** tanımlamasının yerini UNESCO tarafından benimsenen **“kültür varlıkları”** almıştır. Yeni yasada kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan, yer üstünde, yer altında ve su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar olarak tanımlanmıştır (T.C. Resmi Gazete 1983).

Osmanlı dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarında müzecilik olarak görülen korumanın kültürel boyutu yeni yasayla ortaya konmuştur. Korumayla ilgili yetkili kuruluşların Osmanlı döneminde Vakıflar ve Müzeler Örgütü, Cumhuriyet döneminde ise Milli Eğitim Bakanlığı iken son yasa ile Kültür Bakanlığı olarak belirlendiği bilinmektedir. Önceleri Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü içinde örgütlenmiş olan koruma organlarının daha sonraki dönemlerde Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü olarak adlandırılan iki müdürlükte toplandığı bilinmektedir. Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Kültür Bakanlığı’nın müzelerin ve ören yerlerinin yönetimi, kazı izinlerinin verilmesi ve denetimiyle ilgili birimi olup, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü ise, bakanlığın koruma projeleriyle ilgili işlemlerinin yürütülmesinden ve Yüksek Kurul ile Bölge Kurullarının koordineli biçimde çalışmasından sorumlu tutulan birimdir.

Millî Saraylar Müdürlüğü 1933 yılına kadar Maliye Bakanlığı'na bağlı olarak çalışmış, sonradan Atatürk'ün arzusu üzerine 1933 yılı Bütçe Kanunu ile Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na bağlanmıştır. 12 Mart 1934 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanı'nca, Millî Sarayların idaresi ile ilgili yeni bir yönetmelik hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelik hükümleriyle, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne bağlı olan Millî Saraylar Müdürlüğü, yönetimi altındaki tesislerin idare,

bakım ve korunmasıyla görevlendirilmiştir
(<http://www.tbmm.gov.tr/saraylar/intikal.htm>, 2006).

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün yönetim ve denetiminde bulunan 18.600 adet koruması gerekli eski eser bulunmaktadır. Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne bağlı Abide ve Yapı İşleri Dairesi Başkanlığının görevleri; Vakıflar Genel Müdürlüğünün yönetiminde bulunan eski eser yapıların, yapıldığı devrin özelliklerine zarar vermeden, onarımı (restorasyon) ile akar ve hayrat vakıf binaların onarımı ve yeni yapıların yapılmasını sağlamak, vakıf eski eserlerin tespiti, tescil ve değerlendirilmesini yapmak, arşivlemek, rölöve restorasyon ve restitüsyon projelerini hazırlayıp onaylamak, yıllık ve beş yıllık eski eser onarım programlarını hazırlatmak, eski eser birim fiyat analizlerinin hazırlanmasını ve yayımlanmasını temin etmek, bu eserlerin proje ve dosyalarının, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Kurulu'nca onaylanması için gerekli işlemleri yapmak ve hali hazır durumlarını rölöve ve fotoğraflarla tespit etmek, gerektiğinde kamulaştırma işlemlerini yürütmek, keşif ve rapor dosyalarını hazırlatıp ihale işlemlerini yürütmek, onarımları için gerekli malzemelerin satın alınmasını sağlamak ve gerekli görülen yerlerde şantiye kurmak ve şantiyelerini kontrol etmektir (<http://www.vgm.gov.tr>, 2006).

23/7/1983'de yayımlanan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 10. Maddesi'e göre; her kimin mülkiyetinde veya idaresinde olursa olsun, taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri almak, aldirmek ve bunların her türlü denetimini yapmak veya kamu kurum ve kuruluşları ile belediyeler ve valiliklere yaptırmak, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na aittir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin idare ve kontrolünde bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'nca yerine getirilir. Bu korunmanın sağlanmasında, gerektiğinde, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın teknik yardımı ve işbirliği sağlanır. Milli Savunma Bakanlığı'nın idare ve denetiminde veya sınır boyu ve yasak bölgede bulunan kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi, Milli Savunma Bakanlığı'nca yerine getirilir. Bu korunmanın sağlanması, Milli Savunma Bakanlığı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında düzenlenecek protokol esaslarına göre yürütülür. (Değişik: 17/6/1987 - 3386/4 md.)

Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün idaresinde veya denetiminde bulunan mazbut ve mülhak vakıflara ait taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan cami, türbe, kervansaray, medrese, han, hamam, mescit, zaviye, mevlevihane, çeşme ve benzeri kültür varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi koruma kurulları kararı alındıktan sonra, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce yürütülür. Diğer kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunma ve değerlendirilmesi, bu Kanun hükümlerine uygun olarak kendileri tarafından sağlanır. Kamu kurum ve kuruluşlarının mülkiyetinde bulunan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması, bu kuruluşların bütçelerine her yıl bu maksatla konacak ödeneklerle yapılır. Bu hizmetlerin yerine getirilebilmesi için, Kültür ve Turizm Bakanlığı Bütçesine her yıl yeteri kadar ödenek konur (<http://www.kultur.gov.tr>, 2006).

Tarihi çevre koruma kavramının ulusal boyutta geliştirilmesinde önemli aşamalar kaydeden Türkiye, uluslararası platformlara da katılarak dünya devletleri arasındaki yerini almıştır. Venedik Sözleşmesi (1964), Avrupa Konseyi (1965), Barcelona Sözleşmesi, Avrupa Mimari Mirası Sözleşmesi ve Amstredam Deklerasyonu (1975), 2. Mimari Mirastan Sorumlu Bakanlar Avrupa Konferansı (1985 Granada), 1987 Washington Sözleşmesi, Tarihi Kentler ve Kentsel Bölgeler İçin Koruma Sözleşmesi gibi etkinliklere fiilen katılmıştır. Ayrıca 1965 yılında UNESCO tarafından kurulan ICOMOS'da üye olarak, uluslararası toplantı ve sözleşmelerde alınan önemli kararları benimsemiş ve ilke olarak kabul etmiştir. Bu ilke kararları ise (Ter 2002);

- Kültür varlıklarının sistematik olarak envanterlerinin çıkartılması,
- Kültür varlıklarının önemi konusunda toplum bireylerinin bilgilendirilip, bilinçlendirilmesi,
- Kültür varlıklarının bütünleştikleri çevreyle birlikte korunmaları,
- “Sıt” kavramı ve birliktelikleriyle değer kazanan kentsel bölgelerin korunmaları,
- Koruma konusunda olabildiğince evrensel ilke ve yaklaşımların benimsenmesidir.

(27.07.2004 tarih ve 25535 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 5226 sayılı Kanunun 19. maddesiyle eklenmiştir.) 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamındaki tescilli taşınmaz kültür varlıklarının rölöve, restorasyon ve restitüsyon projelerine münhasır olmak üzere, bu projelendirmelerden yararlananlara verilen mimarlık hizmetleri ile projelerin uygulanması kapsamında yapılacak teslimler, istisna kapsamına girecek mal ve hizmetler ile bunların asgari standartları ve bu bendin uygulanmasına ilişkin usul ve esaslar Maliye Bakanlığı'nca belirlenmektedir (<http://www.osbuk.org/docs/Kanun/3065KDVKanunu.doc.>, 2006).

Türkiye'de koruma konusuyla ilgilenecek kişilerde aranacak niteliklerin, değişik meslek gruplarının aralarındaki ilişkilerin, korumadan doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlu kamu kurum ve kuruluşlarının rollerinin yeniden düzenlenmesi, uygulama öncesi ve sonrasında uyulması gereken temel esasların belirlenmesi gibi konuları içerecek bir "Koruma Etiği Belgesi", ilişkilerin netleşmesi ve doğruların bulunmasında önemli bir rol oynayacaktır ( nal 2003).

Türkiye'de ve dünyanın bir çok ülkesinde korumayla ilgili yürürlükte olan yasa ve ilkeler arasında fark bulunmamasına ve diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de kültür ve tabiat varlıkları devletin güvencesinde olmasına rağmen, ulusal ölçekte devlet uzun süredir belli bir koruma politikası sağlayamamıştır. Bunun en önemli nedenleri arasında ülkedeki sosyal ve ekonomik alanlardaki çarpıklıklar, kentsel planlama kararlarındaki eksiklikler, halkın bu konudaki bilinçsizliği, uygulamayla ilgili denetimsizlik ve yanlış verilmiş kararlar bulunmaktadır.

2.2.6 Koruma Amaçlı İmar Planları

Koruma amaçlı imar planları: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu uyarınca belirlenen sit alanlarında, alanın etkileşim geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal mimari, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmalarına dayalı olarak; halihazır haritalar üzerine,

koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklılaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, altyapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan hedefler, amaçlar, stratejiler ile planlama kararları tutumları, plan notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar planlarının gerektirdiği ölçekteki planları ifade etmektedir (T.C. Resmi Gazete 2005).

Koruma amaçlı imar planları şu ilkeler doğrultusunda hazırlanmaktadır (T.C. Resmi Gazete 2005):

- Bir alanın koruma bölge kurulunca sit alanı olarak ilanı, bu alanda her ölçekteki plan uygulamasını durdurur. Sit alanının etkileşim çevresine ilişkin varsa 1/25 000 ölçekli plan kararları ve notları alanın sit statüsü dikkate alınarak, yeniden gözden geçirilir ve ilgili idarelerce onaylanmaktadır
- İdareler planları, bakanlıkça hazırlanan koruma amaçlı imar planları teknik şartnamesinde belirtilen esaslara uygun olarak hazırlar. İdarelerce planlama alanının özelliklerine göre bu şartnameye ek olarak özel teknik şartname düzenlenebilir. İdare koruma amaçlı imar planı ile varsa etkileşim geçiş alanını birlikte planlayabilmektedir
- Planlar, yeni bir koruma amaçlı imar planı veya koruma amaçlı imar planı revizyonu hazırlanıp onaylanmadan veya herhangi bir yargı kararı bulunmadan ilgili idarelerce iptal edilememektedir
- Koruma amaçlı imar planları, kadastral durum işlenmiş güncel onaylı halihazır haritalar üzerine çizilmektedir
- Koruma amaçlı imar planlarının varsa etkileşim geçiş sahaları da göz önünde bulundurularak ve sit alanının bütününe kapsayacak şekilde içinde bulunduğu yerleşme ile ilişkileri kurularak hazırlanması esastır

- Plan hazırlama süreci içerisinde idarelerce plan yapılacak alanda ilgili meslek odaları, sivil toplum kuruluşları, üniversitelerin ilgili bölümleri, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren işyeri sahipleri ve etkilenen hemşehrilerin katılımı ile plan kararlarının oluşturulmasından önce sorunlar, olanaklar, vizyon, hedefler, araçlar, stratejilerin oluşturulması üzerine ve taslak planın oluşturulmasından sonra taslak planın görüşülerek koruma kuruluna sunulacak son şeklini alması için en az iki toplantı düzenlenmektedir
- Yapılacak koruma amaçlı imar planında, kanun gereğince kesin yapılaşma yasağı uygulanması gereken alanlar belirlenmektedir
- Koruma amaçlı imar planlarında tescilli kültür varlıkları ile sit alanları içindeki faaliyetlerin ve yapı stokunun deprem, sel baskını, heyelan, yangın, kaya düşmesi ve benzeri afetlere karşı daha dayanıklı ve güvenli hale getirileceğine ilişkin hedefler, stratejiler ve uygulama esasları getirilir ve bunlar plan uygulama raporu ve plan notlarına işlenmektedir
- Koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması aşamasında; tarihi çevre, kültürel ve doğal miras, sosyal, kültürel ve ekonomik yapı, teknik altyapı, sosyal donatı, yapı ve sokak dokusu, mülkiyet durumu, ulaşım-dolaşım sistemi, örgütlenme biçimi ve benzerlerine ilişkin gerekli etütler kent bütünü ile ilişkilendirilerek yapılır. Tespit edilen sorunların çözümü ve tarihi, kültürel, doğal çevrenin yaşanabilir ve sürdürülebilir biçimde korunabilmesi için alana özgü stratejiler belirlenmektedir.

Koruma Amaçlı İmar Planları, 2863 (değişiklik 3386) sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na göre kentsel sit alanlarının korunmaları ve bu alanlarda yeni yapılanmada uyulması gereken koşulların ayrıntıda belirlenmesi amacı ile hazırlanmaktadır.

Kentsel gelişim sürecinde tarihi çevredeki yapılaşma biçimleri koruma amaçlı imar planları ile sağlanmaktadır. Planlamalarda ise amaç yalnız imar planı içeriğinde yapı adası oluşturulması olmalı, fiziki (mekansal) düzenlemeler ile bir bütünlük içermelidir. Bu görüş, fiziki düzenlemenin yetersizliği olarak Robert Unweil tarafından 1937

yılında ortaya atılmış ve bu fikrin muhtelif üniteler arasında hiyerarşik bir yardımlaşma ile yeni değerler yaratmaya yardım edilebileceğini öne sürmüştür (Çubuk 1970).

1983 yılında çıkarılan 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ile korumanın özellikle kentsel korumanın bir planlama olgusu olduğu ön plana çıkarılmış ve planlamanın yapım, değerlendirme ve onama süreçleri belirlenmiştir (Çelik 2004).

1990 yılında Kültür Bakanlığı'na düzenlenen Koruma Kurultayı'ndaki sunuş ve tartışmalardan da yararlanılarak hazırlanan "Koruma ve İmar Planlarının Hazırlanmasına İlişkin Teknik Şartname" de Koruma Amaçlı İmar Planlarının amaçları şöyle sıralanmıştır (Madran ve Özgönül 1993):

- Ülkenin doğal ve kültürel değerlerinin belgelenmesi, sınıflanması ve değerlendirilmesi,
- Bu değerlerin devamlılığının sağlanması ve çağdaş yaşamla bütünleşmesi,
- Çağdaş gelişme ve bunun gerektirdiği değişimlerin, koruma ile dengeli olarak ele alınması,
- Bir yerleşmede koruma ve gelişmeye olanak sağlayan ve engelleyen diğer sektörlerin yönlendirilmesi,
- Geleneksel kentsel örgünün ve mimari mirasın potansiyelinin değerlendirilerek, bu alanların prestij alanı ve ilgi merkezi haline getirilmesi,
- Özgün işlevsel yapı korunurken, alanın işlevsel çekiciliğini artıracak çözümler bulunması,
- Fiziksel planlama kararlarının yanı sıra, uygulamayı destekleyecek parasal, yasal ve örgütsel modellerin geliştirilmesi,
- Yerel mimari biçimlenmelerin, geleneksel çevreye saygılı ve aynı zamanda onu zenginleştirici olması,
- Yöre halkının çevresine yabancılaşmamasının sağlanmasıdır.

Gürpınar'a (2001) göre ise koruma amaçlı imar planlarında amaç; seçilen özel yörenin çevre dokusunun tarihsel, arkeolojik, doğal, mimari ve işlevsel değerlerini koruyarak

çağdaş şartlara uygun gelişimini sağlayacak genel planlama kararlarının belirlenmesi ve bu çerçevede ayrıntılı düzenleme planlarının geliştirilmesi şeklinde tanımlanmaktadır.

Hazırlanacak koruma planlarının diğer planlarla tutarlılığının sağlanması için, planlamada korumanın sadece fiziksel boyutunun değil, sosyo-ekonomik ve kültürel boyutlarının da ele alınması gerekmektedir. Ayrıca önerilen kullanımlar ve mevcut kullanımlar arasındaki uyumun sağlanmasında Koruma Amaçlı İmar Planlarının amaçları dikkate alınmalıdır. Planlama mekansal boyutlarda tasarlandığında ve planlamada oluşan sorunlar ayrı ayrı düşünüldüğünde bir benzerlik içindeyseler, veriler genelde yapılaşmaya aynı oranda etki etmektedir. Eğer farklılık içindeyseler, veriler yapılaşmaya ayrı ayrı etki etmekte ve bu durumda koruma amaçlı imar planı verilerindeki değişimler farklı yöntemleri gerektirmektedir. Planlama verilerindeki değişimler (sosyo-ekonomik, kültürel, nüfus, alt yapı vb.), aynı zamanda uygulamayı da belirlemektedirler.

Zeren'e (1990) göre Koruma Amaçlı İmar Planı'nın temel amacı; seçilen özel yörenin çevre dokusunun tarihsel, arkeolojik, doğal, mimari ve işlevsel değerlerini koruyarak çağdaş koşullara uygun gelişimini sağlayacak genel planlama kararlarının belirlenmesi ve bu karar çerçevesinde ayrıntılı düzenleme planlarının geliştirilmesidir.

Belirlenen amaçlara göre planlanan alanlarda, anıtsal yapıların yakın çevreleri ile birlikte ele alınıp değerlendirilmesine, o alana özgü değerlerin yöresel bir anlayışla canlandırılmasına, tarihsel ve mimari değerlerin sürekliliğinin sağlanması ile birlikte çağdaş gereksinimlerin de karşılanmasına çalışılmaktadır. Planlama alanında tarihsel kent merkezinin gelişme potansiyelleri de göz önünde bulundurularak çağdaş şehircilik, ulaşım, peyzaj tasarımı ve restorasyon ilkelerine uygun hedefler geliştirilmelidir. Koruma alanları için hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planları ile ulaşılması gereken hedefler şu şekilde gruplandırılmıştır (Zeren 1990):

* Mimari ve kentsel kalite yönünden olumlu bir çevreyi sağlayan hedefler:

- Planlama alanı içindeki önemli doğal, arkeolojik, tarihsel, anıtsal değerler ve sivil mimarlık örneklerinin kent içindeki güçlü konumlarını vurgulayacak görüntünün sağlanması,
- Koruma altına alınan tarihsel ve mimari önemi veya ekonomik değeri olan yapıların bulunduğu yerlerde çevreyle uyumsuz yapıların yıkılması ve yerlerine yapılacak yapıların çevresel özelliklere uygun olması ile çevrenin mimari kalitesinin yükseltilmesi,
- Açık mekanların, meydanların ve yaya yollarının oturma, dinlenme köşeleri ile, seyir ve gezinti alanları, çocuklar için oyun köşeleri ile çekici hale getirilmesi, gerekli ve uygun yerlerde görsel kaliteyi yükseltici yeşil alanların düzenlenmesi,
- Eskiye cadde ve yol dokularının, sokak donatılarının kullanıma uygun hale getirilmesi, elektrik ve telefon direklerinin, reklam panolarının, işaret levhalarının görsel karmaşıklığının giderilmesi,
- Düzenlenen çevrenin yörede yaşayanlar kadar yöre dışından gelen turistler için de hareketli, tarihsel ve mimari sürekliliği yansıtan güçlü bir kent imajı yaratmasının sağlanmasıdır.

* İşlevsel yeterliliği sağlayan hedefler:

- Planlama alanının ana merkezle, diğer komşu yerleşmelerle, iş, konut ve rekreasyon alanları ile işlevsel bütünlüğünün ve bu bütünlüğün gerektirdiği işlevsel yeterliliğin sağlanması,
- Planlama alanı ile uyumsuzluk gösteren işlevlerin kaldırılması, mevcut işlevlerle gerekli ve uygun yeni işlevlerin bütünleştirilmesi,
- Mevcut ve önerilen işlevler için uygun mekan organizasyonunun sağlanması,
- Kullanılmayan açık alanların, meydanların, iç bahçelerin yöre insanının günlük rekreasyon gereksinimlerini karşılayan, işlevsel yönden yeterli, yaşanabilir ve kullanılabilir mekanlar haline getirilmesidir.

* Optimum iletişimi sağlayan hedefler:

- Planlama alanının mevcut ve önerilen işlevleri ile uyumlu ana yaya ve taşıt ulaşımının ve servis olanaklarının sağlanması,
- Önemli aktivite alanlarının birbirleri ile ve durak, otopark alanları ile bağlantılarının olabildiğince kesintisiz ve yönlendirici yaya yolları ile sağlanması,
- Yörede yaşayanların ve ziyaretçilerin kullanımına yönelik yeterli otopark alanlarının düzenlenmesidir.

* Sosyal ve kültürel bütünleşmeyi sağlayan hedefler:

- Korunacak alanın tarihsel gelişim süreci içinde sahip olduğu geleneksel kent dokusunun, kültür varlıklarının, arkeolojik ve doğal değerlerin, mimari mirasın potansiyelinin değerlendirilerek yeniden kültürel ve turistik bir ilgi odağı haline getirilmesi,
- Planlama alanında yaşayan insanların birbirleri ve çevreleri ile sosyal ve kültürel etkileşimini olumlu yönde geliştirecek, yöre halkının geleneksel yapısına uyacak, çevre yabancılaşmasını önleyecek çevre koşullarının yaratılması,
- Yörede yaşayan ve çalışan her gruptan insanın, yaşlı, genç ve çocukların birbirleri ile sohbet etme, oyun oynama, eğitici ve kültürel etkinliklere katılma gibi gereksinimlerini kentsel mekanda birarada karşılama olanakları yaratılarak yöre halkının sosyal bütünleşmesinin sağlanmasına yönelik çalışmalar yapılması,
- Planlamaya halkın katılımının sağlanmasıdır.

* Sağlık ve konfor koşullarını iyileştirmeye yönelik hedefler:

- Açık ve kapalı mekanlarda iklimsel çevre kontrolü yönünden optimum koşulların sağlanması,
- Açık ve kapalı mekanlarda gerekli doğal ve yapay aydınlatmanın sağlanması,
- Temiz su, pis su, yangın, haberleşme vb. altyapı sistemlerinin yeterliliğinin sağlanması,

- Çevre temizliği ve hijyen koşullarının sağlanması amacıyla uygun yerlerde çöp biriktirme ve çöp toplama olanaklarının düşünülmesidir.

* Optimum (gereğinde minimum) maliyet ve ekonomik destek hedefleri:

- Planlamanın her aşamasında ülke, uygulayıcı kuruluş ve yöre halkının olanakları ile tutarlı optimum maliyet koşullarının göz önünde bulundurulması,
- Planlama alanının ekonomik yaşantısını sürdürecekt ve kullanım maliyetini karşılayacak gelir getirici aktivitelerin desteklenmesidir.

* Esneklik ve uygulanabilirlik hedefleri:

- Planlama alanının tasarımında mekan ve zaman boyutu açısından değişme ve gelişmelere olanak tanıyacak esneklikte çözümler geliştirilmesidir.

Türkiye’de koruma amaçlı imar planları iki yolla elde edilmektedir (Çelik 2004);

- 2863 sayılı yasa gereği Kültür Bakanlığı’nca hazırlanan “Koruma Amaçlı İmar Planlarının Düzenlenmesi ile ilgili Teknik Şartlaşmaya” uygun olarak bakanlıkça ihale yoluyla yaptırılmaktadır. Teknik Şartlaşma; Korumayla ilgili tanımı, ilke, hedef, veri toplama, değerlendirme, sentez ve plan kararlarının oluşturulması, incelenmesi ve onama süreci gibi çeşitli alt başlıklara göre hazırlanmış koruma planlamasının ana hatlarını belirleyici yönlendirici niteliğiyle kapsamlı bir çalışmadır. Şartnameye göre “koruma planı” farklı disiplinlerden gelen uzmanlarca oluşturulacak ekip tarafından yapılacaktır.
- Koruma Amaçlı İmar Planı elde edilmesindeki diğer kuruluş ise, İller Bankası’dır. Banka, planları ya kendi kadrosuyla yapmakta ya da ihale yoluyla yaptırmaktadır.

Türkiye’deki kentsel sit koruma kararları ve koruma amaçlı imar planlarının uygulanmasında bir takım aksaklıklar bulunmaktadır. Bu aksaklıkların en önemli nedenlerinden biri; sit sınırlarının daraltılabilir ve tescilli yapıların tescil kararlarının

kaldırılabilir düşüncesinin artmasıyla kamuoyuna olan inancının sarsılması sonucu tarihi değerlerin tahrip edilmesi diğeri ise; korunacak yapıların merkezi ve yerel yönetimlerce desteklenmesi, satın alınması ve kamulaştırılması için gereken mali olanakların kısıtlı olmasıdır.

Genel olarak, Koruma Amaçlı İmar Planları'nda, korunması gereken taşınmaz kültür varlıklarının oluşturduğu tarihi dokunun bakım, onarım ve projelerinin yapılarak çağdaş kullanımlarla gelecek kuşaklara aktarılması ile doğal ve kültürel varlıkların güncel yaşam koşullarına uygun olarak kullanılabilirliğinin ortaya konması amaçlanmaktadır.

2.3 Kentsel Tasarım ve Peyzaj Tasarımı Kavramları

Tasarımın sözlük anlamı, bir şeyin biçimini zihinde canlandırıp kaleme alınabilecek ilk şeklini veya modelini hazırlamaktır. Başka bir deyişle bir sonucu hazırlayan adımların ortaya konulduğu zihni bir proje ya da şemadır (Küçükerbaş ve Malkoç 2000).

Tasarım rehberleri, kentsel büyümenin getirdiği fiziksel-mekansal değişimleri disiplin altına almak, yeni tasarımları, kentsel yenileme ve koruma çalışmalarını yönlendirmek amacıyla özellikle kentsel tasarımcının, kent plancısının, yerel yönetimlerin ve diğer kent yönetim birimlerinin kullanmak durumunda oldukları kavram çerçeveleridir. Bu rehberlerin amacı, kentsel sorun alanlarına ilişkin projelerin sosyal ve fiziksel programlarını ve ifadelerini sistematize etmektir (Karaman 1992).

Görsel, fonksiyonel, ekolojik ve çevresel, kentsel deneyim ve kamu alanı kalitesi vb. konuları kapsayan kentsel tasarım terimi 1950'lerin sonlarında Kuzey Amerika'da kullanılmaya başlamıştır. Amerika Mimarlık Enstitüsü'nün kentsel tasarım üzerine bir komite kurması sonucu konu üzerine ilk üniversite eğitimi 1960'da Harvard'da verilmiştir.

Mimarların genelde binaların tasarımı ile ilgilenmeleri, kent plancılarının ise öncelikli olarak yapılanmış çevrenin sosyal, politik ve idari yapıları üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırmaları, pek çok konunun mimarlık ile kent planlama arasındaki boşlukta kalmasına neden olmuştur. Bu boşluk ise mimarların ve kent plancılarının yarattığı yapılanmış çevrenin, arzu edilen kentsel yaşam kalitesini kentlere ve kentlilere sunmakta yetersiz bırakmış, kentsel kalitedeki düşüşle ilgili olarak her iki meslek grubu birbirini suçlamıştır. 1970’li yılların başlarında Avrupa ve Amerika’da mimarlık ve kent planlama arasındaki bu boşluğu doldurmak, kentleri daha iyi ve yaşanabilir ortamlara dönüştürmek düşüncesi ile ihtiyaca cevap verecek bir meslek dalı olarak kentsel tasarım çalışmaları başlamıştır (Butina 1992).

Çevresel tasarım meslekleriyle birlikte değerlendirilen kentsel tasarım eylemi, mimarlık ve kent planlama ölçekleri arasında kalan multidisipliner bir çalışma olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle bu kavramın farklı gruplar tarafından değişik tanımları yapılmış, bu ise kentsel tasarımın yerinin belirsiz olma özelliğini korumasına ve tek bir tanımının yapılamamasına neden olmuştur.

Kentsel tasarım zaman ve mekan içinde yapılan hizmetler ile bunların karşılıklı ilişkilerinin tasarımıdır. Tasarım ilişkilerinde, hizmetlerin birbirlerini akıcı ve uygun olarak takip etmesi gerekmektedir (Eckbo 1969).

Relph’e (1987) göre, kentsel tasarım kentsel görünüm bütünlüğü ile ilgilenmektedir. “Böyle bir gelişmede üzerinde durulması gereken en önemli nokta görsel kalitedir. Çünkü kentsel tasarım olgusu, bu yüzyılın başında meydana gelen “güzel kent” anlayışından beri önemsizleşen bir durumdur. Kentsel tasarım planlamaya geniş bir bakış açısı sağlamaktadır; çünkü, kentsel tasarım toplumun yeniden önem kazanmasıyla yakından bağlantılıdır”.

Kentsel tasarım, kentsel mekanda çok boyutlu ve ayrıntılı düzenleme yöntemidir. Burada çok boyutluluk, fiziksel üç boyuta ek olarak, maliyet-olabilirlik ve programlama-zamanlama anlamlarında dördüncü ve beşinci boyutların da katılması;

“ayrıntılı düzenleme” ise, uygulama için gereken tüm ayrıntıların, uygulama politika ve araçları ile birlikte düzenleme kapsamı içinde tanımlanması anlamındadır (Bilsel vd. 1991). Bu yaklaşımda kentsel tasarımın kent ölçeğinde gerçekleştirilen ayrıntılı düzenleme ve uygulama biçimi olduğu belirtilmektedir.

20. yüzyılda kentsel tasarımı tanımlamaya yönelik iki yaklaşım ortaya konmuştur. Bunlardan ilki tasarım kurallarıyla ve tasarlanmış ürünlerle ilgili olan ürün tasarımı, ikincisi ise sürece dayalı kurallardan oluşan süreç tasarımı yaklaşımıdır. Birinci yaklaşıma göre; kentsel tasarımcılar kuramsal olarak kentsel tasarım çalışmaları yaptıkları için kuramcılar olarak tanımlanmaktadırlar. Bu tasarımcıların kentsel tasarım hakkındaki fikirleri yeni bir formal, sosyal yaşam ve ilişki organizasyonu ile ilgili olarak genellikle yeni bir estetik yaratma felsefesine dayanmaktadır (Lang 1994).

Kentsel tasarım, kentlerde kaybolan birlikteliği yeniden kuracak, kentlerin yapılanması ve plan kararları arasındaki boşluğu dolduracak, yeni bir disiplinlerarası aktivite alanı olarak gelişmiş ve genellikle kent planlama disiplin dalının kentin biçimi, düzeni ve estetiği ile ilgilenen kısmı olarak algılanmıştır (Günay 1999).

“Kentsel tasarım, politik, sosyal, yönetsel, ekonomik ve fiziksel yapısı sürekli değişim içinde olan kentin ve kırsal kesimin yapıları çevresinin, farklı kullandaki bina gruplarının ve bunları besleyen yaya hareketlerinin, servislerinin, bunlar arasındaki mekanlar ve objelerinin tasarımı eylemidir. Burada aktivite sistemlerini kurabilme yerel özellikleri kavrayıp tasarımda yorumlayabilme yetisinin önemi ortaya konmaktadır. Kentsel tasarım kamusal alanın fiziksel tasarımıdır” (Karaman 1999).

Karaman (1999) tarafından yapılan başka bir tanımlamaya göre ise kentsel tasarım, “iki boyutlu kent planlarına ve onların soyut plan notlarına, mimari ve mühendislik detaylarına inmeden önce üçüncü boyutta hayat veren bir aracı disiplindir. Bu tanımda kentsel tasarımın ve uygulamacıların sonradan devreye gireceği üst ölçekte büyük tasarımların çerçevesini ve sınırlarını kurma eylemidir”.

Gordon Cullen, kentsel tasarımı, binaları biraraya getirme sanatı olarak tanımlamaktadır. Cullen kentsel tasarım kavramını bir ilişkiler sanatı olarak görmektedir. Bu bakış açısıyla kent görünümünün (townscape) kavramsal çerçevesini daha görsel ve yerle sınırlı olarak geliştirmiştir (Günay 1999).

Bartholomew (1980), tasarım yeteneği kadar davranış ve çevre ilişkilerini anlama ve ilişkilendirme özelliklerinin önemini belirterek kentsel tasarımın, kenti oluşturan açık alanlar, meydanlar, cadde, sokak ve kaldırımlar gibi kamusal alanların kentin makroformu ile bütünleştirme işi olduğunu belirtmektedir (Ter 2002).

Kentsel tasarım genel anlatımı ile, ‘kentsel mekanda fiziksel, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bağlamlarda çok boyutlu, kentsel detay irdeleme ve çözümlerini içeren ayrıntılı bir düzenleme yöntemi’dir. Kentsel tasarım, kent ölçeğinde gerçekleştirilen ayrıntılı düzenleme ve uygulama biçimidir (Kaplan vd. 2003).

Doğal ve yapay çevre arasındaki temel farkı araştırarak form sentezi üzerinde çalışmalar yapan Christopher Alexander da kentsel tasarımın bir süreç olduğunu belirtmektedir. Alexander, kent planlamanın bir bütünlük yaratmayı kesinlikle denemediğini, belirli sınırlamaların uygulanması ile meşgul olduğunu ifade etmektedir. Kendilerinin bugünün bilinen kent tasarımı disiplinlerinden tamamen farklı bir disiplin önerdiklerini belirterek, buna göre kentte bütünlüğü yaratma görevinin sadece bir süreç olarak ele alınabileceğini ve bunun da tasarım ile çözümlenebileceğini iddia etmektedir. Alexander’ın bu iddiası, bütüncül planlama süreci ve bu süreç içinde kentsel tasarımın yeri konusundaki temel fikirlerden birini oluşturmaktadır (Günay 1999).

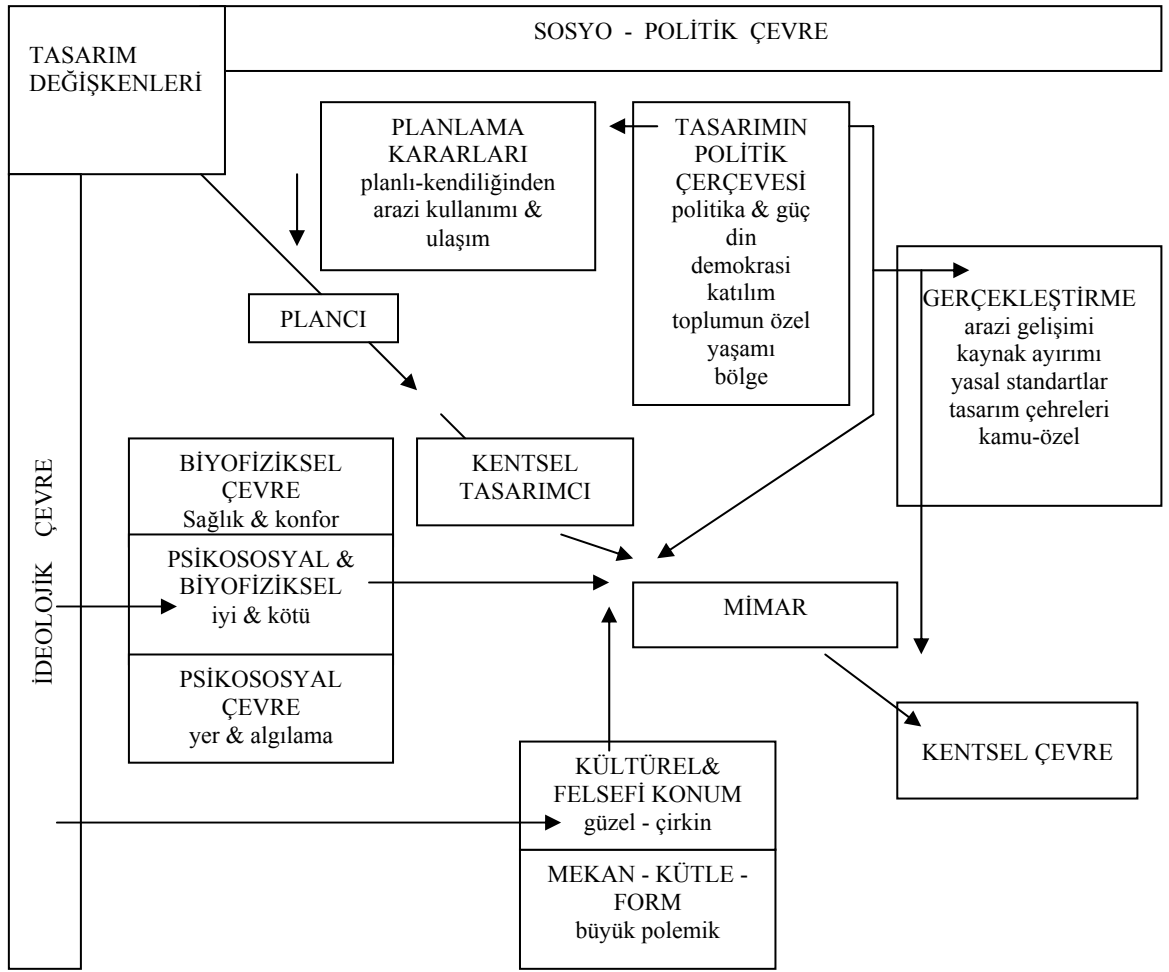
Moughtin (1992) kentsel tasarımın bir süreç tasarımı olduğunu belirterek kentsel tasarımcı, tasarım, karar verme, programlama ve uygulama süreçleri üzerinde çalışmış ve bunları tasarım süreci içinde detaylandırmıştır. Kentsel tasarım analiz ve sentez çalışmalarından oluşmaktadır. Analiz aşamasında amaçlar ve hedefler sınıflandırılmaktadır. Sentez aşaması ise fikirlerin ortaya konduğu, alternatif çözümlerin finansal ve diğer sınırlayıcı unsurlarla birlikte yorumlanarak değerlendirildiği bir

aşamadır. Diğer tasarım metotlarında olduğu gibi kentsel tasarımda da aşamalar arasındaki geri-besleme (feed back) önemlidir. Dolayısıyla üst ölçekteki kararlar, tasarımın bir sonraki aşamasında alt ölçekteki kararlara bilgi sağlamalıdır. Aynı şekilde alt ölçekte verilen kararlar da kendilerinden bir önceki karar aşamalarını etkileyebilmelidir.

Günay (1999)'da kentsel tasarımın bir süreç tasarımı olduğunu savunanlardandır. Kentsel tasarımın, planlama kararlarının uygulama sürecinde bir araç olduğunu belirterek, tasarım süreci içerisinde yasal çerçevenin, finansal durumun, arazi sahipliğinin ve davranış modellerinin değerlendirilmesinin gerekliliğini vurgulamaktadır. Kentsel tasarımın, sadece bir tasarım davranışı olarak tanımlanamayacağını, tasarımın bir kent çerçevesi oluşturma süreci olduğunu belirtmekte, kentsel tasarımı şu şekilde açıklamaktadır;

- kentin biçimi ve yaşamının üst, orta ve alt ölçeklerde üretilmesinin kuram ve uygulaması,
- kentin ve parçalarının kimi zaman tasarlanması ve üretilmesi daha çok ise yönlendirilmesi,
- planlama kararlarını gerçekleştirme ve üretilmiş çevreyi sürdürme süreci olarak tanımlanmasıdır. Bu bağlamda kentin yapılanması, kimliği, niteliği, biçimi, estetiği, anlamları, imgeleri, sunduğu rahatlık düzeyi kentsel tasarımın konularını oluşturmaktadır.

Fiziksel mekanın değerlendirilmesi için Günay (1999) tarafından oluşturulan çerçevede, kentsel tasarım sürecinin (Şekil 2.3), kent plancısı, tasarımcı, mimar, mühendis, peyzaj mimarı, ekonomist, sosyolog, arkeolog vb. gibi meslek gruplarının birarada çalışması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu meslek grupları, ekonomik yapının da etkisiyle mekan-kütle-form, psiko-sosyal sistem, biyofiziksel sistem, uygulanabilirlik gibi tasarım değişkenlerine göre kendi tasarım ideolojilerini geliştirmektedirler.

Şekil 2.3 Kentsel tasarım süreci (Günay 1999)

Kentsel tasarım süreci sosyal, ekonomik, politik ve doğal sistem bağlamında işlemektedir. Sosyal, ekonomik ve politik konular kent yerleşimiyle bağlantılıdır. Ancak doğal sistemin kent yerleşimiyle bağlantısı genellikle ihmal edilmekte ya da yetersiz kalmaktadır. Kentsel tasarım sürecinde temel olarak kentsel alanlara çevresel, üretken ve sosyal roller biçilmesi hedeflenmektedir (Kaplan ve Küçükbaş 2000).

Kentsel tasarımın fiziksel çevrenin tasarımı ile eş anlamlı görülen kent planlamasının kimlik kazanma süreci içinde de ayrı bir yeri vardır. Kentsel tasarım kentsel doku ile devamlılığın oluşturulması, kamusal yapıların rehabilitasyonu ve çevrelerinin düzenlenmesi, mimarının yenilenmesi, desteklenmesi ve bütün bunların özgürce yapılabilmesi için büyük önem taşıyan bir uygulama aracıdır (Çubuk 1997).

Kentsel tasarımın ana özelliği, fiziksel nesneler ile beşeri eylemlerin mekanda düzenlenmesidir. Kentsel tasarım; “kentsel dış mekanlar”ın tasarımını yüklenen, gerçekleştirilmesi ve gelişimi içinde rol alan uzmanlıktır (Bakan ve Konuk 1987).

Yaşanabilir kentlerin üretilmesini hedefleyen kentsel tasarım çalışmalarının belirtilen kaliteleri/değerleri gerçekleştirmesi beklenmelidir (Tekeli 1994):

- Yaşanabilirlik: İnsan faaliyetlerini ve yaşamını sürdüreceği kentsel mekanların sahip olması gereken ilk özellik, mekanların yaşanabilir olmasıdır. Kentsel tasarım ile üretilcek mekanlar insanların kendilerini yenileyebilmelerine imkan tanıyacak nitelikte hava, ışık, enerji vb. girdileri sağlamalı ve güvenli olmalıdır.
- İşleve uygunluk: Bir mekanın işlevine uygunluğu, ergonomik düzeyde insan vücuduna uygunluktan, kültürel davranış kalıplarına ve kent içindeki uygunluğuna kadar değişik düzeylerde düşünölmelidir. Toplumda işlevlerin zaman içinde değişeceği düşünölürse uygunluğun da zaman içinde sürdürölebilmesi için belli bir esnekliğe sahip olması gerekir.
- Kolayca okunurluk, öğrenebilme, kestirebilme: Bir kentsel çevrenin başarısı, onu insanların yeterli açıklıkta algılayabilmesi ve buna bağlı olarak kolayca öğrenebilmesine bağlıdır. Ayrıca insanlar kentte bulunduğu bir noktada, kentin tümüne göre konumunu kolaylıkla kestirebilmelidir.
- Sağladığı görsel doyum: İnsanların yaşadıkları yapılı çevreyi algılamalarında, bu çevredeki yapıların ölçekleri, oranları, renkleri, dokuları vb. fiziksel özellikleri önemli yer tutmaktadır. Bu özellikler ise çevrenin estetiği üzerine yargıya varmada etkilidir.
- Çağrışımsal algılama yoluyla anlam yüklenmiş olmak: Bir kentsel tasarımın kimlik kazanması ona sembolik algılamalar yoluyla anlam yüklenmesiyle olmaktadır. Yüklenilen anlam kişilere, kültörlere ve zamana göre değişecektir.
- Özel ve kamu denetiminde olan mekanlar dengesi: Kentsel tasarım büyük ölçöde kamuya açık mekanların tasarımıdır. Dolayısıyla kentsel tasarım, kamuya açıklık, kentte yaşayanların faaliyetlerine göre görsel ve simgesel değerlere

ulaşabilmeleri ve bu açıdan toplumun değişik kesimlerine sağladığı fırsat eşitliğine göre değerlendirilmelidir.

- Gerçekleřtirilebilirlik: Kentsel tasarımın gerçekçi olması, yaşama geğirilebilir olması şeklinde dūřünülmelidir. Yařama geğirilebilir olmasında, alt ve üst yapıların yapılmasının yanı sıra, öngörülen yaşam biçiminin yaratılması ve mekanın bakımlı bir biçimde yaşatılabilmesi de ele alınmalıdır.

Yaşanabilir kentlerin üretilmesine yönelik olarak izlenecek politikalar (Sönmez 1999);

- Kentte yaşayanlar doğal alanlara kolayca erişim sağlayabilmelidir
- Sosyal yaşam canlandırılmalıdır
- Kentsel olaylara halkın katılımı sağlanmalıdır
- Çevresel algılama ve insan ilişkileri güçlendirilmelidir
- Yoğun taşıt trafiğine alternatif ulaşım sistemleri geliştirilmelidir
- Kentsel kimliğin ifadesi güçlendirilmelidir
- Toplumun tüm gruplarının kentsel olaylara ve kamu mekanlarına erişimi sağlanmalıdır.

Kentsel tasarım farklı ölçeklerde kullanılmakta ve bu ölçeklere göre kapsamaları şöyledir (Bilen 2004):

*** Ülkesel Ölçekte Kentsel Tasarım**

- Ulusal kentleşme aksları, ulusal park alanları, kıyı kullanımı, ulaşım
- Ülke ve bölge coğrafyasındaki değişimlere karşı ve bunların değerlendirilmesinde, insanın bu bölgelerin tasarımındaki rolünü açığa çıkartmak

*** Bölgesel Ölçekte Kentsel Tasarım**

- Farklı karakterdeki bölgeleri birer tasarım öğesi olarak ele almak
- Bölgesel-mekansal aę sistemleri, kentsel aę sistemleri kurulması

*** Metroliten lekte Kentsel Tasarım**

- Metroliten strüktür için tasarım geliştirmek
- Metroliten biçim ve model ortaya koymak
- Metroliten açık mekan sistemi kurmak
- Metroliten bütüne yaklaşım
- Metroliten bütünde görsel kaynaklar
- Metroliten bütünde yüksek yapılar ile ilgili kararlar üretmek
- Metroliten korunacak özel sitleri belirlemek

*** Büyük Kent leğinde Kentsel Tasarım**

- Kentsel açık mekan sistemi
- Yaya ulaşım sistemi
- Ağaçlandırma- yeşil sistem tasarımı
- Aydınlatma tasarımı
- Sokak mobilyaları – afişler
- Kentsel plastik ve sanat ğeleri
- Kentsel peyzaj yaratılması
- Eski doku – kent merkezleri yenilenmesi
- Yeni akslar, yeni kentler, alt merkezler oluşturulması
- Kentsel dönüşüm projeleri
- Endüstri parkları – teknoloji parkları
- Konut alanları tasarımı
- Prestij mekanları restorasyon bölgeleri

Akılıcı bir mekan düzenleme aracı olan “kentsel tasarım”ın (ubuk 1999);

- Ulusal, bölgesel, metroliten kent ve kentsel alt ölçeklerde farklı alanların makroform arayışları,
- Farklı ölçeklerdeki gelişme koridorları ve akslarının yaratılması,
- Sanayi bölgelerinde denetlenecek alanlarla ilgili ilkeler,
- Büyük kentsel proje alanları ve ereve esaslarının belirlenmesi,

- Kültür mirasına sahip koruma alanları, hassas mekanların statüleri ve düzenleme esaslarının belirlenmesi,
- Rekreasyon alanları, doğal rezervler, serbest alanlar ve açık mekan sistemlerinin kurulması,
- Kentsel bütünde estetik müdahale alanlarının belirlenerek esasların getirilmesi,
- Kentsel peyzajların ve yeni peyzaj değerlerinin yaratılması,
- Konut alanları, kent merkezleri, özel proje alanları, düzenleme esasları,
- Kentsel kamusal alanların düzenleme ilkelerinin belirlenmesi; kentsel mikro-ortam tasarımı gibi alanlarda faaliyet gösterebileceği ve ürün ortaya koyabileceği belirlenmiştir.

Tüm bu tanımlar doğrultusunda **kentsel tasarım**; kentlilerin sosyal, kültürel, ekonomik, politik, dinsel, rekreasyonel ve fonksiyonel gereksinimlerini karşılamak amacıyla, yaşam kalitesinin daha yüksek olduğu yaşanabilir kentler üretebilmek için kentsel mekanların düzenlenmesi faaliyeti olarak tanımlanabilir.

Doğa ile insanların bir ürünü olarak ortaya çıkan peyzaj ise, doğal ve kültürel elemanların herhangi bir bakış noktasından kavranabilen görünümüdür. Arazi, atmosfer, fauna ve yerleşme birimleri peyzajı oluşturan fiziki elemanlardır.

Fiziksel peyzaj, birey veya toplumun bir parçası olarak, insan ile bir dizi işlem ve materyaller deposu olarak, “insan olmayan” doğa arasındaki etkileşimin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İnsan ırkının teknik güçlerindeki hızlı ve devasa büyüme, insanileşmede, kentleşmede ve peyzajın kısırlaştırılmasında da paralel bir büyümeyi getirmiştir. Bugün fiziksel çevrenin kalitesinin nihai kriteri, şu üç ana elementle kurduğu ilişki olmalıdır (Eckbo 1964);

- Yapı (binalar, cadde ve sokaklar, yollar, otoyollar, park alanları, yer üstü ve altındaki tesisler)
- Yayalar için açık alanlar
- Doğa (su, bitki, kaya ve yer şekilleriyle ifade edilen)

Gayet iyi bilindiği gibi, kentleşme süreci birinciyi maksimize, ikinciyi minimize, sonuncuyu ise elimine etme eğilimindedir. Bu eğilimler yeterli ön görüş, kontrol ve organizasyon yokluğunda gelişmektedir. İngiltere, Skandinavya ve diğer yerlerdeki tanınmış örnekler, modern kentleşmenin dengeli, uygar ve insancıl çevreler yaratabileceğini göstermektedir (Eckbo 1964).

Peyzajdaki faaliyetleri çevreleyen doğal süreçlerin ana çerçevesini iklim, bitki örtüsü, rüzgar, buzların erimesi, volkanik hareketler, yeryüzü hareketleri oluştururken; insanın doğa üzerindeki etkisinden türeyen korumacı yaklaşımların ana çerçevesini ise denge ve eşitlik gereksinimi, ticaret ve endüstrinin baskısı, toprak kullanımındaki artan yoğunluk, hızla artan toprak erozyonu, su kaynaklarının kirlenmesi ve kirlilik, sel tehlikesi, ve atmosfer kirliliği belirlemektedir. Peyzajın gelişmesine ait problemler su ve kıyı şeritleri, mikro iklim kontrolü, eğim ve toprak değişimleri, hayvan ve bitki topluluklarındaki değişiklikler, çöplerin ortadan kaldırılması, mineral kaynakların çıkarılması, ulaşım, alanın iş, oyun ve ev yaşamı için kullanımı konularını içermektedir. Bilinçli tasarım süreçleri bu konuyla ilgili oldukça diğer faktörleri de göz önünde bulundurarak, özellikle kentsel alanlardaki alan kullanımı problemlerine yönelme eğilimindedir. Tasarım, doğanın temel ancak kontrol edilemeyen kuvvetleri çerçevesinde, bunun doğanın kendi ürünleri üzerindeki olası etkilerini de açıkça kavrayarak işini yapmak zorundadır. Kontrol edilebilen veya yönetilebilen doğal süreçlerin daha mahrem olan sahasında tasarım, insan faaliyetlerini, aslında ideal korumacılık olarak bilinen, doğa ve insan dengesini sürekli olarak ayarlayan bir çizgiye yönlendirmelidir.

Tasarım sorunun ve kaynakların kapsamlı bir şekilde analiz edilmesiyle başlamakta ve uygulanabilirlikle hayal gücünün bir sentezi olan çözümle sona ermektedir. Tasarım için gerçeklik fiziksel, görsel, kavranabilir olmak zorundadır. Peyzajda tasarım belirlenmiş alandaki materyal, unsurlar ve düzenlemeler ilgili tüm kararları içermeli ve tipik olarak yapı, mekan ve bunları çevreleyen arazi arasındaki ilişki ve bağlantıların oluşturulmasını kapsamalıdır. Bu sorun teknolojiye tüm değişikliklere rağmen süregelmektedir. Peyzaj tasarımı açısından insan ve doğa arasındaki ilişkilerin filozofik tartışması, tüm iklim ve tüm boyutlarda, tek bir evden çok katlı apartman bloğuna

kadar, açık ve kapalı mekan yaşamı arasındaki ilişkilerin keşfine dönüşmüştür. Sorunları çözmek için tasarım formu aramak zorundadır. Formun teknik-fonksiyonel ve algısal-duygusal yönleri arasındaki ilişki, sorunun gereklilikleri ile kısmi olarak yönlendirilecektir. Çok daha önemli olan, bilimle sanat, veya teknolojiyle duygu arasındaki arka plan ilişkisidir.

Peyzaj, genel kontrol çerçevesinde yer alan spesifik fragmanlar üzerindeki kararların sürekli olan tarihi akışıdır. Dolayısı ile, biri tek bir alanın spesifik gelişimi ile, diğeri ise toplum veya yerel bir alan üzerindeki böylesi kararlar toplamı ile ilgilenen olmak üzere toplam iki farklı tür peyzaj tasarımı vardır. Bugün, daha büyük alanların daha az kişi tarafından merkezi şekilde kontrol edilmesi, ve peyzaj gelişimi ile ilgili genel meselelerin kent imar kurulu gibi kurumlar eliyle yürütülmesi nedeniyle, bu spesifik ve genel süreçler (plan ve tasarım) arasındaki boşluğu doldurma eğilimine sahibiz. Bu eğilim varolan tüm profesyonel tasarım sınırları ve yeterlilik sorununu doğurmaktadır. Geçen yüzyıl boyunca, peyzaj üzerindeki halk kontrolü 19. yüzyılın bireyin işlerine hükümetin karışmaması gerektiği ilkesi ya da politikasından, imar kanunları, parselasyon kuralları, kısıtlayıcı maddeler ve benzerlerine dönüşmüştür. Bu tip kontroller, ne kadar kaliteli olup olmadıklarını bir yana bırakırsak, gecekondular ve bozulan alanlar gibi olumsuz yönleriyle birlikte kent imarından uzaklaşarak, tüm kentsel alanın kalitesi ve formu gibi olumlu yönleriyle kent gelişimi noktasına ulaşılmasını düşünmeyi olası kılan bir eğilim oluşturmaktadır (Eckbo 1964).

Mekanları oluşturma ve değiştirme bağlamında; ekolojik, teknik, sanatsal ve estetik kriterleri göz önüne alarak fiziksel stratejiler ve formlar oluşturma eylemi olarak tanımlanan peyzaj tasarımının insanın çevresiyle ilgilenmesi sonucu başladığı ve bilimsel olarak 19. yy.'da ilk kez ortaya çıktığı bilinmektedir.

Peyzaj tasarımının amacı, çalışma alanında mümkün olan en iyi mekansal kompozisyonu ortaya koyarak, çevre-insan etkileşimini uyumlu kılacak şekilde, estetik yargının da etkin olduğu yeni bir strüktür oluşturmaktır (Küçükerbaş ve Malkoç 2000).

Ayrıca peyzaj tasarımı gerçekleştirilecek bitkisel düzenlemeler ile kent peyzajını zenginleştirerek kentin yaşam kalitesini yükseltmeyi hedeflemelidir.

Peyzaj tasarımı ile kentsel tasarım birbirlerini bütünleyen tasarım konularıdır. Yapılar, duvarlar, merdivenler, kent donatıları, yollar, zemin döşemeleri, işaretler, araçlar, su yüzeyleri, çeşmeler, havuzlar, kayalar, bitkiler ve insanlar kent peyzajının kaçınılmaz elemanlarındandır. Tarih boyunca peyzaj planlama ve tasarım çalışmaları kentlerin biçimlendirilmesinde önemli rol oynamıştır. Örneğin antik tiyatro, agora, Roma forumu, atrium evleri, Ortaçağ manastırları, Rönesans kentleri, Barok parkları, İngiliz romantik bahçeleri ve Osmanlı saray bahçeleri peyzaj tasarımı açısından önem taşımaktadır. Bugün ise peyzaj tasarımı artık kent parkları, yaya bölgeleri gibi kentsel alanlardan kent dışındaki rekreasyon alanlarına kadar geniş bir yelpazede örnekler vermektedir (Yaşlıca vd. 1999). Peyzaj tasarımının temel prensipleri planlama ve mimarlıktaki uygulamalarla aynı olup, planlama ve kentsel tasarımın işlevsel ve görsel bakış açılarıyla ilişkilidir.

Peyzaj tasarımı tasarımın canlı materyali olan bitkilerin yaşamları ile bağımlı olarak uygulanması ve gerçekleştirilmesi emek gerektiren bir süreçtir. Kentsel tasarımın yaşayan, gelişen, büyüyen, mevsimlere göre renk ve biçim değiştiren bir koludur. Her tasarımda olduğu gibi peyzaj tasarımında da başarının niteliği ölçülebilmelidir. Peyzaj tasarımında ulaşılmak istenen hedefler şu şekilde sıralanabilir (Yaşlıca vd. 1999):

- Tasarımlar değişmez önerilerden çok, gereğinde değişen koşullara uyabilen esnek yeteneğe sahip olmalı, seçenekler üretebilmelidir
- Kentsel ve yerel üst düzey kararlara uygun olmalıdır
- Yakın çevresi ile varsa tarihi kentsel doku ile bütünleşebilmelidir
- Otopark gereksiniminin artması, öneri tasarımın mevcut ulaşım getireceği yeni ilave yükler, trafik güvenliğinin ve yaya erişebilirlik olanaklarının sağlanması gibi ulaşım ile ilgili sorunlara çözüm önerileri getirebilmelidir
- Yaşanabilir kaliteli çevrelerin yaratılmasındaki katkıları desteklemelidir
- Alandaki mevcut ve yeni oluşacak ekosistemlerin güvenliği sağlanmalıdır
- Çevre koşulları ve doğa bilimleri gerçekleri göz önüne alınmalıdır

- Tasarımda kuruluş, işletme, sürdürülebilirlik ve yönetim masrafları doğru tahmin edilerek fayda-maliyet analizlerine uygun olarak yapılmalıdır.

Sözlük anlamı olarak kentsel peyzaj ise, resimsel bir kalitesi olan manzara veya manzaralar bütünü, ayrıca kendisi durağan olmayan, ama hareket halindeki göz tarafından yakalanan bir görüntü demektir (Özkadif 2001).

Kentsel peyzajlar önemli kültürel oluşumlardır. Duygusal ve pratik anlamda uyum sağlamanın, tarihi bilginin ve estetik dürtünün temel kaynağını oluşturmaktadırlar. Özel kurum ve kamu harcamalarının çoğunluğu doğrudan veya dolaylı olarak kentsel peyzajın yaratılması ve bakımı ile ilgili olup tarihi, coğrafi, mimari ve planlama çerçevesinden bakıldığında bu konudaki araştırmalar gelişmektedir. Artık bu bilgi birikiminin, şehirlerin yönetiminde karşılaşılan zorlukların, farklı disiplinler ve ulusal yaklaşımların, yenileme ve uyum sağlamanın döngüsel süreçlerinin anlaşılmasında kullanılmasına gereksinim vardır. İşte kentsel peyzaj bu ihtiyacı karşılamakta ve çok disiplinli ve çok uluslu bir yaklaşımla, inşa edilmekte olan çevrenin geçmişini, bugününü ve geleceğini temel akademik ve pratik konular çerçevesinde, kendi sahip olduğu kaynağı yansıtarak açıklamaya çalışmaktadır (Whitehand and Larkham 1992).

Kentsel peyzaj kavramı farklı teorik çerçevelerde incelenebilme potansiyeline sahiptir. Kentsel peyzaj teorisi mekanın insan üzerindeki etkilerine dair zengin bir veri oluşturduğundan, çevresel psikolojinin çekirdeğini oluşturmaktadır. Fotoğrafsal ve görsel kalitesinden dolayı sanatsal bir kalitesi vardır. Bir semiyoloji (işaretler bilimi) konusu olarak şiirsel ve dilbilimsel bir gücü vardır ve yazım kuralları gibi ilişkilerin kurallarını belirtmektedir. Bu perspektif çerçevesinde, kentsel peyzaj daha kolay tanımlanabilmekte ve çevrenin çok boyutlu bir görünümünü verebilmektedir. Temelinde yatan sosyal hayat, insanlarla olan yakın ilişki ve görsel kalitesi nedeniyle kentsel peyzaj, kentsel tasarımın önemli bir bileşenidir (Özkadif 2001).

Kentsel peyzaj tasarımı, kent bütününde ya da bölümünde doğal çevreyi (ve süreçlerini) yaşam ortamının dinamikleriyle koordine etmektedir. Doğal süreci, peyzaj mimarı

kullandığı canlı ve cansız peyzaj elemanları ile kentsel mekan ilişkisinde zamana ve mekana bağlı olarak geliştirme konumundadır. Peyzaj tasarımında Dünya boyutunda yeni eğilim, insanları kentsel mekanlarda doğal objeler olarak tanımlamak ve davranmak şeklindedir. Bu yolla insan unsuru mimarlık ve çevre tasarımına entegre edilmektedir (Kaplan ve Küçükerbaş 2000).

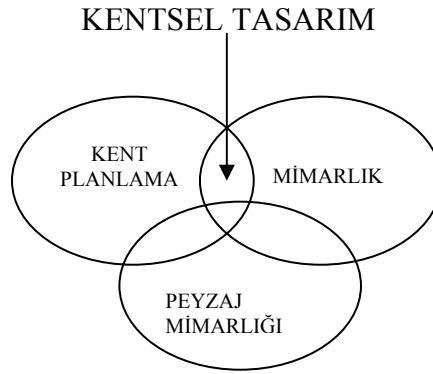
Yeni kurulan veya var olan kentsel yerleşim alanlarında yaşayan insanlar için yaşama ortamları öneren kentsel peyzaj tasarım projeleri, proje alanı kullanıcılarına sunulmuş bir değişim önerisi olmalıdır. Dolayısıyla kentsel peyzaj tasarım projeleriyle sadece var olan kentsel mekanlar tekrar düzenlenmemekte, aynı zamanda kullanıcıların deneyim ve kullanım alışkanlıkları dışında yeni kullanım şekilleri de önerilmektedir. Peyzaj mimarlığının kent bütünü ya da bölümlerindeki mekanlarda tasarımın önemli bir kısmını oluşturan kentsel peyzaj tasarım çalışmaları, çalışma alanına bağlı olarak 1/1000 ve 1/100 ölçekleri arasında yapılmakta ve hatta 1/1 ölçeğe kadar inebilen obje tasarımı ve detay çözümlerini de kapsamaktadır. Kentsel peyzaj tasarımı çalışmasıyla yaşam kalitesini artırmaya yönelik mekanların oluşturulması ve bu yönde canlı ve cansız materyallerin kombinasyonun sağlanması hedeflenmektedir. Ayrıca kentsel peyzaj çalışmalarının kent estetiğine de önemli katkıları bulunmaktadır.

2.3.1 Kentsel tasarım ve peyzaj tasarımının multidisipliner boyutu

Kentsel tasarım; kentsel büyümeye, korumaya, değişime fiziksel tasarım olarak yön veren, pratikte ise kent planlama, mimarlık, peyzaj mimarlığı ve diğer disiplinlerin ortak çalışmasını gerektiren bir çalışma alanıdır (Şekil 2.4), (Ter 2002).

Bugün kentsel tasarım mimarlık, peyzaj mimarlığı ve kent planlamasının birleştiği noktadadır ve içeriğini mimarlık ve peyzaj mimarlığının tasarım, çağdaş planlamanın çevresel yönetim ve sosyal bilimler geleneğinden almaktadır (Baykal 1996). Ayataç (1999), kentsel tasarım disiplinlerarası yaklaşım içerisinde, her mesleki disiplinin belirli alanlarda erişemediği boşluklara bir çözüm getirmeyi hedeflediği belirtmekte, ancak, kentsel tasarıma tam olarak bir mesleki disiplinin parçasıdır denilemediğini

söylemektedir. Günay (1999) da, benzer şekilde düşünerek, kentsel tasarımın bir disiplin mi yoksa bir alan mı olduğunun hala açık olmadığını ifade etmektedir. Kaplan ve Küçükerbaş'a (2000) göre ise, kentsel tasarım aracı, disiplinlerarası bir aktivite olup farklı meslek disiplinlerinden profesyonellerin ekip çalışmasını gerektirmektedir (Gencer 2002).

Şekil 2.4 Kentsel tasarımın yeri ve kent planlama, mimarlık ve peyzaj mimarlığı ile ilişkisi (Ter 2002)

Kentsel tasarım kavramının ortaya çıkması ve gelişmesinde en etkili disiplinin kent planlaması olduğu bilinmektedir. Kent planlama çalışmalarında kentsel tasarımın önemi 20. yy.'da sosyo-ekonomik düşüncelerin gelişimine ve 2. Dünya Savaşı'ndan sonra politik yaklaşımlara bağlı olarak anlaşılmış, böylece tasarım fikri pek çok kent plancısının ana teması haline gelmiştir.

Kentsel mekanın biçimlendirilmesinde temel disiplinlerden biri olan mimarlığın kentsel tasarıma katkısı kuramlarıyla ve akımlarıyla olmuştur. Bir çok çağdaş mimar, kentsel tasarımda çeşitli uygulamalı ve kuramsal kavramların gelişmesinde aktif rol oynamıştır. Mimarların kentsel tasarıma katkısı, genellikle, bina cepheleri ve grupları, yarı-kamusal mekanlar, koruma, kıyı bandı gelişimi, cadde düzenleri gibi uygulamalarda görülmektedir (Gençel 2000).

Kentsel tasarımcının çalışma konuları genel olarak (Şanlı 1992);

- Büyük ölçekte, kompleks konut, iş yeri, turizm, rekreasyon ve benzeri proje düzenlemelerinin oturmuş, yerleşik alan parçaları ve dokuları ile uyumlu ilişkilerinin kurulması
- Kentsel doku – sit alanları rehabilitasyonu ve koruma
- Yayalaştırma politikalarının geliştirilmesi ve yaya bölgelerinin düzenlenmesi
- Kentsel peyzaj düzenlemeleri
- Mevcut gecekondü ve kaçak yapılaşma alanlarının ıslahı ve yeniden düzenlenmeleri
- Yapılanma koşulları ve ilgili mevzuatın kentsel biçimlenme yönünden belirleyici etkileri üzerine kuramsal ve pratik çalışmalar
- Çevresel etki değerlendirmesi çalışmaları
- Kentsel biçimlenme üzerine ilke, kural ve rehber geliştirme çalışmaları
- Kentsel tasarım kuram ve pratiğini geliştirmeye yönelik çalışmalar
- Kentsel arkeolojinin hayata geçirilmesi olarak sıralanabilir.

Kentsel tasarım alanında peyzaj mimarlarının rolü ise çok daha yakın tarihlere dayanmaktadır. Peyzaj mimarlığı çevresel tasarım kapsamında 19. yy.'da kentsel büyümenin ve gelişmenin doğal çevre üzerindeki olumsuz etkilerine yanıt olarak gelişmeye başlayan yeni bir disiplin dalıdır (Gençel 2000). Peyzaj mimarlığı, kentsel tasarım sürecine, kentin bölümleri (park, açık alan, meydan, yaya bölgesi ...) ya da kent bütününe kaplayan kentsel açık alan sistemi bazında katılabilmekte, toplumun strüktürlerle ve de üzerinde yaşadığı peyzajlarla olan iletişimini tasarım ortamında sağlamaktadır. Kentsel tasarım ortamında strüktürel ve kentsel mekan ilişkilerini harmoni oluşturarak ve bütüncül bir anlayışta işleyen peyzaj mimarlığı meslek disiplini kentsel mekanda yaşanabilirliği arttırarak kentsel tasarım sürecini doğrudan yönlendirilebilmektedir. Kentsel tasarım ortamı peyzaj mimarlığının mevcut ve yeni eylem alanlarına ve kamusal hizmetlerine ivme kazandırarak kente bakışına olumlu katkılar sağladığı gibi bu etkileşim sayesinde kentsel tasarım ortamı yeni bakış açıları

edinerek beslenmektedir (ancak iki disiplinin bu düzeydeki etkileşimine gelişmiş ülke deneyimlerinde rastlanmaktadır) (Kaplan ve Küçükerbaş 2000).

Kentsel tasarım, kentsel dış mekan tasarımını konu alan bir uzmanlık alanı olmalı ve bu uzmanlık alanı içinde meslekler arası işbirliği bulunmalıdır. Bütünsel anlamda plan kararları için şehir ve bölge planlama, yapısal değerlendirmeler açısından mimarlık, çevrenin yapısal ve bitkisel değerlendirilmesi açısından peyzaj mimarlığı disiplinlerinin işbirliği gerekmektedir.

Kentsel tasarım projelerinde, tasarımı yapılacak alanların sosyal, ekolojik, ekonomik ve politik boyutları bir bütün olarak ele alınmalıdır. Çünkü kentsel tasarım, sadece kent planlama, mimarlık ve peyzaj mimarlığı arasında bulunan boşluğu tamamlayan bir uzmanlık alanı olmayıp, doğal ve sosyal bilimler, ekonomi, inşaat, hukuk gibi diğer mesleklerle de ortak çalışma zeminleri oluşturmak zorunda olan multidisipliner bir çalışma alanıdır. Kentsel mekanların biçimlendirilmesi, geliştirilmesi ve projelendirilmesi sürecinde kentsel tasarımcı, bu meslek grupları arasında odak oluşturan bütünleştirici bir kimliğe sahip olmalıdır.

Peyzaj mimarlığının da multidisipliner bir meslek olduğu unutulmamalıdır. Çünkü peyzaj mimarlığı sadece kırsal ve doğal ortamlar değil, kentsel mekanlarda da açık-yeşil alan tasarımı, planlama ve uygulamalarını kapsayan ve bunu yaparken de fiziki, sosyal, kültürel, tarihi ve sanatsal boyutları gözetken bir meslek disiplini. Bu nedenle peyzaj mimarlığının yalnızca bitkisel tasarım konularında uzmanlaşmış bir meslek dalı olarak algılanmaması gerekmektedir.

Mimari, doğa, tarih ve toplum peyzaj tasarımında önemlidir. Toplum insanın arzuları, ihtiyaçları ve kontrolü ile ilgili çerçeveyi oluştururken, doğa dinlenme, huzur bulma, malzemeler ve ilham için depo görevi görmektedir. Tarih, taklit etmekten kaçınıldığı sürece, kendisinden öğrenilebilecek bir tecrübe birikimidir. Mimariyse, yeni kuvvetler, yeni yönler, yeni ilhamlar, her yeni yapı ile birlikte yeni sorunlar oluşturarak peyzajdaki insan yaratıcılığının öncü kuvvetidir. Endüstri öncesi tarih boyunca bilinçsiz tasarımlar

göze hoş gelen ancak sağlıksız çevreler yaratmıştır. Endüstriyel devrimden bu yana, fiziksel çevrenin tasarımının bilinçsiz ellerde bırakılmaması gerektiği, peyzaj içerisinde olup biten sürekli değişiklikler ile bilinçli tasarım arasındaki ilişki artık anlaşılmıştır. Tüm tasarım meslekleri bilinçli bir peyzaj tasarımı için önemlidir. Planlama, mühendislik, mimari ve peyzaj mimarisi en doğrudan işin içine girerken, ister endüstriyel ister el emeğine dayalı olsun, grafik tasarım ve obje tasarımı, resim ve heykelin de önemli rolü bulunmaktadır. Çeşitli tasarım meslekleri arasındaki işbirliğine peyzaj sorunlarının artması ve karmaşıklığı nedeniyle ihtiyaç duyulmaktadır.

2.3.2 Türkiye’de kentsel tasarım ve peyzaj tasarımı kavramlarının gelişimi

Kentsel mekan ve kentsel tasarım sözcüklerinin 70’li yıllardan itibaren çevre tasarımı çalışmalarının bir parçası olarak çağdaş dünya gündemine girdiği bilinmektedir. Türkiye’de son yıllara kadar kent planlama ile kentsel tasarım arasındaki ilişkiler yeterince geliştirilememiş, kentsel tasarım olgusunun kentsel planlama sürecindeki yeri tam olarak anlaşılamamıştır. Dünya çapında kentsel tasarım kavramının yayılmasıyla birlikte Türkiye’de de planlama çalışmaları içerisinde yer almaya başlayan kentsel tasarım, genellikle kentin bir yöresinde belediyenin politik kararlarına bağlı ya bir çevre düzenlemesi olarak, ya da yıllar boyu çözilemeyen bazı sorunların kısa vadeli çözümüne yönelik olarak yarışma veya ısmarlama yöntemleriyle elde edilmiş plan ve projelerden oluşmaktadır.

Türkiye’de kentsel tasarım, birçok yerel yönetimde geçerli bir planın bulunmaması veya var olan bir planın uygulamada eksik olmasından kaynaklanan bir işlev üstlenmektedir. Yerel yönetimlerin tüm planı uygulamakta zorluklarla karşılaşmalarından ya da plansızlıktan doğan eksiklerin kapatılmaya çalışılmasında, kentsel tasarım adı altında projeler üretilmekte ve uygulamaya çalışılmaktadır (Tekeli 1991). Bu nedenle Türkiye’de üzerinde sürekli olarak tartışılan bir kavram olan kentsel tasarımın kapsamı, niteliği ve multidisipliner konumu henüz yasal olarak belirlenmemiştir.

Bugün kentsel tasarım, kent planlarının öngördüğü kesin, değişmez kimi zaman da ayrıntı kararlar ile sınırlanmıştır. Bu kararlar sonucunda, ya da bütüncül olmayan, bağımsız gerçekleştirilen kentsel tasarım, tasarımı yapılan bölgenin çevresel etkilerinin planlama bütününde değerlendirilmemesi sorununu ortaya koymaktadır. Kentsel ve çevresel sorunların çözüme kavuşturulması, planların işlerliğini ve uygulanabilirliğini sağlamak amacıyla, kentsel mekanlarda, üst ölçekli planlama sürecinde, "özel proje alanları", (ya da öncelikli proje alanları / paket proje alanları) belirleyip, kentsel tasarım ölçeğine temel olacak, yol gösterici, seçenekli, etaplı ve esnek kararlar üretilmeli, uygulama planlarına ya da kentsel tasarım ölçeklerine de, bu kararların aktarılması sağlanmalıdır. Türkiye’de bugünkü dinamik ve süreklilik taşımayan, durağan ve katı planlama anlayışları, bugünün ihtiyaçlarını karşılayıcı ya da sorunlara çözüm üretebilecek nitelikte değildir (Tunçer 1998).

Sadece bir parselde nasıl bir yapılaşma olabileceğini kabaca tanımlayan ve 1/1000 ölçekte hazırlanan imar planları, fiziki çevreyi şekillendirici bir düzenleme aracı olarak çok yetersiz kalmaktadır. Bu bakımdan mekansal gelişmeyle ilgili ayrıntılı düşünceler yalnız kentsel tasarım projelerinde ya da planlarında gösterilmektedirler.

Kentsel tasarım projesi uygulamaya yönelik farklı projelerin birlikte hazırlanmasını yönlendirici, bu projelerin olabilirliğini değerlendiren, aynı çevreyi oluşturan münferit projeleri tanımlayan ve aralarındaki ilişkileri kuran, münferit projelerin hazırlanabilmesi için temel verileri sağlayan, ancak onlara tasarım esneklikleri de bırakan bir çerçeve projedir (Vardar 1997). Yol, park gibi kamu alanlarında yapılan uygulamaya dönük projeler veya sadece arsa sahibinin kendi yatırım amacına yönelik yaptırdığı çevre düzenleme planları kentsel tasarım olarak nitelendirilmektedir. Böylece kentsel tasarım en yaygın anlamda, uygulamaya yönelik ayrıntılı düşüncelerin ifade edildiği bir tasarım ürünü ya da süreci olarak ortaya çıkmaktadır.

Bugün üzerinde sürekli olarak tartışılan bir kavram olan kentsel tasarımın niteliği, kapsamı ve multidisipliner konumu Türkiye’de henüz yasal olarak belirlenememiştir.

Bu nedenle kentsel tasarım; uygulama aracı, ara ölçek projesi ve görsel ifade gibi farklı şekillerde yorumlanmaktadır.

“Türkiye’de kentsel planlama geleneği ağırlıklı olarak mülkiyet ve ulaşım sorunlarını çözmeyi hedeflemekte, kentsel çevre kalitelerini doğrudan arttırma ya da bu kalitelerin oluşacağı zeminleri hazırlama işlevini dışlamaktadır” (Güzer ve Güzer 1996).

Türkiye’de her şey iki boyutlu ve parsel ölçeğinde düşünüldüğü için mimari ürünler birbirinden kopuk gelişmekte ve ömrünü tamamladıklarında ise yıkılıp, yerlerine yenileri inşa edilmektedir. Farklı zaman ve farklı imar kanunlarınca yapılmış örneklerin birlikteliği zorunlu kılındığı için kent bütününde olumsuz sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Birbirinden ve çevresinden kopuk binaların yan yana sıralanmaları estetik açıdan bütünleyici ve yönlendirici bir tasarım çalışması olmadığı gibi kentsel peyzajın hakim görüntüsünde de olumsuz etkilere yol açmaktadır.

Türkiye’de kentsel tasarımın gerektiği ölçüde gelişmemesinin önemli nedenlerinden biri de, kent plancılarının eskiden kullandığı tasarım araç ve tekniklerini (TASK, KASK, yapı yüksekliği, çekme sınırları gibi) halen kullanmakta olduğudur. Tüm ülke için geçerli yönetmeliklerin ülke genelinde getirdiği değişmez standartlar hatalı bir yaklaşım doğurmakta ve bunun sonucunda da ülke genelindeki kentsel mekanlar, kentlerin bütünüyle ve ayrıntılarıyla birbirinin aynısı olarak şekillenmektedir.

Türkoğlu’na (1992) göre, katılaşmış/statikleşmiş fiziksel kararlar ile kent planlama sistemi kentsel tasarım açısından bağlayıcı ve yanlış yönlendirici olmakta ve bugünkü süreç kentsel tasarıma fırsat vermemektedir.

Kentsel tasarım gelecekle ilgili bir hedefi projelendiren bir araçlar bütünü olurken, aynı zamanda hedeflere yaklaştıkça değişen koşullar, zorunluluklar ve gereklilikler karşısında kullandığı yöntemleri değiştirebilecek bir esnekliğe sahip olmalıdır.

Türkiye’de kent planlama eylemini biçimlendiren ve yasal çerçeveyi oluşturan 3194 sayılı İmar Kanunu ve ilgili yönetmeliklerde kentsel tasarımın tanımı yapılmamıştır. Yani, Kent planlama süreci için kentsel tasarımın hangi ölçekte, hangi aşamada ve nitelikte yapılacağı bir hukuksal belgeye bağlanamamıştır. Buna karşın organize sanayi alanları, toplu konut alanları gibi tek işlevli büyük mekanlar ile kent merkezi gibi karmaşık sorunların ve fonksiyonların bulunduğu küçük mekanların kentsel projeleri, yarışma ya da ihale yöntemleriyle kentsel tasarım teknikleri kullanılarak elde edilmektedir. Kentsel tasarımın yaygınlaşmasında ağırlık yarışmalardır. Ancak bu projelerin büyük çoğunluğu yaşama geçirilememektedir. Dolayısıyla, ülke şehirciliğinin kuramsal sistemi oluşturulurken planlama-tasarım süreç bütünleşmesine gidilmeli yasal ve kamusal yapıda kentsel tasarım uygulama zorunluluğu yerini almalıdır (Gencer 2002).

Kentsel tasarım yarışma projelerinin yaşama geçirilememelerinin nedenleri (Özer 2005);

- Kentsel tasarım projelerinin tek çözüm peşinde olan projeler değil, sadece istenilen yapısal ve işlevsel çözümlerin ana hatlarıyla belirlendiği detay projelerin elde edilmesini oluşturulan dil çerçevesinde esnek bırakan ara ölçek çözümler olarak yarışmacılar tarafından algılanmaması,
- Kentsel tasarımın disiplinler arası bir ekip çalışması olmasına rağmen bu tür ekiplerin oluşumunun sağlanamaması ve desteklenmemesi,
- Tasarıma konu olan alanlardaki verilerin yeter derecede ve hassaslıkta ortaya konulamaması,
- Belediyenin mali kaynaklarının kısıtlı olması olarak belirtilmektedir.

İlkçağlarda insanların çevresi ile ilgilenmesi sonucu ortaya çıkan peyzaj tasarımının tarihsel gelişimini ise figüratif ve görsel olarak Yunan, Roma, Ortaçağ, Rönesans ve Barok’a ait dokümanlardan izlemek mümkündür. Peyzaj tasarımının bilimsel olarak ortaya çıkışı ise 19. yy.’a rastlamaktadır. 1869 yılında New York’da Amerikalı F.L. Olmsted tarafından yapılan Central Park peyzaj tasarımının ilk örneklerinden biri olarak

bilinmektedir. Türkiye’de ise bahçe kültürü eğitimi ilk kez 1933 yılında Yüksek Ziraat Enstitüsünün Ankara’da kurulmasıyla başlamıştır.

Kentsel peyzaj tasarımı, yeni kurulan ya da var olan kentsel yerleşim alanlarında yaşayan insanlar için yeni yaşama ortamları önermektedir. Özellikle hızla betonlaşan kentlere, insanların özlemini çektikleri doğayı geri getirmeyi, estetik ve işlevi dengeleyerek yeşil ağırlıklı tasarımların ortaya koymasını birinci hedef olarak benimseyen kentsel peyzaj tasarım çalışmaları, bütüncül ve makro kararların benimsenmesinde önemli bir yere sahiptir.

Kentsel sistemler içerisinde doğal yapıların ve yeşil alanların azalması kentsel görünümü olumsuz yönde etkilemektedir. Kent denildiği zaman zihinlerde oluşan tek imgenin, büyük binaların oluşturduğu sokaklar zinciri biçiminde olmasını engellemek için görsel yönden etkileyici, doğal ve kültürel öğelerin dengesini yakalamış kentler ortaya koymak gerekmektedir. İnsanların doğal ve kültürel mirası oluşturan öğelere yaklaşımını olumlu yönde etkilemek ve onları algılayabilmesini planlama, peyzaj mimarlığı, mimarlık ve bu meslek disiplinlerinin etkileşimi sonucu oluşan kentsel tasarımın ortaklaşa çalışması sonucunda sağlanacaktır.

2.4 Anadolu-Türk Kenti ve Gelişimi

Tarih öncesi uygarlığın gelişme sürecinde, kültürel evrelerin en uzun ve buzul çağlarının kültürel karşılığı olan Paleolitik Çağ; insanlığın ilk ortaya çıkışından, M.Ö. yaklaşık 10.000 yıl öncesine kadar süren arkeolojik çağdır. Bu çağda çaytaşı, çakmaktaşı, hayvan kemikleri ve ağaç gibi doğal maddelerden yapılan ilk aletlerin kullanılmaya başlandığı ve insanların mağara, kaya sığınağı gibi yerlerde “büyük gruplar” / “kalabalık aileler” biçiminde yaşadıkları bilinmektedir. Mağara ve kaya sığınaklarının duvarlarına çizilen resimler bu çağa ait yerleşmelerin en belirgin özelliğidir. Anadolu ve Trakya için, bugüne kadar bilinen 212 Paleolitik / Epipaleolitik yerleşme arasında Yarımburgaz (İstanbul) ve Karain (Antalya) mağaraları, bu çağı en iyi yansıtan yerleşmelerdir (Harmankaya ve Tanındı 1996). Mezolitik Çağ (M.Ö.

10.000-8.000)'a ait yerleşmeler arasında ise Tekkeköy (Samsun), Belbaşı (Antalya) ve Beldibi (Antalya) mağaralarında renkli duvar resimlerine rastlanmıştır (<http://www.discoverturkey.com/turkiye.html>., 2006).

İnsanların göçebe hayat tarzından yerleşik düzene geçmeye başladığı Neolitik Çağ (M.Ö. 8000-5500)'da, ilk köy toplumları ortaya çıkmıştır. Neolitik Çağ, Anadolu ve Trakya'da, bugüne kadar bilinen, 257 yerleşme ile temsil edilmektedir. Bu yerleşmeler arasında yer alan Çayönü (Diyarbakır), Cafer Höyük (Malatya), Aşıklı Höyük (Aksaray), Kuruçay (Burdur), Çatalhöyük (Konya) ve Hacılar (Burdur) gibi yerleşmeler, gerek küçük buluntuları, gerek mimari kalıntıları, gerekse o dönem insanının sanatsal, dinsel yaratımı açısından bu çağın en ilginç yerleşmelerindendir (Harmankaya vd. 1997).

Kalkolitik Çağ (M.Ö. 5500-3000), kültür tarihinde ilk ön kent kültürlerinin başladığı dönem olarak bilinmektedir. Yöneticiler, din adamları, çeşitli zanaatçılar gibi farklı grupların yanı sıra anıtsal mimari, savunma ve sulama sistemleri, uzak mesafe ticareti ile lüks / prestij maddelerinin ticareti gelişmesi sonucu, Anadolu'da, söz konusu çağ yerleşme yerlerinin sayısının 852'ye ulaştığı görülmektedir. Önemli merkezler arasında, Bakla Tepe (İzmir), Liman Tepe (İzmir), Hacılar (Burdur), Beycesultan (Denizli), İkiztepe (Samsun), Alişar (Yozgat), Domuztepe (Adana), Yumuktepe (İçel) Arslantepe (Malatya), Değirmentepe (Malatya), Girikihacıyan (Diyarbakır) bulunmaktadır. Kalkolitik Çağın ilk evresi olan Erken Kalkolitik'te nüfus artışıyla birlikte yerleşim yerlerinde de bir artış görülmektedir. Önemli yerleşim yerleri arasında Hacılar (Burdur), Kuruçay (Burdur), Can Hasan (Karaman), Köşkhöyük (Niğde), Yumuktepe (İçel), Tülintepe (Elazığ), Norşuntepe (Elazığ), Korucutepe (Elazığ), Samsat (Adıyaman) ve Tilkitepe (Van) yer almaktadır. Bu dönemin en önemli yerleşim merkezini oluşturan Hacılar (Burdur), Geç Neolitik'te geçirdiği yangından sonra tekrar kurulmuştur. Oldukça kalın kerpiç duvarlardan oluşan dikdörtgen planlı evlerde ilk kez kapı ve pencere yapılmıştır. Duvarları bezemeli, nişli, içinde dikili taşlar bulunan ortak kutsal mekanlar tekrar ortaya çıkmıştır. İkinci evreyi oluşturan geç kalkolitik dönemde Anadolu Boğazlar üzerinden gelen göçlere sahne olmuştur. Buna bağlı olarak nüfus

artmış ve yeni yerleşim yerleri ortaya çıkmıştır. Artık Anadolu'nun bütününde homojen bir kültürden söz etmek söz konusu değildir (<http://www.wikipedia.org>, 2006).

Anadolu'da M.Ö. 3000-1200 yılları arasında ele alınan Tunç Çağı, kazılarda bulunan çanak çömleğin yapısına, üretimde ve mimaride kullanılan teknolojinin düzeyine göre Erken, Orta ve Geç Tunç olmak üzere üç evrede incelenmektedir. Erken Tunç Çağı (M.Ö. 3000-2500)'nda yapılar yine taş temeller üzerine kerpiçten megaron planlı olarak inşa edilmiş olup, bazı yerleşim alanlarının etrafı bir surla çevrilmeye başlanmıştır. Bu evrede Anadolu'da yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan en önemli yerleşim yerleri Troia I, Demircihöyük (Eskişehir), Semahöyük (Antalya), Beycesultan (Denizli), Tarsus (İçel), Alishar (Yozgat), Alacahöyük (Çorum), İkiztepe (Samsun), Kültepe (Kayseri) ve Norşuntepe (Elazığ) olarak bilinmektedir. Erken Tunç II, Orta Anadolu'da güçlü beyliklerin ortaya çıktığı bir dönemdir. Batı Anadolu'daki Troia II'nin yanı sıra Kızılırmak batısında, Ankara yakınlarında Karaoğlan, Ahlatlıbel, Etiyokuşu, Polatlı; Kızılırmak doğusunda ise Alishar (Yozgat) ve Alacahöyük (Çorum) bu dönemin en önemli yerleşimleri olmuştur. Orta Tunç Çağı (M.Ö. 2500-2000)'nın en belirgin özelliği Mezopotamya ile başlayan çok sıkı ve iyi örgütlü ticaret ilişkileri ve bunun sonucunda yazının Anadolu'ya girişi. Asurlular ticaret ağını sağlamlaştırmak amacı ile Anadolu'nun çeşitli yerlerinde KARUM adı verilen ticaret merkezleri kurmuşlardır. Hitit tarihinin son dönemi aynı zamanda Tunç Çağı'nın da sonu olmuştur. Geç Tunç Çağı (M.Ö. 2000-1200)'nda başkent Hattuşaş (Çorum), M.Ö. 1200 yıllarında Karadeniz dağlarından gelen Kaşkalar tarafından yakılıp yıkılmış ve Hitit İmparatorluğu sona ermiştir (<http://tr.wikipedia.org>, 2006). Hititlere ait yerleşmeler arasında Boğazköy, Alacahöyük (Çorum), Eskişar (Çorum), İnandık (Çankırı), Maşathöyük (Tokat), Kargamış (Gaziantep), Zincirli (Gaziantep), Arslantepe (Malatya), Karatepe (Adana), Sakçagözü (Gaziantep) yer almaktadır (<http://www.discoverturkey.com/turkiye.html>, 2006). Dinsel ve sivil binalarda olduğu gibi kent planında da bu tutum egemen olmuştur. Yapılar herhangi bir sıralamaya, hizalamaya bağlı olmayıp, doğal bir oluşum içinde gelişim göstermiştir. Ayrıca Hitit mimarlığında sütun yerine dört köşe direkler kullanılmıştır.

M.Ö. 12. yüzyıl başlarında görülen göçler Anadolu'nun tarihinde yeni oluşumlara yol açmış, M.Ö. 3000'den beri Mezopotamya etkisinde bulunan Anadolu, bu göçlerle yüzünü batıya çevirmiştir. Batıdan gelen ilk etki bugünün Yunanistan'ında ilk Grek kültürünü oluşturan ve genellikle Mikenler adı ile anılan kavmin M.Ö. 2000'in ortalarında Doğu Akdeniz ve Anadolu'da ticaret kolonileri kurmaları ile başlamaktadır. Homeros'ta Achaiioi olarak adlandırılan ve Akalar olarak bilinen bu ilk Yunan kavmi M.Ö. 16. yüzyılda Miletos'ta yerleşmiştir. Miken eserlerinin bulunduğu bazı yerlere örnek olarak Miletos, Troya, Ephesos, Bodrum (Müskebi), Fraktin, Maşat, Bayraklı, Menemen verilebilir. Demir Çağı'nda (M.Ö. 1200-750) Anadolu yarımadası çeşitli topluluklara ait büyüklü küçüklü beyliklerin yönetimi altına girmiştir (<http://www.wikipedia.org>, 2006).

Hitit İmparatorluğu'nu yıkan Frigler, M.Ö. 1200-700 yılları arasında Anadolu'nun bir bölümüne egemen olmuş ve yönetim merkezlerini Ankara yakınlarındaki Gordion olarak belirlemişlerdir. M.Ö. 7. yüzyılın başlarında Kimmer akınları sonucu zayıflamış, önce Lidya egemenliğine girmiş ve M.Ö. 550 yıllarında Persler tarafından tarihten silinmişler, Frig uygarlığının etkisini sürdürdüğü dönem ise M.Ö. 750-300 yılları arası olmuştur (<http://www.discoverturkey.com/turkiye.html>, 2006).

Van Gölü çevresinde M.Ö. 1. binin başlarında başkent Tuşba (Van) olmak üzere bir devlet kuran Urartular, en parlak dönemlerini M.Ö. 9-8. yy.'larda yaşamıştır. Urartulara ait Altıntepe (Van), Toprakkale (Van), Çavuştepe (Van), Adilcevaz (Van), Patnos (Ağrı), Kayalidere (Muş) yerleşimlerinde büyük bir saray yapısı, başkent Tuşba'nın mezarlığı, Haldi ve İrmuşini tapınakları, depolar, atölyeler ve surlar yer almaktadır. M.Ö. 600 yıllarında Urartu devletinin egemenliği sona ermiş, bir süre sonra Persler Anadolu'ya sahip olmuş ve Kapadokya'dan geçerek başkentlerini Ege'ye bağlayan Kral Yolu'nu geliştirmişlerdir. Pers egemenliği M.Ö. 545-333 yılları arasında devam etmiş, M.Ö. II. binin sonlarındaki Dor göçleriyle Batı Anadolu'da ilk Hellen kolonileri kurulmaya başlamıştır. Batı Anadolu'da M.Ö. 1050'den itibaren İon Uygarlığının etkisi artmış, Karya, Likya ve Lidya Uygarlıkları M.Ö. 7- 6. yüzyıllarda en parlak dönemlerini yaşamışlardır. Ege Bölgesi'nin orta bölümünde başkentleri Sardes (Manisa) olmak üzere M.Ö. 700 yıllarına doğru bir devlet kurmuşlardır. Sardes (Manisa) yerleşiminde

bulunan surlar ile kaya mezarları Lidyalılar zamanında yapılmıştır Lidya Devleti, M.Ö. 546'da Persler tarafından yıkılmıştır. Büyük İskender'in Anadolu'yu işgaliyle Anadolu'da Hellenistik Dönem (M.Ö. 333-30) başlamıştır (<http://www.discoverturkey.com/turkiye.html>, 2006).

Kentlerin nerede kurulacağı ve basit yerleşmelerden hangisinin daha yüksek bir siyasal ve mimari gelişime ulaşması için öncelikle ele alınması gerektiği konusunda verilecek kararı çeşitli etkenler belirlemiştir. Bunda kuşkusuz doğal konum, stratejik ve ekonomik etkenler de rol oynamıştır (Wycherley 1993).

Bir Arkaik Çağ (M.Ö. 570-460) kenti incelendiğinde; en önemli yapının “tapınak” olduğu ve tapınaklar için dayanıklı, güzel, değerli malzemelerin kullanıldığı, kerpiç ve ahşabın yerini artık taşın ve mermerin aldığı, özellikle mermer kullanımının bezeme amaçlı (süsleme) heykel ile güzel tapınaklarda tercih edildiği görülmektedir.

Geçmiş daha eski dönemlere dayanan bir çok kentin tarihsel çekirdeği, akropol denen ve çok yüksekte ya da erişilmez olmakla birlikte, rahatlıkla savunulabilen bir tepede yer almıştır. Başlangıçta “polis” ile “akropol” sözcükleri aynı anlamda kullanılmıştır. Akropol, kente tepeden bakan bir kale, ekilebilir toprağıyla değerli bir arazi parçası, bir sığınak ve ilk zamanlarda Yunan topluluklarının başında krallar varken, kralların oturdukları yer olmuştur. Kentin geriye kalan bölümü akropolün yamaçları çevresinde kümelenmiştir. Klasik Çağ (M.Ö. 475-334)'da kent, bir “merkezi gelişim” oluşturmuş, yerleşme bu çekirdeğin merkezi olan akropolün çevresinde gelişim göstermiştir. Kentin aşağı bölümünün merkezi agora olmuş; “agora”, halkın bir araya geldiği, “toplanma” mekanı olarak biçimlenmiştir (Wycherley 1993).

Zamanla ekonomik, sosyal ve siyasal yapıda oluşan değişimlerle birlikte akropol ve agora arasındaki ilişki yeni bir görünüm kazanmış ve agora, şehrin en canlı ve seçkin ögesi olmuştur. Şehrin planının belirgin bir yapıya ulaşana kadar agora ve agoradan çıkan ışnsal sokaklarla sağlandığı ve gelişimini bir ölçüde tamamlayan şehirlerin çevresinin surlarla çevrelendiği görülmektedir.

Artan nüfusun yaşadığı evler, aralarından dar sokaklar geçen, çoğunlukla düzensiz gruplar halinde bir araya toplanmıştır. Kent kapılarından iç kesimlere yönelen ve dış yolların uzantısını oluşturan ana caddeler agorada düzensizce birbirine yaklaşmıştır. Kentin planı belirgin bir yapıya kavuşuncaya dek bu, agora ve agoradan çıkan ııınsal sokaklarla sağlanmış; ama ııınsal biçim çok sık uygulanmamış; en sonunda bilimsel planlamacılarca kentin bütünü geometrik plana indirgendiğinde değişik bir ilke benimsenmiştir. Kentin geriye kalan bölümü, kendini bu çerçevenin içinde gelişigüzel düzenlenmiş; eski kentlerde bilinçli ya da ileriye dönük tasarlama pek ender söz konusu olmuştur. Bouleuterion (şehir meclisinin toplantı yeri), prytaneion (devlet konukevi), stoalar yani her çeşit amaçla kullanılan sütunlu geçitler gibi kamu yapılarının taslakta kesin birer yeri olmamış, ancak agora dolaylarında bir araya gelmişlerdir. Tapınaklar, akropolde ve agoranın çevresinde yoğunlaşmakla birlikte, kentin her yerinde konumlandırılmışlardır (Wycherley 1993).

Antik dönem kentlerinden Bergama kent merkezinin oluşumu incelendiğinde çevre duyarlı yaklaşımlara rastlanmaktadır. Merkezde bulunan ticari, idari ve sosyal yapıların yer seçiminde topoğrafik olanaklar kullanılmış, bu mekanların tasarımında rüzgar, güneşlenme gibi iklim verileri değerlendirilmiş ve yerleşmelerin yazın sııcaktan kışın ise soğuktan korunması için önlemler alınmıştır. Tiyatro'nun, stadion (spor karşılaşmalarının yapıldığı alan)'nın ve gymnasion (antik Yunan ve Roma'da gençlerin düşünsel ve bedensel yönden eğitildikleri, öğrenim gördükleri, spor etkinliklerinde bulundukları yapı)'un konumlarının ise arazinin doğal özellikleri tarafından belirlendiği görölmektedir.

Yunan uygarlığında kent-devlet yerleşmesinin coğrafi merkezinde yer alan agora, ticaret, çarşı vb. işyerlerinin bulunması ile kent ekonomisinin yaşam merkezi olduğu gibi, çevresinde kentlinin hizmetine sunulan toplantı ve yönetim mekanları yönetici vb. yönetim birimlerinin oluşturulması ile yönetim merkezi, yakın çevresindeki tapınak, tiyatro, stadyum ve gymnasium ile de kentin sosyo-kültürel yaşam merkezi olmuştur. Yaya hareketlerine açık bir kent ortak mekanı olan agoranın çevresindeki dükkanlarda yayaların güneş, yağmur gibi iklimsel etkilerden korunması için revak-sundurmalar yapılmıştır (Suher 1998).

Roma uygarlığında agora'nın yerini forum almıştır. Forum da kentin ortak kullanım mekanıdır. Halkın toplanma yeri olduğu gibi pazarın kurulduğu, kent meclisinin ve yönetim birimlerinin yer aldığı, tiyatro, resim vb. sanatsal faaliyetlerin yapıldığı mekanlardır (Suher 1998). Anadolu'nun en önemli Roma dönemi kentlerinden biri Perge (Antalya)'dir.

Anadolu-Türk kenti yapı itibarıyla Türk ve Müslüman olmakla birlikte farklı dini grup ve cemaatlerden oluşmaktadır.

Anadolu'daki kentler genelde organik olarak gelişme göstermiştir. Kent merkezinde, "Cuma camisi" ile ona bağlı "devamlı pazar yerin"den oluşan iki ana eleman yer almaktadır. Bu kentlerin en önemli özelliklerinden biri ise yapılanmanın sur içerisinde yer almasıdır.

Bizans kentinin fiziksel yapısı "çok-parçalı kent" ve "kale-kent" modelleri olmak üzere iki kategoride değerlendirilmektedir (Tanyeli 1987);

* **Çok-parçalı kent modeli;** antik bir yerleşme alanı üzerinde konumlanmış küçük ve birbirinden kopuk yerleşme birimlerinden oluşmaktadır. Bu birimler köy olarak da nitelendirilebilecek özellikler taşımaktadır. Küçük mezarlıkları ve genellikle de birer kiliseleri bulunan her yerleşme biriminin en önemli gereksinimlerini karşılayan birkaç imalatçısı bulunmaktadır. Para ekonomisinden pek de haberi olmadan, kendine yeterli, kapalı bir yaşam süren kentliler için asıl gelir kaynağı tarım olmuştur. Sağladığı güvenlik nedeniyle, kentteki en yoğun yapılaşma genellikle eski kentin akropolisinde görülmektedir. Antik kentte daima yerleşme alanı sınırları dışında tutulan mezarlık alanı (nekropolis), çok-parçalı bir Bizans kentinde yerleşme alanlarının içine ve çevresine dağılmış birimler halindedir. Yerleşme alanlarında görülen yapılaşma, bir köyleşme sürecinin yaşandığı görüşünü desteklemektedir. Yeni konutların ya en basit malzemelerle inşa edilmiş kulübelere, ya da antik kalıntılar üzerinde yapılan küçük müdahalelerle oluşturulduğu görülmektedir. Antik surların yerini kalelerin aldığı çok-parçalı Bizans kentinde artık antik kentsel donatı öğelerinin kullanılmadığı ancak,

hamam kullanımında belirli bir süreklilik görülmektedir. Sardes (Sart), Priene (Güllübahçe), Pergamon (Bergama), Palatia (Balat), Ephesos (Efes) ve Konstantonopolis (İstanbul) çok-parçalı kent modelleri kapsamına giren yerleşmelerdir.

*** Kale-kent modeli;** Bu tür kent modellerinin en önemli özelliği, yerleşme alanının çok büyük bir bölümünün sur içinde olmasıdır. Antik dönemden kalma ya da Bizans çağında yapıldığı düşünülen bir surun çevrelediği alanın daima küçük, genellikle bir iç kalesinin olduğu ve iç kalenin ise yönetsel ve askeri bir işlev taşıdığı bilinmektedir. Yerleşme alanını içeren kesim oldukça yoğun bir yapılaşma göstermektedir. Çok-parçalı kentlerin aksine, kale-kentin yayılma oranı çok daha ufak olduğu için ticaret alanının daha örgütlü bir nitelikte olduğu düşünülmektedir. Türk fethi öncesinde Ankyra (Ankara), İkonium (Konya), Amaseia (Amasya), Smyrna (İzmir), Trapezous (Trabzon), Prusa (Bursa), Kolonia (Şebinkarahisar), Attaleia (Antalya) ve Kaesareia (Kayseri) kale-kent modelleri kapsamında değerlendirilebilecek yerleşmelerdir.

Yinanç'a (1944) göre; Türklerin Anadolu'ya yerleşmesiyle birlikte kentlerde ortaya çıkan değişim ve gelişmeler;

- Türklerin büyük değişimlere yol açmadan eski kentlere yerleştikleri ve Anadolu kentlerinin büyük çoğunluğunun bu özellikte olduğu,
- Ankara, Sivas, Kayseri ve Konya örneğinde olduğu gibi, tahrip olan kentlerin yakınına ya da üzerine yeniden yerleştikleri;
- Erzurum, Erzincan ve Malatya örneğinde olduğu gibi, Türklerin yeniden kent kurmaları şeklinde olmuştur.

Anadolu ve Trakya'da, başka hiç bir devrin izini taşımayan, kısmen Türk kimliğini bugüne kadar korumuş çok sayıda kent bulunmaktadır. Türk kentinin bütün strüktürel özellikleriyle, geleneksel mimarisinin en yerleşmiş biçimlerinin sergilendiği Kula, Safranbolu gibi küçük kentler ile Ilgın ve İncesu gibi anıtsal kompleksleri barındıran kentler, kendini bulmuş bir kültürün bütünselliğini yansıtabilmektedirler (Kuban 1968).

Anadolu'daki kentlerin, özellikle küçük Türk kentlerinin çeşitli faaliyetlerin “merkezi” olmak gibi bir fonksiyonları olup, bunlar ticari, idari, dini, kültürel ve sağlık hizmetleri olarak kendisini göstermiştir (Yayla 1977). Anadolu'da özellikle 12. yy.'da hızlanan kentleşme sonucunda farklı büyüklükte ortaya çıkan kentler düzenli bir bütünün parçaları görünümündedirler. Büyük ve önemli şehirler, geniş sokaklar, çarşılar, cami, mescit, medrese, tekke ve sarayları bulunan önemli merkezlerdir (İşbir 1991). Anadolu kentlerinde planlanmış bir meydan olmayıp açıklıklar, mescidin veya çeşmenin etrafında ya da pazarlarda bulunmaktadır. Ayrıca cami ve konut avluları veya çeşme meydanları dışında, sokaklarda çok fazla bitki bulunmamaktadır.

Anadolu kentlerinin Türkleşmesi (Kuban 1968);

- Eski kentlerin gelişmesi ve yeni bir şehir fizyonomisinin doğuşu,
- Yeni kentlerin kurulması veya meydana gelişi,
- Göçebelerin kentli oluşu ile başlıca üç şekilde gerçekleşmiştir.

12. ve 13. yy.'lar arasında Selçuklu uygarlığı döneminde oluşan yerleşmeler “kapalı kent”, “açık kent” ve “uç kenti” modelleri olmak üzere üç kategoride değerlendirilmektedir (Tanyeli 1987);

* **Kapalı kent modeli;** Yerleşme alanının büyük bir kısmının surlarla çevrelendiği kapalı kent modelinde bir iç kale bulunmaktadır. Kentin yerleşme alanının örgütlenme biçimi, anıtsal-kamusal yapıların dağılımı açısından homojendir. Merkez bu tür kentlerde de sadece ticari bir işlev taşımaktadır. Selçuklu kapalı kentinin en önemli özelliklerinden biri de önemli ve geniş mezarlıkların sur dışında oluşudur. Konya, Sivas, Kastamonu, Antalya, Alanya, Erzurum, Sinop, Malatya, Diyarbakır, Ani ve Mardin kapalı kent modelleri kapsamına girmektedir.

* **Açık kent modeli;** Surlarla çevrili olmayan yerleşmelerdir. Tüm Selçuklu açık kentleri daima bir savunma kuruluşuna sahiptir. Hatta bu savunma ögesi bazen bir kale

olmanın da ötesine geçerek, kentsel alanın önemli bir kesimini içerecek genişlikte bir sur niteliğine de kavuşabilmektedir. Ticaret alanının büyük bir bölümü sur dışına taşmış ya da tümüyle sur dışında örgütlenmiştir. Çarşılar merkezi bir nüve oluşturmamakta ve kentin dışında bulunan göçebe grupların ve kervanların konaklama noktalarına doğru uzanan çizgisel yayılmalar göstermektedir. Sur kapılarından başlayan bu aks, zamanla ticari işlevlerle dolmuş ve daha yoğun ve yaygın çarşı alanlarını oluşturmuştur. Bir açık kent, fethedilen bir Bizans yerleşme nüvesinden hareketle, Türk-öncesi döneme ait bir kale-kentin evrimleşmesiyle ve içinde önemli bir yerleşmeyi barındırmayan bir kalenin hemen yanında başlayan yeni Türk yapılaşmasıyla oluşmaktadır. Bizans kale-kentinden gelişerek oluşan açık kentler Kayseri, Amasya, Bayburt, Kırşehir, Divriği, Şebinkarahisar ve 1221'den önceki haliyle Konya'dır. Bir kale çevresinde oluşan açık kentler ise Tokat, Afyon, Çorum ve Sivrihisar'dır.

*** Uç kenti modeli;** Uç kenti sınır şeridinin kendine özgü koşulları ile biçimlemiştir. Uç kentinin diğer kentlerden ayıran en önemli özelliği siyasal-etnik oluşumlardır. Bu kentler henüz tek bir toplum halinde bütünleşmemiş iki toplumu bir arada barındırmıştır. Türk öncesi döneme ait bir ana nüve ile onun hemen yakınında yer alan bir ya da birkaç yeni Türk yerleşme nüvesinden oluşan uç kentler, erken dönem Anadolu'sunda göçebelerin, yoğun biçimde kentleşmiş iç bölgeleri tercih etmeyip, özgür hareket olanağı tanıyan batıya doğru yığılmaları ile oluşmuştur. Ticaret merkezi surla çevrili eski yerleşim alanı içinde yer almaktadır ve yayılma imkanı bulamadığı için daha örgütlü bir nitelik taşımaktadır. Bütünüyle Türk çağında oluşan yeni nüve ya da nüveler ise, asıl kentin biraz uzağında bulunan bir cami ya da mescit çevresinde gruplaşmıştır. Ankara, Kütahya ve Eskişehir uç kenti modelleri kapsamına girmektedir.

Selçuklular döneminde yeniden kurulan kentler olduğu gibi (Beyşehir), eskiden kurulan kentlerin imarı da yapılmıştır (Aksaray ve Alanya). Bu kentlerin yeniden imarı sırasında öncelik saray, medrese, cami ve hamam inşasına verilmiştir (İşbir 1991).

Selçuklular döneminde ortaya çıkan ahilik, Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarında da oldukça etkili olmuştur. Ahilik mesleki ve ahlaki bir kuruluş olup, küçük esnaf ve

çırakları içine alan, mesleki doğruluk-dürüstlük prensiplerine uygun olarak çalışılmasını ayrıca eğitim görmelerini hedefleyen bir teşkilattır. Ahi teşkilatı Anadolu'nun hemen hemen her şehir, kasaba ve hatta büyük köylerine kadar yayılmış, ahilik prensiplerin her yerde yerleşmesini sağlamıştır (<http://www.ahi.com.tr/hakkimizda.asp>., 2006). Anadolu'da en fazla Konya, Ankara, Denizli, Kayseri, ve Sivas yörelerinde görülen ahiliğin Anadolu'da gelişip örgütlenmesi ile Türklerin göçebe yaşamından yerleşik düzene geçiş süreci hızlanmıştır. Ekonomik, dinsel ve sosyal bir kurum olan ahi örgütlerinin Anadolu kentlerinin Türkleşme-İslamlaşma sürecinde önemi büyük olmuştur (Aktüre 1987).

Selçuklu dönemi Anadolu-Türk kentinde de, bugüne ulaşabilen anıt niteliğindeki mimarlık ürünlerin büyük bir kısmı dini mimarlık örnekleridir. Camiler, medreseler, anıt mezarlar, kervansaraylar ve saraylar bu dönemin en ilgi çekici mimari öğeleri arasında bulunmaktadır. Meydanlar ise yerleşmenin en önemli açık alanı olup kentin dışında konumlanmıştır.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin on dördüncü yüzyıl başlarında çökmesinden (1308) sonra 16.yy.'ın başlarına kadar Anadolu'da politik birlik dağılmış ve bölge çeşitli beyliklerin denetimi altına girmiştir (<http://www.mkutup.gov.tr/osmanli/tarihce.html>., 2006). Beylikler kenti diye formüleleştirilebilecek statik bir yerleşme tipi bulunmamaktadır. Beylikler dönemi kenti Bizans'tan Osmanlı'ya geçişte bir ara aşama olarak görülmektedir. Bu dönemin en belirgin özelliği etnik ayrımların önceki döneme göre daha belirgin hale gelmesi ve yerleşme alanının parçalanmış olmasıdır. 14.yy. içinde Türkleşen bir beylik kentinde ticaret alanı henüz örgütlenmemiş niteliktedir. Örgütlü bir ticaret alanının ana ögesini oluşturacak olan bedesten, ancak Osmanlı döneminde ortaya çıkmaktadır (Tanyeli 1987).

Kapalı Selçuklu kenti Beylikler döneminde sur dışına taşarak çevreye yayılmıştır (Erdoğan 1996). Çünkü Beylikler döneminde Selçuklular döneminde olduğu gibi yoğun bir sur yapım etkinliği söz konusu değildir. Beylikler dönemi mimarisi, Selçuklu ile Osmanlı mimari gelişimi arasında bir köprü oluşturmaktadır. Selçuklu sanatının

sürdürüldüğü bu dönemde önemli eserlerin yanı sıra çinicilikte de büyük gelişme görülmüştür.

Genellikle tüm dünyada merkezden dışa doğru yayılma biçiminde büyüyen kentler, Osmanlı döneminde bu şekilde bir gelişme sonucunda belirmemiştir. Osmanlı egemenliğine giren kentler hızla büyümüş ve bu durum niceliksel değişimle birlikte niteliksel farklılaşmayı da beraberinde getirmiştir. Bir yandan Bizans'tan kalan surlarla çevrili eski nüve genişlemiş ve sur dışına taşmış, diğer yandan ise, kent çevresinde bu ana yerleşme alanına bitişik olmayan yeni kentsel nüveler olmaya başlamıştır. Kentlerin evrimleşmesi bu yeni nüvelerin yoğunlaşarak eski kentsel alana eklenmesiyle sürmüştür. Böyle bir gelişme süreciyle kentin hem merkezden dışa, hem de dıştan merkeze doğru büyümesi söz konusu olmuştur (Tanyeli 1987). Koruma kaygısı nedeniyle Bizans ve Selçuklu kentleri sur içinde gelişme gösterirken, Osmanlı döneminde (15 yy.) kentlerinin sur dışına taşınması, Osmanlı kentlerinin fiziksel biçimlenmelerinde de etkili olmuştur (Fersan 1980).

Erken Osmanlı kentinde “çevre”nin yarı-kırsal niteliğinin doğal bir sonucu olarak, ticaret alanı eski kentle bağlantılı olmayı sürdürmüş ve en işlek sur kapısından başlayan bir eksen çevresinde yoğunlaşmıştır (Tanyeli 1987).

15.yy.'da, Osmanlı kentlerinde; zanaat ürünlerinin alış verişinin yapıldığı, depolama için kullanılan ve yaptıkları işe göre isim alan hanlar ve kent yaşantısının yeni odağı olan bedestenler ile yiyecek maddelerinin satıldığı pazar yerleri önem kazanmıştır. Çarşının yeri, şehrin tarihi gelişmesi sonucunda tespit edilmiştir. Yiyecek pazarları ise özellikle küçük şehirlerde cami çevresinde kurulmuştur. (Kuban 1968 ve Fersan 1980). Ticaret hayatının odaklaştığı bu mimari yapıların Osmanlı ekonomik ve siyasal yaşantısında da önemi büyüktür.

16. yy.'da yoğun bir kentsel gelişme yaşanmıştır (Faroquhi 1994). Kentler, hem kervan yolları güzergahı olması hem de su sağlamasındaki kolaylıklar açısından nehir vadilerinde toplanmışlardır. Ancak bu kervan yollarının kıyıya bağlanan noktalarında

çok az sayıda liman kenti bulunmaktadır. Bu dönemde kent biçimi kalenin iç kesimi ve dış kesimi olmak üzere iki bölümde incelenmiştir. Kalenin içinde bulunan asıl kent ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi; yöneticilerin oturduğu ve yönetsel işlevlerin yer aldığı bir iç kale, diğeri ise; iç kalenin dışında, kentin ileri gelenlerinin oturduğu ve zanaat faaliyetlerinin yapıldığı kısımdır. Kalenin dışında “kale altı” denilen kısımda, daha çok yerleşmemiş ticaret faaliyetleri ve pazar yerleri bulunmaktadır. Kent dışındaki bu kesimlerde yolcuların konaklaması için kervansaraylar ve kentten kopuk olan ve tarımla uğraşanların yaşadığı yerler ile bazı tekke ve zaviyeler yer almaktadır (Tekeli 1982).

16. yy. Osmanlı kentlerinde merkezin etrafında yer alan konut alanları mahalleler halinde örgütlenmiş ve bu mahalleler sınıfsal olarak değil, toplumdaki dini ve etnik gruplara göre farklılaşma göstermiştir (Tekeli 1982). Bedestenin çevresinde üretim ve ticaret faaliyetlerinin yapılabilmesi için oluşturulan sokaklar, mahalle sınırlarının belirlenmesinde bir başlangıç olmuştur. Yeni mahalleler cami, mescit ve tekkenin bulunduğu bir çekirdek etrafında oluşmuştur. Kentin ana sokakları oldukça dar olup bu sokakların konutlara ulaşan uçları çıkmaz sokaklarla sonlanmaktadır. Bu nedenle kent içi ulaşım tamamen yaya olarak çözümlenmiştir.

Bulundukları mekanın özelliklerine uygun olarak yapılan ve dönemin kültürel özelliklerini en iyi şekilde yansıtan meydanlar ise, Osmanlı’da saray ve cami avluları ile pazar yerleri, okul, çarşı gibi toplumun genel ihtiyacını karşılayan ve kente yeni bir fiziksel görünüm kazandıran mekanlar olarak gelişmiştir (Özdemir 2000).

17. yy.’ın başından 19. yy.’a kadar olan dönemde toplumun statik yapısı ve kentlerin mekansal yapılarında oldukça statik bir manzara sergilenmektedir. 14., 15. ve 16. yy.’larda Osmanlı İmparatorluğu’nun kuruluş ve yükseliş dönemlerine paralel olarak, yeni mahalleler kurulması yoluyla hızla genişleyen kent mekanları 17. yy.’ın başında ulaştığı sınırları 19. yy.’ın sonlarına kadar korumuştur. 19. yy.’ın sonunda ise Anadolu kentlerinin mekansal yapısındaki gelişme, daha çok demiryolu, yeni ticaret

merkezlerinin kurulması, idari merkez olma, askeri kışla gibi yeni çekim noktaları nedeniyle ortaya çıkmıştır (Aktüre 1978).

19. yy.'da kentlerin dağılımında olduğu kadar kırsal yerleşmelerin dağılımında da değişme meydana gelmiştir. 16. yy.'da bile çok sınırlı olan ova köyleri, 17. ve 18. yy.'ın karışık döneminde iyice azalmış, yamaç ve dağ köyleri haline gelmiştir. Yerleşmelerin fiziksel dokusunda da önemli değişiklikler olmuştur. Çıkma ve dar sokaklı yüksek yoğunluklu kent dokusunda değişimler başlamıştır. Kent dokusundaki dönüşümün hızlandırıcı etmenlerinden birisi yangınlardır. Ahşap binalardan oluşan kentlerde büyük yangınların meydana gelmesi yeni dokuya geçişi hızlandırmıştır. Değişen kent dokusu içinde yeşil alanların da işlevlerinde değişiklikler olmuş, tüm kentlilerinin kullanabileceği belediye parkları oluşmaya başlamıştır (Tekeli 1982). Kent çevresi tarımsal arazide 1858 arazi kanunnamesi ile bir tür özel mülkiyet tanınmıştır. Bazı kentlerin dış kale duvarları yıkılmış ve kent ovalara doğru yayılmaya başlamıştır.

1877 yılında, Osmanlıların Rus savaşını kaybetmeleriyle elden çıkan topraklardan büyük bir göç olmuştur. Bu savaş sonrası ilk kez göçmenler kente yerleştirilmeye başlamıştır. Osmanlı kentlerinde görülen, “göçmen mahalleleri” denilen grid planlı mahalleler 1877 sonrasında ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemin bir başka ilginç özelliği ise, ilk kez kent tarihlerinin yazılmaya başlamasıdır. Yani kent, organik, bir tarihi olan, tarihsel bir varlık olarak görülmeye başlamış ve Bursa’da da bu yaklaşımın izleri görülmüştür (Tekeli 2006).

Geleneksel Türk kentinde kentsel mekanlar, toplumun politik, ekonomik, dini ve kültürel yapısına göre belirli bir şekil kazanmış ve zamanla gelişme göstermiştir. Bu gelişimin, özellikle 19. yüzyıldan sonra dış etkiler sonucu geleneksel sosyo-ekonomik yapının çözülmesi ve batılılaşma/modernleşme sürecinin başlamasıyla, bazı çağdaş katı doktrinler ve felsefelerden etkilense de, tamamen bunlara bağlı olduğunu söylemek oldukça güçtür.

Dünyada sanayileşmenin gerçekleştiği ülkelerde 19. yüzyılda yaygınlaşmaya başlayan ve kentsel gelişmeyi düzenlemeyi amaçlayan “planlı kentleşme” anlayışı, Türkiye’ye ancak Cumhuriyet döneminde girmiştir. İmparatorluğun son yıllarındaki Türk Ulusçuluğu etkisiyle biçimlenmiş olan ve Klasik Osmanlı Sanatı’ndan esinlenen bu mimarlık akımının öncelikle kamusal yapılarda kendini ifade etmesi sonucunda, başta Başkent Ankara olmak üzere bir çok Anadolu kenti, “Erken Cumhuriyet dönemi ulusal mimarisi” olarak bilinen biçimleme üslubunun özgün örnekleriyle bezenmişlerdir. Kentsel planlamada da benzer bir yaklaşımla “yeni Cumhuriyet kentleri”nin kurulması hedefine bağlı olarak, geniş yeşil alanların, ağaçlandırılmış bulvarların, büyük meydanların ve anıtsal yapıların tasarlandığı şehircilik projeleri, yine başta Ankara olmak üzere bir çok kentte uygulanmıştır. Giderek, nüfus hareketlerinin yoğunlaşması, kentlerin büyümesi ve eski mahallelerin “çağdaş yaşama” uygun görülmemesi sonucunda tarihi kent merkezleri dışında eski dokudan bağımsız “yeni şehir-modern kent” alanları gelişmiştir (Anonim 2005b). Sanayi döneminde meydanların karar verme, denetleme ve koordinasyon işlevlerinin yoğunlaştığı, kentin tümünün toplumsal ve ekonomik faaliyetlerinin yönetimi ve denetiminin yapıldığı kent merkezlerinin, üçüncü sektör (hizmetler) etkinliklerinin de yoğunlaştığı mekanlar haline geldiği görülmektedir.

Cumhuriyet döneminde, Türkiye’de şehir plancılığı, mimarların ilgi alanına girmeye başlamıştır. Kent planlama düşüncesinin gelişerek bunun kurumlarının oluşturulması ise ancak 1930’lu yılların ilk yarısında gerçekleşmiştir. Bu yıllarda arka arkaya beş yasa çıkmıştır. Bunlar; 1930 yılında çıkan ünlü 1580 sayılı Belediyeler Yasası, yine aynı yıl çıkan 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu, Yapı ve Yollar Kanunu, Belediye Bankası Kanunu ve mühendislik ve mimarlık mesleğinin yapılmasına ilişkin yasadır. 1933 yılında Üniversite reformuyla birlikte Türkiye’ye o zaman için Almanya’nın çok önemli sosyal-kent plancıları ve akademisyenleri gelmiştir. Bunların Türkiye’de planlamaya ve sosyal olaylara bakışın derinliğini artırmaya katkısı büyüktür. İstanbul Üniversitesi 1933 yılında reformu yaptığında Hukuk Fakültesi’nde “İktisat ve İçtimaiyat Enstitüsü” adlı bir enstitü kurulmuş ve bu enstitüde şehircilik konferansları başlatılmıştır. Şehir planlama pratiğindeki ve kavramsal çerçevesindeki bu gelişmeler, beraberinde bölge planlama kavramını da getirmiş, 1940 yılında kapsamı çok sınırlı da olsa ilk bölge planlama yapılmıştır (Tekeli 2006).

Türkiye’de Cumhuriyet döneminin, konusunda en kapsamlı mevzuat çalışması olarak kabul edilmiş olan 1956 tarih ve 6785 sayılı İmar Kanunu daha 1960’lı yıllarda yetersiz kalmış, 1974’de 1605 sayılı kanun ile desteklenmiştir. Bu destekleme ile yerel yönetimlerin etkinliği artırılmış olmasına karşın kentlerde oluşan çarpık gelişme ve gecekondulaşma engellenememiştir. 1985 yılında yürürlüğe giren 3194 sayılı İmar Kanunu başlangıçta ümit veriyor iken bugünün toplumsal ihtiyaçlarına ve devamında gelen Turizmi Teşvik Kanunu, Özelleştirme Kanunu, Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu gibi gelişmeler çerçevesinde beklentilere cevap veremez hale gelmiştir (İnam ve Çay 2002).

Türkiye özellikle 1950’lerden sonra hızlı bir kentleşme süreci içerisine girmiştir. Ticari faaliyetlerin çeşitlenerek çoğalması, ulaşım imkanlarının gelişmesi ile kent merkezlerine ulaşılabilirliğin kolaylaşması insan ve yapı yoğunluğunu artırmıştır.

1950 sonrası yaşanan kırsal alandan kentlere yaşanan göç ve hızlı kentleşme, 1980 sonrası ikinci konut ve turizm amaçlı kıyı yağması ile, 1990 sonrası Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nden güvenlik ve ekonomik nedenlerle göç olgusu kentlerin yüzlerce yılda oluşmuş dengelerini alt üst etmiştir (Tunçer 2006).

Türkiye’de kentleşme; endüstrileşme ile yakın ilişki içinde olmasına rağmen, endüstrileşmeyle orantılı bir biçimde gelişmediği ve endüstrileşmenin ihtiyaçlarına uygun olmadığı içindir ki sağlıklı ve düzensiz bir şekilde olmaktadır (İşbir 1991).

Türk kentlerinde yaşanan hızlı kentleşmeyle birlikte yasal olmayan yapılaşma (gecekondu), yoğunlaşmış ve başlıca kentsel sorunlardan biri haline gelmiştir. Yöreden yöreye farklılık göstermekle birlikte genel anlamda düşünüldüğünde kentlerin hızlı büyümesi; tarihi kent merkezleri üzerinde geleneksel dokuya uyumsuz yolların açılmasına, koruma hedefi olmayan, hatta tamamen yıkıp ortadan kaldırmayı amaçlayan planlamaların gelişmesine, geleneksel kent dokularının yıkılarak yerine dokuya aykırı yeni yapılaşmaların oluşmasına, sit kararı verilmesi ile eski plan uygulamalarının durdurulması, ancak korumaya yönelik planlama ve uygulama çalışmalarının

yetersizliği nedeniyle geleneksel dokularda ve tarihsel kent merkezlerinde bakımsızlık, korunamama, köhneleşme, terk edilme ve çöküntü bölgesine dönüşme olgusuna, giderek aşırı yapı ve nüfus yoğunlaşması nedeniyle oluşan ulaşım ve otopark sorunlarına ve mülk sahiplerinin geleneksel dokuları terk etmesi ile bu alanlarda gecekondulaşma ve sosyal çöküntü bölgesinin oluşmasına neden olmuştur. Bugün Türkiye’de bir çok tarihi kent merkezinde yaşanan bu olumsuz gelişmeler Çankırı tarihi kent merkezinde de açıkça görölmektedir.

2.4.1 Tarihi kent merkezlerinde karşılaşılan sorunlar

Anadolu kentleri incelendiğinde, binlerce yıllık bir mimari kültürün, geleneğin ve birikimin izlerini görmek mümkündür. Uzun bir süre Türkiye’nin planlama tarihsel süreci içinde öncelikli müdahale edilmesi gereken alanlar olarak görölmeyen tarihi kent merkezleri, genellikle korunması gereken doğal, tarihi ve arkeolojik alanlar ile iç içe, çoğu zaman ise üst üste yer almaktadır. Tarihi çevre bilincinin gelişmesiyle birlikte tarihi kent dokularının, kent bütünüünün ayrılmaz parçası olduğu, kente ait kararların yeni ve eski kent merkezlerinin tümü için geçerli olduğu ve öncelikli planlama gerekliliği fikri yaygınlaşmıştır.

Tarihi çevrelerde, özellikle tarihi kent merkezlerinde planlama ve uygulama sorunları giderek karmaşık bir hale gelmiştir. Bu çevreler (Tunçer 1998);

- Merkezi İş Alanı (MİA) kullanımlarının yoğunlaştırılması,
- Yüksek oranda nüfus ve alan kullanımı artışı,
- Bu nedenle oluşan rant artışları ve spekülasyon,
- Çöküntü alanlarına dönüşme,
- Ulaşım ve otopark sorunları,
- Yıkılıp çok katlı yenilenme,
- Korunamama ve terk edilme gibi sorunlarla karşı karşıyadır.

Ankara, Konya, Antalya tarihsel kent merkezleri örneklerinde görüldüğü gibi **"Böl ve yönet modeli"** olarak nitelendirilen planlama yöntemi; **"Özel proje alanları / kamu proje alanları"** na ayırarak detaylı planlama, kentsel tasarım, peyzaj ve dış mekan öğeleri plan ve projelerinin hazırlanması yöntemidir. Bu yöntemin geleneksel kent merkezlerinin karmaşık sorunlarına çözümler bulduğu ve uygulama için önemli kolaylıklar sağladığı gözlenmektedir. Türkiye’de uygulama ölçeği olan 1/1000 ölçekli planlar, çağdaş yaşamın karmaşık hale getirdiği alanlarda kentsel tasarım ağırlıklı planlama ve projelendirmeler için yetersiz kalmaktadır. Tarihsel kent merkezlerinde (ve MİA’da) etkin olarak uygulanabilir ölçek, kentsel tasarımın konusu olan 1/500-1/200...1/1 ölçeklerdir. Meydan düzenlemeleri, yaya bölgesi, sokak düzenlemeleri, anıtsal yapı (cami, han, hamam, bedesten vb.) çevre düzenlemeleri, yapı gruplarının korunmasına yönelik çevre düzenleme çalışmalarının tümü, tarihsel kent merkezlerinde belirli yönlendirici bir plan bütünü (1/5000 ve 1/1000) çerçevesinde kentsel tasarım ölçeklerinde (1/500 ve daha büyük) ele alınarak önceliklerine dayalı olarak yönetilmelidir (Tunçer 1998). Uygulama kolaylığının sağlanabilmesi için; kentsel tasarımın belirli özel sınırlar içinde ele alınması ve ilgili disiplinlere (peyzaj, çevre mühendisliği, mimarlık endüstri ürünleri tasarımı vb.) katılım ve katkı olanağı vermesi gerekmektedir.

Kentleşme etmenlerinden en önemlisini oluşturan nüfus artışı tarihi çevredeki fiziki mekanda yapılaşmayı büyük oranda etkilemektedir. Mevcut tarihi çevredeki yapılaşmada da en önemli sorun yapısal çevrede eskime ve bozulmadır. Yapısal çevrenin zaman süreci içindeki değişimi eskime, yapılaşmadaki eskime ise tarihi çevrenin bozulması sorununu ortaya çıkarmaktadır. Eskime olayı, yapısal çevrede genel olarak iki şekilde belirlenmektedir. Bunlar (Eren 1986);

- Fiziksel eskime (yapı bünyesinde dış etkenlerden dolayı oluşan yapısal bozulmalar),
- İşlevsel eskime (içinde bulunduğu koşullara göre tanımlanan ve kullanıcıya göre farklılıklar içererek değişen bir eskime türü).

Tarihi dokuya aykırı, geleneksel dokuyu tahrip eden ulaşım aksları ve otopark uygulamaları, geleneksel doku içinde yer alan korunması gerekli anıtsal ve sivil mimari örneklerinin yıkımına yol açacak yoğunluk artışları gibi konular kent planlarında bir anlamda terk edilmiş ve unutulmuştur.

Koruma planlamasında; 1/25000 (Kent bütünü ile ilişkiler), 1/5000 (koruma amaçlı nazım imar planı), 1/1000 (koruma amaçlı imar planı) ölçeklerinde planlama çalışmaları yapılmaktadır. Ancak, tarihsel çevre planlaması, ülke genelinde tek yapı ölçeğine, hatta kent mobilyası ölçeğine kadar inen çok geniş boyutları içermelidir. Ülke, bölge, çevre, kent, mahalle, sokak, meydan ve yapı ölçeğinde ele alınan koruma planlama çalışmalarının, kentsel tasarımla doğrudan ilişkileri vardır (Tunçer 1998). Bu nedenle tarihi kent merkezlerinde yapılacak olan kentsel tasarım projelerinin, kente ait daha üst ölçekteki planlama kararlarını, alt ölçeklerdeki uygulama kararlarına indirgeyen bir tutum içinde yorumlanması gerekmektedir.

1960'lı yıllardan sonra, pek çok Avrupa ülkesinde, ulaşımın tarihi dokular ve özellikle tarihi kent merkezleri üzerinde olumsuz etkilerini önlemek amacıyla, taşıt trafiğinin yoğun alışveriş merkezlerinden başka akslara kaydırılarak yolların sınırlı servis trafiğine ve yayalara açılmasına yönelik bazı çözüm önerileri geliştirilmiştir.

Türkiye ve diğer ülke kentlerindeki tarihi kentsel doku örnekleri incelendiğinde, ulaşım sorununu çözücü öneriler olarak; kısıtlı kapama, yoğunluğu azaltma, yayalaştırma ve paylaşımlı yol düzenlemelerinin yapıldığı görülmektedir. Tarihi dokunun yoğun olduğu kent merkezlerinde gerçekleştirilen yayalaştırma çalışmalarında, toplumsal aktivitelerde ve kentsel çevrenin görünümünde olumlu gelişmelerin sağlanması hedeflenmektedir.

Avrupa kentlerinde tarihi kent merkezinin korunmasına yönelik gerçekleştirilen yayalaştırma uygulamalarına en iyi örneklerden biri olan **Budapeşte** tarihi kent merkezi, halen Ortaçağ'dan kalma büyüklük ve bütünlüğü koruyan 2 km.'lik bir alanı kaplamaktadır. Tarihi kent merkezi, Peşte tarafından büyük bir ring ile çevrelenmiştir. Szabadsag ve kuzeyde Margit köprüleri arasında oluşturulan yarım daire biçimindeki

küçük ring ile hem trafiğin tarihi kent merkezine girişi önlenmiş, hem de radyal caddeleri birbirine bağlayan önemli bir aks oluşturulmuştur. Tarihi merkezde ticari ve turistik işlevlerin yanı sıra parlamento binası, devlet enstitüleri, bankalar ve büyük ticari kuruluşların yönetim binaları yer almaktadır. Yayalaştırılan bu alanda, tarihi bina ve anıtların egzoz gazının zararlı etkisinden korunması amacıyla raylı toplu taşıma sistemi tercih edilmiştir. Otopark alanları ise ring çevresinde çözümlenmiştir (Ter 2000).

Tarihi dokulardaki ulaşım sorununa farklı zamanlarda ilginç çözümler geliştirilmiştir. Bu çözümlerden biri de **Tırnova-Bulgaristan** için olanıdır. 25 000 nüfuslu bir Osmanlı kenti olan Tırnova bir ırmak tarafından sarılmış olup; 40-50 m. yükseklikte ince uzun bir tepede yer almaktadır. Bükreş (Romanya)'den, Edirne'ye giden uluslar arası yol Ruscuk'tan Bulgaristan'a girdikten sonra Tırnova kentinin ortasına saplanmaktadır. Kenti çevreleyen ırmağın zaman içerisinde demiryolu ve karayolu bağlantılarına güçlü bir engel olmaya başlaması üzerine Tırnova Tepesi karayolu ve demiryolunun içerisinde geçmesine imkan verecek şekilde delinmiş, böylece yolun tepenin çevresini dolaşarak ırmağı aşmasına gerek kalmamıştır. Tarihi dokunun korunması ve ulaşımın iyileştirilmesi için sorun çözücü olarak düşünülen köprülü geçiş, çevreyi görsel anlamda olumsuz etkilemektedir.

Benzer çözümün gerçekleştirildiği bir diğer örnek ise Çek Cumhuriyeti'nin başkenti olan **Prag**'dır. Nüfusu 1 200 000 kişi olan ve yedi tepe üzerine yayılmış olan Prag, Avrupa'nın en büyük kültür kentlerinden biridir. Doğal zenginliğinin yanı sıra doğu Avrupa kentleri arasında 2. Dünya Savaşı'ndan yara almadan çıkan tek kent olma özelliğine de sahiptir. 12. yy'da kurulan bu görkemli kent, tarihi kulelerinden dolayı "Yüz Kuleli Kent" olarak da bilinmektedir. Karayolu, tepeler üzerinden viyadüklerle kente bağlanmaktadır. Bu çözüm, kentsel dokuyu bozmasa da viyadüklerin yüksek ayakları kentsel görüntüyü olumsuz olarak etkilemektedir. Nehrın batı kıyısında yer alan "eski kent meydanı" Prag'ın tarihi merkezidir. Jan Hus'un Heykeli, Tyn Kilisesi, Charles Köprüsü ve Belediye Binası gibi bir çok eser bu meydanda bulunmaktadır.

Bu anlamda bir diğ er örnek ise Avusturya'nın başkenti **Viyana**'dır. Kent  nce Kelt'ler sonra da Romalılar'ın yerleşim yeri olmuştur. 1850'lerde Avusturya-Macaristan İmparatoru Franz Joseph, Viyana'yı Avrupa'nın sanat ve kültür merkezi yapacağını ilan etmiştir. Bu amaçla Türk saldırılarını önleyen  nl  Viyana surlarını yıktırıp; hendekleri boşaltarak 55 m. genişliğindeki alanda "Ring Strasse" ring yolunu- evre yolu-inşa ettirmiştir.  evresine ise opera binası vb. kültür-sanat yapıları yaptırmıştır. Bugün, Viyana'nın tarihi kent merkezini çevreleyen bu yol, çok kısa duraklama ve parka izin verilen trafiğe açık bir yol olarak kullanılmaktadır. Tarihi kent yayalaştırılmıştır ve tarihi kente otobüs, tramvay, tren ve kentin altından metro ile ulaşılmaktadır (Yaşlıca vd. 2002). Ring Strasse'de uygulanan bu sistemi bir çok tarihi kentte görmek mümkündür. Yeni yapılanmalardan  evre yoluna kadar gelinerek tarihi dokuya yaya veya tramvay ve yer altı metrosu gibi basit bir taşıt sistemi ile girilmektedir.

 nemli örneklerden biri de Almanya'nın **Mains** kentinde oluşturulan yeşil koridor çalışmasıdır. Peyzaj Mimarı Dieter Magnus, "Gr ne Achsen" tarihi kent merkezinden kentin önemli bir bölümüne yayaları trafikten arındıran yeşil bir koridor oluşturmuştur. Ulaşım sorununa üzüm olarak yayalaştırma çalışmalarının yapıldığı önemli kentler arasında İngiltere-Bristol-Bedminster, Prag da Wenceslas Meydanı, Roma da St Peter's Meydanı ve Venedikte St Mark's Meydanı da yer almaktadır.

Ayrıca, Floransa-Ponte Vecchio, Eski Londra Köprüsü, Paris-Pont Neuf, İngiltere-Pulteney ve Venedik-Ponte Di Rialto Köprüleri hem yeni bir kent mekanı yaratmak, hem de yaya ulaşımı içinde mekanları birbirine bağlamak amaçlı yapılmışlardır (Kaplan ve Kaya 2002).

Türkiye'de ise tarihi kent merkezlerinin korunmasında ulaşım sorununa yönelik üzüm önerilerinin getirildiği en belirgin  rnek **Beyoğlu İstiklal Caddesi**'nde gerçekleştirilen yayalaştırma uygulamasıdır. Beyoğlu Belediyesi 1990 yılında "tarihi ve kültürel değerlerine uygun olarak, bölgedeki geleneksel yapı ve dokuyu bozmadan güncel gereksinimlere en iyi cevap verebilecek bir düzenlemenin gerçekleştirilmesi ve İstiklal Caddesi'nin yayalaştırılmasına yönelik bir yönetmelik hazırlamıştır. Yönetmelik, trafik,

otopark, servis araçları, inşaat çalışmaları, alt yapı çalışmaları, çöp toplama, dış mekan düzenlemeleri, reklam panoları ve seyyar standlar konusunda hükümler içermektedir.

Uygulamaya yönelik hedefler ise; Beyoğlu'nu eskisi gibi cazip bir merkez haline getirmek, tarihi dokunun karakterini vurgulamak, yayaların yoğun olarak bulunduğu bu alanı tamamen yayalara tahsis ederek hareketlerini kolaylaştırmak, tünel-Taksim bağlantılı tramvay ile yaya hareketini desteklemek, ticareti daha cazip hale getirmek, kültürel faaliyetleri yoğunlaştırarak yaya çekimini kuvvetlendirmek olmuştur (Gülersoy vd. 1993);

Önemli örneklerden biri de M.Ö. 7000'li yıllardan itibaren çeşitli medeniyetlere sahne olmuş, tarihi açıdan önemli bir merkez olan **Konya**'dır. Nüfusu 2.192.166 kişi olan kentte ilk yayalaştırma uygulaması Kazım Karabekir Caddesi'nde gerçekleştirilmiştir. Kazım Karabekir Caddesi'nin Camlı Köşk ile Şato Form Kavşağı arası Ulaşım Koordinasyon Merkezi'nin 13/11/2004 tarih ve 2004/10 sayılı kararıyla taşıt trafiğine kapatılarak yayalaştırılması uygun görülmüştür.

“Eyüp Sultan Camisi Meydanı ve Çevre Düzenlemesi Kapsamında Yayalaştırma Projesi” ise; Eyüp'ün ülke ve dünya ölçeğinde tartışılmaz yerinin, layık olduğu önem ve duyarlılıkla ele alınarak tanıtılması, koruma ve kullanım kararlarının gerçekleştirilmesi prensibiyle başlatılmıştır. İstanbul'da yer alan Eyüp Camii Meydanı ve yakın çevresi, uluslararası boyutta bir ziyaret ve ibadet yeri niteliği taşımaktadır. Meydan ve çevre düzenlemesi çalışmaları kapsamında, “Haliç Kıyı Şeridi Sahil Yolu” ana ulaşım arteri olmaktan çıkarılmış, günübirlik ihtiyaca cevap verecek fonksiyonlarla gezi ve dinlenme alanı olarak planlanmıştır. Bu yolun yükünü ise, cami ve merkezini çevreleyen bir tünel üstlenmektedir. Bu trafik akışı içerisinde kalan alan tamamen yayalaştırılmıştır.

Türkiye'de yayalaştırma çalışmalarının yapıldığı kentler arasında Bartın-Hükümet Caddesi, İstanbul-Taksim Talimhane Bölgesi'nde beş caddeyi kapsayan 25 000 m²'lik alan ve İzmir-Çeşme Alaçatı'da Rum mimari örneklerinin ve tarihi sokak

karakterlerinin yansıtıldığı Hacı Memiş Mahallesi, Safranbolu-Karabük, Urfa Balıklı Göl çevresi de yer almaktadır.

Trafiğin olumsuz etkilerinden uzak bir mekan oluşturmak, tarihi kent merkezinin çekim gücünü artırmak, kullanıcıların boş zamanlarını değerlendirebilecekleri yaya mekanları yaratmak gibi hedeflerle yapılan yayalaştırma çalışmalarında ana amaç geleneksel dokuyu korumak olmalıdır.

2.4.2 Tarihi kent merkezlerinin korunmasında kentsel tasarımın ve peyzaj mimarlığının önemi

Tarihi çevre; Avrupa Kültürel İşbirliği Konseyi'nin "Avrupa Kültürel Mirasının Envanteri" çalışmasında şöyle tanımlanmaktadır; "doğal ya da kişi tarafından oluşturulan, bütünlüğü ve artistik, estetik, tarihsel, etnografik, bilimsel, edebi veya efsanevi özellikleri ile korunması ve değerlendirilmesi gereken bütünlerdir". Tarihi çevreler, önemli olayların yaşandığı mekanlar olabileceği gibi, belirli bir dönemin sosyo-ekonomik, kültürel yapısına ve sanat anlayışına ilişkin mesajlar veren kent parçaları da olabilmektedir (Çelik 2004).

Geleneksel kent dokularının ve tarihsel kent merkezlerinin korunmasında "tarihi çevre koruma planlaması" yöntemi uygulanmaktadır. Koruma planlaması, fiziki mekanın sosyo-ekonomik yapısının diğer kent parçalarından farklı nitelikte ve çeşitlilikte olması nedeniyle değişik ve çok sayıda disiplinin bir arada yer aldığı bir ekip çalışmasını gerektirmektedir. Tarihi çevrenin planlanmasında temel amaç kültürel mirasın korunması, değerlendirilmesi ve geliştirilerek gelecek kuşaklara iletilmesidir (Eruzun 1992).

Genel olarak korumanın kentsel tasarım ile olan ilişkisi planlama ve uygulama olmak üzere iki aşamada irdelenebilmektedir. Koruma planlamasında ilke, tarihi yapılar ile yol, kavşak, meydan, park ve benzeri kamusal alanların oluşturduğu kent dokusunun kente kazandırdığı kimliğin korunmasıdır. Yeni tasarımların tarihi çevreye katkıları

olabileceği gibi olumsuz etkileri de söz konusudur. Tarihi çevre ile yarışmadan ona çağımızın değerlerini katabilmek başarılı bir kentsel tasarımın gerçekleştirilmesine bağlıdır. Tarihi çevredeki kentsel tasarım, uzun tarihi süreç içindeki değişimlerle yakından ilgilidir. Mevcut tarihi dokunun evrimi, bu evrim içindeki yapı biçimlenmeleri, insanların etkinlikleri, sosyo-ekonomik ve politik süreçleri dikkate alınarak tasarım yapılmaktadır (Çelik 2004).

Tarihi çevrelerin korunmasında kentsel tasarımın şu faydaları sağlaması beklenmektedir (Eruzun 1992):

- Tarihi çevrede yapılacak olan kentsel tasarım tarihi süreç içindeki değişimlerle yakından ilgilidir. Kentsel tasarım çalışmaları ile öncelikli olarak mevcut tarihi dokunun evrimi, bu evrim içindeki yapı biçimlenmeleri, insanların etkinlikleri, sosyo-ekonomik ve politik süreçlerinin tanınması ve değerlendirilmesiyle gerçekleştirilebilecektir,
- Tarihi çevrede yapılacak kentsel tasarım çalışmaları ile o çevrede yaşayan bireylerin, toplulukların ve sosyal grupların incelenebileceği ölçeklerdeki alanlar ele alınarak mevcut insan-çevre ilişkileri analiz edilmelidir. Ayrıca mekan kullanıcılarının parasal kaynak olanakları, yaşam biçimleri, hareketlilikleri, estetiğe yönelik ilgi alanları ve duyarlılıkları incelenerek değerlendirilmelidir. Tüm bu çalışmalar mevcut yazılı kaynaklardan, daha önce yapılmış planlama çalışmalarının verilerinden, yerinde yapılacak anket, gözlem vb. alan çalışma modellerinden yararlanılarak gerçekleştirilebilir,
- Koruma planlamasında kentsel tasarımcı, kent plancısı ve restoratör mimar gibi konu ile ilgili uzmanlar arasında bir ara uzman konumundadır. Tarihi çevrede yapılacak koruma amaçlı planlamada diğer uzmanlık alanları ile yapılacak ortak çalışmalar kentsel tasarımcı tarafından yönlendirilmelidir,
- Planlamada kentsel tasarımın ilgi alanı yapılar arasındaki kamusal ve özel açık alanlardır. Açık mekanları belirleyen mimari yapılar, duvarlar ve kent mobilyalarına kadar, kent silueti, vistalar, nirengi noktaları vb. kent imajını belirleyen öğeler de kentsel tasarımın konuları arasında yer almaktadır,

- Tarihi çevrede yapılacak koruma planlamasında o çevrede yaşayanların gerçek ihtiyaçları ve istekleri göz ardı edilmemelidir. Kamusal alanlarla doğrudan ilgi kurması nedeni ile kentsel tasarımcı alandaki pek çok mülk sahibi ve kullanıcı ile karşı karşıya gelmektedir. Ayrıca hedeflerin, alt hedeflerin ve eylem araçlarının seçiminde kullanıcılarla, gönüllü kuruluşlarla, meslek örgütleri ile ilişki kurularak bilgi iletişimini sağlamalıdır.

Tarihi kent merkezlerinde koruma ve geliştirmeyi sağlamaya yönelik olarak (Tunçer 1998);

- Yayalaştırma politikaları (yaya ağırlıklı dolaşım sisteminin kurulması, kent meydanları, yaya yolları ve yaya bölgeleri oluşturulması, bisiklet yolları planlaması vb.)
- Toplu taşıma politikaları (hafif ve ağır raylı sistemler, toplu taşımacılık, özel otobüs yolları, tramvay vb. sistemler)
- Koruma, sağlıklılaştırma (ıslah) ve yenileme politikaları (restorasyon, onarım, ıslah, iyileştirme, yenileme)
- Turizm ve geleneksel ticaret / üretim / satış ünitelerinin geliştirilmesine yönelik politikalar (aile pansiyonculuğu, geleneksel el sanatlarının geliştirilmesi vb.)
- Uygulamayı etkin kılacak parasal, örgütsel (organizasyonel), yasal ve yönetsel politikalar (kredi mekanizmaları, parasal ve teknik yardım, takas, kamulaştırma, rant transferi, merkezi ve yerel yönetimin etkin birimler oluşturmaları, yasal eksikliklerin tamamlanması, Kültür Bakanlığı Koruma Kurulları'nın etkinleştirilmesi) gibi politikaların geliştirilmesi gerekmektedir.

Tarihi kent merkezlerinde uygulama kolaylığı açısından benzer nitelikleri olan alt bölgelerin bütüncül olarak ele alınmasını **“Böl ve Yönet Modeli(Divide&Rule)”** olarak adlandırmak olasıdır. “Kentsel tasarım, kent planları bütününde ele alınmalı ve üst-alt ölçekler arasında bütünlüğü sağlayacak biçimde, temel ilkeler kent planlarında belirlenecek olan alt uygulama bölgeleri ve proje paketleri şeklinde gerçekleştirilmelidir” anlayışı, modelin temel felsefesini tanımlamaktadır. Alt uygulama

bölgeleri belirlenirken kent planlarında getirilen kararlar, kentsel tasarımı bağlayıcı ve esnek olmayan kararlar olmamalıdır. Bu alt proje alanları arasında da çevresel ilişkiler kurulmalıdır. Aynı zamanda üst ölçekli kent planı tasarım kararları, daha alt ölçekteki plan-tasarım uygulamalarının verileri ile tekrar değerlendirilmeli ve gereğinde değiştirilmelidir. Bu modelde; kentsel tasarım etkin olarak kullanılmakta, planın sürekliliği ve tutarlılığı açısından, kentsel politikalar için etkin bir eylem plan oluşturmaktadır. Koruma alanı ve/veya tarihsel kent merkezleri, öncelikle korunması ve geliştirilmesi gereken hassas zonlar olduğundan, öncelikli tasarım gerekli alt proje alanlarına ayrılmaktadır. Bu alt proje alanları (Tunçer 1998);

- Ulaşımaya yönelik (meydan, yaya yolu, yaya bölgesi, toplu taşıma vb.)
- Korumaya yönelik (öncelikli koruma alanı, sağlıklaştırma alanı vb.)
- Yenilemeye yönelik (yeni merkez kullanımları oluşturma, yıkıp yeniden yapma vb.)
- Çevre düzenlemesine yönelik (anıtsal, sivil mimarlık örneklerinin yakın çevrelerini de içine alan düzenleme alanları) olarak gruplanmaktadır.

Bölmek; nitelik ve özelliğine uygun alt bölümlere hakim olma açısından kolaylık getirmekte, uygulamada farklı birimlere (Belediye, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Kültür Bakanlığı vb) yol göstermektedir. Kentsel tasarım ölçeklerinde ele alınacak bu alt birimler 1/1000 ölçekli (bazen 1/5000 ölçekli) planlarda sınırları ile belirlenerek, kentsel tasarıma yol gösterecek ilke ve yönlendirici kararları belirlenmektedir. Bu alt proje alanları önceliğine göre (politik / kentsel öncelikler) daha büyük ölçeklerde ele alınarak uygulama için detaylı projeler haline getirilmektedir (Tunçer 1998).

Kentsel tasarım ve peyzaj mimarlığı beraberliğinde kentsel açık mekanları oluştururken, olaya hem kentsel tasarım açısından yaklaşarak kentsel organize mekanlar arasında işlevsel ilişkiler kurmak, hem de kullanılan canlı ve cansız materyal arasında biçim, işlev ve estetik yönden işler kombinasyonlar oluşturmak gerekmektedir. Bu kapsamda kentsel tasarımcılar, kentsel peyzaj tasarımının insan ile doğal-kültürel çevresi arasında sağladığı temel iletişime çok değer vermelidir. Çünkü kent tasarımında doğal süreçler

ihmal edildiğinde, kent içinde ya da kenti kapsayan doğal sistem (kentte bahçe, park, açık alan, meydan, sokak/caddenin oluşturduğu bir sistem) bütünüyle yaşam ortamlarının iletişimi kesilmektedir. Bu nedenle açık alanlar, park ve meydanlar kenti oluşturan bütün bölümlerin birbirleriyle ve kentle bütünlük oluşturacak şekilde (tasarım ortamında) ilişkilendirilmesinde temel alınmalıdır. Doğal sistemin ve süreçlerinin kentle bütünlük taşıması peyzaj mimarlarına kentsel tasarım ortamında önemli görevler yüklemektedir. Böylece kentte fonksiyonel, ekonomik ve estetik yönler ön plana çıkarılmaktadır (Kaplan ve Küçükerbaş 2000).

Kent estetiğini destekleyici özelliklerinin yanı sıra koruma, bilgi verme, işaret verme, süsleme, barındırma, eğlenme, oyun, dinlenme, satış ya da alış veriş amaçlı olarak sınıflandırılan kentsel donatı elemanları kentlere kimlik kazandıran önemli objelerdir (Çizelge 2.4). Bu objelerin hatalı seçimi ve kullanımı kargaşaya neden olmakta ve görsel kirlilik yaratmaktadır. Bunların yanı sıra plastik öğeler olarak nitelendirilen heykel, büst gibi anıtsal elemanlar da kentsel donatı kapsamında değerlendirilmekte ve kente sanatsal değer kazandırmaktadır.

Peyzaj tasarımında kullanılan canlı elemanlar ise ağaçlar, çalılar, yeşil alanlar, durgun ve hareketli su yüzeyleri vb. öğelerdir. Kent insanının doğa ile bütünleşmesini sağlayan bu tasarım elemanlarının mekan düzenlemesinde kullanımı ile;

- Kentsel mekanın görsel etkisinin ve vurgusunun artırılmasında,
- Özellikle kurak iklimin hakim olduğu bölgelerde mikroklimatik etkinin yaratılmasında,
- Bitkilerin boyutları, biçimi ve gruplanması ile mekana boyut kazandırılmasında,
- Mekanın biçim, renk ve doku yönünden zenginleşmesinde,
- Yüksek yapıların bulunduğu mekanlarda insan ölçeğine inilmesinde,
- Boş mekanların biçimlenmesi ve bölümlere ayrılmasında,
- Mekanın rüzgar, ses, toz vb. gibi çevresel etkilerden korunmasında,
- Mekan kullanıcılarının yönlendirilmesinde, önemli katkılar sağlanmaktadır.

Çizelge 2.4 Donatı elemanlarının sınıflandırılması (Şişman ve Yetim 2004)

Alt Yapıya Bağlı Donatı Elemanları	Alt Yapıya Bağlı Olmayan Donatı Elemanları
Yol Aydınlatıcıları	Döşeme Elemanları
Alan Aydınlatıcıları	Geçici Trafik Lambaları, Trafik İşaretleri
Telefon Kabinleri	Yaya Bariyerleri
Parkmetreler	Reklamlar, Posterler
Trafik Lambaları ve Aydınlatmalı Trafik Kolonları	Sokak Levhaları, Numaralar, Ticari Tabelalar
Çeşmeler	Gölgelekler Tenteler
Satış Birimleri	Bayrak, Flama Direkleri
Alt Yapı Tesisleri Bakım Kapakları	Çiçeklikler
Meydan Saatleri	Caydırıcı Sınırlayıcılar
Otobüs Durakları	Yönlendiriciler, Yer Belirleyiciler
İzgaralar	Çöp Kutuları
Aydınlatmalı Kolonlar	Oturma Elemanları
Bilet Otomatları	Oyun Alanı Elemanları

İnsanlar için yaşanılacak mekanlar tasarlarken kullandığı canlı ve cansız malzemenin yanında kent kimliğini oluşturan unsurları da değerlendirmeye alan peyzaj mimarlığı meslek disiplini, geçmişin canlı tanıkları olan tarihi çevrelerin bugünün yaşamıyla birleşmesi ve gelecek kuşaklara aktarılmasına yardımcı olmaktadır. Kentin kimliği üzerinde büyük bir etkiye sahip olan tarihi dokuların kentsel peyzaj tasarımları ile hem yenilenerek, sağlıklılaştırılarak yaşam kaliteleri artırılmakta hem de kimlikleri korunmaktadır.

Tarihi kent merkezlerinin korunması, geliştirilmesi, ıslahı ve yenilenmesi esnasında şehir planlaması yöntem ve teknikleri yanı sıra, “koruma planları ve projeleri” nin gerektirdiği yöntem ve teknikler uygulanmalıdır. Kent merkezlerinin koruma amaçlı planlanması; yerine göre değişen ağırlıkta şehir planlama, mimarlık, restorasyon, sanat tarihi, arkeoloji, peyzaj planlaması, ulaşım mühendisliği, sosyal bilimler, etnoloji, kent ekonomisi, istatistik, çevre bilim, altyapı mühendisliği vb. pek çok uzmanlık dallarının birlikte çalıştığı bir ürün olmalıdır. Tüm bu disiplinleri koordine edecek, eşgüdüm içinde çalışmalarını sağlayacak, denetleyecek meslek dalı ise “korumada uzman şehir plancısı” olarak tanımlanmaktadır. Tüm adı geçen disiplinler belirli ölçeklerde ve belirli

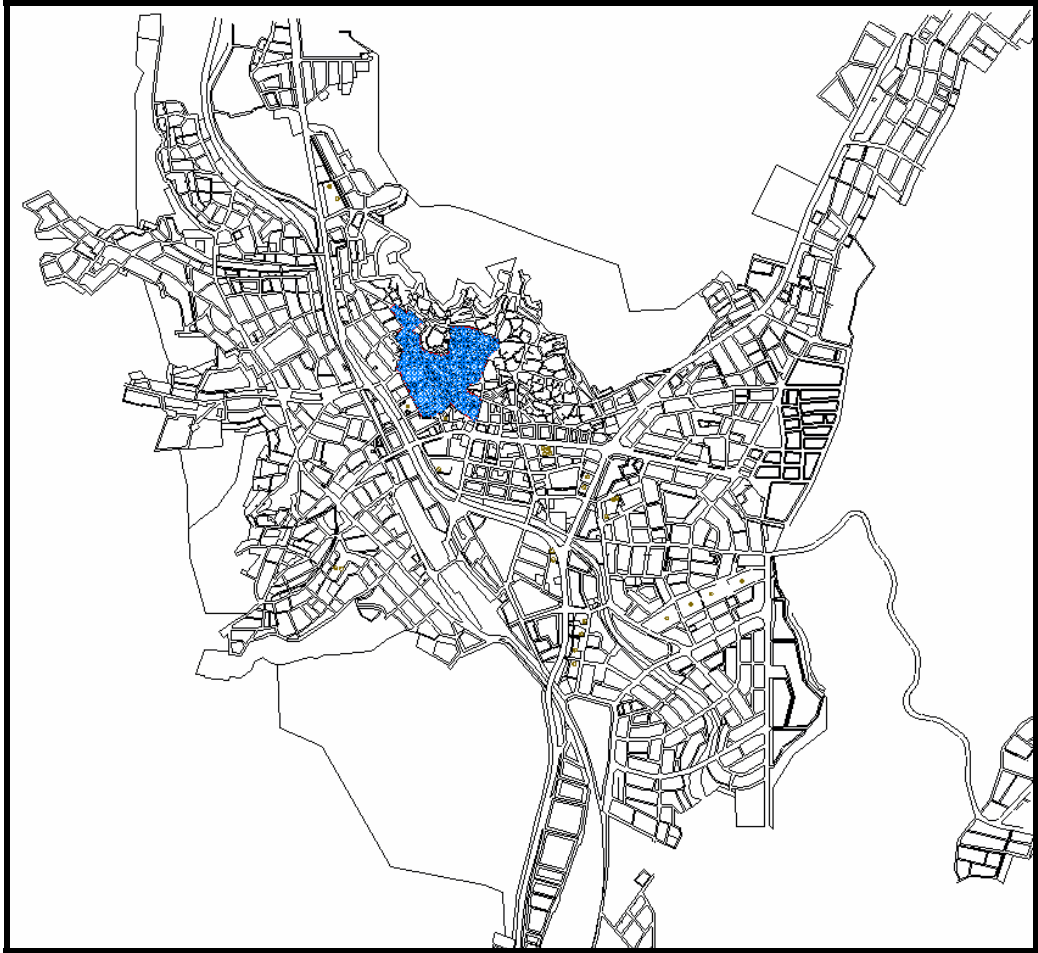
sürelerde planlama, projelendirme ve uygulama süreci içinde yer almalıdırlar (Tunçer 1998).

İnsanların tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik yapısının mekandaki ifadesi olarak görülen kentler, toplumlardaki değişimlere paralel olarak değişmektedir. Kentsel sistemler içindeki doğal yapıların azalması kentsel görünümü olumsuz yönde etkilemektedir. Doğal ve kültürel öğelerin dengesini yakalamış kentler yaratmak ve bu sayede doğaya ve kültürel mirası oluşturan tarihi çevrelere yaklaşımı sağlamak kentsel tasarım çalışması içinde yer alan peyzaj mimarlarının görevidir. Doğal, kültürel ve tarihi unsurlar arasındaki uyumun sağlanabilmesi için kentsel tasarım çalışmalarının peyzaj mimarlığı, mimarlık ve ilgili diğer disiplinlerin birlikte çalışması gerekmektedir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Materyal

Araştırmanın ana materyalini, Çankırı tarihi kent merkezi oluşturmaktadır. Bu mekan; tarihi kimliğinin yanısıra merkezi aktivitelerinin yoğun olması, kent içinde ulaşılabilirliği en yüksek durumda olan alanlardan biri olması, tarihi yapılarının kullanılıyor durumda olması, dolayısıyla sosyo-kültürel yapısının da devam ediyor olması ve Çankırı Belediyesi'nin koruma çalışmalarına öncelikle bu alanda başlamış olması gibi özellikleri nedeniyle araştırma alanı olarak seçilmiştir. Çalışma alanının sınırları Çankırı Kentsel Sit Alanı olarak saptanmıştır (Şekil 3.1).

Şekil 3.1 Çankırı kentsel sit alanının kent içindeki konumu

Tarihi kent merkezlerinin korunarak kültürel sürekliliğinin sağlanmasında ve yaşanabilir mekanlar olarak gelecek nesillere aktarılmasında peyzaj mimarlığı ve kentsel peyzaj tasarımının önemini ortaya koymayı amaçlayan bu araştırmada, araştırmanın temel içeriğini oluşturan açık ve yeşil alan, tarihi çevre, koruma, kentsel tasarım, kentsel peyzaj tasarım kavramları, tarihi çevre koruma yaklaşımları, tarihi kent merkezlerinin korunmasında kentsel peyzaj tasarımının etkinliği konularında yapılmış olan çalışmalar incelenmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için;

- Çankırı Belediyesi İmar Müdürlüğü'nden elde edilen 1/5000 ve 1/1000 ölçekli imar paftaları ile 1/1000 ölçekli Çankırı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı analitik etüt çalışmalarından,
- Çankırı Belediyesi Basın-Yayın Halkla İlişkiler Müdürlüğü'nden alınan geleneksel konutlara ait eski fotoğraflardan,
- Araştırma alanı olarak seçilen kentsel sit alanının tarihi ve mekansal gelişim sürecini gösteren kroki, harita, plan, fotoğraf ve raporlardan,
- Araştırma alanında çekilen fotoğraf, görsel inceleme ve izlenimlerden,
- Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Bilkent Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, A.Ü. Peyzaj Mimarlığı Bölümü ve Mimarlar Odası Kütüphaneleri ile Kültür Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu dökümantasyon biriminden sağlanan literatürler ve konuyla ilgili yapılmış çalışmalardan,
- Araştırma alanına ilişkin daha önce yapılmış tez, araştırma, makale ve kitaplardan,
- Konuyla ilgili internet taramaları sonucunda elde edilen verilerden,
- Araştırma alanının sosyo-ekonomik ve kültürel özelliklerine ilişkin Çankırı Valiliği'nce her yıl düzenli olarak yayınlanan Çankırı Valiliği İl Brifingi ile Çankırı Valiliği İl Turizm Müdürlüğü'nce hazırlanan Çankırı İl Turizm Envanterlerinden ve Çankırı Kültür Müdürlüğü'nden elde edilen verilerden,
- Araştırma alanının tarihi, doğal kültürel varlıklarının tespiti ve günümüzdeki durumları ile ilgili olarak Çankırı Belediye Başkanı ve Çankırı Belediyesi Basın-Yayın Halkla İlişkiler Müdürlüğü sorumlusu ile yapılan sözlü görüşmelerden,
- Konuyla ilgili olarak Çankırı Belediyesi İmar Müdürü ve Çankırı Belediyesi Planlama Müdürüyle yapılan sözlü görüşmelerden,

- Anket sorularının hazırlanması aşamasında T.C. Başbakanlık TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilen veri ve önerilerden,
- Araştırma alanında yaşayan halkın alana ilişkin görüşlerini ve alanda gerçekleştirilmesini istedikleri peyzaj düzenlemelerini ortaya koymak amacıyla yapılan anket çalışmasıyla elde edilen verilerden,
- Araştırma alanında gerçekleştirilen arazi-etüt çalışması sonucunda elde edilen verilerden yararlanılmıştır.

Bu kapsamda araştırma alanının mahalle sınırları, arazi kullanım özellikleri, kat sayıları, yapısal sistem – yapı malzemesi, yapısal durum, konfor koşulları, mülkiyet durumu, ulaşım, tescilli yapı ve alanlar, harita ile görüntü arasında ilişki kurulması (hot linking), mevcut bitkisel materyal ve donatı elemanları konularında elde edilen verilerin bilgisayar ortamına aktarılmasında ArcView 3.2a ve ArcGIS 8.3 yazılımları kullanılmıştır. Veri girişi, Cal Comp Marka A0 Digitizer (Sayısallaştırıcı) ve Mustek A3 EP tarayıcı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmalar, Ankara Üniversitesi, Çankırı Orman Fakültesi, CBS Laboratuvarında gerçekleştirilmiştir.

3.2 Yöntem

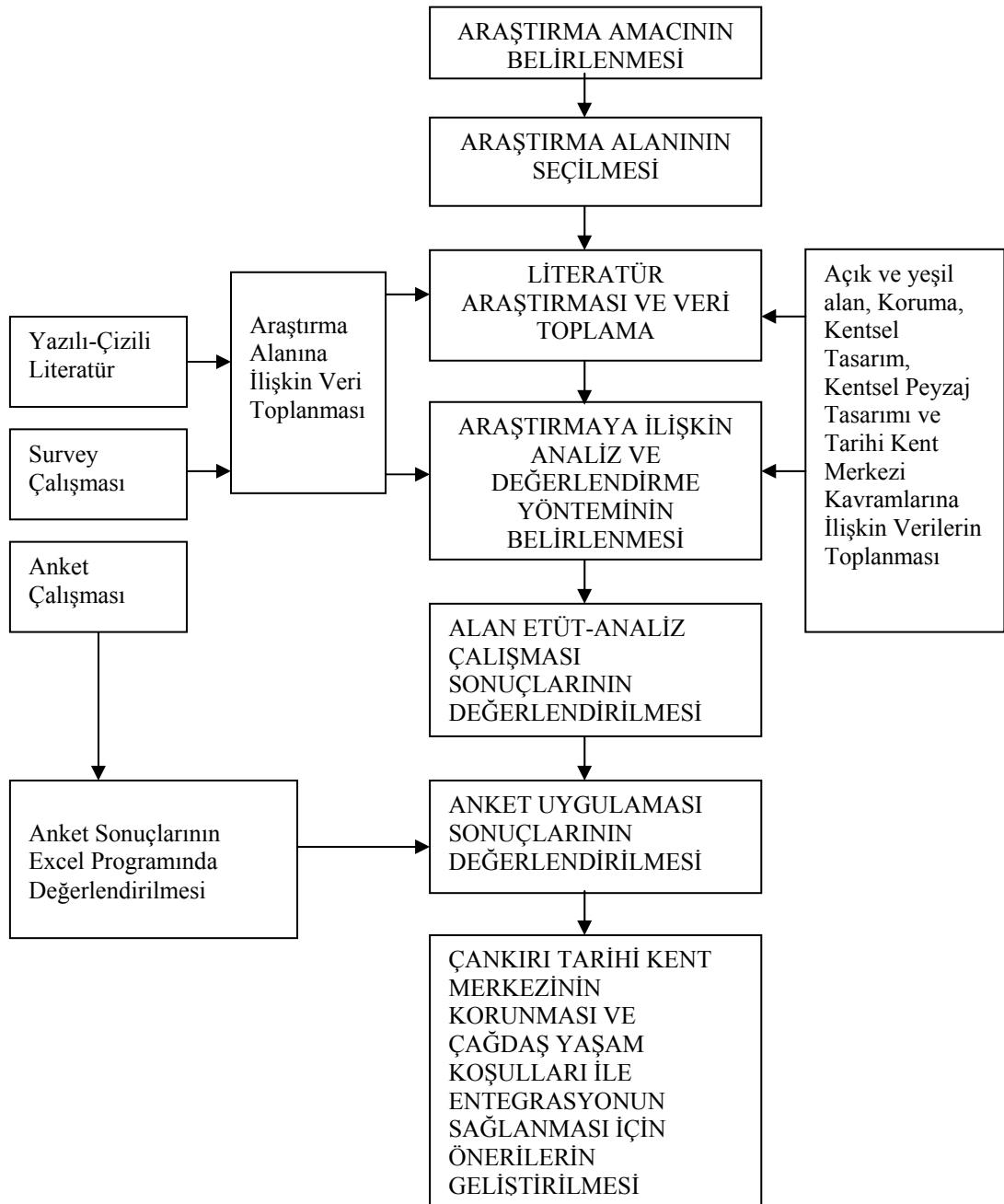
Araştırmanın yöntemi;

- Literatür ve veri toplama
- Arazi etüt çalışması
- Anket çalışması
- Değerlendirme olmak üzere dört temel aşamadan oluşmaktadır. Yöntem akış şeması Şekil 3.2'de verilmiştir.

3.2.1 Literatür ve veri toplama

Araştırma kapsamında öncelikle literatür araştırması yapılmış ve elde edilen verilere literatür özetleri bölümünde yer verilmiştir. Araştırma sonucunda bulunan veriler doğrultusunda, açık ve yeşil alan, koruma, kentsel tasarım, kentsel peyzaj tasarımı ve

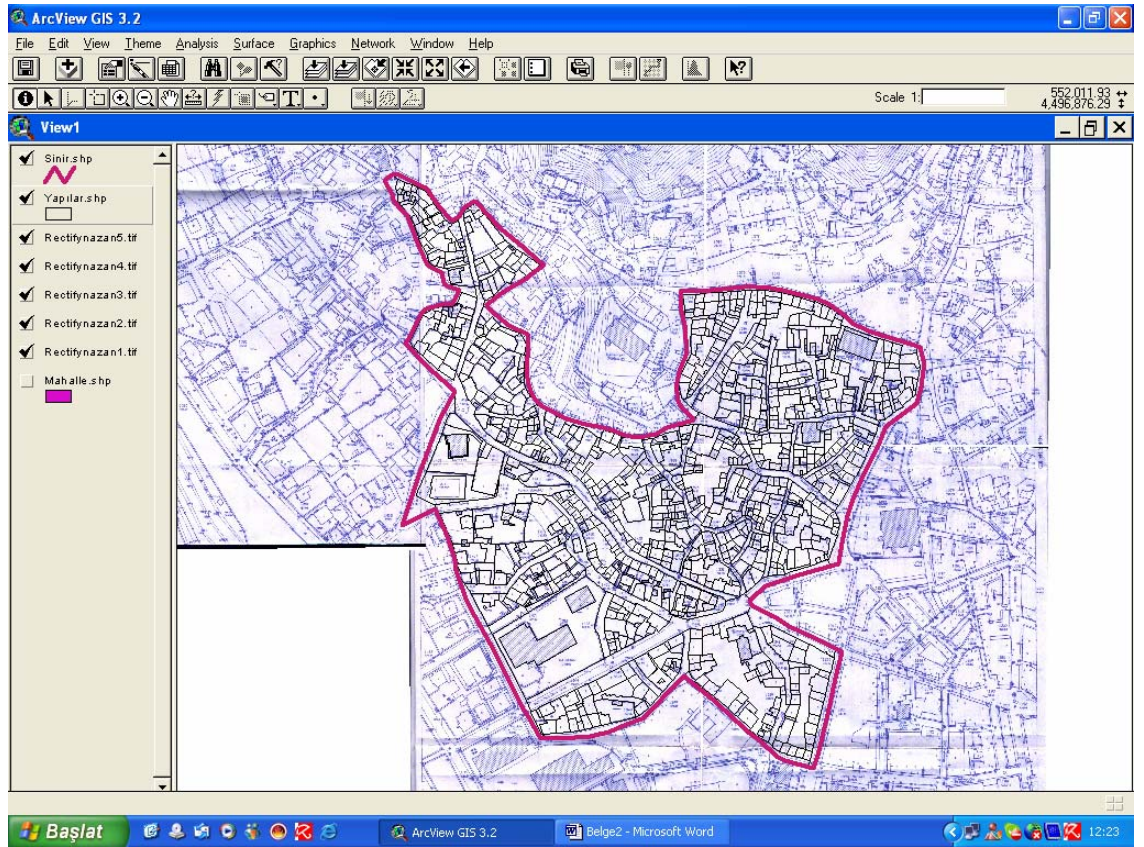
tarihi kent merkezlerinin gelişim süreci ile sorunları ortaya konmuştur. Çankırı kenti ve araştırma alanına ilişkin plan, kroki, harita, çizim ve fotoğraflardan elde edilen veriler, üniversite kütüphaneleri ve ilgili kuruluşların kütüphanelerinden elde edilen veriler, konuyla ilgili yapılmış tez, makale ve araştırmalar ile internet taramalarından elde edilen yerli-yabancı kaynaklar değerlendirilmiştir. Ayrıca konuyla ilgili olarak yetkili kişilerle sözlü görüşmelere de yer verilmiştir.

Şekil 3.2 Yöntem akış şeması

3.2.2 Çankırı kentsel sit alanı etüt-analiz çalışması

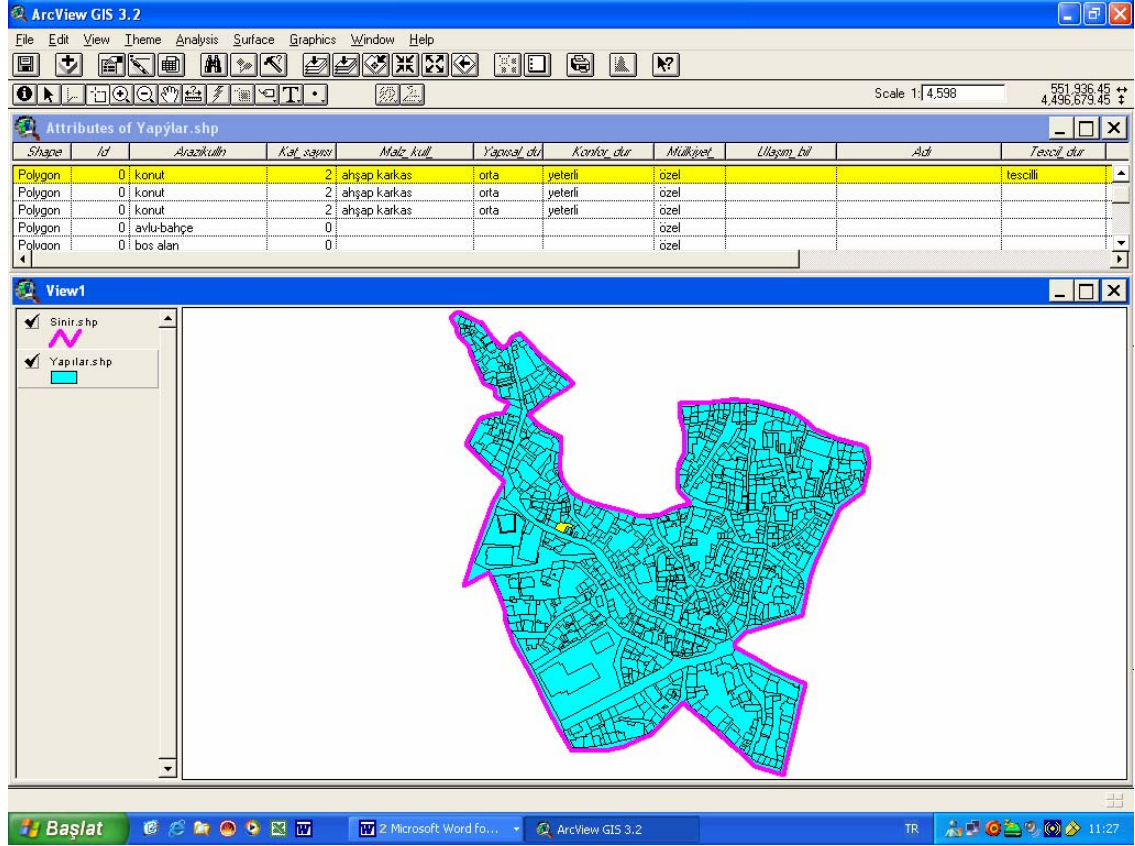
Çalışma alanını içeren 1/1000 ölçekli Çankırı ili halihazır haritaları taranmış ve ArcGIS 8.3 yazılımı kullanılarak bilgisayar ortamına aktarılan görüntüler “rektifiye” (görüntülerin koordinatlarının belirlenmesi) edilerek koordinatlı hale getirilmiştir. Elde edilen bu görüntü üzerinden sayısallaştırma işlemi yapılmıştır (Şekil 3.3).

Şekil 3.3 Halihazır haritaların raster formatta bilgisayar ortamına aktarılarak rektifiye edilmesi (Orijinal 2006)

Gerek sorgulama sırasında kullanılmak üzere, gerekse harita çıktısında görülebilmesi amacıyla, öznitelik bilgileri bilgisayar ortamına aktarılarak, öznitelik tabloları oluşturulmuştur. Alana ait bilgilerin girilmesi amacıyla oluşturulan “yapılar” katmanı içerisinde arazi kullanımı, kat sayıları, yapısal sistem-yapı malzemesi, yapısal durum, konfor koşulları, mülkiyet durumu, ulaşım, var olan özel adlar, tescilli yapı ve alanlar,

konutlarda ikamet durumları ve anket yapılan konutlar halinde “field” lar oluşturularak her bir alana ait öznitelik bilgileri girilmiştir (Şekil 3.4).

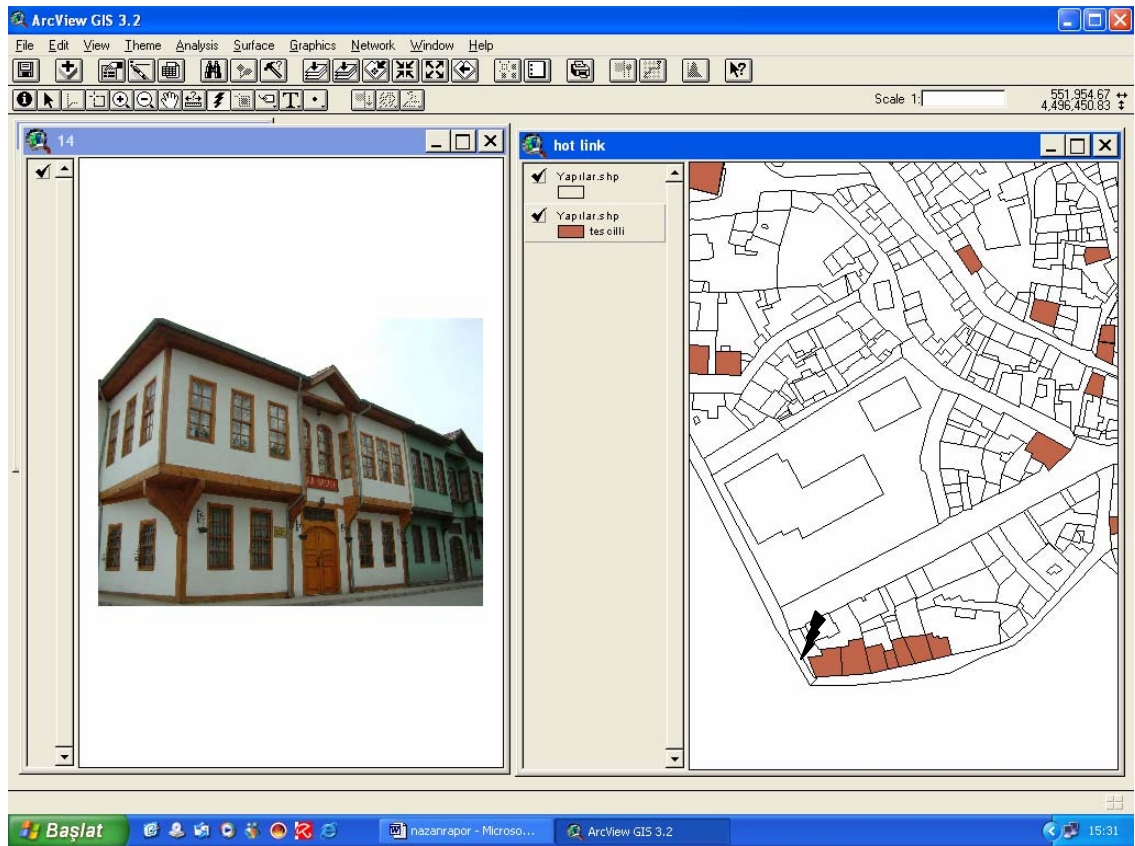

Şekil 3.4 Sayısallaştırılan haritaya ait öznitelik verilerinin bilgisayar ortamına aktarılması (Orişinal 2006)

Araştırma alanı etüt-analiz çalışması kapsamında; mahalle sınırları, arazi kullanım özellikleri, ulaşım, kat sayıları, yapısal sistem-yapı malzemesi, yapısal durum, konfor koşulları, mülkiyet durumu, tescilli yapı ve alanlar, harita ile görüntü arasında ilişki kurulması (hot linking) kurulabilmesi için fotoğraf çekimi, mevcut bitkisel materyalin ve donatı elemanlarının tespiti işlemleri gerçekleştirilmiştir.

- **Mahalle Sınırları;** Çalışma alanı olarak belirlenen “Çankırı Kentsel Sit Alanı” Alibey Mahallesi, Cumhuriyet Mahallesi, Karataş Mahallesi, Mimar Sinan Mahallesi ve Tabakhane Mahallesi sınırları içerisinde kalmaktadır.
- **Arazi Kullanım Özellikleri;** Avlu-bahçe, boş alan, boş yapı, cami, çamaşırhane, çeşme, hamam, konut, konut altı ticaret, mescit, müstemilat, okul, resmi kurum, saat kulesi, şev, medrese, ticaret, trafo, türbe ve ulaşım bilgileri şeklinde kategorilere ayrılmıştır.
- **Kat Sayıları;** Çalışma alanında bulunan yapıların kat sayıları 1, 2, 3, 4, ve 5 olarak sınıflandırılmıştır. Yapı bulunmayan alanlar ise “0” şeklinde gösterilmiştir.
- **Yapısal Sistem-Yapı Malzemesi;** Yapılar için ahşap karkas, betonarme karkas, yığma (kesme taş-tuğla-briket) ve yollar için ise; asfalt kaplama, geleneksel taş kaplama, küp taş kaplama ve kilitli parke kaplama olarak belirtilmiştir.
- **Yapısal Durum;** Taşıyıcı sistem ve malzeme sorunu olanlar *harap*, taşıyıcı sistem ve malzeme sorunu olmayanlar *iyi*, taşıyıcı sistem ve malzeme sorunu nedeniyle acil onarım gerekenler *kötü* ve taşıyıcı sistem sorunu olmayıp basit onarım gerekenler *orta* şeklinde değerlendirilmiştir.
- **Konfor Koşulları;** Daha önce yapılmış olan çalışmalardan da faydalanılarak yapılan değerlendirme sonucu yapılar, iyileştirilmesi ve yenilenmesi gerekenler ile yeterli durumda olanlar olarak sınıflandırılmıştır.
- **Mülkiyet Durumu;** Çankırı Belediyesi’nden temin edilen veriler doğrultusunda belirlenen mülkiyet durumu bilgileri T.C. Çankırı Belediyesi Mülkiyeti, T.C. Maliye Bakanlığı Mülkiyeti, Özel Mülkiyet ve Vakıflar Genel Müdürlüğü Mülkiyeti şeklinde ele alınmıştır.

- **Ulaşım;** Çıkma sokak, taşıt yolu ve yaya yolu olarak sınıflandırılan ulaşım bilgileri kapsamında cadde ve sokakların adları da belirtilmiştir.
- **Tescilli Yapı ve Alanlar;** Elde edilen veriler doğrultusunda belirlenen tescilli yapı ve alanlar bilgisayar ortamına aktarılmıştır.
- **Harita ile Görüntü Arasında İlişki Kurulması (hot linking);** Çalışma alanında bulunan tescilli yapı ve alanlara ait fotoğraflar ile tescil durumu haritası arasında, programa ait “hot link” özelliği kullanılarak ilişki kurulmuştur. Tescil durumunu gösteren harita üzerinde, görüntülenmesi istenilen yapı ya da alan seçilerek ilgili fotoğrafın ekrana gelmesi sağlanmaktadır (Şekil 3.5).

Şekil 3.5 Tescilli yapı ve alanlara ait fotoğrafların “hot link” yardımıyla görüntülenmesi (Orijinal 2006)

- **Mevcut Bitkisel Materyal;** Çalışma alanındaki avlu-bahçe ve boş alanlarda yer alan ve yol ağaçlandırması olarak kullanılan bitki türleri A.Ü. Çankırı Orman Fakültesi Herberiyumu'nda teşhis edilerek bilgisayar ortamına aktarılmıştır.
- **Donatı Elemanları;** Arazi etüt çalışması ve 1/1000 ölçekli halihazır haritadan yararlanılarak çalışma alanında bulunan donatı elemanları (aydınlatma, elektrik direği, rögar, telefon direği, vana ve yönlendirme levhaları) tespit edilmiştir. Yapılan çalışma sonucunda çalışma alanı sınırları içinde çöp konteyneri, çöp kutusu, bank, çiçek kasası ve baba gibi donatı elemanlarına rastlanamadığı için bu donatılara yer verilmemiştir.

3.2.3 Anket çalışması

Tarihi kent merkezinde yaşayan bireylerin demografik bilgilerinin, tarihi çevreyi koruma hakkındaki düşüncelerinin, araştırma alanına ilişkin görüşlerinin, açık-yeşil alanları kullanma amaçlarının ve bunlardan beklentileri ile alanda gerçekleştirilmesini istedikleri peyzaj düzenlemelerinin belirlenmesi ve ortaya çıkacak olumlu-olumsuz sonuçların araştırmayı yönlendirebileceği düşüncesiyle anket çalışması yapılmıştır.

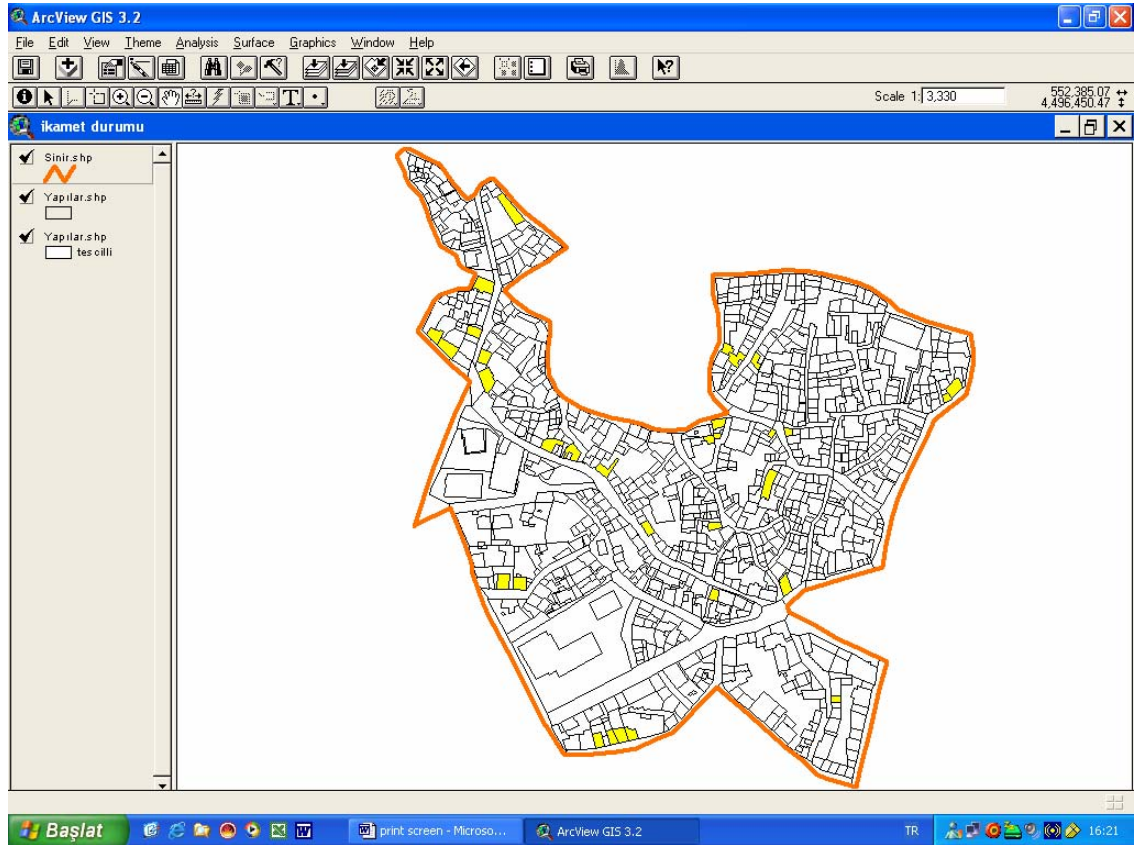
Anket uygulama çalışmasına başlamadan önce T.C. Başbakanlık TÜİK Türkiye İstatistik Kurumu'nda konu ile ilgili yetkili kişilerle görüşülerek, anket sorularının nasıl hazırlanacağı ve uygulanacağı konusunda bilgi edinilmiştir. Ayrıca daha önce benzer konularda yapılmış olan anket formları da incelenerek elde edilen veriler doğrultusunda anket soruları hazırlanmıştır. Anket soruları hazırlanırken, bilinç düzeyi göz önünde bulundurularak 18 ve üzeri yaş grubuna yönelik olarak düzenlenen soruların anlaşılabilir olmasına özen gösterilmiştir. Kişilerin özel yaşantılarıyla ilgili sorulara yer verilmeden hazırlanan anket formunda kapalı soru sistemi kullanılmıştır. Anket yapabilmek için Çankırı Valiliği'nden izin alınmıştır (Ek 1). Ayrıca anket tekniği ile bilgi sağlama yönteminin Türkiye'de son zamanlarda yayılmakta olduğu ve yöre halkının bu konuya yabancı olması gibi durumlar göz önünde bulundurularak anketlerin araştırmacı tarafından birebir olarak yapılması uygun görülmüştür.

Anket çalışmasının uygulanacağı örneklerin seçilmesinde **“tam sayım yöntemi”** ve **“basit tesadüfi örnekleme yöntemi”** birlikte kullanılmıştır. Üzerinde araştırma yapılacak bir evren hakkında bilgi derlemek için başvurulabilecek ilk ve en basit yöntem, o evreni oluşturan tüm birimler üzerinde araştırma konusuyla ilgili bilgi derlemektir, yani tam sayım yapmaktır. Üzerinde araştırma yapılacak evrenin özelliklerini yansıtacağı düşünülen bir grup birimin (örneklemin) evrenden seçilmesi ve gözlemlerin bu birimler üzerinde yapılması kaçınılmaz olduğunda başvurulabilecek en basit örnekleme yöntemi ise basit tesadüfi örneklemedir. Örnekleme seçilecek birimlerin tesadüfi sayılar tablosu, kura usulü veya bilgisayarda türetilen tesadüfi sayıların kullanılması ile evrendeki tüm birimler arasından belirlendiği bu yöntem, evrenin ilgilenilen özellikleri bakımından homojen olması durumunda kullanılmaktadır. Uygulanan bu örnekleme yöntemi, “N” hacimli bir evrenden seçilebilecek “n” hacimli olası örneklemelerden birini, her bir örneklem aynı seçilme olasılığına sahip olma koşulu altında seçen örnekleme yöntemidir. Burada hem “N” hacimli evrendeki her birimin seçilecek örneklemde bulunması olasılığı “n/N” birbirine eşit hem de herhangi bir “n” hacimli örneklemin seçilme olasılığı başka “n” hacimli olası örnekleminki ile aynı olmaktadır. Uygulamada “N” hacimli sonlu bir evrenden “n” hacimli bir basit tesadüfi örneklemin seçimi olası tüm örneklemeler yani örneklem uzayı içinden yapılmaz; şu işlemler uygulanarak yapılmaktadır:

- Evrendeki “N” sayıda birimin her birine eşit seçilme şansı verilmek suretiyle bir birim geri vermeksizin örneklem seçilmektedir. Seçilme şansı “1/N” dir.
- Evrende geriye kalan “N-1” sayıda birimden yine eşit seçilme şansı verilmek suretiyle yeni bir birim aynı usulle seçilir; yeni birimin seçilme olasılığı “1/N-1” olur.
- Bu uygulama “n” hacimlik örneklem teşkil edilinceye kadar sürdürülmektedir.

Anket yapılacak konutları tespit etmek amacıyla çalışma alanı sınırları içinde bulunan tüm konutların ikamet durumları belirlenmiştir. Öncelikle tescilli yapılardan konut durumunda olup ikamet edilenler tespit edilmiştir (Şekil 3.6). Elde edilen veriler doğrultusunda 59 adet tescilli yapının 45 adetinin konut, 1 adetinin ise konut altı ticaret

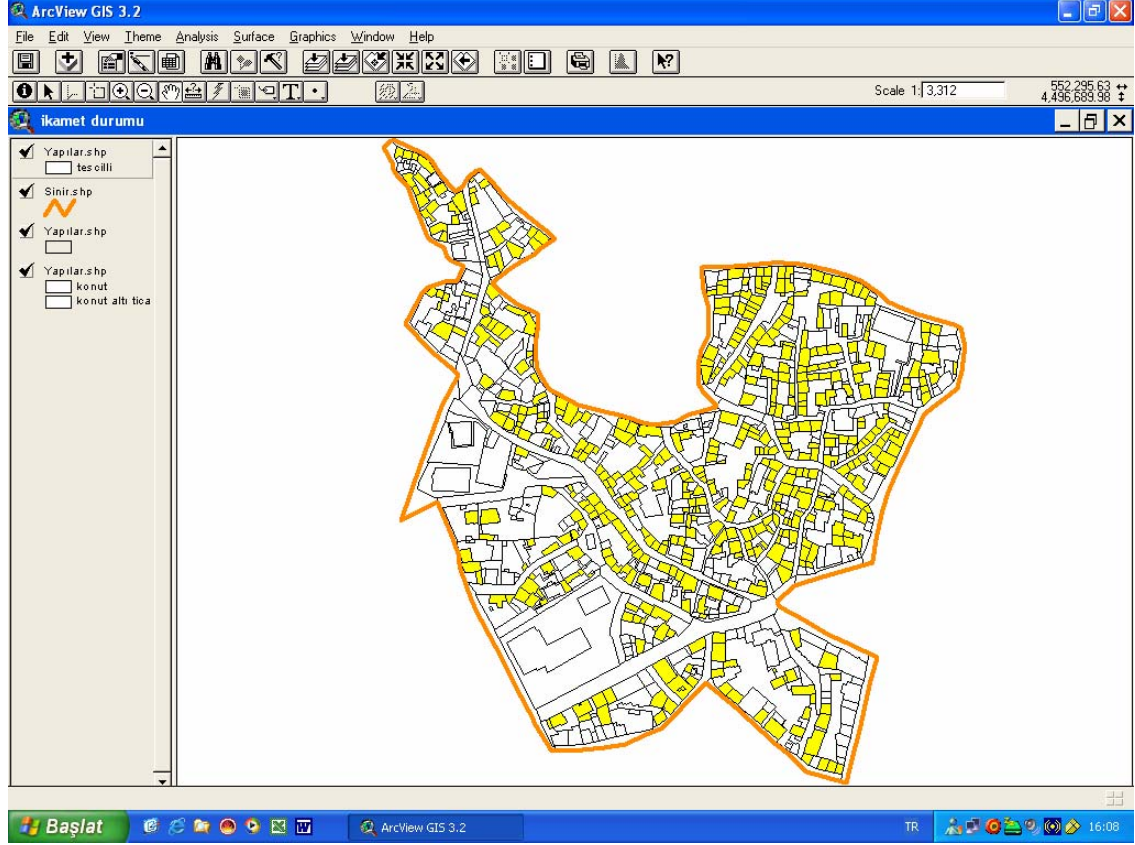
olduğu ve toplam 46 konuttan 32'sinde ikamet edildiği belirlenmiştir. Tescilli yapılar arasında konut durumunda olup, ikamet edilenlerin tümüne (32 adet) anket soruları yöneltilmiş, örnekleme sayısının belirlenmesinde ise **“tam sayım yöntemi”** kullanılmıştır.

Şekil 3.6 Tescilli yapıların ikamet durumu (Orijinal 2006)

Daha sonra tescilli konut ve konut altı ticaretlerin dışında yer alan konutların ve konut altı ticaretlerin ikamet durumları tespit edilmiştir (Şekil 3.7). Elde edilen veriler doğrultusunda toplam 509 adet konutun 489'unda ve toplam 29 adet konut altı ticaretin 14'inde ikamet edildiği belirlenmiştir. İkamet edildiği tespit edilen toplam 503 adet konuttan (konut + konut altı ticaret) % 10 **“basit tesadüfi örnekleme yöntemi”** ile sistematik olarak seçilen 50 adet konuta anket soruları yöneltilmiştir.

İkamet edildiği tespit edilen toplam 82 adet konuta ön anket yapılarak anketin işlerliği sınanmış ve 2006 yılı Temmuz-Ağustos aylarında anket çalışması uygulanmıştır.

Şekil 3.7 Konut ve konut altı ticaretlerin ikamet durumu (Orijinal 2006)

3.2.4 Değerlendirme

“Tam sayım” ve “*basit tesadüfi örnekleme yöntemi*” kullanılarak araştırma alanından seçilen örneklem üzerinde yapılan anket sonuçları “*Microsoft Office Excel 2003 SP2*” programı kullanılarak bilgisayar ortamına aktarılmış, verilerin karşılaştırılmasında kullanılan çapraz tablolar oluşturulmuştur. Verilerin değerlendirilmesinde χ^2 “*Ki-Kare Testi*” (Chi Square Test) kullanılmış, hata eşik olasılığı (p: probability of error treshold) 0.05 olarak alınmıştır (p < 0.05). Diğer bir deyişle %95 güven aralığında çalışılmıştır. Ki-Kare testlerinin yapılması ve “p” değerlerinin hesaplanmasında yine “*Microsoft*

Office Excel 2003 SP2” programının istatistik m n s ndeki “*CHITEST*” ve “*CHIDIST*” fonksiyonlarından yararlanılmıştır.

Ki-Kare testi iki değişkenli (bivariate) tablosal analizlerde istatistiksel anlam olup olmadığını bulmak amacıyla kullanılan parametrik olmayan bir testtir. Sahada elde edilen değerler (observed values) ile beklenen değerler (expected values) arasında istatistiksel açıdan önem taşıyan bir ilişki olup olmadığı incelenmektedir. Ki-Kare testi yapılırken bir diğer önemli kriter de serbestlik derecelerinin (df: degrees of freedom) bulunmasıdır. Temel olarak bir tablonun serbestlik derecesi $df = (r - 1)(c - 1)$ olarak hesaplanmaktadır (r: satır sayısı, c: sütün sayısı). Test sonucuna karşılık gelen “p” değeri 0.05’ten küçük çıkarsa ($p < 0.05$) Ki-Kare testinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğuna karar verilmiştir.

Araştırmanın sonuç aşamasında, çalışmanın temel amaçları çerçevesinde kuramsal açıklamalar ile kentsel sit alanında gerçekleştirilen arazi etüt çalışmaları ve anket sonuçları değerlendirilerek, ankırı Tarihi Kent Merkezi’nin kültürel sürekliliğinin sağlanarak korunmasına ve yaşanabilir mekanlar olarak düzenlenmesine ilişkin öneriler geliştirilmiştir. Ayrıca gelecekte yapılacak çalışmalara örnek teşkil etmesi düşüncesi ile 1/1000 ölçekli ankırı kentsel sit alanı kentsel peyzaj tasarım projesi hazırlanmıştır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1 Çankırı Kenti ve Yakın Çevresinin Doğal ve Kültürel Özellikleri

Bu bölümde doğal, kültürel ve yerel mimari özellikler, sosyo-ekonomik yapı, bölgesel ekonomik faaliyetler incelenerek Çankırı Kenti ve yakın çevresinin fiziki yapısı ile sosyo-kültürel yapısı ortaya konmuştur.

4.1.1 Doğal özellikler

Doğal özellikler kapsamında topografik ve jeolojik yapı, iklim, faunan-flora ve peyzaj özellikleri irdelenmiştir.

4.1.1.1 Topografik ve Jeolojik Yapı

Çankırı, Orta Anadolu Bölgesi'nin kuzeyinde, 32° 30' ile 34° 10' doğu meridyenleri ve 40° 30' ile 41° 03' kuzey paralelleri arasında yer almaktadır. İç Anadolu ile Batı Karadeniz Bölgesi geçiş alanında bulunan yerleşim, güneyde Ankara ve Kırıkkale; batıda Bolu; kuzeybatıda Karabük; kuzeyde Kastamonu ve doğuda Çorum illeriyle sınırlanmıştır (Şekil 4.1).

İlin doğu-batı doğrultusunda uzunluğu 130 km., kuzey-güney doğrultusunda genişliği ise 72 km.'dir. İzdüşüm alanı 8659-8665 km² olup, bunun 4145 km²'si İç Anadolu Bölgesi'nde, 4520 km²'si ise Karadeniz Bölgesi sınırları içinde yer almaktadır. Çizelge 4.1'de görüldüğü gibi yüzölçümü 7490 km² olan Çankırı il merkezinin denizden yüksekliği 750 m.'dir. Atkaracalar, Bayramören, Çerkeş, Eldivan, Ilgaz, Kızılırmak, Korgun, Kurşunlu, Orta, Şabanözü ve Yapraklı olmak üzere 11 ilçesi, 367 köyü, 19 kasabası ve 2 bucağı bulunmaktadır.

Şekil 4.1 Çankırı ili haritası (<http://www.cankiri.gov.tr>, 2006)

Çizelge 4.1 İlçeler itibarı ile yüzölçümü ve yükseklikler (Anonim 2006)

İlçenin Adı	Yüzölçümü (km ²)	Yükseklik (m.)
İl Toplamı	7.490	-
Merkez	1.347	750
Atkaracalar	363	1.260
Bayramören	334	880
Çerkeş	986	1.140
Eldivan	341	860
İlgaz	784	950
Kızılırmak	434	580
Körgün	557	920
Kurşunlu	477	1.150
Orta	543	1.250
Şabanözü	605	1.060
Yapraklı	719	1.200

İl topraklarının büyük bir bölümünü dağlar ve platolar oluşturmaktadır. Kuzeyde Karadeniz'e paralel olarak uzanan Kuzey Anadolu sıra dağlarının ikinci kademesi Çankırı-Kastamonu illerinin doğal sınırını oluşturmaktadır. Çankırı-Ankara illerinin doğal sınırını oluşturan dağlar ise, Çeşkeş, Gerede-Kızılcahamam sınırından başlayan

Çit, Karataş Işık (1998 m.), Elden (1945 m.), Aydos (1880m.), Eldivan (1286 m.) ve Bozkır (1117 m.) Dağları olup ormanca fakirdirler. Çankırı-Zonguldak-Bolu sınırında olan ve Çankırı İli'nin kuzeybatı sınırını oluşturan Dedeyaylası (Eskipazar), Eleman, Hodalca, Eğriova Dağları ise tamamen ormanlıktır. En alçak dağı Bozkır Dağı olup, 1117 m. yüksekliğindedir. En yüksek dağı ise, 2587 m. ile Ilgaz Dağı'dır. Çankırı ilinin doğal sınırlarını, kuzeyde Ilgaz Dağları, kuzeybatıda Eleman, Hodalca, Eğriboz Dağları, batıda Çit, Karataş, Elden, Işık, Aydos, Eldivan, Bozkır Dağları, güneyde Kızılırmak Havzası ve doğuda Erikli Dağı oluşturmaktadır.

İlin kuzeyinde uzanan Ilgaz Dağları 2587 m.'ye ulaşan zirveleri ile en önemli yükseltiler olup, çoğunlukla ormanla kaplı alanların bulunduğu bölgelerdir. Ilgaz Dağları'nın batı kolu olan Çatal Ilgaz 2530 m., Küçük Hacet 2546 m., Altın (Altun) Sivrisi 2334 m., Bulancak 1931 m., Kulpi 1980 m., Kocadağ 1763 m. yüksekliğindedirler. Bunların dışında Softa Sırtı (Kurşunlu), Doğdu ve Çamçalı (Çerkeş) Dağları Ilgaz'ın daha alçak yükseltileri olarak bilinmektedirler.

Doğu ve güneydoğu sınırı Çorum-Tosya sınırından başlamakta ve batıya doğru uzanmaktadır. Üçüncü kademede yer alan bu yükseltiler; Erikli, Sarıkaya, 1912 m. ile Karakaya, 1780 m. ile Yapraklı, Ilıslık, Doğdu-Taşyakası, 1550 m. ile Batı Beli, 1654 m. ile Dumanlı Dağları, Işık Dağı'nın kısmen ormanlarla kaplı uzantısı olan yükseltilerdir.

Çankırı il merkezinin güneyindeki Hıdırlık Tepesi (Kaşı), Meryemana Tepesi, Sanı Dağı'ndan güneybatıya doğru uzanan Taşyakası, Dumanlı, Aydos Dağları arasında kalan Sanı Yaylası ilin en önemli yükseltileridir. İlin genel toprak yapısının oldukça dağınık ve engebeli olması tarım açısından olumsuzluklara neden olmaktadır.

Dört tarafı dağlarla çevrili olan Çankırı İli bu dağlar üzerinde, yamaçlarında ve dağ aralarındaki vadilerde kurulmuş yerleşim merkezlerinden oluşmaktadır. İrili ufaklı 14 dağın mevcut olduğu bu engebeler ilin yüzölçümünün %61'ini oluşturmaktadır.

Çankırı'nın önemli yaylaları arasında Orta (Karapazar), Bozkır, Akyazı, Yapraklı, Aydos, Eldivan Ali Özü, Ilgaz'larda Karapınar, Mülayim ve Sanı yaylaları bulunmaktadır. Kalkerli bir yapıya sahip olan Korgun, Eldivan ve Sanı yaylaları az yağış alan yerlerdir. Merkez ilçe, Orta ve Şabanözü ilçelerinin otlağı durumunda olan Sanı yaylası Çankırı'nın en büyük yaylasıdır. Yayla üzerindeki önemli bölgeler Seyitoluğu, Kamış ve Sanı'dır. Kaliteli suya sahip olan bu bölgelerde su yetersizdir. Yaylalar il topraklarının % 3'ünden daha az bir kısmını oluşturmaktadır.

Çankırı kenti ve yakın çevresinde ova çok az bulunmaktadır. Çoğunlukla vadi şeklinde düz araziler yer almaktadır. İl içinde akan bütün akarsular değişik boyutta vadiler meydana getirmektedir. Bu alanlar sebze ve bahçeciliğe elverişli yerlerdir. Bozkır, Uluyazı Yapraklı, Aydos Eldivan, Aliözü gibi yayla özelliğine sahip vadiler zaman içinde erozyon sebebiyle jeolojik yapı değişikliğine uğramışlardır. Çankırı merkez ilçede Karaköprü, Korgun, Apsarı, Dümeli, Terme, Devres, Eskipazar, Melan, Şabanözü, Satıyüzü, Ovacık Bağırsak Deresi, Kurşunlu Deresi, Külburun, Elik Kırı ve Çerkeş kırları küçük düzlükler olarak bilinmektedir. Polikültür tarım yapmaya elverişli olan Kızılırmak Vadisi, batı-doğu yönünden 30 km. uzunlukta olup, birikinti ve genç alüvyal ova konumundadır. Genç birikinti ve alüvyal oluşumlu olan Devres Vadisi Ovaları Kurşunlu ve Ilgaz ilçelerinin en önemli düzlüğünü oluşturmaktadır. Orta ilçesinde yer alan ve genişliği 2-5 km. arasında değişen bu alan tarıma elverişli bir yerdir. Tatlıçay ve Korgun çayının birleştiği düzlükte yer alan ve 2 km² genişlikte ve 15 km. uzunlukta olan Tatlıçay Vadisi düzlükleri % 2-20 eğimli alanlardır. Ovacık ilçesinin kuzeyinde yer alan Melan Çayı düzlükleri ile kentin güneybatı ve kuzeydoğu yönünde uzanan Eskipazar Çayı düzlükleri ve doğu-batı yönünde uzanan Çerkeş Çayı düzlükleri tarım yapmaya elverişli olup genç, birikinti ve alüvyal özellik göstermektedirler.

Çankırı kenti ve çevresinde kışın suların toplandığı, yazın ise çekildiği birikinti gölleri dışında göl bulunmamaktadır. Bunlar arasında Kurşunlu İlçesi'nde; Çırdak, Bulancak, Osman, Şabanözü İlçesi'nde; Kamış, Kayı, Ilgaz İlçesi'nde; Domuz Gölleri, Çankırı Merkez İlçe'de; Çivi, Ovacık İlçesi'nde; Sülük, Taşyakası'nda Bozkaya, Dumanlı, Taşkaracalar, Kükürt köyünde; Kara ve Sazak gölleri yer almaktadır.

Merkez İlçe, Çerkeş, Ilgaz, Şabanözü, Eskipazar, Ilgaz, Kurşunlu Orta gibi ilçelerde sulama ve hayvan içme suyu amaçlı toplam 74 tane gölet bulunmaktadır. Orta İlçesi'nde Devrez Çayı üzerinde kurulmuş olan Güldürcek Barajı sulama amaçlı kullanılan tek barajdır.

İrili ufaklı birçok akarsuyun bulunduğu Çankırı'da bu akarsuların birçoğu yazın kurumakta ve baharda taşkınlara neden olmaktadır. Kızılırmak ve Filyos'a karışan bu akarsuların başlıcaları; Acı Çay, Çerkeş Çayı, Devrez Çayı, Eskipazar Çayı, Kızılırmak, Melan/Soğanlı Çay, Korgun Çayı, Tatlı Çay, Terme Çayı ve Uluçay'dır. Akarsuların geçtiği alüvyal toprakların % 2-5 meyilli oldukları bilinmektedir.

Bölgenin jeolojik oluşumu, üçüncü jeolojik zaman içindedir. Üçüncü zamanın karakteristik oluşumlarından konglomera jips, lav, kil, marn, ojip, andezit, kalker, spilit, bazalt gibi oluşumlara rastlanmaktadır. İlin güney ve güneydoğusu volkanik arazilerden meydana gelmiş olup, alt kısmında derin tuz tabakaları oluşmuştur (Anonim 2001).

İl toprakları içinde değişik yaşlarda tortullar yer almaktadır. Yer yer püskürük ve başkalaşım kayaları da görülmektedir. Tortulların arasında kireçtaşı, kil, marn ve alçıtaşı yaygın olarak bulunmaktadır.

Çankırı il merkezinde 3. zamanda oluşmuş Oligosen-Miyosen yaşta alçıtaşı serileri bulunmaktadır. Bu seri, kuzeydoğuda Yapraklı İlçesi, güneydoğuda Kızılırmak, güneyde Ankara il sınırı, güneybatıda Eldivan İlçesi'nin sınırladığı geniş bir alana yayılmaktadır. Alçıtaşı serisinin üst kısımları miyosen oluşumları içermektedir. Bu oluşum, Eosen'den sonra denizin bu bölgeden tümüyle çekildiğini ve yörede bir çöl ikliminin egemen olduğunu göstermektedir.

Galata masifi Mesozoyik yaşta olup, Dumanlıdağ, Kurşunlu, Ilgaz ve Çubuk bölgelerini içine almaktadır. Galata masifinin lav ve tüfleri Ilgaz, Kurşunlu Neojen havzasındaki miyosen tabakaları arasındaki boşlukları doldurmaktadır. Aynı masif içinde yer alan Orta İlçesi'nin toprakları çakıl, kum ve mil gibi akarsu tortulları ile örtülmüştür. Batıda

Çerkeş'ten Kurşunlu ve Ilgaz'a kadar uzanan alanlarda alt tabanlarda tüflü ve marnlı neojen serilerinin varlığı tespit edilmiştir. Aynı seri Şabanözü İlçesi'nin güneyini de kaplamaktadır. Bu oluşumun üst kesimleri kum ve kilden oluşmaktadır. Ilgaz İlçesi'nin kuzeybatısındaki Ödemiş yöresiyle Yapraklı İlçesi'nden Ankara İli'ne kadar olan kısımda Mesozoyik yaştaki seriler uzanmaktadır. Bu oluşumun içinde bulunan ince taneli kalkerler, denizaltı lavları ve serpantin kayaçları birleşerek "jeolojik biçim" oluşturmaktadırlar.

Üst Kretase, Ilgaz İlçesi'nin kuzeybatı kesiminden başlayarak Mesozoyik yaştaki oluşumlarla kesildikten sonra yerini Eskipazar ilçesinin doğusuna kadar uzanan flişlere bırakmaktadır. Kumlu ve killi şistler ile kalkerlerden oluşan Kretase flişleri kalın ve sürekli seriler durumundadır.

Eskipazar İlçesi'nin güneybatısı çakıl, kum, mil gibi akarsu tortulları ile örtülmüştür. Yapısı kumlu, şistli ve ince kalkerli olan Eosen flişleri, bölgenin kuzeyindeki Ovacık İlçesi Kastamonu-Araç yönünü kaplamaktadır. Ilgaz İlçesi'nin kuzeydoğusu ile doğusu ise metamorfik kayaçlarının yayılım alanları olarak bilinmektedir. Bu kayaçlar genellikle Paleozoyik, Kretase veya Jura yaşlı oluşumlarıdır.

Çankırı, Eldivan, Yapraklı, Şabanözü ilçeleri ilk Alpin kıvrımlar, doğrultulu atılımlı faylar, krasal fasiyes, palezoik masiflerden oluşmuştur. Çerkeş, Eskipazar ve Ovacık ilçeleri ise ilk ve orta Alpin kıvrımlar, karasal fasiyes, doğrultulu atılımlı faylar ile örtülüdür. Kurşunlu ve Ilgaz ilçeleri doğrultulu atılımlı faylardan oluşmuştur. Miyosen başında (35 milyon yıl önce) Çankırı'da volkanik havzalar yer alırken, kretase sonunda pontid ve ofiyolit, radyolarit melanj serisi, sığ denizde tersiyer örtü görülmektedir. Kretase ve Paleosen (70 milyon yıl önce) sonunda mesozoik (195 milyon yıllık) yaşlı ultramafik kayaçlar ve afiyolit radyolarit seri oluşmuştur. Alt kretasede paleozoik (520 milyon yıl önce başlar) masifler yer alırken liyasda trangresyonlar meydana gelmiştir (Ayhan 1988).

Türkiye'nin deprem kuşağında olan Çankırı, Erzincan-Adapazarı hattı üzerinde yer almaktadır. Bu fay hattından büyük ölçüde etkilenen ilçeler arasında Ilgaz, Kurşunlu, Çerkeş ve Eskipazar bulunmaktadır. Çankırı il merkezinde olan depremler kentin kalın bir tuz tabakası üzerinde bulunmasından kaynaklanmaktadır.

Yok edici depremlerle ilgili ilk kayıtlara M.Ö. 1. yy.'da rastlanmıştır. Bu depremler Çankırı'yı değişik zamanlarda etkisi altına almıştır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde bir çok depremin yaşandığı Çankırı'da Cumhuriyet döneminde Erzincan depreminin etkisi yaşanmış, özellikle Çerkeş, Ilgaz ve Kurşunlu ilçeleri bu depremde büyük zarar görmüştür.

4.1.1.2 İklim

İç Anadolu Bölgesi ile Karadeniz Bölgeleri arasında geçiş oluşturan bir iklime sahip olan Çankırı İli'nde her iki bölgeye ait karakteristik iklim özellikleri görülmektedir.

Bu nedenle ili iklim yönünden ikiye ayırarak incelemek gerekmektedir. Çankırı il merkezi, Şabanözü ve Orta ilçe merkezleri sınırları içinde İç Anadolu'da hakim olan karasal iklim; Eskipazar, Çerkeş, Kurşunlu, Ilgaz ve Ovacık'da Karadeniz iklimi ve İç Anadolu'nun Karasal iklimi birlikte görülmektedir. Bu ilçe merkezleri geçiş bölgesine sahip alanlardır. Çankırı il sınırları içinde kışlar sert, yazlar sıcak ve kurak geçmektedir. Kış yağışları kar, bahar yağışları ise yağmur şeklinde olmaktadır. Kuzeyde Kurşunlu'nun Melan Deresi, Eskipazar, Ovacık ve Ilgaz'da diğer yerlere göre yaz erken gelmekte, kış ise geç başlamaktadır. Güneyde Çankırı il merkezi, Yapraklı, Eldivan, Şabanözü, Çerkeş, Orta, Kurşunlu'da ise karasal yayla iklimi hakim olup, yazlar geç gelmekte, kışlar ise erken başlamaktadır. Yağış rejimi düzensiz olup, kuzey bölümler güneye göre daha fazla yağış almaktadır. Kuzey kesimlerde Karadeniz ikliminin etkisi görüldüğü için yağış miktarı güneye göre daha fazla olmaktadır. Güneyin iç kısımlarındaki düzlük ve vadiler sıcak, yüksek yerler ise serin olmaktadır. Kuzey ve güneyin dağlık bölgelerinde kışın kar yağışı fazla görülmektedir.

Çankırı Valiliği'nin hazırlamış olduğu 2006 il brifingi kayıtlarına göre; yıllık ortalama sıcaklık 9-12 °C, yıllık yağış miktarı ise 384.3-538 kg/m² olarak belirlenmiştir. En fazla yağış Yapraklı İlçesi'nde olmakta ve yıllık yağışın % 60'ı Mart- Ekim ayları arası sıcak periyotta görülmektedir. Karla örtülü gün sayısı 20-62 gün arasında değişmekte ve yine en çok karlı gün Yapraklı ilçesinde görülmektedir. En yüksek ve en düşük sıcaklık değerleri 41.8 ve -25.0 °C olarak tespit edilmiştir. İlde en fazla donlu gün sayısı Çerkeş'de 137 gün olup, Ilgaz 87 gün ile donlu gün sayısı en az ilçe olarak belirlenmiştir.

4.1.1.3 Flora-Fauna

Çankırı'nın genel toprak yapısının organik maddelerce fakir olması özellikle su erozyonundan kaynaklanmaktadır. İklim, topografya ve ana kaya farklılıkları nedeniyle çeşitli büyük toprak grupları oluşmuştur. Erozyon, sığlık, taşlılık, drenaj bozukluğu, tuzluluk ve sodiklik gibi olumsuz etkiler nedeniyle bitki yetiştirme ve tarımsal kullanımlarda birtakım problemler yaşanmaktadır.

100 ha.'lık bir alanın sürekli erozyon tehdidi altında olan merkez ilçe, Şabanözü, Orta ve Çerkeş ilçesinin güneyi iklim ve bitki örtüsüne bağlı olarak toprak yönünde farklı bir oluşum sergilemektedir. İl içinde alüvyal, kestane, orman ve kahverengi topraklar görülmektedir (Ayhan 1988).

Karadeniz iklim kuşağından Orta Anadolu iklim kuşağına geçiş şeridi üzerinde yer alan Çankırı'da kuzeyden güneye doğru inildikçe bitki örtüsünde yoksullaşma görülmektedir. Bundan 2-3 yüzyıl öncesine kadar il topraklarının (tuzlu yöreler dışında) hemen hemen tümünün ormanlarla kaplı olduğu bilinmekte ise de, elverişsiz iklim koşulları, orman yangınları, düzensiz kesimler ve otlatma gibi nedenlerle bunların büyük bir bölümü yok olmuş ya da verimsizleşmiştir (Anonim 1998a).

İlin güney ve güneybatısında stepler geniş yer kaplamaktadır. Steplerin bulunduğu yerlerdeki akarsular boyunca yer yer kavak (*Populus sp.*) ve söğüt (*Salix sp.*) ağaçlarına

rastlanmaktadır (Anonim 1998a). İldeki ormanlar başta Ilgaz olmak üzere, Eleman, Eğriva, Ovacık, Düvenlik, Ilıslık, Yapraklı, Sarıkaya, Karakaya ve Erikli dağları ve çevreleri olarak bilinmektedir.

Çankırı il sınırları içinde yükselti ve iklime bağlı olarak bitki örtüsünde değişiklikler görülmektedir. Kuzey kısımda Karadeniz ikliminin etkisinin görüldüğü Ilgaz, Çerkeş, Eskipazar ilçelerinin yüksek kısımlarında iğne yapraklı ağaçlardan oluşan çam (*Pinus sp.*), göknar (*Abies sp.*), ardıç (*Juniperus sp.*) gibi ağaç toplulukları, orman ve koruluklar bulunmaktadır (Anonim 1998a). İl merkezinin Karaköprü, Korgun, Apsarı ve Dümeli ovaları, Terme ve Devrez çayı vadileri, Eskipazar, Melan, Şabanözü çayları vadileri, Satıyüzü çayı çevresi, Ovacık İlçesi'nde Bağırsak Deresi yeşillik, bağlık ve bahçelik alanlardır. İç ve güney kısımlar genelde kurak ve bozkır görünümündedir. Dağ ve tepeliklerdeki az sayıdaki koruluklar haricindeki yerler çıplak olup, akarsu vadileri yeşillik ve bu vadilerin güney tarafları ise bağlıktır.

İlin ormanlık alanları arasında başta Ilgaz olmak üzere Eleman, Eğriva, Ovacık, Düvenlik, Ilıslık, Yapraklı, Sarıkaya, Karakaya ve Erikli dağları ile çevreleri yer almaktadır. Ilgaz Dağları eteklerinden doruklarına doğru gelişen sarıçam (*Pinus sylvestris*), karaçam (*Pinus nigra*) ve göknar (*Abies sp.*) gibi hakim ağaç türlerinden oluşan bitki örtüsüne sahiptir (Anonim 1998a). Bu yeşil doku zengin orman altı bitki örtüsüyle desteklenmiştir.

Çankırı'nın genel bitki örtüsü kapsamında karaçam (*Pinus nigra*), sarıçam (*Pinus sylvestris*), Uludağ göknarı (*Abies bornmülleriana*), ladin (*Picea sp.*)meşe (*Quercus sp.*), adi gürgen (*Carpinus betulus*), kavak (*Populus sp.*), ardıç (*Juniperus sp.*), böğürtlen (*Rubus fruticosus*), kızılıçık (*Cornus sp.*), eğretili (*Pteridium aglenienum*), ısırgan (*Urtica uranus*), sütleğen (*Eupherbia sp.*) ve çayırotları (*Grenemica sp.*) gibi bitkiler bulunmaktadır. Alt florada ise hububat, yemlik ve yemeklik baklagiller ile deve diken, yumak, ayrık otu gibi bitkiler bulunmaktadır (Anonim 1998a).

Çankırı Orman İşletme Müdürlüğü'nün ormanlık alanlarının 31371 ha. koru, 31421 ha. bozuk koru, 62594 ha. ormanlık alan ve 395561 ha. da açık alan bulunmaktadır. Toplam alan 458155 ha.'dır ve bunun % 13.6'sını ormanlık alanlar oluşturmaktadır (Avşar 2001).

Çankırı'da yaklaşık 6 yıl önce Fatih Mahallesi Çorakyerler Mevkii'nde başlatılan kazı çalışmaları sonucunda omurgalılara ait fosiller çıkarılmıştır. Çalışmalar sonucunda elde edilen sağlam ve bütün fosiller Çankırı'nın jeolojik ve sedimantolojik yapısından, Çankırı çevresinin o dönemde kurak, yarı kurak bir iklimi yansıtan ekolojiye sahip olduğunu, geniş otlakların yer aldığı açık arazi canlılarına ait fosiller, bu alanın ormanlık olmadığını ve Çorakyerler'in su taşkınlarına bağlı olarak zaman zaman geçici sığ su ortamsal koşulları ile karakterize edilen taşkın ovasına sahip olduğunu göstermektedir. Çorakyerler'den elde edilen bazı fosillerin yeni genus ve türlere ait olması, bu lokaliteyi yerli ve yabancı bilim adamlarının ilgi odağı haline getirmektedir. Kazı çalışmaları devam eden bu alandan elde edilen veriler doğrultusunda eski Anadolu faunası hakkında da bilgiler elde etmek mümkündür.

Çankırı'da yapılan kazı çalışmaları sonucunda 8 milyon yıllık oldukları belirlenen fil, gergedan, at, domuz, zürafa, keçi, geyik, koyun, fare, etçiller ve primatların (maymun) atalarına ait fosil buluntuları elde edilmiştir. Bugüne kadar yapılan çalışmalar sonucunda 631 etütlük fosil ele geçirilmiştir. Bulunan fosiller tek tırnaklılar, çift tırnaklılar, hortumlular ve kuyruksuz büyük maymunlar olarak sınıflandırılmıştır.

Dünyada nadir rastlanan Hominoid fosillerinin Çorakyerler mevkiinde bulunması bu alanın önemini artırmıştır. Çorakyerler, maymun buluntuları açısından Türkiye'de bulunan birisi Geç Miyosen diğeri Orta Miyosen olmak üzere üç lokaliteden birisidir.

Ilgaz Yöresi'nde bol ve bütün yıl akışlı akarsuları ile zengin bitki örtüsünün oluşturduğu koşullar, aşırı avlanmalara rağmen nesilleri tükenmeyen karaca, geyik, yaban domuzu, ayı, kurt, tilki gibi sık görülen yaban hayvanlarına uygun yaşam ortamı olmaktadır (Anonim 2002a).

4.1.1.4 Peyzaj Özellikleri

- **Çankırı Kalesi:** Çankırı kentsel yerleşiminin kuzeyinde, şehrin tamamına hakim küçük bir tepe üzerinde kurulmuştur. Ortaçağdan bugüne kadar gelebilen tek eser olup, kuruluşunun Romalılar zamanına tarihlendiği bilinmektedir. Romalılar, Bizanslılar, Danişmentliler, Selçuklular ve Osmanlılar dönemlerinde sağlamlığını koruyan kaleden günümüze birkaç sur kalıntısı kalmıştır. Dörtgen planlı olan kalenin surları moloz taş ve tuğladan yapılmıştır. 150 m. yüksekliğinde olan kalenin içinde Roma döneminden kalan kaya mezarları, iskan kalıntıları ve pişmiş toprak kap parçaları ile Çankırı Fatih Karatekin Bey'in türbesi bulunmaktadır. Şekil 4.2'de görülen ve ağaçlandırma çalışmaları ile mesire yeri haline getirilen kale, Çankırı'nın önemli mekanlarından biridir.

Şekil 4.2 Çankırı Kalesi (Orijinal 2006)

- **Karaköprü Bahçeleri:** Merkez İlçe'nin kuzeybatısında bulunan Tatlı Çay'ın her iki yanında yer alan bahçeler ile, şehrin güneyinde bulunan feslihan bahçeleri Çankırı'nın akciğeri olarak nitelendirilen yerlerdir. Önceleri sadece yazlık olarak kullanılan köşkler, artık yaz kış oturlan ve sebze-meyve üretiminin yapıldığı mekanlar haline gelmiştir.
- **Orman Fidanlığı Mesire Yeri:** Çankırı'ya 5 km. uzaklıkta bulunan fidanlık şehrin kuzeybatısında ve Çankırı-Kastamonu yolu üzerinde yer almaktadır. Piknik alanı olarak kullanılan bu alanda çoğunlukla çam (*Pinus sp.*) olmak üzere çeşitli ağaç ve süs bitkileri bulunmaktadır (Anonim 2004).
- **Bülbül Pınarı Mesire Yeri:** Çankırı'ya 20 km. uzaklıkta bulunan Eldivan İlçesi, tabii güzelliklere sahip bir yerleşim yeridir. Eldivan Dağı'nın ilçeye bakan taraflarında çoğunlukla çam (*Pinus sp.*) olmak üzere meşe (*Quercus sp.*), adi fındık (*Corylus avellana*), kara kavak (*Populus nigra*) ve orman altı bitki örtüsü bulunmaktadır (Anonim 2004). Kiraz üretimi yapılan Eldivan İlçesi'ne 5 km. uzaklıkta bulunan Bülbül Pınarı orman içi mesire yeri bulunmaktadır (Şekil 4.3). Dinlenme alanı, çocuk parkı, seyir tesası ve kulesi, çeşme, ocaklık, servis birimleri, büfe, yağmur barınağı, otopark, telefon ve 7 yataklı bungolov tipi bir dinlenme evi bulunan alan özellikle yaz aylarında tercih edilen mekanlar arasında yer almaktadır.

Şekil 4.3 Bülbül Pınarı mesire yeri (Anonim 2004)

Eldivan İlçesi'nde Karadere ve Saray göletleri çevreleri ile orman içindeki çeşme ve su kaynakları civarında da çok sayıda piknik ve kamp yapmaya elverişli yerler bulunmaktadır.

- **Kadın Çayırı Mesire Yeri:** Ilgaz'a 20 km., Çankırı'ya 70 km. ve Kastamonu'ya 30 km. uzaklıkta bulunan Kadın Çayırı orman içi mesire yeri, Orman İşletme Müdürlüğü tarafından 10 ha.'lık alanda düzenlenmiş bir mesire yeridir. Çayır ve otsu bitkilerin bulunduğu küçük bir vadiye bulunan bu alanın etrafında sarıçam (*Pinus sylvestris*), karaçam (*Pinus nigra*) ve göknar (*Abies sp.*) ağaçları bulunmaktadır. G n birlik ziyaretçilerin ihtiyaçlarını karşılayacak dinlenme ve piknik alanı, ocaklık, çeşme, umumi tuvalet yer almaktadır (Anonim 2006).

Valilikçe Kadın Çayırı Mevkiinde “Yıldıztepe Dağ Sporları ve Turizm Merkezi Projesi” geliştirilmiş ve 01 Eylül 2005 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 2005/9280 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Çankırı-Ilgaz-Kadın Çayırı-Yıldıztepe “Turizm Merkezi” ilan edilmiştir (Anonim 2006). Bu çerçevede Çankırı Valiliği İl Özel İdaresince Çayıroba Baby-Lift tesisi ve 10 odalı dinlenme evi yapılarak hizmete sunulmuştur.

- **Derbent Şehitliği ve Mesire Yeri:** Ilgaz’a 24 km., Çankırı’ya 74 km. uzaklıkta bulunan ve Ilgaz-Kastamonu Devlet Karayolu kenarında yer alan bu alan, 5 ha.’lık bir alanı kaplamaktadır. Kış sporlarının yapıldığı ve içinde 12 oda 42 yatak kapasiteli bir motel ile dinlenme ve piknik alanı, ocaklık, çeşme ve umumi tuvaletin bulunduğu bu alanda sarıçam (*Pinus sylvestris*), karaçam (*Pinus nigra*) ve göknar (*Abies sp.*) ağaçları yer almaktadır (Anonim 2006).
- **Çerkeş Orman Fidanlığı Mesire Yeri:** Çerkeş İlçesi’ne 3.5 km. uzaklıktaki Orman Fidanlık Müdürlüğü sahasında bulunan, eskiden bataklık ve sazlık olan bu alan çevre düzenleme çalışmaları sonucunda mesire yeri olarak kullanılmaya başlanmıştır. İçinde bir misafirhane, dinlenme ve piknik alanı, ocaklık, çeşme, çocuk parkı ve servisler bulunan bu mesire yerinde, gökkuşağı alabalığı ve aynalı sazan balığı yetiştirilen ve sportif olta balıkçılığı yapılan dört tane suni gölet yer almaktadır. Ayrıca karaca, kurt, tavşan, pekin ördeği ve kaz gibi hayvanlar da beslenmektedir.
- **Seybeli (Işık Dağı) Orman İçi Mesire Yeri:** Çerkeş-Kızılcahamam Karayolu üzerinde ve Işık dağının kuzey yamaçlarında bulunan mesire yeri, Çerkeş ilçesine 20 km. uzaklıkta bulunmaktadır. İçerisinde dinlenme ve piknik alanı, ocaklık, çeşme, yağmur barınağı, otopark ve servisler yer almaktadır.
- **Karaören Göleti Mesire Yeri:** Şabanözü İlçesi’ne 6 km., Şabanözü-Orta karayoluna 2 km. uzaklıkta bulunan gölet ve mesire yerinin çevresi çam (*Pinus sp.*) ve meşe (*Quercus sp.*) ağaçlarıyla çevrelenmiştir (Şekil 4.4), (Anonim 2005c).

Şekil 4.4 Karaören göleti mesire yeri (Anonim 2005c)

Bu yerlerin dışında orta, Kurşunlu ve Ilgaz ilçelerinden geçen Devrez Çayı, Çerkeş ve Bayramören ilçelerinden geçen Soğanlı Çayı ile Kızılırmak İlçesi'nden geçen Kızılırmak kıyılarında, Çivitçi ve Bayramyeri bahçelerinde, Kurşunlu İlçesi Büyük Göl yöresinde, Apsarı Göleti çevresinde, Orta İlçesi Güldürcek Barajı etrafında günübirlik ziyaretler için uygun yerler bulunmaktadır.

- **Büyük Yayla:** Merkez İlçe'ye 30 km. uzaklıkta bulunan Yapraklı İlçesi'nin kuzeyinde yer alan ve Yapraklı Dağları üzerinde geniş bir alana yayılmış olan Büyük Yayla, turizm potansiyeli bakımından özel bir öneme sahiptir. 1600 - 1700 m. rakımlı olan Büyük Yayla'da yer yer yoğunlaşan sarıçam (*Pinus sylvestris*), karaçam (*Pinus, nigra*), göknar (*Abies sp.*) ve ardıç (*Juniperus sp.*) ile zengin bir orman altı bitki örtüsüne sahiptir (Anonim 2004). Mekan içinde otlak ve çayır alanlar geniş yer kaplamaktadır. İlçenin 8 km. uzağından başlayarak 13. km.'ye kadar devam eden alanda yayla evleri bulunmaktadır. Büyük yayla, atlı ve yaya yürüyüşü, bisikletle dolaşım, kamping ve karavan ile foto safari gibi turizm

aktiviteleri için uygun olan yayla kara avcılığı için de son derece zengin bir potansiyele sahiptir (Şekil 4.5).

Şekil 4.5 Büyük yayla (Anonim 2004)

- **Kırkpınar ve Bozan Yaylaları:** Ilgaz’a 20 km., Çankırı’ya 70 km. uzaklıkta bulunan Kırkpınar Yaylası 1654 m. rakıma sahip olup, Ilgaz İlçesi sınırları içinde yer almaktadır. Yaylada yazın kullanılan 32 tane yayla evinin yanı sıra bir de gölet bulunmaktadır. Karaçam (*Pinus nigra*), sarıçam (*Pinus sylvestris*) ve göknar (*Abies sp.*) ağaçları ile çevrelenmiş olan yayla çayırlarla kaplıdır (Anonim 2004). Gününbirlik piknik dışında atlı ve yaya yürüyüşleri, kamping, karavan ve sportif olta balıkçılığı gibi aktiviteler gerçekleştirilmektedir. Kırkpınar Yaylası’nın 2 km. uzağında Serçeler ve Bozan yaylaları yer almaktadır. Bu yaylalar da aynı özelliklere sahip olup, çeşitli aktivitelere olanak sağlamaktadır.
- **Ilgaz İlçesi ve Ilgaz Dağı Doruk Mevkii:** Ilgaz İlçesi, Merkez İlçe’nin kuzeyinde 50 km. mesafede, Ilgaz Dağları’nın güneyinde, Çankırı-Kastamonu ile Gerede-Samsun Devlet Karayolları kavşağına 3 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Ilgaz Dağı Doruk Mevkii ise, Ilgaz’a 25 km., Çankırı’ya 75 km., Ankara’ya 210 km. ve

Kastamonu'ya 40 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Ilgaz İlçesi'nin kuzeyinde bulunan Ilgaz Dağları'nın eteklerinden doruğuna doğru karaçam (*Pinus nigra*), sarıçam (*Pinus sylvestris*) ve göknar (*Abies sp.*) ağaçları bulunmaktadır (Anonim 2002a). Bu orman örtüsü başta orkide olmak üzere birçok orman altı bitki örtüsüyle kaplanmıştır. Ilgaz Dağları, bitki örtüsünün zenginliğinin yanı sıra geyik, karaca, ayı, yaban domuzu, kurt, tilki, tavşan, keklik gibi yaban hayvanlarına uygun yaşama ortamı da oluşturmaktadır.

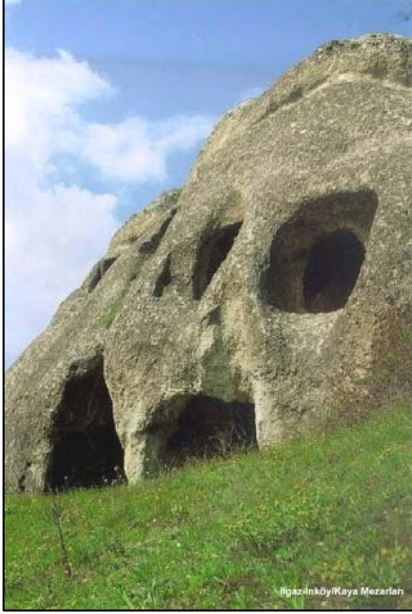
1800 m. rakıma sahip olan Doruk Mevkii tabii güzelliği ve yaban hayatının zenginliğinin yanı sıra kış sporları imkanlarıyla da yoğun ziyaretçi çekmektedir (Şekil 4.6), (Anonim 2006). Zengin bitki örtüsü ve içinde barındırdığı yaban hayatı ile kış sporları imkanları göz önüne alınarak Çankırı ve Kastamonu il sınırları içinde yer alan 1088.61 ha.'lık kısım Milli Park olarak ayrılmıştır. Milli parkın bir kısmı mevcut potansiyelin planlı bir şekilde turizme kazandırılabilmesi amacı ile 1997 yılında bakanlar Kurulunca “Kış Sporları Turizm Merkezi” olarak ilan edilmiştir (<http://www.cankiri.gov.tr>, 2006).

Şekil 4.6 Ilgaz Doruk Mevkii (Anonim 2002a)

- **Başdut Kaya Mezarları:** Merkeze bağlı Başdut Köyü'nde derenin iki yanındaki kayalara oyulmuş ve yan yana bulunan bu mezarlardan bir tanesi sütunlu diğeri ise sütunsuzdur. Sütunlu mezar 10 m. eninde, 2 m. yüksekliğinde, sütunsuz mezar ise 8x10 m. dir. Sütunlu mezarın sütunları kaidesiz olup, girişi kare biçimindedir. Dörtgen biçimli girişten mezar odasına geçilen sütunsuz mezarın M.Ö. 6. yy.'dan kaldığı düşünülmektedir.
- **İndağı Kaya Mezarları ve Cendere (Salman) Höyük:** Yüksekliği 20-25 m. ve tepesi düz olan Höyük, Ilgaz İlçesi'nin güneydoğusunda Çankırı-Kastamonu yolunun kenarında bulunan Cendere Köyü'nde yer almaktadır. Bölgedeki anıtsal yapılar Devrez Çayı'nın güneyinde bulunan kayalık ve yüksek bir tepenin yamaçlarında yer almaktadır. Burada çok sayıda insan eliyle oyulmuş mağaralar, kaya mezarları, tapınak ve henüz ne oldukları belirlenemeyen oyuklar bulunmaktadır. Bu alanın, dini törenlerin yapıldığı ve höyükle bağlantılı kutsal kabul edilen alanlardan biri olduğu tahmin edilmektedir. Kaya tapınakları, ulaşım yollarının geçtiği sarp ve dar geçitlere, kervanların korunması için dua ve ibadet

etmek amacıyla yapılmıştır. Çevre düzenleme çalışmaları ile çekiciliğinin artması turizm açısından da önem kazanmasını sağlamıştır (Şekil 4.7).

Şekil 4.7 İndağı kaya mezarları (Anonim 2005c)

- **Sakaeli Köyü Kaya Mezarları:** Roma ve Bizans dönemlerine ait oldukları tahmin edilen kaya mezarları, Orta İlçesi'nin 8 km. kuzeydoğusunda bulunan Sakaeli köyünde yer almaktadır. Bu mezarlar, köyün sırtını yasladığı tepenin güneyinde dik inen yamaçlarında yer almaktadır.

Çakıl taşlı tortul kayaç özelliği taşıyan tepenin yere yakın olan oyuklarının önleri kapatılarak köy halkı tarafından çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır. Çeşitli boyutlarda olan oyuklar aydınlatma pencerelerine sahip olup kare, dikdörtgen ve daire planlı yapıya sahiptirler. Tavanları ise düz, kubbe veya tonoz özelliği göstermektedir. Birbirlerine geçişin sağlanabildiği bu oyuklar basamakla inilen bölmeler şeklinde planlanmışlardır. Oyukların arasında 27 basamakla inilen sulu in bulunmaktadır. Mezar odası ve ikamet amaçlı kullanılan nişlerin bir kısmının kenarları kemerlidir ve içlerinde ölü sedirleri bulunmaktadır. Taban ölçüleri 1.5x1.5 m. ile 10x10 m., tavan yükseklikleri ise 2-3.5 m. arasında değişmektedir (Şekil 4.8). Devrez Çayı akıntısı yönünde ve köye 2 km.

uzaklıktaki Gelin Kayası mevkiinde de peri bacası oluşumları ve kaya mezarları bulunmaktadır.

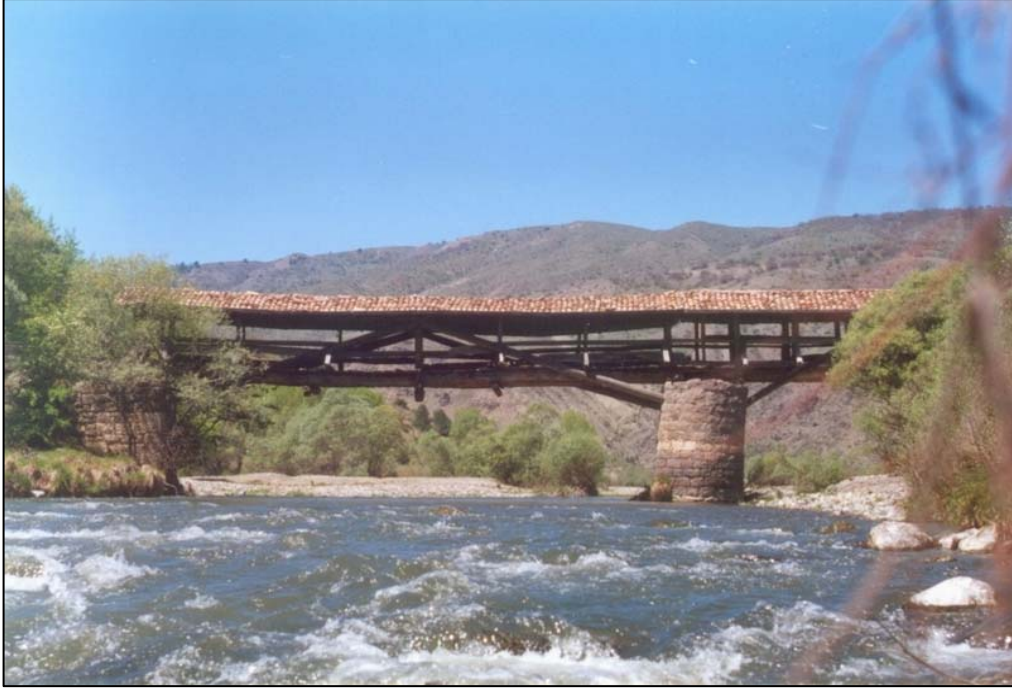
Şekil 4.8 Sakaeli Köyü kaya mezarları (Anonim 2005c)

- **Bayramören Köprüsü:** Bayramören İlçesi'nin dışında Melan Çayı üzerinde kurulmuştur. İki gözlü ayakları kesme taş olan köprünün diğer kısımları ahşaptan yapılmıştır. Kesme taş ayaklar üzerine kalaslar bindirilerek yapılan köprü, alaturka kiremit kaplı çatı ile örtülerek korunmuştur (Şekil 4.9).

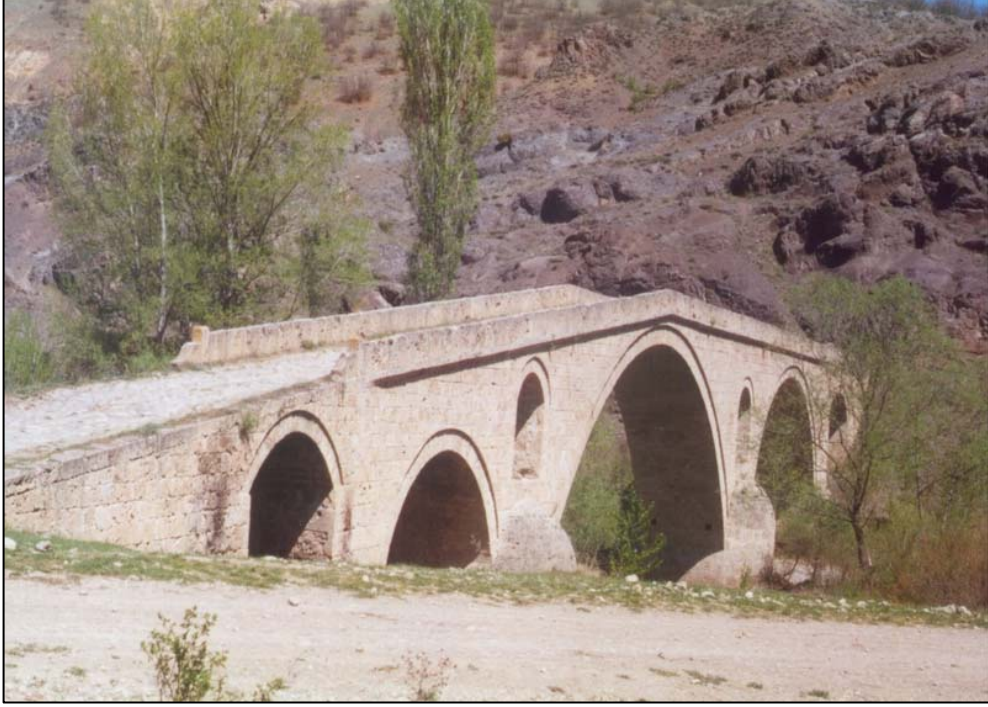
Şekil 4.9 Bayramören Köprüsü'nün üstten görünüşü (Anonim 2004)

Çankırı Valiliği tarafından yıkılan ve rekonstrüksiyon çalışmaları yapılan köprünün yapılış tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte 100-150 yıllık geçmişe sahip olabileceği tahmin edilmektedir (Şekil 4.10). Yurtpınar Köyü'nde de Bayramönü köprüsüne benzer özelliklere sahip bir köprü bulunmaktadır.

Şekil 4.10 Bayramören Köprüsü (Anonim 2006)

- **Akbaş Köyü Köprüsü:** 20. yy. başında Çeşkeşli Hacı Gökmen tarafından Safranbolulu Rum ustalarına yaptırılan kesme taş köprü, Çerkeş İlçesi'nde bulunan Melan Çayı üzerinde yer almaktadır (Şekil 4.11).

Şekil 4.11 Akbaş Köyü Köprüsü (Anonim 2004)

- **Çaylı Köyü Köprüsü:** Çerkeş İlçesi'nde bulunan Melan Çayı üzerinde yer alan köprünün ayakları kesme taş, diğerk kısımları ahşaptan yapılmıştır. Çatısı alaturka kiremitle kaplı olan köprü beş gözlüdür (Şekil 4.12). Yakınına yeni bir köprünün yapılması nedeniyle kullanılmayan köprünün kara bağılantısı da zamanla yıkılmıştır. Çaylı köprüsünün birkaç km. uzağında, çayın akış yönünde benzer özelliklere sahip ve kullanılabilen başka bir köprü de bulunmaktadır.

Şekil 4.12 Çaylı Köyü Köprüsü (Anonim 2004)

- **Tuz Mağarası:** Yaklaşık 5000 yıldan beri işletildiği tahmin edilen ve Türkiye'nin en büyük rezervlerinin bulunduğu yörede yer alan Tuz Mağarası, Hititler döneminden günümüze kadar ulaşabilen önemli bir mağaradır. Merkez İlçe'nin doğusunda, yaklaşık 20 km. uzaklıkta bulunmaktadır. Kayatuzu üretimi ve pazarlaması yapılan Tuz Mağarası'nın içinde yer yer tuzdan oluşmuş sarkıt ve dikitler bulunmaktadır. Astım hastaları için uygun bir ortam yaratan mağara, sağlık turizmi açısından da önem taşımaktadır (Şekil 4.13).

Turizm açısından önemli bir yeri bulunan tuz mağarasında yer alan galerilerin kaya tuzundan heykel ve rölyeflerin yapılabileceği atölyelere dönüşmesi ve burada “Osmanlı Galerisi”, “Çağdaş sanatlar Galerisi”, “Rönesans Galerisi”, “Türk Dünyası Destansı Kahramanlar Galerisi”, “Mitoloji Galerisi” vb. güzel sanatlar galerisi oluşturulması planlanmaktadır. Ayrıca kafeterya ses ve ışık galerilerinin de yapılabileceği bir ortama sahip olduğu belirlenmiş ve bu konuda da çeşitli çalışmalar başlatılmıştır.

Şekil 4.13 Tuz Mağarası (Anonim 2005c)

- **Çavundur Termal Kaynağı:** Maden suları bakımından oldukça zengin bir çeşitlilik gösteren ilde 30 kadar termal kaynak ve içmece bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi de Çavundur Termal Kaynağı'dır. Kurşunlu İlçesi, Çavundur beldesinde bulunan bu kaynaktan 54 °C sıcaklıkta ve 47 lt./sn. su çıkmaktadır. Çankırı'ya 90 km. uzaklıkta bulunan kaynak çevresinde belediye tarafından işletilen iki tane açık havuz ve özel bir pansiyon bulunmaktadır.

İstanbul Üniversitesi Tıbbi Ekolojik ve Hidro-Klimatoloji Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından 1990 yılında bir rapor hazırlanmış ve kaplıca maden suyuna ait fiziksel ve kimyasal analiz sonuçları değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda kaynak suyunun sodyum bikarbonatlı, hipertermal ve hipotonik bir özellik taşıdığı saptanmıştır. Alkalik özelliğine bağlı olarak, içme kürleri şeklinde değerlendirilmesiyle karaciğer, safrakesesi ve safra yolları yetmezliklerinde kullanılmaktadır. Sarılık sonrası bozulan karaciğer fonksiyon testlerinin düzeltilmesi amacıyla pankreasla ilgili kronik hastalıklarda, diabetes mellitus ve gut hastalığında yararlı olmaktadır. Kronik mide ve bağırsak iltihapları, böbrek ve idrar yolları kronik iltihaplarında, böbrek taşı oluşumunu

engellemek için içme kürleri şeklinde değerlendirilmektedir. Ancak içme kürleri için suyun sıcaklığının 20-20 °C soğutulması gerekmektedir. Ayrıca su, sodyum iyonu içerdiğinden dolayı üst solunum yolları ve akciğerin alerji ve kronik iltihaplarında inhalasyon-aerosol tedavisi olarak da kullanılmaktadır.

Diğer termal kaynakları arasında Acısu İçmesi, Şıhlar Nezle Suyu, Bozan Hamamı, Kükürt Köyü Kaynağı, Hışıldayık İçmesi ve Bayramören (Melan) İçmesi bulunmaktadır.

4.1.2 Kültürel özellikler

Bu bölümde araştırma alanına ilişkin tarihsel gelişim ve Çankırı adının kronolojik gelişimi gibi konulara yer verilmiştir.

4.1.2.1 Tarihsel gelişim

Çankırı Kenti'nin; Prehistorik dönem, Antik dönem, Hititler dönemi, M.Ö. 1200'lü yıllar (Karanlık devir), Makedonyalılar dönemi, Paflagonyalılar dönemi, Galatalar dönemi, Roma dönemi, Bizans dönemi, Selçuklu dönemi, Osmanlı – Kurtuluş Savaşı dönemi incelenerek kentin tarihsel gelişimi ortaya konmuştur.

- **Prehistorik dönem**

M.Ö. 7000-2000 yıllarını içine alan Prehistorik çağ Anadolu'da yaşanmıştır. Hacılar'da ilk yerleşimin M.Ö. 7040, Çatalhöyük'te ise 650-5650 yılları arasında olduğu bilinmektedir.

Çankırı Anadolu tarihinin bir parçası olup, Anadolu tarihine paralel bir gelişme göstermiştir. Çorum, Kastamonu ve Ankara çevresinde prehistorik çağa ait eserler bulunmaktadır. Özellikle Kızılırmak Vadisi'nde bulunan eserler sayesinde çok önemli

bilgiler elde edilmiştir. Ayrıca Çankırı'nın ilçelerinde de prehistorik çağa ait inler, mağaralar ve höyükler bulunmaktadır.

- **Antik dönem**

Hitit yazılı kaynaklarından elde edilen bilgilere göre; Proto-Hititlerin Mezopotamya üzerinden Anadolu'ya geldikleri ve Çankırı yöresinde Gasgas kavmi ile karşılaştıkları bilinmektedir. Aynı kaynaklardan Sümerlere mensup bir Türk kavmi olan Gasgasların, Suriye yöresinde oturdukları ve ülkelerinin Asurlular tarafından işgal edilmesi üzerine M.Ö. 4000-3500 yıllarında Çankırı, Kastamonu, Sinop ve Kafkasya'ya yerleştikleri anlaşılmıştır.

Gasgasların Çankırı bölgesinde yaşadığı döneme rastlayan yıllarda Anadolu'da M.Ö. 5000-3000 yıllarında kalkolitik çağ (maden çağı) ve M.Ö. 3000-2000 yıllarında ise tunç çağı yaşanmıştır (Ayhan 1988). Gasgasların Hititlerle yaptıkları savaşlar sonucunda M.Ö. 1330-1325 yılları arasında onların egemenliği altına girdikleri bilinmektedir (Ayhan 1984).

- **Hititler dönemi**

Hititler, Orta Asya'da yaşanan kuraklık nedeniyle M.Ö. 3000 yıllarında Anadolu'ya göç ederek Kızılırmak Vadisi boyunca yerleşmiş ve daha sonraları Anadolu içlerine kadar yayılmışlardır. Hint-Avrupa orijinli olarak bilinen Hititler, M.Ö. 1750 yılında ilk krallıklarını ve sonrasında da imparatorluklarını kurmuşlardır. Ari kavmine mensup olan Hititler, M.Ö. 1300 yılında bulundukları bölgeye tamamen hakim olmuşlardır. M.Ö. 13. yy.'da, dünya egemenliğinin Mısırlılarla Hititlerin elinde olduğu bilinmektedir. Elde edilen bilgiler doğrultusunda Hititlerin Anadolu'da bin yıl gibi uzun bir zaman diliminde kültürel ve siyasi egemenlik kurdukları anlaşılmaktadır.

Çankırı ve yakın çevresinden Hititlere ait eserler çıkarılmıştır. Hitit tabletlerinde bahsedilenlere göre, Kurşunlu İlçesi yakınlarında Tilura kentinin olduğu tahmin edilmektedir. O dönemlerde Tilura kentinin Devrez Vadisi'nde bulunan en önemli kentlerden biri olduğu bilinmektedir. Hitit tabletlerinde kentin onarıldığı, boşaltıldığı ve yeniden iskan edildiğine ilişkin kayıtlar bulunmaktadır.

1966-1967 yılları arasında Merkez İlçe'ye bağlı İnandık Köyü'nde yapılan kazılar sonucunda İnandık Höyüğü ortaya çıkarılmıştır. M.Ö 16. ve 17. yy.'lara ait yerel tanrıya adanan tapınak, kutsal içki kapları ve hukukta çok önemli bir yeri olan mülk bağış belgesi bulunmuştur. İnandık vazosu olarak bilinen ve bu yörede yapılan kazılar sonucunda çıkarılan vazo, kutsal bir evlenme törenini temsil etmekte ve Ankara Arkeoloji Müzesi'nde sergilenmektedir. Kabartmalı ve renkli olan vazonun, M.Ö. 1620-1590 yılları, Hitit Eski Krallık dönemine ait olduğu bilinmektedir.

Hitit tabletlerinden elde edilen bilgilere göre, Hitit egemenliği altına giren ve ülkenin kuzeyine yerleşen Gasgaslar'ın sürekli olarak Hititlere akın düzenledikleri anlaşılmaktadır. Bunun üzerine Tilura Kenti'nde Gasgaslar ile Hititler arasında bir antlaşma yapılmıştır. Antlaşma şartlarına göre, Gasgasların Devrez Çayı'nı geçmeleri yasaklanmıştır (Ayhan 1988).

Çankırı İli'nin deprem kuşağı içinde bulunması, kentte sel felaketlerinin gerçekleşmesi ve geçmiş yıllarda sık sık istilaya uğraması gibi nedenlerle Antik çağ eserleri büyük zarar görmüştür.

- **M.Ö. 1200'lü yıllar (Karanlık devir)**

M.Ö. 1200 yıllarında Hitit İmparatorluğu'nun sona ermesi sonucunda merkezde Frigya, batıda ise Lidya kurulmuştur. Dorlar batıdan gelerek bölgeyi kısa bir süre işgal etseler de egemenlikleri kısa sürmüştür. Medeniyet ve ticaret yönünden Asurluların hakim olduğu bu devir karanlık devir içinde yer almaktadır.

Frig egemenliğinden sonra M.Ö. 1180-750 yılları arasında Anadolu'da olduğu gibi Çankırı'nın da karanlık devri başlamıştır. Tarihi kaynaklarda karanlık devirde Paflagonyalılar, Henertler, Mariandnalar, Caukonlar ve Laukensyreler gibi kavim ve milletlerin bölgede yaşadığı belirtilmektedir. 6 yüzyılda bölge Pers hakimiyeti altına girmiştir (Ayhan 1984).

Kimmerler M.Ö. 584 yılında Kafkasya'dan gelerek Çankırı'yı işgal etmişlerdir. Lidyalılar tarafından bölgeden çıkarılan Kimmerlerin Çankırı'yı tamamen ele geçirip geçiremedikleri kesin olarak bilinmemektedir. M.Ö. 546 yılında İranlılar (Persler) bölgeyi ellerine geçirmişlerdir. Daha sonra M.Ö. 337 yılında Kapadokların bazı yerleri Persler'in ellerinden aldıkları, fakat Kapadokya valisi Detamis'in ölümünden sonra M.Ö. 362 yılında toprakların tekrar Persler'e geçtiği bilinmektedir (Ayhan 1984).

- **Makedonyalılar dönemi**

M.Ö. 480 yılından M.Ö. 325 yılına kadar Çankırı bölgesinin bir kısmı Makedonya egemenliğine geçmiştir. İskender'in ölümünden sonra Makedonya parçalanmış ve kumandanlar arsında paylaştırılmıştır. Elde edilen bilgilere göre, Paflagonya'nın (Çankırı bölgesi) kumandan Eumen'in idaresine verildiği bilinmektedir. Paflagonya, Eumen'in Kapadokyalılar tarafından öldürülmesi ile bağımsızlığını kazanmıştır.

- **Paflagonyalılar dönemi**

Paflagonya adı ilk kez M.Ö. 850 yıllarında yaşayan Yunan asıllı şair Homeros tarafından kullanılmıştır. Paflagonya, Elden ve Aydos Dağları ile çevrili alanı kaplamakta ve bu alan içine Çankırı, Kastamonu, Çorum ve Sinop illeri girmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda Devres ve Soğanlı çayları etrafında ve bu çayların vadilerinde tarihi yerleşim merkezlerinin bulunduğu tahmin edilmektedir.

M.Ö. 484-560 yıllarında yaşayan Herodot tarafından, Paflagonyalıların Suriye menşeli oldukları ve Paflagonya bölgesine M.Ö. 1100 yıllarında geldikleri belirtilirken, Hekataios tarafından M.Ö. 500 yıllarında geldikleri bildirilmiştir.

Bölgeden elde edilen ve bir tarafında Çankırı Kalesi, diğer tarafında Çankırı İli'nin motifle işlendiği madeni paralara göre, İskender'in komutanlarından Eumen'in ölümü üzerine oluşan prenslikler tarafından Çankırı, Merkez İlçe'nin M.Ö. 117-217 yılları arasında başkent olduğu ve bu paraları bastırdığı anlaşılmaktadır. Bu dönemlerde önemli yerleşim merkezleri arasında Viranşehir, Kurşunlu, Orta, Şabanözü, Çerkeş, Ilgaz ve Eskipazar bulunmaktadır (Ayhan 1984).

- **Galatalar dönemi**

Antik çağda Ankara merkeze yerleşen Galatalar, Deitarosun hükümdarlığı zamanında Çankırı'yı ele geçirmişler ve idari başkent yaparak bu bölgeye Gangres adını vermişlerdir. M.Ö. 63'te Bitinyalıların egemenliğine giren bölge, M.Ö. 30 – M.S. 385 yılları arasında Roma İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiştir.

- **Roma dönemi**

Çankırı'nın, M.Ö. 64 yılında Roma hakimiyetine girdiği ve bu hakimiyetin beş asır gibi uzun bir süre devam ettiği bilinmektedir. Çankırı'yı Germanilapolis veya Cermanikopolis adı ile önemli bir beylik merkezi yapan Romalılar, Gracella parasını Çankırı'da bastırmışlardır. Pontus, Bithnia ve Çankırı birlikte tek vilayet olarak idare edilmişlerdir. M.S. 350 yıllarına kadar Roma hakimiyetinde kalan Çankırı, M.S. 395 yılında Doğu Roma İmparatorluğunun zayıflaması sonucunda Bizanslıların hakimiyeti altına girmiştir (Ayhan 1984).

- **Bizans dönemi**

Kastamonu'ya bağlı olarak idare edilen Çankırı'nın, Ortaçağda Bizans'ın önemli bir kalesi, beyliği ve askeri üssü olduğu bilinmektedir. Dini yönden Pontus hükümetine bağlı olan Çankırı, aynı zamanda Hristiyanlığın önemli bir dini merkezi olmuştur. Çankırı, Türkmenleşme aşamasına kadar bir çok istilaya uğramıştır. Bunlar arasında, M.S. 391 yılında Peçenek ve Kumanlardan oluşan Türk boylarının bölgeye gelmesi ve M.S. 8. yy.'da Arapların Çankırı'yı kuşatmaları önem taşımaktadır (Ayhan 1984).

Romalılar zamanında Gangıra olarak geçen Çankırı adı Bizanslılar zamanında Kangır olarak geçmektedir (Uzunçarşılı 1984).

- **Selçuklu dönemi**

Çankırı'da Selçuklu egemenliğinin 1100 yılında başladığı bilinmektedir. Danişmentlerin sahip olduğu topraklar 12. yy.'da Selçukluların eline geçmiştir. Haçlı orduları komutanı Raymond de Touause tarafından 1106 yılında işgal edilen Çankırı, daha sonra tekrar Selçukluların hakimiyetine girmiştir. Selçuklularda taht kavgaları 1135-1137 yılları arasında idari zayıflıklara neden olmuştur. Bu durumdan faydalanan Bizanslı John Commenus'un, Çankırı'yı Bizans hakimiyetine aldığı, fakat bir süre sonra tekrar Selçuklulara vermek zorunda kaldığı bilinmektedir (Ayhan 1984).

I. Mesud'un oğlu Şehinşah'ın Ankara, Çankırı ve Kastamonu illerinin yönetimini ele geçirmesiyle Çankırı tekrar Türk hakimiyetine geçmiştir. 1164 yılında II. Kılıçarslan kardeşi Şehinşah ile savaşarak Çankırı ve Ankara'yı kendi topraklarına katmıştır. Daha sonra 1192 yılında II. Kılıçarslan, merkezi Ankara olmak üzere Çankırı, Kastamonu ve Eskişehir illerini içine alan idari birimin yönetimini oğlu Müineddin Mesud'a bırakmıştır. 1228 yılında, Alaaddin Keykubat zamanında Beylerbeyi Hüsamettin Çoban, Kırım üzerine bir sefer yaparak beyliğin başına geçmiştir. Bu nedenle o dönemde Çobanoğlu Beyliği olarak anılmıştır (Ayhan 1988).

Çankırı Selçuklular döneminde en parlak dönemini yaşamıştır. 1219-1234 yıllarına rastlayan bu dönemde, Selçuklu Sultanı Aladdin Keykubat'ın lalası Cemalettin Ferruh Çankırı'ya vali olarak gönderilmiştir. Şu anda Taş Mescit olarak bilinen şifahane, Cemaleddin Ferruh döneminde yapılmıştır.

Çankırı, Köseadağ Savaşı ile Moğol egemenliği altına girmiştir ve Moğollar diğer Anadolu şehirlerine yaptıkları gibi Çankırı'yı da yakıp yıkmışlardır. Bu istilalar sonucunda II. Keykavus'un komutanı Ali Bahadır, Moğollara karşı Ankara-Çankırı yöresinde isyan çıkarmıştır. 1293 yılında Moğolları temsil eden Sinop Bey'i Muineddin Mehmet Pervane, Çankırı üzerine yürüyerek şehri yağmalamış ve halkın para, mal ve hayvan varlığını ellerinden almıştır (Ayhan 1988).

- **Osmanlı – Kurtuluş Savaşı dönemi**

Çankırı'nın Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine dahil edilmesi batı kaynaklarında 1390 I. Sultan Bayazıt, Aşıkpaşazade ve Astrabadi, 1394-1395 I. Murat veya 1392-1393 I. Beyazıt (Yıldırım Beyazıt) zamanında olduğu belirtilmektedir. Yıldırım Beyazıt, Candaroğulları Beyliği'nin Kastamonu kolunu kaldırarak Çankırı'yı merkezi Kütahya'da bulunan Anadolu Beylerbeyliği'nin bir sancağı olarak Osmanlı İmparatorluğu içine katmıştır (Ayhan 1984).

Yıldırım Bayazıt'ın Timur'a Ankara Meydan Savaşı'nda yenik düşmesiyle Anadolu'da kardeş kavgaları olarak adlandırılan Fetret Devri başlamıştır. Bundan yararlanan Candaroğlu İsfendiyar Bey Timur'un yardımıyla bazı toprakları Osmanlılardan geri almıştır. Daha sonra Çankırı, Kalecik ve Tosya İsfendiyar Bey'in oğlu Kasım Bey'e tımar olarak verilmiştir. Kasım Bey tarafından Çankırı, bu tımarın idari merkezi olarak kabul edilmiştir. Elde edilen bilgilere göre Çankırı'nın Osmanlı İmparatorluğu sınırları içine katılışı 1439 yılında I. Mehmet zamanına, kesin katılışı ise 1459 yılında Fatih Sultan Mehmet dönemine rastlamaktadır.

Osmanlı döneminde Sancak Merkezi, Liva ve Mutassarrıflık olarak idari bölünüşte yerini alan Çankırı Cumhuriyet döneminde Vilayetler İdaresi Kanunu ile il olmuştur.

Çankırı, 17. yy.'da Celali İsyanları'ndan zarar görmüştür. Aynı yüzyılda Çankırı'yı gezen Evliya Çelebi seyahatnamesinde, Çankırı'nın Anadolu Eyaletinde sancak beyliği olduğunu, hassasının 35781 akçe, 7 zeamet, 381 tımardan oluştuğunu 1500 askeri, alay beyi, çeribaşı ve yüzbaşı kadrolarının olduğunu, 12 divanının bulunduğunu, 4000 tane bağlık-bahçelik evden meydana geldiğini ve Çankırı Kalesi, Ulu Cami ve Kasım Bey camilerinin varlığından bahsetmektedir. Bu dönemde Çorum'un Kargı İlçesi'nin Çankırı'ya bağlı olduğu da bilinmektedir (Ayhan 1984).

18. yy. Çankırı için bir afet yılı olmuştur. Bu yüzyılda Çankırı mütesellimler tarafından yönetilen sancak merkezi olmuştur. Mütesellimlerin halk üzerindeki siyasal ve ekonomik baskıları, valilerin yolsuzlukları ve doğal afetler gibi nedenler, Çankırı halkının büyük şehirlere göç etmesine neden olmuştur.

19. yy. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış ve yenilik devrine rastlamaktadır. Islahat, Tanzimat ve Meşrutiyet devirleri bu dönemler içine rastlamaktadır. 1840 yılında ilk vilayet örgütü kurularak Çankırı Ankara'ya bağlanmıştır. 1849 yılında Çankırı'yı gezen batılı seyyah Tchihatcheft'in notlarından, Çankırı ili merkezinde toplam 1800 tane evin bulunduğu ve bunun 40 tanesinin Gayrimüslimlere ait olduğu anlaşılmaktadır. 19. yy.'ın sonlarında Çankırı'nın 16.000 nüfuslu bir kent olduğu bilinmektedir. 1903 yılında ise Leonhard, Çankırı nüfusunu 25.000, ev sayısını ise 5.000 olarak belirtmiştir (Ayhan 1984). 20. yy.'ın başlarında kentte yoğun bir nüfus artışı yaşanmış ve bunun sonucunda da kent merkezinde imar ve inşaat faaliyetleri başlamıştır. Belediye tarafından yeni cadde ve sokaklar açılarak eski kent merkezinden bağımsız mahalleler oluşturulmuştur (Şekil 4.14), (Türkoğlu 1998).

Şekil 4.14 Çankırı kent merkezinin 20. yy. başlarında genel görünümü (Türkoğlu 1998)

Kurtuluş Savaşı'nın başlarında Çankırı'nın ilçe ve köylerinin bakımsız olduğu bilinmektedir. İlin Milli Mücadelede yerini alması Kastamonu'da kurulan Müdafa-i Hukuk Cemiyeti'ne katılmasıyla başlamıştır.

4.1.2.2 Çankırı adının kronolojik gelişimi

Antik çağda Galatlar döneminde Çankırı adının **Gangre**, **Gangres**, **Gangra**, **Gangrea**, **Cancari** ve **Gangaris** olarak anıldığı bilinmektedir. Paflagonglar döneminde, bir beylik merkezi olan Çankırı'ya geçisi bol anlamına gelen **Gangrea** adı verilmiştir. Romalılar döneminde ise **Germanikapolis** olarak adlandırılan Çankırı'nın adına sikke bastırıldığı bilinmektedir.

Bizanslılar döneminde Germanicopolis, **Kangırı**, **Gangıra** adlarının kullanılmış olduğu görülmektedir. İslam kaynaklarında, İslam ordularının defalarca Çankırı'yı kuşatmaları ve kaleyi ele geçirmeleri nedeniyle kentin adı demir kale anlamına gelen **Hısn el Hadid** olarak geçmektedir.

Klasik batı kaynaklarında Çankırı adına **Hancara, Cancara, Kangri, Kangra, Kankora, Kankırı, Kengiri, Kengürü, Gankaris, Gangora, Güngıra, Gangares, Germonikopolis** olarak rastlanmaktadır.

Selçuklular döneminde **Çungari, Gangrakale, Çankır, Kenkir** adları uzun süre kullanılmıştır. Çin kaynaklarında, Hun İmparatorluğu döneminde beş prenslikten oluşan Kang krallığından bahsedilmektedir. Kang veya Kanger olarak bilinen bu Türk kavmi Semerkant civarında yaşamıştır. Çeşitli yollardan Orta Asya'dan yola çıkarak Anadolu'ya gelen ve Çankırı bölgesine yerleşen halkın Kangeres halkı olduğu ve adlarını Çankırı'ya vermiş oldukları ileri sürülmektedir.

Arap tarihçilerine göre, Çankırı'da madenin fazlalığı nedeniyle Kan, maden sözcüğüne dayanarak madeni bol anlamına gelen **Kangen, Kangarı, Kenger, Kangar** gibi isimler Çankırı'ya verilmiştir. Ayrıca Arapça tarihlerde, Mahrusei ve Kangari şeklinde geçtiği de söylenmektedir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Çankırı, **Kangırı, Çengürü, Çengiri, Çangırı, Çangır** ve **Çungara** şeklinde söylenmiştir.

Kengırı, Kangırı, Kengiri, Kangrı, Kengueri, Çankırı Caprae Gagres (Kapraaaaae Gagres) Dağ keçisi, Gangra, Gangresten türemiştir. Selçuklular Kenkir, Gankrakale, Çankır. Osmanlılar Kengiri olarak adlandırılan kent Kangrı 9.4.1925'de Çankırı milletvekilleri A. Talat, M. Rıfat, Y. Ziya tarafından verilen tavrın TBMM'ce kabulü ile **Çankırı** adı kabul edilerek kanunlaşmış ve kullanılmaya başlanmıştır (Ayhan 1998).

4.1.3 Yerel Mimari Özellikler

Eski uygarlıklardan bugüne kadar gelen kültür varlıkları incelendiğinde, Anadolu'nun evrensel bir kültür mirasına sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Anadolu halkının zamanla geliştirdikleri geleneksel konut mimarisi bu kültür mirasının en önemli ögesi haline

gelmiştir. Bu bölümde Çankırı'nın yerel mimari özellikleri olarak geleneksel kent dokusu, cami, medrese, hamam ve türbeler incelenmiştir.

4.1.3.1 Camiler ve mescitler

- **Büyük (Sultan Süleyman) Camii (Ulu Camii):** 1324 yılında Selçuklular döneminde yapılmış olan ve sonra yıkılan bir caminin üzerine yapılmıştır. 1522 yılında başlayan cami inşaatının otuz altı yıl sonra 1558 yılında tamamlandığı bilinmektedir (Şekil 4.15). Mimar Sinan dönemi yapılarından olan cami, Kanuni Sultan Süleyman'ın emri ile Sadık Kalfa tarafından inşa edilmiştir.

Şekil 4.15 Büyük Camii (Orijinal 2006)

Kare planlı olan cami üzerinde ortada bir büyük tam kubbe ile bu kubbenin dört tarafında yer alan birer yarım kubbe bulunmaktadır. Bu kubbeler dört paye ve duvarlar arasındaki kemerlere oturmaktadır. Duvarları ve minaresi kesme taş olan caminin kubbe üstleri kurşunla kaplanmıştır. Caminin içi rokoko üslubu ile süslenmiş, bunların araları

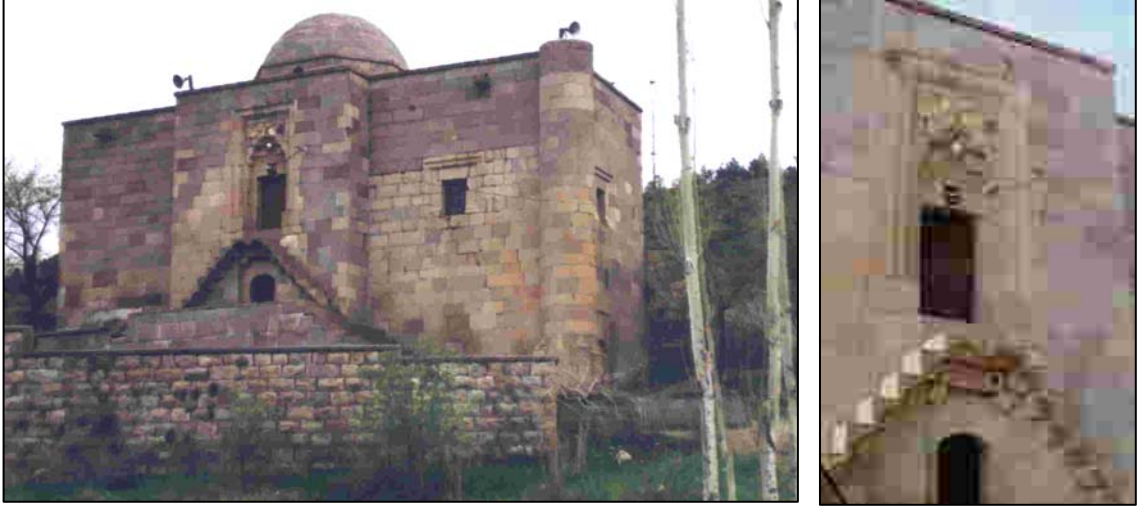
hat örnekleriyle bezenmiştir. Mihrap stalaktitli olduğu için zengin bir görünümü olan caminin minberi taştan yapılmıştır. Köşeli olan kürsünün gövdesi yuvarlaktır. Kapı söveleri mermer olup kemerleri kilit taşı, içleri oluklu konsol halinde çıkarılmıştır. Son cemaat yeri, dört sütuna dayanan üç kubbe ile örtülü ve iki tarafında stalaktitli mihrap nişleri bulunmaktadır. Merkez İlçe, Mimar Sinan Mahallesi'nde bulunan cami, 1992 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore ettirilmiştir (Anonim 1999).

- **İmaret Camii:** Kentin İmaret Mahallesi'nde olup, kitabesinden 1397 M. yılında Candaroğlu Kasım Bey tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Yapının duvarları moloz taştan yapılmış olup, çatısı ahşap üzeri kiremitle kaplanmıştır. Tavan ve döşemeler ise ahşaptan yapılmıştır. Mimber ve mihrabı basit yapılı olan caminin üst kısmı yıkılmış olan minare kürsüsü kesme taştan yapılmıştır. Kapı üzerinde bulunan kitabede 1397 yılında Candaroğullarından Kasım Bey tarafından yapıldığı yazmaktadır. 1916 ve 1924 yıllarında minaresinin onarım gördüğü bilinmektedir. Caminin haziresinde, Kasım Bey ve eşi olan Çelebi Mehmet'in kızı Sultan Hatun'un kabirleri bulunmaktadır.
- **Ali Bey Camii:** Ali Bey Mahallesi'nde yer alan caminin Selçuklular döneminde yapıldığı bilinmektedir. Caminin kimin tarafından ve ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmemektedir. 1927 yılında tamir ettirilen camiye medrese ve kütüphane ilave edilmiştir. Büyük camiden sonra ikinci taş yapı olan caminin mihrap ve mimberi alçıdan yapılmış olup, süsleme unsuru bulunmamaktadır. Minarenin gövdesinin tuğla, kaidesinin ise kesme taştan yapıldığı bilinmektedir. İlk yapı tamamen yıkılmıştır ve sonradan yeniden yapılan cami, Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore ettirilmiştir.
- **Kasım Bey Camii:** İsfendiyoğullarından Kasım Bey'in imaret çarşısında yaptırdığı cami, 1952 yılında gene İsfendiyoğulları soyundan Kasım Bey tarafından yaptırılan ve harap olan caminin yenine yaptırılmıştır.

- **Yeni Camii:** Mimar Sinan Mahallesi'nde yer alan cami, 1720 yılında Hacı Mehmet tarafından yaptırılmıştır. Duvarları moloz taş, çatısı ahşap üzeri kiremit örtülü olan caminin tavan ve döşemeleri ahşaptan yapılmıştır. Mihrap basit olup alçıdan yapılmıştır.
- **Mirahor Camii:** 1797 yılında Tüfekçibaşı İsmail Ağa tarafından yaptırılan cami, merkez ilçede Karatekin Mahallesi'nde yer almaktadır. Mihrap ve mimberi süslemesiz olup, çatı ahşap üzeri kiremit örtülü olarak yapılmıştır.
- **Cemaleddin Ferruh Darülhadişi (Taş Mescit):** Selçuklular döneminden kalma en eski yapı olan Taş Mescit, Çankırı kent merkezinin güney batısında, Yeni Mahalle sınırları içerisinde, Kuruçay'ın kenarında, Derbent Deresi içinde küçük bir tepe üzerine kurulmuştur. Cemaleddin Ferruh Şifahanesi ve darülhadişi olarak birbirine bitişik inşa edilen bu iki yapı, hem mimari hem de plastik sanatlar açısından büyük öneme sahiptirler. Bugüne kadar ulaşabilen kitabelerden anlaşıldığına göre; Şifahane, Keyhüsrev oğlu I. Alaeddin Keykubat zamanında Atabey Cemaleddin Ferruh tarafından 1235 M. (Hicri 633 Muharrem) yılında yaptırılmıştır. Bundan yedi yıl sonra 1242-1243 M. (Hicri 640) yılında şifahanenin önüne bir darülhadis ekleten Cemaleddin Ferruh, bu yapılarıyla Çankırı'da ilginç sağlık kurumlarından birisinin kurucusu olmuştur (Anonim 2002b). Bu iki yapıdan, Taş Mescit olarak bilinen mescit ve Cemaleddin Ferruh'un Türbesi bulunan darülhadis kısmı bütünüyle korunmuş olup, şifahane kısmı tamamen yok olmuştur. Tekkelerin kapatılması kararına kadar bir süre mevlevihane olarak da kullanılan şifahanenin yıkılmasına, arazinin durumunun ve moloz taştan yapılmış olmasının sebep olduğu düşünülmektedir (Şekil 4.16). Dışarıdan iki duvar ve bir köşe kulesiyle desteklenen ve yedi yıl sonra ön tarafa yapılan darülhadis, iki katlı olarak kesme taştan inşa edilmiştir (Şekil 4.17).

Şekil 4.16 Taş Mescit mevlevi semahanesi (Anonim 2004)

Şekil 4.17 Taş Mescit (Orijinal 2006)

Bu yapıların en önemli özelliklerinden biri de, yapı üzerinde iki tane figürlü parçaların bulunmasıdır. Boyutları 1.0x0.25 m. olan bu kabartmada, gövdeleri birbirine dolanan ve

başları karşılıklı gelecek biçimde konumlandırılmış iki ejder (yılan) motifi yer almaktadır. Bu figür bugün de “tıp sembolü” olarak kullanılmaktadır. Halk arasında su içen yılan olarak da adlandırılan ikinci parça ise tamamen bir heykel görünümündedir. Darülhadişte kullanılan ve gözenekli taştan yapılmış olan parça, kupa şeklinde olup, gövdesine bir yılan sarılarak üst kısma doğru uzanmaktadır. Bu figür de “eczacılık sembolü” olarak kullanılmaktadır.

4.1.3.2 Medreseler

1317 yılında yayınlanan salnamede Çankırı’da 24 medresenin olduğu kaydedilmektedir. Osmanlı döneminde ise Çankırı’da ilme ve okumaya çok önem verilmiş ve bu nedenle de birçok medrese kurulmuştur (Ayhan 1984). Merkez ilçede bulunan Büyük cami, İmaret, Alibey, Kirmanoğlu, Karataş, Buğdaypazarı camilerinin etrafında sıralanan medreseler ve Orta, Kurşunlu, Çerkeş, Eskipazar ve Yapraklı ilçelerinde kurulan medreseler önemli medreseler arasında bulunmaktadır. Büyük caminin doğusunda bulunan ve 17. yy.’dan kalma Çivitçioğlu medresesi (Şekil 4.18) ile Buğdaypazarı Camii bahçesinde bulunan Buğdaypazarı Medresesi restore edilerek günümüze kadar ulaşabilen eserlerdir (Anonim 2005c).

Şekil 4.18 Çivitçioğlu Medresesi

(Anonim 2005c)

4.1.3.3 Hamamlar

- **Karataş Hamamı:** Osmanlı dönemi haç biçimi çifte hamamlara örnek olan bu hamamın, Ali Bey Camiinin bitişiğinde olması sebebiyle aynı tarihlerde yapılmış olabileceği tahmin edilmektedir. Soğukluk bölümü ortada bütün, yanlarda yarım kubbelerle örtülü olup, yuvarlak kemerli bir kapıya sahiptir. Sıcaklık bölümü sekizgen kasnaklara oturan kubbeyle örtülüdür ve dört köşesinde yine kubbeli halvetler bulunmaktadır. Kadınlar bölümü de aynı şekilde planlanmıştır. Kadın ve erkek kısımları ayrı olarak planlanan hamam şu an kullanılmadığı için bakımsız durumdadır (Anonim 2005c).
- **Buğday Pazarı Hamamı:** Halk arasında Ebcet Hamamı, bazı kaynaklarda ise Çarşı Hamamı olarak geçen yapı, Merkez İlçe’de bulunan Müflis Tepesi Mevkii’nde yer almaktadır. 1800’lü yıllarda ve Çankırı Mutasarrıfı Said Efendi tarafından yaptırıldığı düşünülmektedir. Çifte hamam planında yapılmıştır. Üç kubbeli soğukluktan ortası kubbeli, yanları eyvanlı, üst örtüsü tonoz olan sıcaklık bölümüne geçilmektedir. Köşelerde kubbeli halvetler bulunmaktadır. Kadınlar bölümünün planı ile erkekler bölümünün planı aynı özelliklere sahiptir (Anonim 2005c).

4.1.3.4 Türbeler

- **Emir Karatekin Bey Türbesi:** Çankırı Kalesi’nin içinde bulunan türbenin, 1074 yılında Çankırı’yı fetheden ve 1083-1106 yılları arasında Çankırı Emiri olan Danişmentli Karatekin’e ait olduğu bilinmektedir. 5x5 ölçülerinde olup, moloz taş ve tuğladan yapılmış olan türbenin tarihi değeri bulunmaktadır. Danişmentliler dönemi (14. yy.) eserlerinden olup, içinde Karatekin Bey, eşi ve iki çocuğuna ait dört adet sanduka bulunmaktadır (Ayhan 1984), (Şekil 4.19).

Şekil 4.19 Emir Karatekin Bey türbesi (Orijinal 2006)

- **Şeyh Mehdi Türbesi:** Merkez İlçede, Karataş Mahallesi, Kayabaşı mevkinde yer alan yapının, Çankırı'nın ilk fethinde bulunduğu bilinen Şeyh Mehdi'nin kabri olduğu için manevi değeri bulunmaktadır. Şeyh Mehdi'nin doğum yeri ve tarihi bilinmemekte, 1272 yılında vefat ettiği, türbenin ise 1272 yılında yapıldığı vakfiyelerden anlaşılmaktadır (Anonim 2005c).

4.1.3.5 Çeşmeler

- **Yurtpınar Köyü Çeşmesi:** Kesme taştan yapılmış olan kitabeye göre 1850 yılında Osman Ağa tarafından yaptırıldığı tahmin edilmektedir.
- **Binbaşılar Çeşmesi:** Halil Ağa Mahallesi'nde bulunan çeşmenin kitabesinde yer alan yazılardan 1703 yılında Halime hanım tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Ayna taşlı ve musluklu olarak planlanmış olan çeşmenin kalkerden yapılmış bir kitabesi ve kesme taştan basit bir yalağı bulunmaktadır.

- **Kavaklı Çeşmesi:** 1834 yılında Zaimdede Abdullah Efendi tarafından yaptırılmış olan çeşme, kesme taştan yapılmış olup üstü sivri ve kemerli olarak tasarlanmıştır.
- **İncili Çeşme:** İncili Çeşme Mahallesi'nde bulunan ve akar durumda olan çeşmenin, rutubet nedeniyle dış yapısındaki süsleme ve kitabesi zarar görmüştür. Ön cephede yontma andezit taşı kullanılmıştır. İki yanda dört köşeli yüzlerde ampir üslupta çiçek ve dal motifleri bulunan iki ayak üstünde geniş profilli ve dişli iki başlık, üstte ise bir rozet bulunmaktadır. Geniş profilli olan saçak çeşmenin girinti ve çıkıntılarında uygun olarak yapılmıştır. Saçak altında geometrik süs şeridi olan çeşmenin iki tane kitabesi bulunmaktadır.
- **Çukurbostan Çeşmesi:** Bostan Mahallesi'nde bulunan çeşmenin 1873 yılında yapıldığı bilinmektedir. Basit yalaklı ve ayna taşlı olan çeşmenin boyutları 0.60 x 0.40 m.'dir.
- **Karataş Çeşmesi:** Karataş Mahallesi'nde bulunan ve ne zaman yapıldığı belli olmayan çeşme dikdörtgen planlı olup, üstü profilli ve kornişlidir. Yalağı dikdörtgen şeklindedir ve teknesi bulunmaktadır.
- **İmaret Çeşmesi:** Yapım tarihi belli olmayan çeşme İmaret Mahallesi'nde yer almaktadır. Üç yüzü ve üç yalağı bulunmaktadır.
- **Uzun Yol Çeşmesi:** 1330 yılında Dodurzadeler tarafından yaptırıldığı bilinen çeşmenin kesme taştan tapılmış bir yalağı ve musluğu bulunmaktadır (Ayhan 1984).
- **Çamaşırhane Çeşmesi (Tatlı Su Çeşmesi):** Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunan çamaşırhane'nin dış duvarında bulunan çeşme iki cepheli olarak yapılmıştır. Güney cephesinde düzgün kesme taş kullanılmıştır. Cephenin üstünde alt ve üstü profilli kornişle çevrili yazıt bulunmaktadır. Aynalı, yalaklı ve tek musluklu olarak inşaa edilmiştir.

- **Kayabaşı Çeşmesi:** Karataş Mahallesi’nde yer almaktadır. Cephesi basık kemerli nişli, yanları gömme kolonlu olan çeşme kesme taştan yapılmıştır.

Osmanlı Dönemi’nin sonlarından kalan, koruma altına alınan ve şu anda kullanılmayan çeşmeler arasında, İncili Çeşme Mahallesi Akkız Sokak’da bulunan İncili çeşme, Mimar Sinan Mahallesi’nde bulunan İmaret çeşmesi, Kavaklı çeşmesi, Karataş Mahallesi’nde bulunan Uzun Yol çeşmesi, Buğday Pazarı Mahallesi’nde bulunan Çukurbostan çeşmesi ve Cumhuriyet Mahallesi’nde bulunan Çamaşırhane çeşmesi yer almaktadır.

4.1.3.6 Saat kulesi

Merkez İlçede Alibey Mahallesi’nde bulunan yapı dört cepheli olup, Osmanlı son dönem eserlerindendir. Saatleri aktif değildir (Şekil 4.20).

Şekil 4.20 Saat kulesi (Orijinal 2006)

4.1.3.7 Geleneksel Çankırı konutları

Evliya Çelebi, Çankırı'nın kare şeklindeki kalesinin dışında 4000 kadar bağlık bahçelik konutlarının olduğunu, Katip Çelebi ise Cihannüma adlı eserinde iki büyük cami, dizdar ve muhafızların oturduğu bir kale, çam ve ardıç ağaçlarından yapılmış ve üzerleri kiremitle örtülü evlerden söz etmektedir. Başta Dernschwam olmak üzere bir çok batılı ve Rus gezgininin Çankırı'yı ziyaret ettiği bilinmektedir. 19. yy.'ın ortalarında Çankırı'ya gelen Texier, nüfusun 16 000 olduğunu ve toplam 1800 tane konutun bulunduğunu bildirmiştir.

Bugün Çankırı'da toplam 97 tane konutun, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'na tescil edilerek koruma altına alındığı bilinmektedir. Bunlardan 79 tanesi merkez ilçede, 3 tanesi Çerkeş ilçe merkezinde, 11 tanesi Ilgaz merkez ilçede bulunmaktadır.

Çankırı'nın tarihi gelişim alanı, Hisar denilen tepenin güney ve batı yamaçlarında yer almaktadır. Çankırı'da zamanla nüfusun artması ve yerleşim alanının genişletilememesi nedeniyle evlerin aralarındaki mesafeler azalmış ve bu nedenle sokak ve geçitlere taşan ev tipleri ortaya çıkmıştır. Bitişik nizamlı evler, küçük aralıklarla çıkmaz sokaklar meydana getirmiştir (Şekil 4.21), (Şekil 4.22), (Şekil 4.23). Arnavut kaldırımıyla kaplı sokakların hepsi, camii veya iş merkezinin olduğu imaret veya arastaya çıkmaktadır.

Şekil 4.21 Çankırı, geleneksel konutları (Orijinal 2006)

Şekil 4.22 Çankırı, geleneksel konutları (Orijinal 2006)

Şekil 4.23 Çankırı, geleneksel konutları (Orijinal 2006)

Çankırı'daki kültürel miras içinde yer alan taşınmazlardan bir çoğu kendine özgü bölgesel mimari özellikler taşımaktadır. Bu tarihi yapılar bilinçsizce gerçekleştirilen onarımlar, miras paylaşımları gibi nedenlerle değişikliklere uğramışlardır. Özgünlüğünü kaybetmeden bugüne kadar gelebilen yapıların bir kısmı yok olma tehlikesi altında bulunmaktadır. Çankırı'da bulunan ve bugüne kadar ayakta kalabilen konutların 18. ve 19. yy.'lara ait oldukları bilinmektedir. Bayramönü evleri ise 20. yy.'a ait olup, iki katlı olarak inşa edilmişlerdir.

Genellikle arsanın şekline göre biçimlenen konutların cepheleri güneğe yönlendirilmiş ve kuzey yönleri sağır olarak tasarlanmıştır. Yamaçlarda bulunan evler ise birbirlerinin manzaralarını kapatmayacak biçimde konumlandırılmışlardır. Çankırı evleri genellikle iki katlıdır. Kent merkezinde iki ve üç katlı, bitişik ve avlulu olarak yapılan konutların, kent merkezinden uzaklaştıkça yerlerini geniş bahçeli ve ayırık düzende yapılan konutlara bıraktığı görülmektedir.

Sade ve kullanışlı yapılan, günlük hayatın geçtiği ve kışlık olarak kullanılan birinci kat ara kat şeklinde planlanmıştır. Bu kat yemek yapmak, yemek ve oturmak için kullanılmaktadır. Daha çok yazın kullanılan ve misafir ağırlanan ikinci kat manzaralı ve gösterişli bir özellik göstermektedir. Bu katlar sokağa ya da avluya çıkma yaparak genişletilmiştir. İkinci katlarda her evin bir baş odası bulunmaktadır. Bu odalar diğerlerine göre daha geniş olup, ahşap süsleme tekniğinin ustaca kullanılması nedeniyle görsel zenginliğe sahip mekanlardır. Baş odada, birinci katın üzerine çıkma yapılarak oluşturulmuş ve şahnişin adı verilen yükselti bulunmaktadır. Bu odaların tavanları göbekli olup, kök boya kullanılarak renklendirilmiştir.

Orta sofalı, karnıyarık ve dış sofalı plan şemalarından bir veya bir kaçının birlikte uygulandığı yapılarda birinci kattaki sofalar sokağa veya avluya çıkma yapmaktadırlar. Bazı yapılarda sofanın iki yanında yer alan odaların çıkma şeklinde planlandığı da görülmektedir (Şekil 4.24). Oda ve sofalarda üçgen (gönyeli) veya düz olarak yapılan çıkmalar doğrudan döşeme kirişiyle taşınabildiği gibi ahşap konsollarla, payandalarla ya da bağdadi konsollarla da taşınabilmektedir.

Şekil 4.24 Çankırı, geleneksel konutları (Orişinal 2006)

Bugüne kadar gelebilen en eski konutlarda sofaların açık sofa şeklinde yapıldığı, daha sonraki dönemlerde ise orta sofalı olarak planlandığı görülmektedir. Özellikle birinci katta bulunan orta sofaların güney cepheleri kapatılarak kapalı sofalar meydana getirilmiştir. Cumhuriyet döneminde yapılan evlerde kışlık olarak kullanılan odaların, ikinci katın özelliklerine göre planlandıkları görülmektedir.

Geleneksel Çankırı konutlarının hemen hemen hepsinin odalarında gusülhane, yüklük adı verilen ahşap dolaplar, ocak ve şerbetlik gibi unsurlar bulunmaktadır. Ayrıca oturmak amacıyla ahşaptan yapılmış sedir veya maket denilen oturma birimleri de yer almaktadır. Dolapların kenarlarında yerel olarak tecere denilen ve ahşaptan yapılmış küçük gözler bulunmaktadır. Odanın en önemli yeri olan ocaklıklar, yörede bol miktarda bulunan alçıdan yapılmıştır. Ocaklıkların her iki yanında şinanay denilen ve lamba veya mum koymaya yarayan bölümler bulunmaktadır.

Cephelerdeki çıkmalarda ve pencerelerde bazı farklılıklar görülmektedir. 1/2 oranında kullanılan ve genelde giyotin tipinde olan pencereler, dikdörtgen formu, kemerli ve üzeri üçgen pervazlı da olabilmektedir. Yörede uzun ve sert geçen kışlar nedeniyle pencere sayısı kısıtlı tutulmuştur.

Çankırı konutlarında yapı malzemesi olarak taş, ahşap, kerpiç, alçı ve kiremit kullanılmıştır. Yapıların temelden su basman seviyesine kadar olan kısımda (zeminden 50-100 cm.) taş, üst kısımlarında ise yörede **yeydene** de denilen ahşap çatki arası kerpiç dolgu veya bağdadi tekniğinin uygulanarak inşa edildikleri görülmektedir. Duvar yüzeyleri alçı ve toprak kireçle karıştırılarak sıvanmıştır. Evlerin çatılarında, köşk oda (cihannüma) ve açık dış sofanın uç kısmında yer alan mekanın üzerinde örtü malzemesi olarak alaturka kiremit kullanılmıştır (Şekil 4.25).

Şekil 4.25 Çankırı, geleneksel konutları (Orijinal 2006)

Çankırı konutları incelendiğinde kapı, pencere, dolap, döşeme, yüklük, gusülhane, yatay ve düşey pervaz, şerbetlikler, merdiven korkulukları ve çatı saçaklarında ve bazı yapıların da tavan süslemelerinde ahşap malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Alçı malzeme genellikle ocaklarda ve nadiren de iç duvar sıvalarında kullanılmıştır.

Avlu duvarlarında taş ve kerpiç malzeme kullanılmıştır. Kerpiç malzemenin erimesini önlemek amacıyla üzeri alaturka kiremitle örtülen avlu duvarları, mahremiyeti sağlaması bakımından yüksek tutulmuştur. Zemini taş kaplama veya toprak olan bu avlulara çift kanatlı kapılardan girilmektedir. Kapı tokmakları yerli ustalar tarafından yapılmış olup, ev sahibinin mesleğine göre farklı özellikler taşımaktadır. Ayrıca kapıların arkasında, kapının açılmasıyla çalarak ev sahibini haberdar etmesi amacıyla yapılmış küçük çanlar bulunmaktadır. Hayat özelliği de gösteren avluda ocaklar yer almaktadır. Avlunun en önemli özelliği, avlunun veya parselin sınırını oluşturacak biçimde yapının birinci katındaki açık veya kapalı dış sofadan ulaşılan, aynı zamanda avludaki ahşap bir merdivenle de çıkılabilen ve yöresel adı “yazlık” veya “köşk oda” olan mekandır. Çünkü zeminden ahşap kolonlarla taşınan ve bağdadi tekniği ile yapılan bu odaların bir cephesi sokağa, diğer cephesi ise avluya bakmakta ve avluya ayrı bir zenginlik katmaktadır. Açık dış sofanın uç kısmında yer alan mekanın üzeri alaturka kiremitle örtülmüştür. Bu tür özellik gösteren yapılar Cumhuriyet Mahallesi ve Buğday Pazarı Mahallesi’nde yer almaktadır. Her evin avlusunda bitkisel materyalin olduğu ve çeşitlilik gösterdiği, özellikle; *Cydonia vulgaris* Pers. - Ayva, *Malus communis* L. -

Elma, *Morus alba* L. – Ak dut, *Prunus armeniaca* L. - Kayısı, *Prunus avium* L. - Kiraz, *Prunus domestica* L. – Erik, *Prunus cerasus* L. - Vişne, *Prunus persica* (L) Batsch - Şeftali ve *Pyrus communis* L. - Armut gibi meyva ağaçları ile *Vitis vinifera* L. - Asma'nın yer aldığı gözlenmiştir.

Karataş Mahallesi Su Deposu Caddesi'nde bulunan bir konut diğerlerinden farklı bir özellik göstermektedir. Özgün durumunun bozulmasına rağmen bazı özellikleriyle diğerlerinden ayrılan bu konut günümüze kadar gelebilmiştir. Yapının en önemli özelliği, birinci kattaki çıkma altlarının konveks, sofanın tavanının ise kubbeli olmasıdır. Sofada bulunan ve ortasında ahşap tavan göbeği yapılmış olan kubbe, sekizgen bir kasnağa oturtulmuş ve iç kısmı çeşitli motiflerle süslenmiştir.

- **Çankırı, Coşkaralar Evi**

Çankırı'da Mimar Sinan Mahallesi'nde bulunan Coşkaralar evi, tipik bir eski Çankırı evinin özelliklerini taşımaktadır. Zamanla el değiştiren evin birinci katı bazı onarımlar geçirmesine rağmen döşeme, tavan ve dolaplarda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. İkinci kat ise hiçbir değişiklik yapılmadan özgün niteliği ile korunmuştur. Sokağın sonunda bulunan avlu kapısının üstü alaturka kiremitle örtülmüştür. Oldukça yüksek ve geniş olan çatal kapıdan, yüksek duvarlarla çevrili büyük bir avluya geçilmektedir. İki metreyi aşan avlu duvarları kerpiçten yapılmış, üzeri kiremitle örtülmüştür. Avlu girişinin solunda ahşaptan yapılmış bir tuvalet, sağında ise eskiden kümes hayvanlarının beslendiği bir mekan olarak kullanılan baraka şeklinde bir depo bulunmaktadır. Avluda bunların dışında, köşede gelişigüzel yapılmış bir ocak ve ortada küçük bir havuz da yer almaktadır. Evin zemini diğer Çankırı evlerine göre biraz daha geniş ve yüksek yapılmıştır. Su basmanı kesme taştan, temel ise normal taştan örülmüştür. Eskiden hayvan beslenen ve imalathane olarak kullanılan zemin kat iki bölümden oluşmaktadır. Zemin kata büyük ve yuvarlak alınlı çatal bir kapıdan girilmektedir. Girişin solundaki bölüm ahır olarak planlanmıştır ve içinde hayvanların bağlandığı ağaçtan konsollar bulunmaktadır. Bu konsollar, aynı zamanda birinci katın taşıyıcıları görevini de görmektedirler. Girişin diğer bölümün tavanında ve konsollarında pastırma ve sucuk

asmak için kullanılan çengel şeklinde büyük çiviler bulunmaktadır. Bu kısmın aydınlatılması ve havalandırılması amacı ile iki küçük pencere açılmıştır.

Birinci kata avludan tahta bir merdivenle çıkılmaktadır (Şekil 4.26). Merdiven korkulukları oldukça sade ve çam ağacından yapılmıştır. Merdiven girişi ve ortada bulunan sofanın ön cephesi, sonradan pencerelerle kapatılmıştır. Birinci kat kışlık kat olarak düşünülmüş, ikinci kata nazaran daha alçak tavanlıdır. Odalar günlük işlerde kullanılmak üzere yapılmış, üst kata göre daha az pencereye sahiptir. Birinci odada ocaklık, her iki yanında yüklük denilen dolaplar ile pencere önündeki sedir ana mekanla bütünleşmiştir. Döşeme ve tavanı ahşap malzemeye yapılmış, tavanı sadedir. Ocaklık alçıdan yapılmış ve süslemeye yer verilmemiştir.

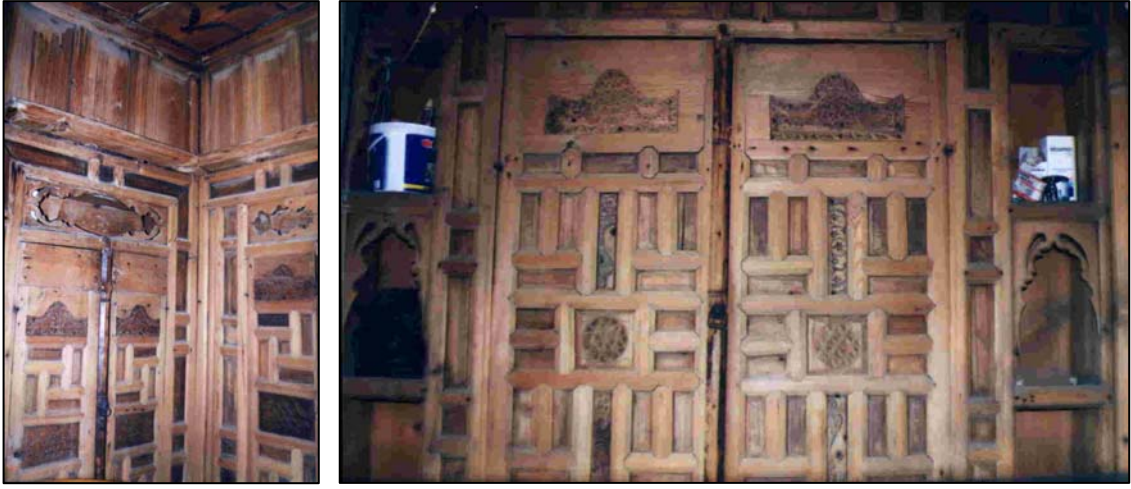

Şekil 4.26 Çankırı, Coşkaralar evinin avlusu (Orişinal 2006)

Ahşap olan kısımlar bütün odalarda yağlı boya ile boyanmıştır. Bu odanın karanlık tarafı daha sonra bölünerek mutfak haline getirilmiştir. Her iki katta da tuvalet ve banyo bulunmaktadır. L şeklinde olan oturma odası, diğer odaya göre daha büyüktür. Sadece tavanda süsleme yapılmıştır. Bu odada bulunan sedirler dışındaki diğer ahşap kısımlar

da boyanmıştır. Bu katta bir de penceresi olmayan sandık odası bulunmaktadır. Sofanın ve ikinci odanın önü ahşaptan yapılmış ve tahta korkuluklarla çevrilmiştir.

Evin yazlık bölümü olan ikinci kata ön cepheden ve ahşap bir merdivenle çıkılmaktadır. Açık sofalı olan ikinci kat, birinci katın üzerine çıkma yapmaktadır. Sofaya üç adet kapı açılmaktadır. Tamamen ahşap kullanılan bu katta ağaç işçiliğinin güzel örnekleri sergilenmiştir (Şekil 4.27).

Şekil 4.27 Çankırı, Çoşkaralar evinin ahşap dolapları (Orijinal 2006)

Pencereler geçmeli olarak yapılmış ve her odada ikişer tane bulunmaktadır. Sofanın solunda bulunan ve kapısı ağaç kakma tekniği ile yapılmış olan oda evin baş odasıdır. Bu odada ahşaptan bir alınlık bulunmaktadır. Oda kapısı küçük bir araya açılmakta ve buradan odaya girilmektedir. Karşılıklı olarak ocaklıklar ve bunların kenarlarında yüklükler bulunmaktadır. Alçıdan yapılan ocaklıkların kenarlarında lamba veya mum koymak için şinanay adı verilen yerler yapılmıştır. Dolapların kenarlarında ise terece denilen ahşaptan küçük gözler bulunmaktadır. Odayı çepeçevre saran sedirler tahtadan olup zemin taş malzeme ile döşenmiştir. Sedirlerden biraz daha yüksek olan "Şahnişin", birinci katın üzerine çıkma (cumba) yapmaktadır. Odanın tavanı göbekli ve motifler kök boya ile boyanmıştır (Şekil 4.28). Aynı şekilde şahnişinin tavanı da ince bir işçilikle bezenmiştir. Yüklüklerden bir tanesi gusülhane olarak kullanılmaktadır.

Şekil 4.28 Çankırı, Çoşkaralar evinin ahşap tavan süslemesi (Orijinal 2006)

Sofaya açılan ikinci oda kare şeklinde olup girişin hemen karşısında bir ocaklığı ve yüklüğü bulunmaktadır. Sofaya bakan pencerenin önünde ise sedir yer almaktadır. Ahşap olan tavanında süslemeye yer verilmemiştir. Üçüncü oda diğerlerine nazaran daha sade olarak planlanmıştır. Döşeme ve tavan ahşaptan yapılmıştır. Herhangi bir süslemenin bulunmadığı oda üç pencere ile aydınlatılmış ve pencerelerden birisi önüne sedir yapılmıştır. Odada bulunan yüklüklerden birisi gusülhane olarak düzenlemiştir.

Bugün kullanılmayan ikinci katta, bakımsızlıktan yer yer çürümeler ve duvarlarında dökülmeler görülmektedir.

Çoşkaralar evi ahşap çatkı ve kerpiç dolgu olarak yapılmıştır. Duvarların yüzeyi alçı, kireç ve toprak karışımı bir harç ile sıvanmıştır. Ahşap çatının üzeri alaturka oluklu kiremit ile örtülmüştür. Üst katın açık sofasının üzeri çatının bir devamı olarak kapatılmıştır. Tavanı ahşap olan sofanın sokağa bakan tarafı tahtalarla kapatılmıştır. Sofanın en önemli özelliği bir köşkünün bulunmasıdır.

Tavanı süslemeli olan köşk havadar ve geniş bir manzaraya sahip olup, buraya sofadan bir basamakla çıkılmaktadır. Sofanın ve köşkün açık bölümleri korkuluklarla çevrilmiştir.

Üç tarafı sağır olan evin güney cephesi avluya bakmaktadır. Tescil edilerek koruma altına alınan evden diğer evlerin avluları görünmemektedir. 19. yy. başlarında yapıldığı tahmin edilen evin baş odasında, Çankırı insanının eğitim ve kültür hayatında çok önemli bir yeri olan yaran toplantılarının yapıldığı bilinmektedir ve burası uzun yıllar “Yaran Evi” olarak kullanılmıştır.

- **Çamaşırhane**

Cumhuriyet Mahallesi’nde halkın ortak çamaşır yıkama yeri olarak yapılmış bir çamaşırhane bulunmaktadır (Şekil 4.29). Bugün kullanılmayan çamaşırhanenin sokak cephesinde çeşme ve yazıt, iç kısımda ise çeşme, ocaklar ve çamaşır yıkama sekileri bulunmaktadır. Çamaşır sekilerinin üzerini kaplayacak şekilde yapılan ve alaturka kiremitle örtülen çatı, avluya doğru eğimli olup, orta kısmının üzeri açık bırakılarak bir çeşit iç avlu oluşturulmuştur. Çamaşırhanede, dış cephedeki çeşmenin üst seviyesine kadar moloztaş, üst kısımlarda ise ahşap çatkı arası kerpiç dolgu ve sıva kullanılmıştır.

Şekil 4.29 Çankırı, Çamaşırhane (Orijinal 2006)

Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 1978 yılında almış olduğu kararla korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilen Çankırı evlerinin korunması ve gelecek kuşaklara örnek olarak kalması için Ankara Koruma Kurulu ve Çankırı Belediye Başkanlığı'na gerekli çalışmalar yapılmakta ve kurul kararları çerçevesinde onarılıp sağlamlaştırılmaktadır (Günel ve Günel 1993).

4.1.3.8 Çankırı İli'nde tescil edilmiş taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile sit alanları

Doğal sit alanı bulunmayan Çankırı'da 26 tane arkeolojik sit alanı, 1 tane kentsel sit alanı ve bir tane de tarihi sit alanı olmak üzere toplam 28 tane sit alanı bulunmaktadır. Kültür (tek yapı ölçeğinde) ve tabiat varlıklarının sayısı ise 205 olarak tespit edilmiştir. Genel olarak Roma ve Bizans dönemlerine ait olan ve Çankırı Müze Müdürlüğü tarafından tespit edilerek Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu'na değişik zamanlarda tescili yapılan arkeolojik alanlar arasında Merkez İlçe'de; Çorak yerler Miyosen Çökelleri, Garnizon Şehitliği, Alaçat Köyü, Kültepe Antik Yerleşimi ve nekropol alanı, Balıbağ Köyü Sarıçi Mevkii (Eski Tunç devri M.Ö. 3000-2500), Güveytepesi Höyüğü Kentsel Sit Alanı, Ünür Köyü Höyüğü ve nekropol alanı, İnandıktepe Höyüğü ve antik yerleşimi, Çerkeş'te; Yoncalı Köyü Höyüktepe yamaç yerleşmesi, Yakuplar Köyü kaya mezarları, Eldivan'da; ilçe merkezinin kuzeyinde Eldivan Höyüğü, Hacıbey Köyü İnandık Höyüğü, Ilgaz'da; Cendere Köyü Salman Höyük, Bölüktepe Höyük ve Tümülüsü, İnköy kaya mezarları, Kurmalar Köyü yerleşimi, Kurşunlu'da; Köprülü Köyü civarında Yedi Kapılar kaya mezarları, Orta İlçesi'nde; Kalfat beldesi çevresinde Asmaca yerleşimi ve nekropol alanı, Ağıllar gölet mevkii yerleşim alanı, Sekmenin ve Ağaçini kaya yerleşimi, höyük ve nekropol alanı ve Yapraklı'da; İkizören Roma nekropolü ve kale yer almaktadır.

Adı geçen kültür varlıkları dışında Çerkeş İlçesi Meydan Köyü çevrelerinde antik yerleşim izlerine de rastlanılmıştır.

4.1.4 Sosyo-ekonomik yapı

Bu bölümde Çankırı kentinin nüfus, eğitim, endüstri ve ticaret, sağlık hizmetleri ve kültür kurumları ile ilgili konulara yer verilmiştir.

4.1.4.1 Nüfus

Çankırı’da yerleşim merkezleri akarsu vadilerinde ve vadi tabanlarında toplandığı için nüfus da buna bağlı olarak bu kesimlerde yoğunlaşmaktadır. 1. yy.’da 100.000’den fazla olduğu tahmin edilen Çankırı nüfusunun, 18. yy.’da 30.000, 19. yy.’da ise Çankırı ili ve ilçelerinin toplam nüfusunun 27.620 olduğu, ayrıca 780 Rum ve 472 Ermeni’nin yaşadığı Kastamonu Salnamesi’nde belirtilmiştir (Anonim 1997a).

1985- 1990 döneminde kentsel nüfus, binde 31.59 oranında artarken, kırsal nüfus binde –2.83 oranında azalmıştır. 1985-1990 döneminde Türkiye nüfusu yılda ortalama binde 21.71 oranında artarken Çankırı’da nüfus binde 10.50 oranında artmıştır. Yıllık nüfus artış hızına göre yapılan sıralamada Türkiye genelinde 76 il içinde 60. sırayı almaktadır (Anonim 1997b).

Çankırı İli’nin toplam nüfusu 1990 genel sayım sonuçlarına göre 249.334’tür. 1990 yılı verilerine göre toplam 249.344 nüfusun 145.212’si ilçe merkezlerinde yaşamaktadır (Anonim 1997b). Bu rakamlar dikkate alındığında ilin yıllık nüfus artışının binde 10.50 olduğu görülmektedir. İl nüfusu 1990 genel sayım sonuçlarına göre 279.129 iken, Eskipazar ve Ovacık ilçelerinin Karabük iline bağlanmasıyla 249.344’e düşmüştür.

30 Kasım 1997 yılında yapılan genel nüfus tespitinin sonuçlarına göre Çankırı İli’nin toplam nüfusunun 252.424 olduğu, bunun 118.410’unun şehir nüfusu, 134.014’ünün ise köy nüfusu olduğu görülmektedir. 1997 yılı genel nüfus tespitinde ilk kez nüfus ikametgah ve sayım günü bulunan yerleşim yerine göre sayılmıştır. Yukarıda verilen bilgiler ikametgaha göre verilmiştir. Sayım günü bulunan yere göre ilin nüfusu 248.599

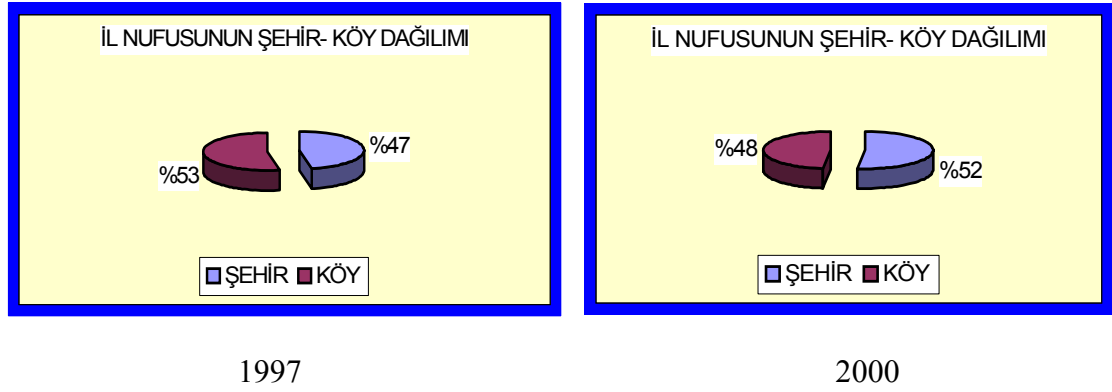
olarak tespit edilmiştir. Bu rakam dikkate alındığında il nüfusunun 1990 yılına göre nüfus artış hızı binde -0,42’dir (Anonim 2006).

22 Ekim 2000 yılında gerçekleştirilen genel nüfus sayımı sonuçlarına göre ilin toplam nüfusu 270.355 olarak saptanmıştır. Bu nüfusun 141.186’i şehir, 129.169’u ise köyde yaşamaktadır (Çizelge 4.2). Toplam 270.355 olan nüfusun 140.353’ü erkek, 130.002’si ise kadındır.

Çizelge 4.2 2000 yılında yapılan genel nüfus tespitinin sonuçlarına göre ilçe nüfusları (Anonim 2006)

İlçenin Adı	Toplam	Şehir	Köy
İl Toplamı	270 355	141 186	129 169
Merkez	78 638	62 508	16 130
Atkaracalar	9 977	5 468	4 509
Bayramören	6 617	2 697	3 920
Çerkeş	29 619	15 536	14 083
Eldivan	9 301	5 708	3 593
İlgaz	27 953	11 236	16 717
Kızılırmak	11 271	3 008	8 263
Korgun	8 911	6 031	2 880
Kurşunlu	26 218	11 569	14 649
Orta	26 206	6 045	20 161
Şabanözü	14 629	5 996	8 633
Yapraklı	21 015	5 384	15 631

Elde edilen bu sonuçlar karşılaştırıldığında, Çankırı’nın Türkiye’de nüfusu azalan iller arasında olduğunu görülmektedir. Ayrıca 1997-2000 yılları arasında ilçe nüfusları artarken köy nüfuslarında azalma görülmüştür (Şekil 4.30).

Şekil 4.30 İlçelere göre köy-kent nüfusları (Anonim 2006)

Çankırı ilinde hızlı bir kentleşme eğilimi söz konusudur. 1997 nüfus tespitinde kentsel nüfus % 47 iken, 2000 yılında % 52 olduğu görülmektedir.

4.1.4.2 Eğitim

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Çankırı'nın önemli bir eğitim merkezi olduğu bilinmektedir. 1545 yılında Şeyhülislam'ın Çankırı medresesinde müderrislik yapmasıyla, Çankırı'nın önemli bir eğitim merkezi olma yolundaki çalışmaları başlamıştır.

1317 Salnamesinde Yapraklı, Şabanözü, Orta, Kurşunlu, Çerkeş, Eskipazar ve diğer kısımları Çankırı İl merkezinde olmak üzere 24 medresenin mevcudiyeti kaydedilmektedir (Ayhan 1988).

1869-1870 yılları arasında Çankırı merkezde Mufizade, Hacı Said, Ali Bey, Alacalıoğlu, Kırmanzade olmak üzere beş tane medresede öğrenim yapıldığı bilinmektedir.

Sancak Müşdiyesi'nde üç öğretmen, yazı hocası ve kapıcı mevcut olup, öğrenci sayısı 70'dir. Maarif Meclis Başkanlığı ve bir de müftü bulunmaktadır. Maarif Başkanlığı'nın tabip ve hacı-hocadan oluşan altı üyesi bulunmaktadır. Başkanlığı müftü yürütmektedir (Ayhan 1998). İlde 1998-1999 eğitim öğretim yılında toplam 236 okulun 79'u şehirde, 157'si köyde mevcut olup, 225'inde normal, 11'inde ikili eğitim yapılmaktadır (Anonim 1998b).

2002-2003 eğitim öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı toplam 201 okulun 70'inin şehirde, 131'inin köyde bulunduğu ve 197'sinde normal, 4'ünde ise ikili eğitimin yapıldığı bilinmektedir.

2005-2006 kayıtlarına göre Çankırı'nın okul, öğrenci, öğretmen, derslik, şube ve lojman sayıları Çizelge 4.3'de gösterilmiştir.

Çizelge 4.3 Çankırı İli'nde, eğitim kademelerine göre 2005–2006 öğretim yılı okul-öğrenci-öğretmen- derslik-şube ve lojman sayıları (Anonim 2006)

OKUL ADI	OKUL SAYISI	YENİ KAYIT	ÖĞRENCİ SAYISI	ÖĞRETMEN SAYISI	ŞUBE SAYISI	DERSLİK SAYISI	LOJMAN SAYISI
ANA OKULU	5	350	350	17	18	23	-
İLKÖĞRETİM OKULLARI ANA SINIFI	(46)	922	922	27	50	50	-
KIZ MES. LİS. BÜN. UYG. ANA. SINIFI	(1)	51	51	9	3	3	-
Y.İ.B.O. BÜNYESİNDE ANA SINIFI	(4)	31	31	2	2	2	-
P. İ. O. BÜNY. ANA SINIFI	(3)	55	55	3	3	3	-
ÖZEL İLKÖĞR. OK. BÜNY. ANA SINIFI	(1)	11	11	1	1	1	-
OKUL ÖNCESİ TOPLAMI	5+(55)	1.420	1.420	59	77	82	-
BİRLEŞT. SINIFLI İLKÖĞRETİM OK. KÖY	94	550	2.981	144	465	358	164
I.ve II. KAD.İLKÖĞRETİM OKULU ŞEHİR	32	1.824	14.579	628	508	574	-
I.ve II. KAD.İLKÖĞRETİM OKULU KÖY	6	149	1.253	64	55	68	19
YAT.İLKÖĞRETİM BÖLGE OK. ŞEHİR	4	50	1.244	81	58	84	149
YAT. İLKÖĞRETİM BÖLGE OKULU KÖY	1	23	225	17	8	9	14

Çizelge 4.3 Çankırı İli'nde, eğitim kademelerine göre 2005–2006 öğretim yılı okul-öğrenci-öğretmen- derslik-şube ve lojman sayıları (Anonim 2006) (devam)

PANSİYONLU İLKÖĞRETİM OK. ŞEHİR	4	113	1.506	88	58	84	8
ÖZEL İLKÖĞRETİM OKULU	1	35	192	18	8	9	-
VALİ A. ÇEVİK EĞİT. UYG. BİL. OKULU	1	-	9	11	1	10	-
İLKÖĞRETİM OKULU TOPLAMI	143	2.744	21.989	1.051	1.161	1.196	354
GENEL LİSE	4	568	1.719	89	61	54	-
ANADOLU LİSESİ	5	305	1.026	75	51	62	-
FEN LİSESİ	1	59	337	19	15	15	-
ANADOLU ÖĞRETMEN LİSESİ	1	174	338	35	17	21	20
ANADOLU GÜZEL SANATLAR LİSESİ	1	20	96	16	8	8	-
ENDÜSTRİ MESLEK LİSESİ	1	202	769	75	23	31	2
TEKNİK LİSE	1	71	244	-	12	-	-
ANADOLU TEKNİK LİSE	2	-	23	-	2	-	-
ERKEK TEK. GEN. MÜD. BAĞLI Ç.P.L.	5	278	862	81	49	43	10
KIZ MESLEK LİSESİ	1	69	214	41	10	17	-
ANADOLU KIZ MESLEK LİSESİ	1	20	53	-	3	-	-
KIZ TEK. GEN. MÜD. BAĞLI Ç.P.L.	1	46	116	10	7	10	-
TİCARET MESLEK LİSESİ	1	95	307	43	23	21	-
ANADOLU TİCARET MESLEK LİSESİ	1	116	309	-	12	-	-
TİC. TURİZM GEN. MÜD. BAĞLI Ç.P.L.	3	200	613	62	36	39	-
İMAM – HATİP LİSESİ	4	154	453	39	21	47	-
AND. TURİZM VE OTELCİLİK MES. LİS.	1	31	65	4	3	-	-
SAĞLIK MESLEK LİSESİ	7	108	373	48	23	37	-
ORTA ÖĞRETİM OKUL TOPLAMI	41	2.516	7.917	637	376	405	32
GENEL TOPLAM	189	6.680	31.326	1.747	1.614	1.683	386

Sağlık Meslek Liseleri; Merkez, Eldivan, Ilgaz, Yapraklı, Kurşunlu, Orta ve Çerkeş ilçelerinde yer almaktadır.

2005-2006 verilerine göre, Çankırı'da 5 anaokulu, 143 ilköğretim okulu, 41 ilköğretim okulu olmak üzere toplam 189 okul bulunmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı toplam 189 okulun 88'i şehirde, 101'i ise köyde eğitim yapmaktadır. Mevcut öğrenci sayısı 31.326 olup, 6.680 adet yeni kayıtlı öğrenci bulunmaktadır. 189 adet okulda

görevli öğretmen sayısı (idareciler dahil) 1.749 olup, toplam 1.683 derslikte eğitim verilmektedir.

İlde eğitimin nitel gelişimine bakıldığında yeni okul türleri açılmasının etkileri görülmektedir. İl genelinde 1 adet Fen Lisesi, 5 adet Anadolu Lisesi, 1 adet Anadolu Öğretmen Lisesi, 1 adet Anadolu Güzel Sanatlar Lisesi, 2 adet Anadolu Teknik Lisesi, 1 adet Anadolu Kız Meslek Lisesi, 1 adet Anadolu Ticaret Meslek Lisesi, 1 adet Anadolu Turizm ve Otelcilik Lisesi ve 7 adet Sağlık Meslek Lisesi bu eğitim kurumlarından bazılarıdır (Anonim 2006).

- **Yükseköğretim**

Çankırı’da, Ankara Üniversitesi’ne bağlı 1 Fakülte, 1 Sağlık Yüksek Okulu ve 1 Meslek Yüksekokulu bulunmaktadır. 1996-1997 eğitim öğretim yılında faaliyete geçen Çankırı Orman Fakültesi’nde 2004-2005 eğitim öğretim yılında toplam 145 öğrenci öğrenim görmüştür. 1999-2000 eğitim öğretim yılında faaliyete geçen Sağlık Yüksekokulunun ise 2004-2005 eğitim öğretim yılında 296 öğrenci bulunmaktadır. Çankırı Meslek Yüksek Okulu, 1976 yılından bu yana eğitim öğretime devam etmekte olup, okulda 2004-2005 eğitim öğretim yılında Teknik Programlar Bölümü ile İktisadi ve İdari Programlar Bölümü olmak üzere 2 bölüm ve 14 program bulunmaktadır. Okulda 2004-2005 eğitim öğretim yılında 3.461 öğrenci öğrenim görmüştür. 49 akademik kadrosu bulunan okulun 150 kişilik bir adet kız öğrenci evi mevcuttur. Kredi ve Yurtlar Kurumu’na yaptırılan ve 1999-2000 eğitim-öğretim yılında hizmete giren 1 000 kişi kapasiteli öğrenci yurdunun 864 kişilik kısmı faaliyete geçmiş olup, 2005-2006 eğitim öğretim yılında barınan öğrenci sayısı toplam 726’dır.

İl genelinde 21 adet resmi yurt ve pansiyon, 12 adet özel yurt ve pansiyon ve 12 adet öğretmen evi yer almaktadır. Bunların sırası ile toplam yatak kapasiteleri 4.957, 1.029 ve 230’dur.

Çankırı Üniversitesi Vakfı öncülüğünde Çankırı Üniversitesi kampus alanı olarak Ankara Karayolu’nun 15. km.’sinde 324 900 m²’lik arsa tahsis ettirilmiştir. Burada

kurulacak binalar için proje çalışmaları başlatılmıştır. Diğer taraftan Çankırı Üniversitesi Kurma Komitesi Temmuz 2004'de oluşturularak İl'de yükseköğretimin geliştirilmesi ve üniversite kurulmasına yönelik girişimlere başlanılmıştır (Anonim 2006).

- **Yaygın Eğitim**

Halk Eğitim Teşkilatı 1972 yılında kurulmuş ve bütün ilçelerde faaliyetini sürdürmüştür. 1985 ve 1986 yılları arasında toplam 309 tane kurs açılmış ve 1170 kişiye eğitim vermiştir. 1986-1987 yılları arasında açılan 61 kurs, kaynakçılık, tornacılık, oto elektrikçiliği, dizel motor tamirciliği ve kaportacılık dallarında eğitim vermiştir. Sonraki yıllarda toplam 1961 tane okuma yazma kursu açılmış ve 33.457 kişinin katıldığı bu kurs sonucunda okur yazarlık oranı % 93.3'e yükselmiştir.

İlde yaygın eğitim; 2 bağımlı Pratik Kız Sanat, 2 bağımsız Pratik Kız Sanat Okulu, 12 Halk Eğitim Merkezi, 1 Mesleki Eğitim Merkezi, 3 Özel Sürücü Kursu ve 8 Özel Dershanede gerçekleştirilmektedir. İl genelinde Merkez Halk Eğitim, N.Ok Halk Eğitim Merkezi ve A.S.O. Müdürlüğünce toplam 176 kurs açılmış, bu kurslara toplam 3.395 kursiyer katılmıştır (Anonim 2006).

4.1.4.3 Endüstri ve ticaret

Çankırı'da Meşrutiyet ve Mutlakiyet dönemlerinde ticaret ve sanayi Rum ve Ermenilerin elinde iken, Cumhuriyetin ilanı ve tren yolunun Çankırı'dan geçmesiyle Gayrimüslimlerin etkisi kaybolmuştur (Ayhan 1988).

Çankırı'da Osmanlı yönetimi altındayken ticaret merkezi olan han, çarşı ve pazar yanında debbağhaneler, tahmishane, boyahane, değirmen, mumhane ve hamam gibi ticari ve sosyal amaçlı tesis ve işletmeler yer almıştır. 1894-1896 yılları arasında ise, ticaret kervanlar vasıtasıyla gerçekleştirilmiştir. 1927 yılında yapılan sanayii sayımında,

Çankırı merkezde 550 tane işyeri, 1150 tane işçinin çalıştığı küçük imalathanenin bulunduğu saptanmıştır. Bu imalathanelerin 189'unda tarım, 149'unda onarım, bakırcılık, demir, 78'inde inşaat, 64'ünde dokuma, 60'ında ağaç işleri gibi dallarda faaliyet gösterilmiştir. Dokuma ve tabağ gibi sanatsal uğraşlar 1933'lü yıllarda önem kazanmış, Çankırı'nın önemli bir gelir kaynağı haline gelmiştir. Aynı yıllarda Şabanözü Gümerdiği'nde kömür çıkarılmaya başlanmış, tiftik, yün, pamuk, buğday, arpa, muhtelif deri, mazi, ceviz ve balmumu gibi ürünler üretilirken manifatura, kahve, şeker, hırdavat ve kösele diğer yörelerden alınmıştır (Ayhan 1988).

1946 yılında manifatura, bakkaliye, manav, nakliye komisyoncusu, attariye, müteahhit, av derisi, tiftik, yapağı, şekerci, tabak ve deri tüccarlığı, kundura ticareti ve imalatı, canlı hayvan ve kereste tüccarlığı gibi alanlardaki ilerlemeler ticari hayatı canlandırmıştır.

Çankırı'da sanayileşme çabalarının 1984 yılında çıkarılan Teşvik Belgesi Destek Unsurları olan Kaynak Kullanımı Destek Fonu ve Teşvik Primi uygulamaları sonucu hız kazandığı bilinmektedir. Ayrıca Korgun Organize Sanayi Bölgesi'nin kurulması, sanayileşme hareketinin hızlanmasında etkin rol oynamıştır. 1990 yılında çalışan nüfusun % 4'ünün sanayi sektöründe çalıştığı bilinmektedir. Son yıllarda yatırım alanlarında büyük bir çeşitlilik gözlenmektedir (Anonim 2006).

Çankırı Korgun Organize Sanayi Bölgesi sanayileşmenin toplu ve planlı bir şekilde gelişimini sağlamak amacı ile 30 Ocak 1977 tarih ve 7/ 13037 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kurulmuştur. Bugün önemli bir yatırım merkezi haline gelen bölge, ilk kez 1984 yılında Yatırım Programına girmiştir. Toplam 700 dönüm alan üzerinde 86 adet sanayi parselinden oluşan bölgenin, yatırım yapma taleplerinin artması nedeniyle 266 dönüm genişletilmiştir. 1988 yılında Çankırı'nın başlıca tesisleri arasında Çantaş-Çankırı Tuz Ürünleri Üretim ve Dağıtım A.Ş., Çantaş-Çankırı Alçı ve Kiremit Fabrikası A.Ş., Çanbesan-Çankırı Bentonit Sanayii A.Ş., Çankırı Makas Fabrikası, MKE Uçaksavar Top ve Makine Fabrikası, M.K.E. Makine Sanayii Müessesesi Galvanizli Tel İşletmesi, Untaş-Yem Gıda Sanayii A.Ş., Çanmersan-Çankırı Mermer Sanayii A.Ş.,

Yünlü Sanayii A.Ş., Çankırı Yem Fabrikası, Peynir ve Tereyağı Fabrikası, Şeker Fabrikası ve Orta Termik Santrali bulunmaktadır (Ayhan 1988). Bölgede 2002 yılı başı itibariyle 19 etkin sanayi tesisinde 500-550 kişi çalışmakta iken 2002 yılı sonu itibariyle 14 etkin işyerinde yaklaşık 375 kişinin çalıştığı kaydedilmiştir. Türkiye’de 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz nedeniyle, Çankırı’da 2001 yılı içerisinde 93 sanayi tesisinden 25 tanesinin üretime ara verdiği, büyük bir bölümün ise kapasitelerini % 50’ ye varan oranlarda düşürmek zorunda kaldıkları bilinmektedir (Anonim 2006).

Sanayi tesisleri il merkezi ve Korgun Organize Sanayi Bölgesi'nde ve Şabanözü, Çerkeş, Ilgaz ve Kurşunlu ilçelerinde toplanmıştır. İldeki kamu yatırımları arasında Çansaş (Çankırı Silah Sanayi), TCDD Makas Fabrikası ve Tekel’e bağlı Tuz İşletmesi yer almaktadır. Genelde yatırımlar yatırımcıların kendi sermaye birikimlerine göre yapılmaktadır. Özel sektöre ait tesisler genellikle küçük ve orta ölçekli işletmeler şeklindedir. Büyük ölçekli özel sektör işletmeleri Aytaç Dış Ticaret Yatırım Sanayi A.Ş. Et Entegre Tesislerinde 401 kişi, Ernaş Mak. San. ve Tic. A.Ş.’inde 370 kişi ve Bozok Beyaz Et Besi ve Et Entegre Tesisinde 221 kişi çalışmaktadır. Çankırı’da 150 kişiden az personel istihdam eden küçük ve orta ölçekli işletmelerin sektörlere göre dağılımı incelendiğinde; işyeri sayısı bakımından en yoğun sektörlerin madencilik ve gıda sanayi olduğu görülmektedir (Çizelge 4.4).

Çizelge 4.4 Mevcut sanayi kuruluşlarının sektörlere göre dağılımı (Anonim 2006)

SEKTÖR	İŞYERİ SAYISI	İSTİHDAM DURUMU
Madencilik ve Taş Ocakları	21	298
Gıda ve yem Sanayi	26	1.101
Madeni Eşya – Mak. ve Teçh. Ür. San.	17	1.791
Orman Ürünleri – Mobilya Sanayi	2	20
Kimya ve Plastik Sanayi	4	88
Tekstil – Giyim – Deri Sanayi	8	748
İnşaat Malzemeleri Sanayi	3	74
TOPLAM	81	4.120

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin sektörlere göre dağılımı incelendiğinde, toplam işçi sayısının yaklaşık % 43’ü madeni eşya- makine ve teçhizat üretim sanayiinde, % 27’si gıda ve yem sanayiinde, % 16’nın tekstil sanayiinde, % 7’nin madencilik sanayiinde

çalıştığı anlaşılmaktadır. Çankırı Küçük Sanayi Sitesi'nde 245 işyeri mevcut olup, halen 217 faal işyerinde 635 kişi çalışmaktadır. 32 faal işyeri kapasiteli Çerkeş Küçük Sanayi Sitesi'nde 55 kişi çalışmaktadır. Üyelerin kendi imkanlarıyla yapımı tamamlanan 30 işyeri kapasiteli Kurşunlu Küçük Sanayi Sitesi'nde 25 faal işyerinde 39 kişi çalışmaktadır. Ilgaz Küçük Sanayi Sitesi'nde 62 işyeri mevcut olup, halen 51 faal işyerinde 69 kişi; Kızılırmak Küçük Sanayi Sitesi'nde 52 işyeri mevcut olup, 105 kişi çalışmaktadır. Çankırı'da Ticaret ve Sanayi Odası'na kayıtlı ticari firma sayısı, 89 tane anonim, 368 tane limitet şirket olmak üzere toplam 457 tanedir. İlde Kooperatif sayısı 148 olup, bunun 105'i yapı, 13' ü tüketim, 15' i motorlu taşıyıcılar, 7' si esnaf kefalet, 1'i tarım satış kooperatifi, 7'si küçük sanayi sitesi yapı kooperatifidir. İlde 15 adet Esnaf ve Sanatkarlar Odası bulunmaktadır (Anonim 2006). Çankırı'da M.T.A. tarafından tespit edilen ve bir kısmı işletilmekte olan madenler bulunmaktadır. Özellikle bentonit, kaya tuzu ve linyit açısından çok zengin rezervlere sahip olup, bu madenler dışında asbest, bakır, çimento hammaddesi, diyatomit, dolomit, kil, manganez, manyezit, mermer, perlit, refrakter kil ve talk gibi geniş bir maden potansiyeline sahiptir (Çizelge 4.5).

Merkez ilçede bulunan ve Tekel Genel Müdürlüğü'nce işletilmekte iken 2003 yılında özelleştirilen kaya tuzu yatakları Çankırı'nın en önemli üretim faaliyetleri arasındadır. Tuz yataklarının rezervi 808 milyon ton civarındadır.

Çizelge 4.5 Maden varlığı (Anonim 2006)

Bulunduğu Yer	Rezerv	Kalite/Tenor
Bentonit		
Şabanözü (Çaparkayı ve Hancılı), Eldivan (Küçük Hacıbey), Kurşunlu (Beşpınar), Ilgaz (Kızılıbrik), Çerkeş (Bayındır) Yatakları	2.000.000 ton görünür	Sondaj, Döküm Kumu ve Ağartma Toprağı
Kaya Tuzu		
Merkez (Ballıbağ Yatağı)	808.000.000 ton görünür + muhtemel	% 88 NaCl
Linyit		
Orta	123.165.000 ton görünür	% 48,47 su, % 28,59 kül, alt ısı değeri 868 Kkal/kg
Çimento Hammaddeleri		
Kurşun- Ilgaz	Rezerve yön.çalışma yoktur	-
Asbest		
Şabanözü (Gümerdiğin ve Akkaya Köyleri) Yatağı	3.850 ton mümkün	1-30 Asbest 0,5-2 mm Lif boyu

Çizelge 4.5 Maden varlığı (Anonim 2006) (devam)

Orta(Kalfat,Eriklibel,Aşarozu,Ov acıkozu,Salur,Karagöl,Yeniyayla) Yatakları	70.000.000 ton görünür	Orta ve düşük kalitede
Diyatomit		
Çerkeş (Akhasan), Orta (Karaağaç, Baştağ) Yatakları	1.056.102 ton görünür, 3.713.535 muhtemel 1.493.000 ton mümkün	% 65-81 SiO ₂
Kil		
Orta (Sakarcaören) Sahası	30.000.000 ton mümkün	% 19-36 Al ₂ O ₃
Korgun (Maruf Köy) Yatağı	139.000.000 ton görünür	%31-36 Al ₂ O ₃ %5 Fe ₂ O ₃
Manganez		
İlgaz	300 ton muhtemel	% 17,9 Mn
Manyezit		
Şabanözü (Çaparkayı Yayla Sahası), Kurşunlu (Sarı Alan – Alıç Sahası)	32.000 ton görünür + muhtemel 862.000 ton görünür 632 ton mümkün	% 47-37 MgO, % 0.24 Si O ₂ % 0.90 Ca O % 42-58 MgO % 8.26 SiO ₂ % 1.75 Ca O
Mermer		
Kurşunlu (Sarıalan Köyü)	1.990.000 m ³ görünür 45.000.000 m ³ muhtemel	Kalite; orta
Perlit		
Orta(Kalfat,Eriklibel,Aşarozu,Ov acıkozu,Salur,Karagöl,Yeniyayla) Yatakları	70.000.000 ton görünür	Orta ve düşük kalitede
Refrakter Kil		
Korgun Yatağı	52.465 ton mümkün	Refrakter

4.1.4.4 Sağlık hizmetleri

Meşrutiyet döneminde yapılan 25 yataklı frengi hastanesi Cumhuriyetin ilk yıllarında genişletilerek yatak sayısı 50'ye çıkarılmıştır. Daha sonra Çerkeş ve Ilgaz ilçe merkezlerinde 5'er yataklı birer dispanser açılmıştır. 1946 yılında Devlet Hastanesi, 1953 yılında Verem Savaş Dispanseri, 1954 yılında Doğum ve Çocuk Bakımevi, 1963 yılında Sağlık Koleji (sonradan kapatılmıştır), 1973 yılında Devlet Hastanesi hizmete sunulmuştur (Ayhan 1988). 1984 yılında Çankırı'da 3 sağlık ocağı merkezi, 30 sağlık ocağı, 25 sağlık evi, 200 yataklı devlet hastanesi ve 75 yataklı doğumevi varken 2003 yılında tedavi edici sağlık hizmetleri 5 hastane ve 2 sağlık merkezinde yürütülmüştür.

2005 yılı verilerine göre, koruyucu hekimlik hizmetlerinin 39 Sağlık Ocağı, 82 Sağlık evi, 2 Verem Savaş Dispanseri ve 1 AÇSAP Merkezi tarafından verilmektedir. Sağlık Ocaklarının 16'sı ilçe merkezinde, 23 adeti ise köy ve beldelerde hizmet vermektedir. Ayrıca il merkezinde ve Kurşunlu İlçe Merkezi'nde birer adet olmak üzere toplam 2 adet Verem Savaş Dispanseri ve il merkezinde 1 tane AÇSAP Merkezi de koruyucu sağlık hizmeti vermektedir. Çizelge 4.6'da görüldüğü gibi ilde tedavi edici sağlık hizmetleri 7 hastane ve 3 sağlık merkezinde yürütülmektedir.

Çizelge 4.6 Sağlık kurumları durumu (Anonim 2006)

Hastane Sayısı	7
Sağlık Merkezi Sayısı	3
Sağlık Ocağı Sayısı	39
Toplam Sağlikevi Sayısı	82
Verem Savaş Dispanser Sayısı	2
Sağlık Meslek Lisesi Sayısı	7
AÇSAP Merkez Sayısı	1
Halk Sağlığı Laboratuvar Sayısı	1
SSK Dispanseri	1
Özel Hastane	1

4.1.4.5 Kültür kurumları

Çankırı toprakları üzerinde senelerce yaşayan çeşitli kavim ve milletlerin kültürlerinin bir mirası veya sentezi olarak biçimlenen Çankırı kültüründe, yüzyıllarca iç içe yaşamış uygarlıkların izlerine rastlamak mümkündür.

Çankırı'da kültürel faaliyetlerde her geçen gün artış gözlenmektedir. Çok amaçlı kültür merkezlerine sahip olan Çankırı'da sergi, tiyatro ve diğer sosyo-kültürel etkinlikler gerçekleştirilmektedir. Bu etkinliklerin yapıldığı en önemli mekanlardan birisi 2002 yılı sonunda faaliyete geçen ve 300-350 kişilik kapasiteye sahip İl Özel İdaresi Atatürk Kültür ve Sanat Merkezi'dir. Cumhuriyet dönemi yapısı olan bu bina eskiden halk sineması; sinemanın kapatılmasından sonra ise bir süre depo olarak kullanılmıştır. Çankırı Valiliği tarafından yaptırılan restorasyon çalışmalarından sonra ise Atatürk Kültür ve Sanat Merkezi olarak faaliyete geçirilmiştir.

Çankırı’da 23 Ağustos 1981 yılında açılan Kültür Merkezi binasında İl Kültür Müdürlüğü’ne bağlı 100. Yıl Kültür Merkezi Müdürlüğü, Müze Müdürlüğü, Devlet Güzel Sanatlar Galerisi Müdürlüğü ve Kütüphane Müdürlüğü bulunmaktadır. 100. Yıl Kültür Merkezi Müdürlüğü’ne bağlı bir sinema, tiyatro ve konferans gibi etkinliklere yönelik yapılmış olan 352 kişilik salon, Müze Müdürlüğü’ne bağlı 600 m²’lik Çankırı Müzesi, Devlet Güzel Sanatlar Müdürlüğü’ne ait 360 m²’lik sergi salonu ve Kütüphane Müdürlüğü’ne bağlı 680 m²’lik kütüphane bulunmaktadır.

- **Çankırı Merkez Kütüphanesi**

Cumhuriyetin ilanından önce Çankırı’da bir tane genel kütüphanenin varlığı, Cumhuriyetin ilanından sonra ise Çerkeş ve Ilgaz’da birer tane, köy ve kasabalarda altı tane halk kütüphanesinin varlığı bilinmektedir. 2003 yılı itibariyle ilde toplam 10 tane kütüphane bulunmaktadır.

Çankırı Halk Kütüphanesi ilk olarak 1925 yılında şimdiki Sağlık Müdürlüğü binasının halk evi olarak bilinen kısmında faaliyete geçmiştir. 23 Ağustos 1981 yılında Kültür Merkezi’nin açılmasıyla çocuk ve halk kütüphanesi bu binada bir araya getirilmiştir.

İldeki kütüphane sayısı 11 olup, 2005 yılı sonu itibariyle bu kütüphanelerden faydalanan okuyucu sayısı 258.808’dir.

- **Çankırı Müzesi**

Çankırı ve yakın çevresinden elde edilen tarihi eserler, Cumhuriyet döneminden sonra toplanmaya başlanmıştır. Toplanan 116 parçalık eserin muhafaza ve sergilenmesi için bir müzeye ihtiyaç duyulmuştur. 16 Mayıs 1972 yılında Çankırı’nın ilk Arkeoloji ve Etnoğrafya Müzesi faaliyete geçirilmiştir.

Müzede iki teşhir salonu bulunmaktadır. Bunlardan birinde cam eserler, diğerinde ise etnografik eserler, arkeolojik eserler, fosillerden oluşan antropolojik ve taş eserler sergilenmektedir. Bu eserlerin Eski Tunç çağı (M.Ö. 3000-2500), Hitit dönemi (M.Ö. 2000-1000), Frigler (M.Ö. 1. binin ilk yarısı), Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait oldukları bilinmektedir.

Arkeoloji bölümünde Eski Tunç, Hitit, Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine ait pişmiş topraktan yapılmış kaplar, kemik, cam boncuk, bronz aletler ve süs eşyaları, gözyaşı ve koku şişeleri, tıp aletleri, ağırşaklar, kandiller, iğneler, yüzük kaşları ve çeşitli heykel parçaları bulunmaktadır (Şekil 4.31).

Şekil 4.31 Çankırı müzesi, arkeolojik eserler bölümü (Orişinal 2006)

Arkeolojik eserlerin bulunduğı bölümde ayrıca 8 milyon yıl öncesinden günümüze kadar gelebilen ve gün ışığına çıkarılan fosiller teşhir edilmektedir. Yaklaşık 6 yıl önce Fatih Mahallesi Çorakyerler Mevkii'nde yapılan kazı çalışmalarında omurgalılarına ait fosiller çıkarılmaya başlanmıştır.

Kazı alışmaları 2001 yılında alınan Bakanlar Kurulu kararı ile Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakóltesi öğretim üyelerinden Prof. Dr Ayla Sevim'in başkanlığındaki bir ekip tarafından yürütölmektedir (Anonim 2003).

Kazı alışmaları sonucunda elde edilen fosiller uzman kişiler tarafından gerekli çalışmalar yapıldıktan sonra ankırı Müzesi'nde sergilenmeye başlamıştır (Şekil 4.32).

Şekil 4.32 ankırı müzesi, fosiller (Orijinal 2006)

Etnoğrafik eserler bölümünde, 80-100 yıl öncesinde kullanılan ankırı ve çevresine ait çeşitli giysiler ve etnoğrafik değerkler bulunmaktadır (Şekil 4.33).

Şekil 4.33 Çankırı müzesi, etnoğrafik eserler bölümü (Orijinal 2006)

Cam eserler bölümünde Helenistik, Roma ve Bizans dönemlerine (M.S. 1-5. yy.) ait muhtelif şişeler ve yine camdan yapılmış yüzük, bilezik gibi eserler sergilenmektedir (Şekil 4.34).

Şekil 4.34 Çankırı müzesi, cam eserler bölümü (Orijinal 2006)

Bunların dışında çeşitli medeniyetlere ait arslan heykelleri, mezar stelleri, mil taşları, sütun ve kaide başlıkları, mimari parçalar, Roma ve Bizans dönemlerine ait yazıtlar, Osmanlı dönemi mezar taşı örnekleri ve zahire küpleri gibi eserler de bina dışında teşhir edilmektedir.

Çankırı Müzesi'nde toplam 18.942 adet eser bulunmaktadır ve bu eserlerden 15.540 adeti sikke, 2.184 adeti arkeolojik eser ve 1.218 adeti de etnografik eserdir.

- **Çankırı Devlet Güzel Sanatlar Galerisi**

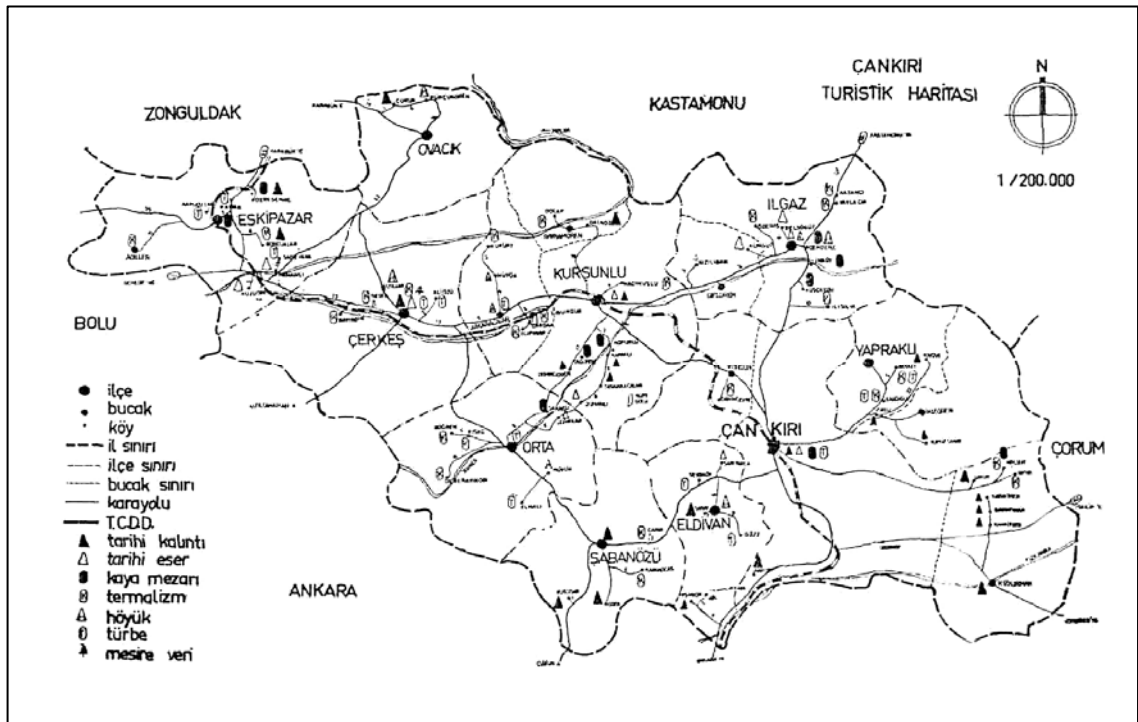
1981 yılında Kültür Merkezi'nin açılmasıyla faaliyete geçen Çankırı Devlet Güzel Sanatlar Galerisi'nin amacı, Türk Klasik Sanatları'nı tanıtmak, yaygınlaştırmak ve sanatçılara atölye hizmetleri vermektir. Galeri Müdürlüğü kapsamında her yıl Ekim başından Mayıs sonuna kadar devam eden resim ve iğne oyası kursları açılmaktadır. Talep ve kişisel gayretlerle gerçekleştirilen sergiler Türk Plastik Sanatları'nı yaygınlaştırmak amacıyla genellikle plastik sanatlar ağırlıklı yapılmaktadır.

4.1.5 Bölgesel Ekonomik Faaliyetler

Bu bölümde turizm, tarım, hayvancılık ve el sanatları gibi ekonomik faaliyetler incelenmiştir.

4.1.5.1 Turizm

Turizm; ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimi sağlayan sektörlerden birisidir. İç Anadolu ile Batı Karadeniz geçiş kuşağında yer alan Çankırı iki bölgenin karakteristik özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Daha çok iç turizme açılmış olan Çankırı'da turizm hareketleri yeterince tanıtılmadığı için dış turizme açılamamıştır. Oysa doğal ve tarihi-kültürel değerleri nedeniyle turizm potansiyeli açısından büyük önem taşımaktadır (Şekil 4.35).

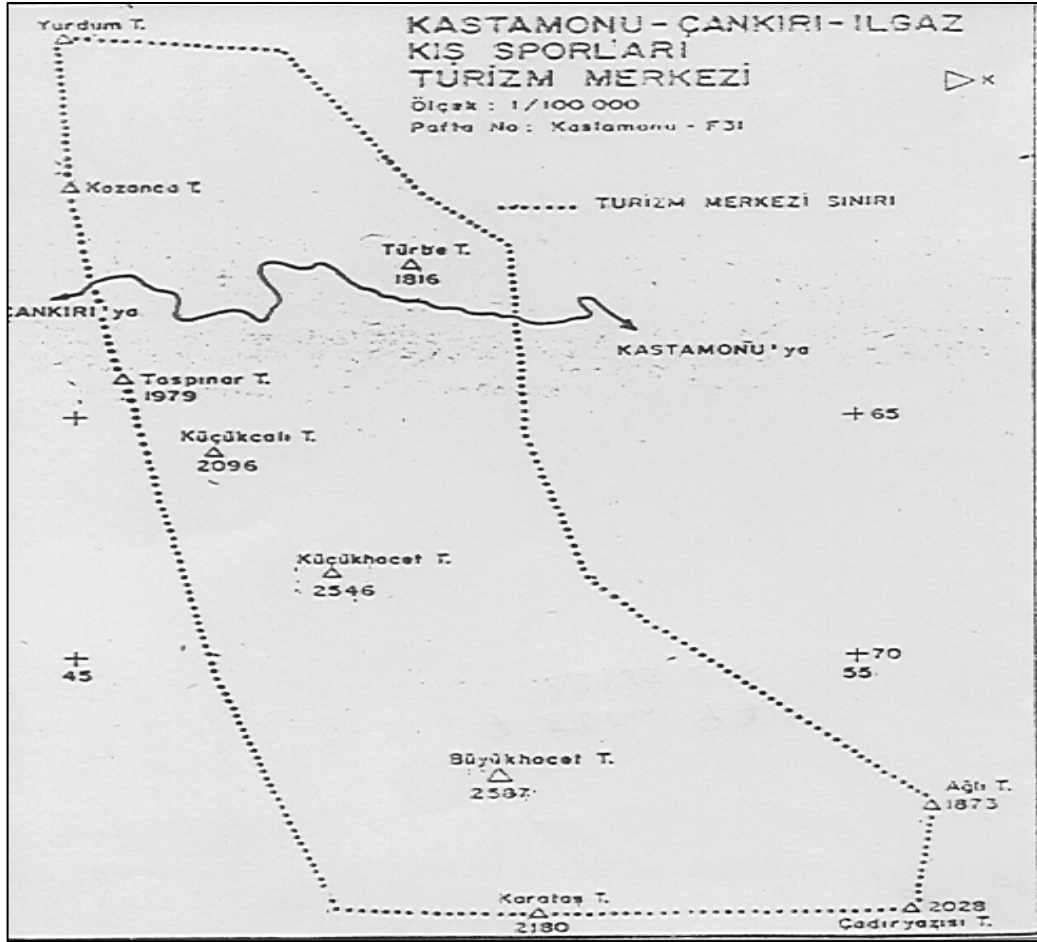

Şekil 4.35 Çankırı ili turistik haritası (Ayhan 1984)

Doğal değerler arasında Çankırı Kalesi, Karaköprü bahçeleri, Orman Fidanlığı mesire yeri, Eldivan İlçesi ve Bülbül Pınarı mesire yeri, Yapraklı İlçesi ve Büyük Yayla, Ilgaz İlçesi ve doğal zenginlikleri, Kırkpınar, Bozan ve Serçeler yaylaları, Kadın Çayırı mesire yeri, Derbent Şehitliği ve mesire yeri, Ilgaz Dağı Doruk Mevkii, Çerkeş Orman Fidanlığı mesire yeri, Seybeli, Işık Dağı orman içi mesire yerleri, Şabanözü Karaören Göleti ve Bakırlı Yaylası yer almaktadır. Çankırı’da bulunan önemli tarihi ve kültürel değerler arasında ise, Çankırı Müzesi, Yaran evi, Sakaeli, İnköy ve Beşdut Kaya Mezarları, Çankırı Kalesi, Emir Karatekin Bey Türbesi, Taş Mescit, Şeyh Mehdi Türbesi, İmaret Camii, Sultan Süleyman Camii, Karataş ve Çarşı hamamları, Saat kulesi, Taş mektep ve çeşitli medrese, türbe ve çeşmeler bulunmaktadır.

Orta Anadolu’dan Kuzey Anadolu’ya geçiş kuşağında bulunan Ilgaz Dağı 1088 ha. büyüklüğünde olup, 2.6.1976 tarihinde bakanlık onayı ile milli park olarak ilan edilmiştir. Milli parkın en önemli rekreasyonel etkinliği kış sporlarıdır. Bu nedenle kışın daha yoğun kullanılmaktadır. Milli parka gelen ziyaretçilerin yeme-içme ve konaklama ihtiyaçlarını karşılamak üzere Milli Park içerisinde bir otel, Milli Parklar ve Av Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü ve Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü’ne ait eğitim tesisleri bulunmaktadır.

1800 m. rakıma sahip olan Ilgaz Dağı Doruk Mevkii, doğal ve yaban hayatı zenginliğinin yanı sıra kış sporları imkanlarıyla da yoğun ziyaretçi çekmektedir. Ilgaz Dağı’nın, içinde Doruk Mevkisinin de yer aldığı Çankırı ve Kastamonu sınırları içerisinde kalan bir kısmı Bakanlar Kurulunca "Kış Sporları Turizm Merkezi" olarak ilan edilmiş olup planlama çalışmaları devam etmektedir (Şekil 4.36).

Şekil 4.36 Kış sporları turizm merkezi (Anonim 2006)

Ayrıca valilikçe Kadıncağı Mevkiinde “Yıldıztepe Dağ Sporları ve Turizm Merkezi Projesi” geliştirilmiş olup, proje gerçekleşme sürecine girmiştir. 1 Eylül 2005 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan 2005/9280 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile Çankırı-Ilgaz-Kadıncağı-Yıldıztepe “Turizm Merkezi” ilan edilmiştir.

Milli park sınırları içindeki Baldıran Vadisi’nde alabalık üretme istasyonu ve avlanma göletleri bulunmaktadır. 15 Haziran - 15 Eylül tarihleri arasında ziyaretçiler sportif olta balıkçılığı yapabilmektedirler. Ayrıca il genelindeki Kızılırmak, Soğanlı, Devrez ve Terme çayı gibi akarsuları ile hemen hemen her ilçede bulunan göl ve göletlerinde alabalık, yayın, aynalı sazan, levrek, çay balığı ve tatlı su kefalı gibi balık çeşitleri bulunmakta ve kurallarına uyulmak şartıyla sportif olta balıkçılığı yapılmaktadır.

İl merkezinde beş bin yıldır işletildiği tahmin edilen ve Türkiye'nin en büyük kaya tuzu rezervlerinin bulunduğu yörede turizm açısından önemli tuz mağarası yer almaktadır. Valilikçe "Tuz Mağarası Kristal Art Galerisi Projesi" geliştirilmiş, yapılabirlik çalışmaları devam etmektedir.

Maden suları bakımından oldukça çeşitlilik gösteren ilde 20 tane termal kaynak ve içmece bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi olan Çavundur Termali, 47 lt/sn debisi ve 54 °C sıcaklığı ile kaplıca, içmece ve aerosol yöntemiyle pek çok hastalığın tedavisinde kullanılabilmektedir.

Çankırı birbirine paralel olarak uzanan Köroğlu ve Ilgaz dağları olmak üzere iki önemli dağ silsilesine sahip olup, bu yükseltiler üzerinde sarıçamdan (*Pinus sylvestris*) göknara (*Abies sp.*), ıhlamurdan (*Tilia sp.*) fındığa (*Corylus sp.*), dağ kavağından (*Populus tremula*) meşeye (*Quercus sp.*) kadar pek çok ağaç türüne, yüzlerce otsu bitki arasında bulunan endemik türlere rastlanmaktadır. İl genelinde Orman Bakanlığı Merkez Av Komisyonu kararları çerçevesinde tavşan, tilki, yaban domuzu, keklik, bıldırcın, yaban ördeği, kurt, çakal avı yapılabilmektedir (Anonim 2002a).

Çankırı'da yılın belirli dönemlerinde yapılan kutlamaların turizme katkısı büyüktür. Bu kutlamalar arasında; Atkaracalar'da 25-26 Haziran tarihleri arasında yapılan Geleneksel Hoşisamlar Şöleni; Çankırı merkezde 23-24 Ağustos tarihleri arasında yapılan Atatürk'ün Çankırı'ya Gelişi, Şapka İnkılabı ve Karatekin Festivali; Yapraklı içerisinde Haziran ayı içinde yapılan Geleneksel Yağlı Güreş Festivalleri; Eldivan İlçesi'nde 27-28 Haziran tarihleri arasında yapılan Kiraz ve Yağlı Güreş Festivali; Eskipazar'da Ağustos ayı içinde yapılan Müzik ve Güreş Festivali; Kızılırmak'ta Ağustos ayı içinde yapılan kavun Festivali ve Şabanözü İlçesi'nde 22-23 Eylül tarihleri arasında yapılan Yağlı Güreş Festivali bulunmaktadır. Bu festivallerin yanı sıra Çankırı'da gelenek haline gelen "yaran geceleri" de yapılmaktadır. Çankırı'nın kültürel yapısında geçmişten bugüne ulaşan "yaran kültürü" büyük önem taşımaktadır. Yaran sohbetleri her yılın kış mevsiminde ve Aralık ayının 15'inde başlamak üzere mevsim boyunca

devam ettirilmektedir. Şekil 4.37’de görülen “Çankırı Evi” eski kütüphane binası olup, yaran sohbetlerinde de kullanılması düşüncesiyle restore edilmiştir.

Şekil 4.37 Çankırı, yaran evi (Orijinal 2006)

Turizm açısından büyük önem taşıyan yerlerden birisi de Çankırı Müzesi’dir. Müzede oluşturulan yeni bölümde sergilenmeye başlayan fosiller Türkiye’nin ilk fosil müzesi olma özelliği taşımaktadır. Uzmanlar tarafından Çorakyerlerin Zeugma kadar önemli olduğu belirtilmekte ve iyi bir tanıtım sonrasında hem Türkiye’nin hem de Çankırı’nın turizm potansiyeline büyük bir katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

4.1.5.2 Tarım

Çankırı'nın ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu döneminde Kastamonu İli'ne bağlı bir sancak merkezi olan Çankırı'da 1913'te yapılan tarım sayımına göre başlıca tarım ürünleri arasında buğday ve arpa yer almaktadır. Cumhuriyetin ilanından sonra yapılan 1927 yılı tarım sayımında Çankırı'da 12.400 ha.'lık alanda buğday, 9.400 ha.'lık alanda arpa ekildiği ve toplam ekim alanının 27.500 ha. olduğu, bunun 26.00 ha.'lık kısmının ise tahıl ekimi için ayrıldığı belirlenmiştir. 1939'lu yıllarda 8850 km²'lik bir alana sahip olan ilde hububat başta olmak üzere pamuk, pirinç ve aspir ekiminin yapıldığı bilinmektedir. 1990 genel nüfus sayımı sonuçlarına göre toplam çalışan nüfusun % 74'ü tarım sektöründe yer almaktadır. İlde toplam tarla alanı 248 442 ha. olup, orman alanı ise 265 000 ha.'dır. Tarımsal uğraşta üretilen en önemli tahıl buğday olup, 1994 yılındaki üretim miktarı 191 305 tondur. Aynı yıldaki arpa üretimi 92 045 ton, şeker pancarı üretimi ise 136 605 ton olarak belirlenmiştir (Çizelge 4.7).

Çizelge 4.7 1991 ve 1994 yılları arasındaki tarımsal veriler (Anonim 1995)

	1991	1992	1993	1994
Tarla Alanı (Nadas Dahil)	247 598 ha.	247 075 ha.	247 734 ha.	248 442,0 ha.
Ekilen Alan	181 731 ha.	167 359 ha.	171 340 ha.	165 908,0 ha.
Sebze Bahçeleri Alanı	11 296 ha.	11 815 ha.	11 197 ha.	10 464,6 ha.
Bağlar	660 ha.	659 ha.	660 ha.	654,5 ha.
Meyvelikler	1 646 ha.	1 651 ha.	1 609 ha.	1 638,9 ha.
Ormanlar	265 000 ha.	265 000 ha.	265 000 ha.	265 000,0 ha.
Tahıl				
Buğday	182 683 ton	91 477 ton	203 859 ton	191 305 ton
Arpa	88 659 ton	38 641 ton	89 962 ton	92 045 ton
Mısır	217 ton	200 ton	150 ton	110 ton
Sınai				
Şeker Pancarı	134 420 ton	109 075 ton	161 270 ton	136 605 ton
Ayçiçek	90 ton	34 ton	24 ton	18 ton
Sebzeler (Toplam)	55 165 ton	54 573 ton	54 737 ton	56 693 ton
Kavun	183 000 ton	153 200 ton	139 600 ton	197 925 ton

Çankırı'da en çok meyvecilik yapan bölgeler arasında Çankırı, Merkez İlçe, Korgun, Dikenli, Handırı ve Karatekin vadileri, Ilgaz, Şabanözü, Kurşunlu Melan Deresi, Eskipazar, Ovacık Bağırsak Deresi, Yapraklı - Beşdüt Vadisi yer almaktadır. Bu

bölgelerde elma, armut, ayva, ceviz, erik, kayısı, kızılcık, zerdali, vişne ve üzüm yetiştiriciliği yapılmaktadır.

1999 yılında Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Çankırı İl Müdürlüğü'nün yapmış olduğu çalışmanın sonuçlarına göre toplam 738 800 ha. olan arazi varlığının % 31.9'u tarım arazisi olarak saptanmıştır. Yapılan çalışmada tarım arazisi 236 000 ha., orman arazisi 204 393 ha., çayır-mera ise 279 154 ha. olarak belirlenmiştir (Anonim 2000). 2005 yılı verilerine göre çalışan nüfusun yaklaşık % 66.1'inin tarım sektöründe yer aldığı bilinmektedir. Çankırı İli arazi dağılımı Çizelge 4.8'de verilmiştir.

Çizelge 4.8 Çankırı ili arazi dağılımı (Anonim 2006)

Kullanım Şekli	Alanı (ha.)	Toplam içindeki Payı (%)
Tarım Alanı	235 000	31.4
Orman Alanı	203 593	27.2
Çayır-Mera	283 464	37.8
Kullanılmaya ve yerleşim alanı		
Toplam	26 943	3.6
	749 000	100.0

Tabloda da görüldüğü gibi il arazisinin % 32'sini tarım alanı oluşturmaktadır. Tarım alanının 90.373 ha.'ı sulamaya elverişlidir (Çizelge 4.9). Yıl içinde sulanan arazi sulanabilir tarım arazisinin % 42'si, toplam tarım arazisinin ise % 16'sını oluşturmaktadır.

Çizelge 4.9 Sulanabilir tarım arazisi (Anonim 2006)

Kullanım Şekli	Alanı (ha.)
Sulamaya Elverişli Tarım Alanı	90.373
Sulanabilir Arazi	52.274
Sulanan Arazi	38.099
Çiftçi Sulaması	14.490
DSİ Sulaması	12.338
Köy Hizmetleri Sulaması	10.821

2005 yılına ait elde edilen veriler doğrultusunda Çankırı İli'nde ürünlerin ekim alanları ve üretim miktarları Çizelge 4.10'da verilmiştir.

Çizelge 4.10 Seçilmiş ürünlerin ekim alanı ve üretim miktarı (Anonim 2006)

Ürünün Cinsi	Ekim Alanı (ha.)	Üretim Miktarı	Ortalama Verim (Kg/da)
Buğday	75.465	205.605	272
Arpa	28.660	75.834	265
Çeltik	3.860	30.393	787
Mısır	331	1.109	335
Mercimek	198	177	89
Nohut	1.255	1.281	102
Kuru Fasulye	1.057	1.199	113
Şeker Pancarı	386	19.650	5.090
Ayçiçeği	1.475	1.205	82
Patates	1.735	38.830	2.238
Yonca (kuru ot)	2.465	4.666	189
Korunga (kuru ot)	2.190	3.848	175
Fiğ (dane)	5.634	4.850	86
Kavun	3.422	51.540	1.506
Karpuz	79	1.600	2.025
Meyve Ağaçları	1.663 Adet	Muhtelif 22.024	-

Toprak, topografya özellikleri ile birlikte iklim koşulları, mevcut sulama durumu ve arazinin kullanma şekli de dikkate alınarak yapılan bu sınıflandırmaya göre araziler, tarımsal potansiyeli itibariyle dört grupta toplanmıştır (Anonim 1998a);

- Birinci derecede önemli tarım arazisi (mutlak tarım arazileri)
- İkinci derecede önemli tarım arazisi (ülke ekonomisinde önemli yeri olan tahıl ve bazı endüstri bitkileri yetiştirilen ve yetiştirilmesine uygun araziler)
- Üçüncü derecede önemli tarım arazisi (tesis edilmiş bağ-bahçe ve özel ürün arazileri)
- Diğer araziler (işlemeli tarıma uygun olmayan ve sınırlı olarak uygun olan arazilerle orman rejimindeki araziler)

Sınırlı olan tarım arazilerinden birim alandan en yüksek verimi elde etmek amacıyla çiftçilerin ihtiyacı olan tohum, fidan, tarımsal ilaç vb. giderler il yönetimince sağlanmaktadır. Ayrıca tekniğine uygun gübreleme konusunda eğitim çalışmaları verilmektedir.

İlde tarımsal uğraşa yeni boyut kazandırmak amacı ile İl Özel İdaresi'nce desteklenen seracılık denemeleri 1995 yılında gerçekleştirilmiştir. 271 adedi İl Özel İdare kaynaklı, 411 adedi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı kaynaklı ve 59 adedi çiftçinin kendi imkanlarıyla olmak üzere Çankırı'daki yüksek plastik tünel sayısı 741 adede ulaşmıştır. Ayrıca Kızılırmak'ta II. ürün denemeleri yapılmıştır. Bitkisel ve hayvancılığı geliştirme projeleri ile İlde tarıma yön verilmeye devam edilmektedir (Anonim 2006).

İlde ormancılık faaliyetleri 3 Orman İşletme Müdürlüğü (Çankırı-Ilgaz-Çerkeş), 11 Orman Bölge Şefliği, 9 orman deposu ve 8 yangın gözetleme kulesi ile sürdürülmektedir. Toplam orman alanı 204.393 ha. olup, toplam ağaçlandırılması gereken alan 21.591 ha. olarak ölçülmüştür. Orman ürünü olarak; tomruk, maden direği, sanayi odunu, kağıtlık odun ve yonga ile yakacak odun üretilmektedir (Anonim 2006).

4.1.5.3 Hayvancılık

Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayalı olan Çankırı İli'nde geniş ve hayvan otlatmaya elverişli otlakların bulunması nedeniyle yeterli ve elverişli hayvancılık yapılabilmektedir.

Cumhuriyetin ilanından sonra hayvancılık alanında gelişmeler başlamış ve il merkezinde bir aygır deposu kurularak ilk suni tohumlama 1928 yılında gerçekleştirilmiştir. Tiftik keçisi ile ünlü olan Çankırı'da Irmak-Filyos demiryolunun açılmasıyla sığır, koyun, keçi, tiftik ve deri gibi hayvansal ürünlerin ticareti artmıştır.

Çankırı'da 1987 yılından itibaren uygulanmaya başlayan Kaynak Kullanımı Destek Fonu sayesinde son yıllarda hızla gelişen büyükbaş besi hayvancılığı ve tavukçuluk, kırsal nüfusun temel geçim kaynağı zenginleşmiştir. Süt sığırıcılığını geliştirmek için 1987 yılında 339 tane işletme kurulmuştur. 2001 yılı verilerine göre bu sayı 105'e çıkarılmış ve bu işletmede toplam 423 hayvan beslenmiştir. Daha sonra S.Y.D.V. Kaynaklı Koyuncululuğu Geliştirme Projesi kapsamında çalışmalar yapılmıştır. Su ürünleri konusunda ise 4 tane işletmeye sahip olan Çankırı'da yılda 52 ton alabalık

üretilmektedir. Türkiye genelinde ilk beşe giren Çankırı ilinde yetiştirilen kültür ırklarının dağılımı 1998 yılında yapılan araştırmaya göre; % 45 tiftik keçisi, %29 koyun, % 26 sığır olarak tespit edilmiştir. Bu hayvanların yanı sıra eşek, at, manda, kıl keçisi, tavuk, arı ve katır beslenen ilde önceki yıllarda deve beslendiği ancak günümüzde neslinin yok olduğu söylenmektedir (Anonim 2006).

2000 yılında yapılan çalışmalarda, il genelinde 98 bin baş süt sığırı, 32 bin baş besi sığırı, 162 bin baş koyun ve 30 bin baş keçinin yetiştirildiği tespit edilmiştir. İlde küçükbaş hayvan varlığının % 84'ünü koyun, % 16'sını ise keçi oluşturmaktadır. 2001 yılı verilerine göre ilde 28 tane tavukçuluk işletmesinin varlığı tespit edilmiştir. Bu işletmelerde et, yumurta ve damızlık civciv üretimi yapılmaktadır. Hayvan sayısı bakımından çok büyük bir varlığa sahip olmayan Çankırı'da tarımsal üretim değerinin % 49'u hayvansal ürünlerden sağlanmaktadır (Anonim 2006).

Çankırı, Merkez İlçe'de, Çerkeş ve Kurşunlu ilçelerinde arıcılığın ileri safhada olduğu ve bal üretiminin yapıldığı bilinmektedir. Özellikle Kızılırmak, Ulusu ve Devres çayında ve kuzeyin yüksek kısım akarsularında balık bol miktarda bulunmaktadır. Çankırı'da Yapraklı Panayırı olarak bilinen hayvan ve emtia panayırı her yıl 15 Eylül'de kurulmaktadır ve bir hafta sürmektedir.

2005 verilerine göre hayvansal ürünlerin başlıcaları ; süt, et, yapağı, tiftik, bal, yumurta, yağ ve peynir olup, büyükbaş hayvanlardan 1.311 ton et üretimi, 57.123 ton süt üretimi, 22.959 adet deri üretimi gerçekleştirilmiştir. Küçükbaş hayvanlardan ise; 380 ton et, 1.500 ton süt, 17.257 adet deri, 117 ton yapağı ve 24 ton tiftik üretimi yapılmıştır. Ayrıca 106.3 milyon / adet yumurta üretimi ve 477 ton bal üretimi gerçekleştirilmiştir (Anonim 2006).

Hayvancılığın geliştirilmesine yönelik İl Özel İdaresi kaynaklı ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı'nca destekli; arıcılığı geliştirme, yumurta tavukçuluğunu geliştirme, koyunculuk ve süt sığırcılığını geliştirme projeleri uygulanmaktadır.

4.1.5.4 El sanatları

Osmanlı İmparatorluğu döneminde gelişkin olan el sanatları, sanayiinin gelişmesiyle önemini kaybetmiştir. Eski dönemlerde Ilgaz İlçesi'nde yelken bezinin dokunduğu ve bu maddenin Osmanlı İmparatorluğu döneminde ihraç edildiği bilinmektedir. Çankırı ilinde dokumanın tarihi oldukça eskilere dayanmaktadır. Kilim, cicim, keçe, heybe, çorap ve eldiven gibi dokuma çeşitleri kök boyalarla renk kazandırılarak yapılmakta iken bugün terk edilmiştir. Özellikle Kurşunlu İlçesi, Dumanlı ve Kapaklı köylerinde dokuma, örgü, halıcılık gelişmiş ve halı tezgahları ile üretim yapılmaktadır. Orta İlçesi'nde nişebaklı ve selvili kilimler, havlu, halı gibi dokumalar, çorap, eldiven örmeler ve işlemler önemli yer tutmaktadır. Yapraklı İlçesi, Ayvalı ve Çakıllar köylerinde de eldiven, çorap örme ve işleme el sanatları yaygındır. İlginç renk ve desenlerle yapılan işlemler yağlık, şalvar, bohça ve mendil üzerine yapılmaktadır.

Tahta hammaddeli el sanatları arasında tahta kaşık, beşik, çocuk zindanı ve sofra altlığı başta gelmektedir. Genellikle erkekler tarafından yapılan el sanatları arasında bitkilerin gövde ve dallarından üretilen bir kısım tarım aletleri ile meyve ve sebze naklinde kullanılan sepetler ile bazı ev ve mutfak malzemeleri yer almaktadır. Fındık, söğüt, kavak ve tavşan çakıldağı gibi bitkilerin ince ve uzun sürgünleri ile ince çam tahtaları kullanılarak belli ölçülerde örülen sepetler yörede **has hey**, **hey yavrusu**, **teskere**, **kavsara** gibi isimlerle anılmakta olup, iki hey dolusu ürünü bir yük ,iki hey yavrusunun ürünü ise bir tay şeklinde ifade edilmektedir.

Çankırı'da eskiden büyük önem taşıyan bakırcılık, demircilik ve mezar taşı, el değirmeni taşı gibi taş hammaddeli el sanatları bugün önemini kaybetmiştir.

4.2 Çankırı Kentsel Sit Alanı'nın Genel Yapısı

Bu bölümde araştırma alanını kentsel yapı içerisinde konumu ve mevcut alan/arazi kullanımları, teknik altyapı ve donatı elemanları, mekansal yapısı, mevcut bitkisel

materyal, araştırma alanında görülen fiziksel anlamda bozulmalar ve sorunlar ile alanda yapılan anket sonuçlarına yer verilmiştir.

4.2.1 Çankırı kentsel sit alanının kentsel yapı içerisinde konumu ve mevcut alan/arazi kullanımları

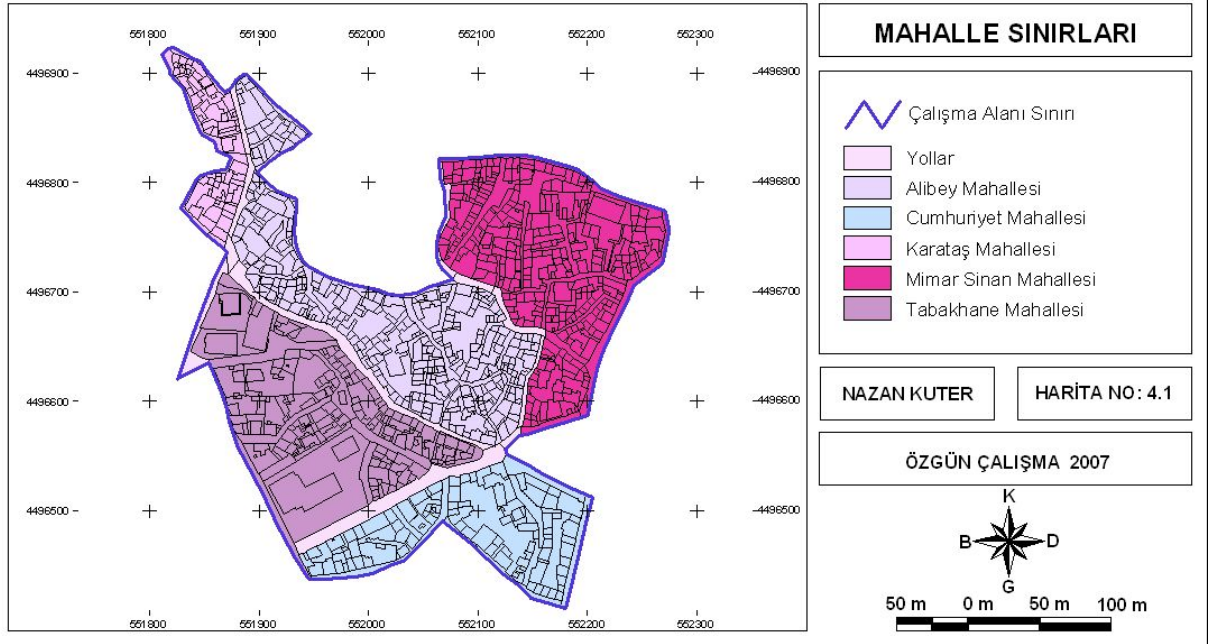
Çankırı kentinin ilk yerleşimi, Tatlı Çay Vadisi ile Acı Çay Vadisi'nin birleştiği yerde, vadi içinde kurulmuştur. Önceleri Tatlı Çay'ın kuzeyindeki hafif eğimli (%15) yamaçlarda yoğunlaşan yerleşme, daha sonra Tatlı Çay'ın kuzeybatısında orta eğimli (%20) ve güneyde düz alanlarda yayılma göstermiştir. Dere yataklarının sel tehlikesi taşınması nedeniyle Tatlı Çay ıslah edilerek tümüyle kanal içine alınmış ve her iki kıyısı yerleşim alanı amaçlı ve yoğun olarak kullanılmıştır. Yerleşmenin en kuzeyinde eğim çok dikleşmekte (%30) ve yaklaşık 100 m. sonra düzleşen alanda tarihi kale yer almaktadır. Yerleşmenin doğusundaki eğimli ve engebeli alanlar ise mezarlık olarak kullanılmaktadır. Kentsel sit alanı Tatlı Çayın Kuzeybatısında yer almaktadır. Kentsel sit alanı içinde Alibey, Mimar Sinan ve Tabakhane mahallelerinin büyük bir bölümü ile Cumhuriyet ve Karataş mahallelerinin küçük birer parçası bulunmaktadır (Harita 4.1). Kentsel sit alanının mahallelere göre dağılımı ve 1995 yılı nüfus durumu aşağıda verilmektedir (Çizelge 4.11).

Çizelge 4.11 Çankırı kentsel sit alanının mahallelere göre dağılımı, gelişimi ve 1995 yılı nüfus durumu (Okçuoğlu 1996)

Mahalle Adı	Sit Alanı (ha.)	Sit Nüfusu (1995)
Alibey	2.70	1.160
Mimar Sinan	2.35	1.100
Tabakhane	3.20	396
Cumhuriyet	2.15	436
Karataş	0.40	192
Toplam	10.80	3.284

10.80 ha.'lık alana sahip olan kentsel sit alanının büyük bir kesimi konut alanı olup, 1995 yılı itibariyle bu alanda 3.284 kişi yaşarken bugün yaklaşık olarak 2.500 kişinin yaşadığı tahmin edilmektedir.

**ÇANKIRI KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN VARLIĞI İÇİNDE TARİHİ KENT MERKEZİNİN
KENTSEL PEYZAJ TASARIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

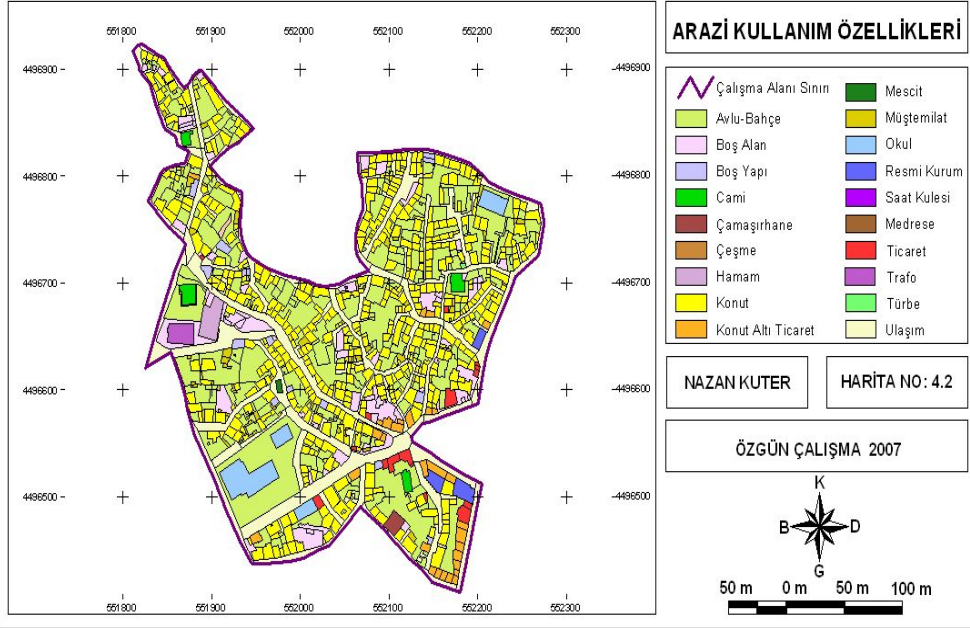
Kentsel sit alanını içeren 1/1000 ölçekli Çankırı ili halihazır haritalarının ArcGIS 8.3 yazılımı kullanılarak bilgisayar ortamına aktarılması ve koordinatlı hale getirilmesiyle oluşturulan görüntüler üzerine arazi etüt çalışmaları sonucunda belirlenen arazi kullanım özellikleri sayısallaştırılarak aktarılmıştır.

Bu kapsamda; bilgisayar ortamında yapılan sorgulama sonucunda çalışma alanında 232 adet avlu-bahçe, 71 adet boş alan, 15 adet boş yapı, 4 adet cami, 1 adet çamaşırhane, 2 adet çeşme (tescilli), 1 adet hamam, 554 adet konut (45'i tescilli), 30 adet konut altı ticaret (1'i tescilli), 1 adet mescit, 85 adet müstemilat, 4 adet okul, 3 adet resmi kurum, 1 adet saat kulesi (tescilli), 1 adet medrese(tescilli), 16 adet ticaret binası, 1 trafo ve 1 türbenin varlığı saptanmıştır. Ayrıca arazi kullanım paftasında yollar ve şev alanları da belirlenmiştir (Harita 4.2).

Kentsel sit alanı, bütünüyle doğal eğime uyumlu, organik bir yol dokusu içinde, belirgin bir geometrik düzene sahip olmayan küçük yapı adaları biçiminde, zamanla bölünerek küçük parseller (ortalama 122 m²) içinde yerleşen ve genelde 1-2 katlı konutlardan oluşmaktadır. Konut parsellerinin içinde asıl yapıya hizmet veren ve zaman içinde konutlara dönüşen servis birimleri bulunmaktadır.

Harita 4.2'de görüldüğü gibi kentsel sit alanı yoğun konut alanıdır. Ticaret ve konut altı ticaret kullanımları daha çok Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunan Alparslan Türkeş Bulvarı ve Kuyumcular Sokak, Cumhuriyet ve Tabakhane mahallelerini birbirinden ayıran Vali Ayhan Çevik Caddesi, Mimar Sinan Mahallesi'nde bulunan İmaret Sokak ve Cumhuriyet Caddesi ile Alibey Mahallesi ve Tabakhane mahallelerini birbirinden ayıran Uzunyol Sokak üzerinde yer almaktadır.

**ÇANKIRI KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN VARLIĞI İÇİNDE TARİHİ KENT MERKEZİNİN
KENTSEL PEYZAJ TASARIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

4.2.2 Çankırı kentsel sit alanında teknik alt yapı ve donatı elemanları

Bu bölümde araştırma alanının ulaşım durumu ile alanda bulunan aydınlatma elemanları, elektrik direği, rögar, telefon direği, vana ve yönlendirme levhaları gibi donatı elemanları incelenmiştir.

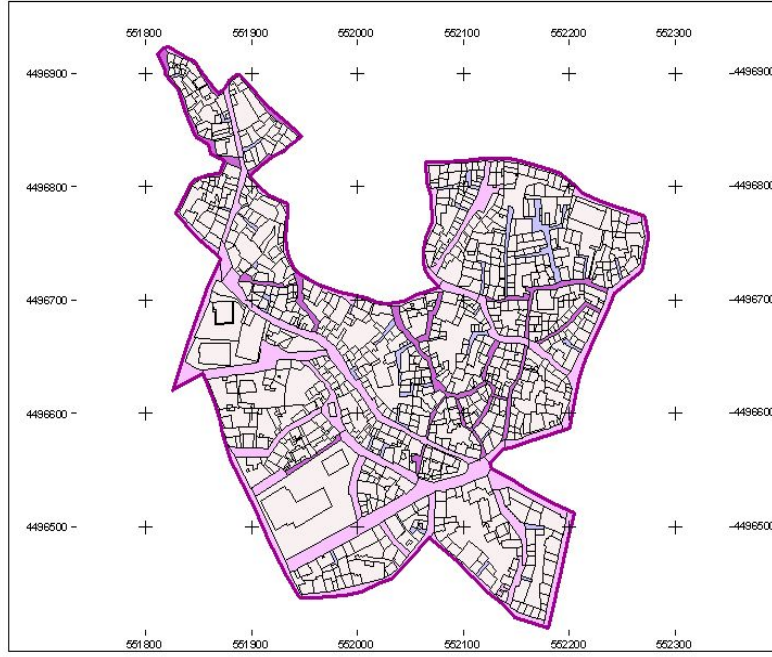
4.2.2.1 Ulaşım

Kentsel sit alanı, kent içinde çok merkezli bir konumda bulunmasından dolayı hem yaya hem de araç trafiği için ulaşılabilirliği çok yüksek bir alandır. Kentsel sit alanını güneyde; Yaren Evi ve önünden geçen Şehit Emrah Ersoy Sokak, devamında Çamaşırhane önünden geçen Şehit Alpay Evirgen Sokak, doğuda; Alparslan Türkeş Bulvarı ve devamında Cumhuriyet Caddesi, kuzeyde; Yukarı Çamaşırhane Sokak, Eski Su Deposu Sokak, Saat Kulesi önünden geçen Güdük Minare Sokak, Tepe Çeşme Sokak, Arpacı Sokak, Eski Sokak, Kısa Sokak ve devamında Cami Sokak, batıda; Hacı Şihoğlu Camii önünden geçen Karataş Mehtep Sokak, Kayıncı Sokak, Uzunyol Sokak, Köprü Sokak ve devamında Şehit Mehmet Ercan Sokak çevrelemektedir. Geleneksel konut örnekleri Uzunyol Sokak üzerinde yoğun olarak bulunmaktadır.

Kentsel sit alanı içindeki yolların çoğu araç trafiğine elverişli değildir. Genellikle çok dar olan sokaklar yer yer aşırı eğim nedeniyle araç trafiğini engellemekte ve hatta yer yer merdivenli yaya yolları biçimine dönüşmektedir. Ayrıca sokakların büyük bir bölümü çıkmaz sokak biçimindedir. Taşıt trafiği özellikle Vali Ayhan Çevik Caddesi, Alparslan Türkeş Bulvarı ve Cumhuriyet Caddesi'nde yoğunlaşmaktadır.

Harita 4.3'de görülen ulaşım bilgileri paftasında yollar taşıt yolu, yaya yolu ve çıkmaz sokaklar olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca cadde, sokak ve çıkmaz sokakların isimleri yazılmış ve yol kaplamaları mevcut durumlarına göre belirlenerek bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

**ÇANKIRI KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN VARLIĞI İÇİNDE TARİHİ KENT MERKEZİNİN
KENTSEL PEYZAJ TASARIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

ULAŞIM

Çalışma Alanı Sınırı

Çıkamaz Sokak

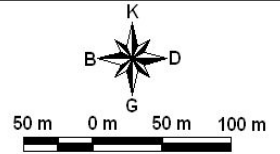
Taşıt Yolu

Yaya Yolu

NAZAN KUTER

HARİTA NO: 4.3

ÖZGÜN ÇALIŞMA 2007

Bu kapsamda edinilen bilgiler doğrultusunda;

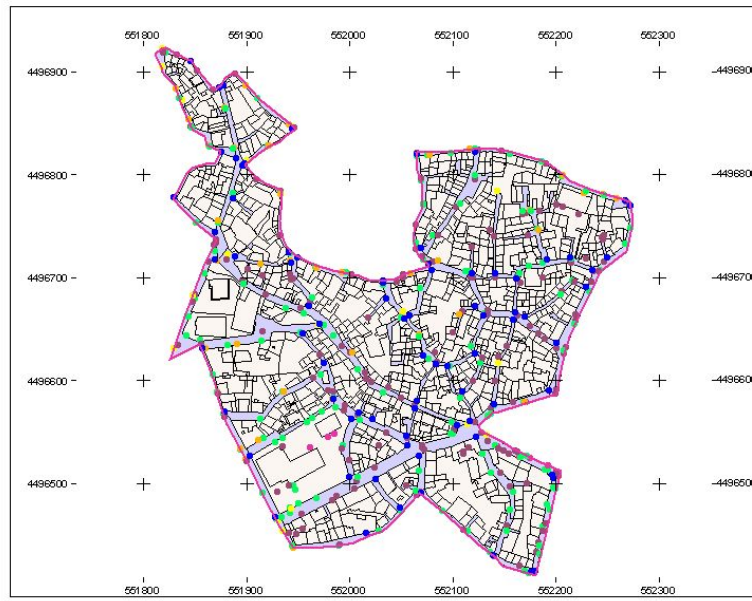
- Özellikle Tabakhane ve Cumhuriyet mahallelerinde yer alan taşıt yollarının büyük çoğunluğunun asfalt kaplama ile kaplandığı ve Mimar Sinan ile Cumhuriyet mahallelerinde ise yer yer kilitli parke kaplamaya rastlandığı,
- Yaya yollarının yoğun olarak Mimar Sinan ve Alibey mahallelerinde bulunduğu ve bu yolların kilitli parke taş kaplama ile kaplandığı, çok azının ise geleneksel taş kaplama niteliğini koruduğu,
- Çıkamaz sokakların ise yoğun olarak Alibey ve Mimar Sinan mahallelerinde bulunduğu ve büyük çoğunluğunun geleneksel taş kaplama ile kaplı olduğu saptanmıştır.

4.2.2.2 Donatı elemanları

Kentin kanalizasyon sistemi İller Bankası Genel Müdürlüğü tarafından yaptırılmış ve 1980’li yılların başlarında işlerlik kazanmıştır. Kentsel sit alanını çevreleyen ana caddelerde ve bu kesimin iç kısımlarında çok yıpranan kanalizasyon sistemi zaman zaman sorun çıkarmaktadır. Elektrik şebekesi ise 1980 sonrası İller Bankası tarafından gerçekleştirilmiş ve kentsel sit alanı dahil olmak üzere tüm kenti kaplamıştır. Su hizmetlerinde sıkıntı yaşansa da kentsel sit alanı içinde bulunan tüm konutlar su abonesidir.

Harita 4.4’de bulunan pafta üzerinde kentsel sit alanında yer alan aydınlatma elemanları, elektrik direği, rögar, telefon direği, vana ve yönlendirme levhaları gösterilmiştir. Kentsel sit alanı sınırları içerisinde 7 adet aydınlatma elemanı, 139 adet elektrik direği, 173 adet rögar, 39 adet telefon direği, 20 adet vana ve 79 adet yönlendirme levhası tespit edilmiştir. Çalışma sınırları içinde çöp konteyneri, çöp kutusu, bank, çiçek kasası ve baba gibi donatı elemanlarına rastlanmadığı için bu donatı elemanlarına yer verilmemiştir.

**ÇANKIRI KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN VARLIĞI İÇİNDE TARİHİ KENT MERKEZİNİN
KENTSEL PEYZAJ TASARIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

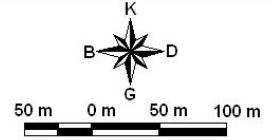
DONATI ELEMANLARI

- Çalışma Alanı Sınırı
- Yollar
- Aydınlatma Elemanı
- Elektrik Direği
- Rögar
- Telefon Direği
- Vana
- Yönlendirme Levhası

NAZAN KUTER

HARİTA NO: 4.4

ÖZGÜN ÇALIŞMA 2007

4.2.3 Çankırı kentsel sit alanının mekansal yapısı

Kentsel sit sınırı 3 mahallenin büyük bir bölümü ve 2 mahallenin küçük birer parçalarını içine almaktadır. 10.80 ha. alan kaplayan kentsel sit alanı içinde 616 adet ana yapı tespit edilmiştir. Bu yapılardan 554 adeti konut, 30 adeti de konut altı ticaret yapısıdır. Ana yapıların haricinde 85 adet müstemilat, 2 çeşme, 1 saat kulesi yer almaktadır.

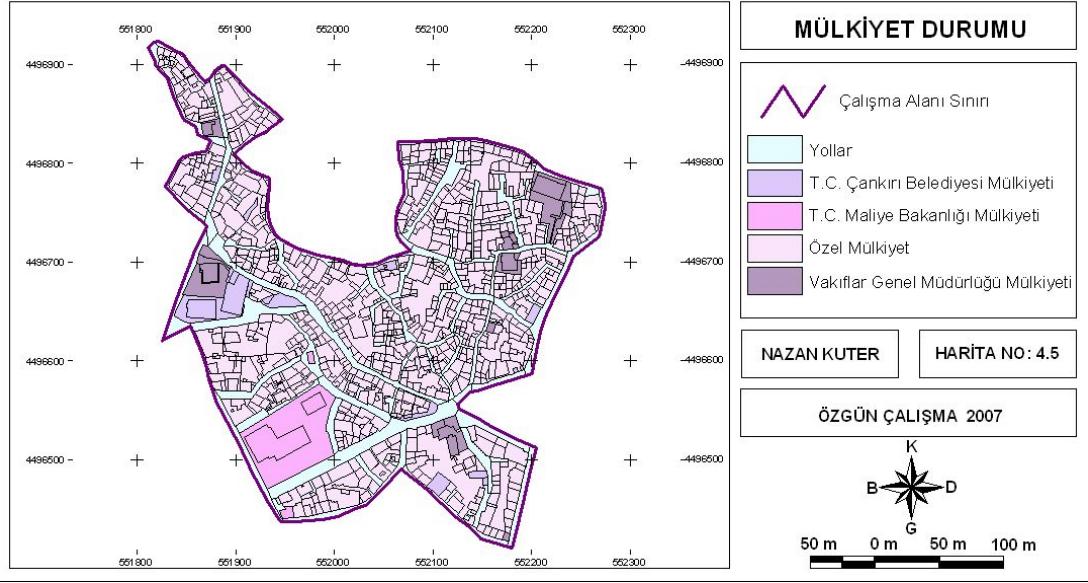
4.2.3.1 Mülkiyet durumu

Kentsel sit alanı içerisinde bulunan yapı ve alanların T.C. Çankırı Belediyesi Mülkiyeti, T.C. Maliye Bakanlığı Mülkiyeti, Vakıflar Genel Müdürlüğü Mülkiyeti ve Özel Mülkiyet'e ait olduğu tespit edilmiş ve tüm yapı ve alanlara ait mülkiyet durumları bilgisayar ortamına aktarılarak Harita 4.5'deki mülkiyet paftası elde edilmiştir.

Bu kapsamda; bilgisayar ortamında yapılan sorgulama sonucunda 25 adet T.C. Çankırı Belediyesi Mülkiyeti, 5 adet T.C. Maliye Bakanlığı Mülkiyeti, 964 adet Özel Mülkiyet ve 28 adet de Vakıflar Genel Müdürlüğü Mülkiyeti'ne ait yapı ve alanların varlığı ortaya konmuştur.

Kentsel sit alanı bir konut alanı olduğu için Özel Mülkiyet sayısı diğerlerine göre oldukça fazla çıkmıştır. T.C. Maliye Bakanlığı Mülkiyeti'ne ait olan yapı ve alanların Tabakhane Mahallesi'nde yoğunlaştığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü Mülkiyeti'ne ait olan yapı ve alanların ise daha çok Cumhuriyet, Karataş, Mimar Sinan ve Tabakhane mahallelerinde yer aldığı görülmektedir. Özel Mülkiyet ve T.C. Çankırı Belediyesi Mülkiyeti ise hemen hemen tüm mahallelerde bulunmaktadır.

**ÇANKIRI KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN VARLIĞI İÇİNDE TARİHİ KENT MERKEZİNİN
KENTSEL PEYZAJ TASARIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

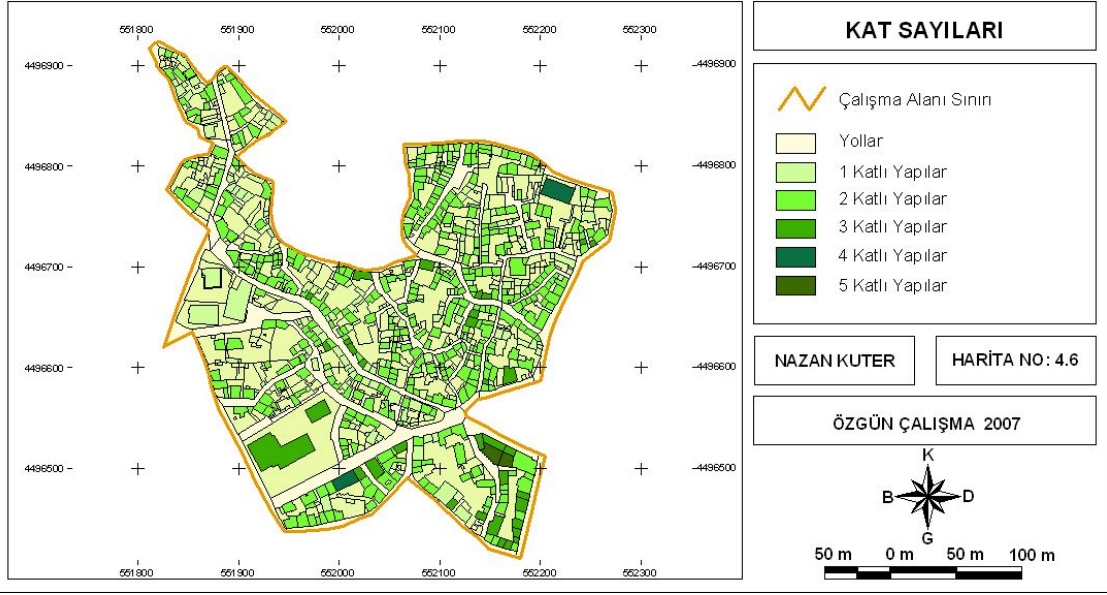
4.2.3.2 Kat sayıları

Arazi çalışmaları sonucunda kentsel sit alanı içinde bulunan tüm yapıların kat sayıları tespit edilmiş ve bilgisayar ortamına aktarılarak Harita 4.6'da görülen pafta elde edilmiştir. Bu kapsamda; bilgisayar ortamında yapılan sorgulama sonucunda kentsel sit alanında bulunan yapıların 191 adeti (%30.12)'nin 1 katlı, 405 adeti (%63.88)'nin 2 katlı, 34 adeti (%5.36)'nin 3 katlı, 2 adeti (%0.32)'nin 4 katlı ve 2 adeti (% 0.32)'nin de 5 katlı olduğu ortaya konmuştur (Çizelge 4.12). Ayrıca 2 çeşme ve 1 medrese olmak üzere 4 yapının kat adeti "0" olduğu ve bu bölümde dikkate alınmadığı için toplam yapı sayısı 634 olarak ortaya çıkmıştır. 1 katlı yapıların çoğu ana yapıya ek olarak yapılan ve yaşam amacıyla kullanılan eklemelerdir. Geleneksel yapılanma özellikleri gösteren yapılar genellikle 2 katlıdır. 1 katlı geleneksel nitelik taşıyan yapılar, 1930-1960 yılları arasında yapılan, düşük gelir ve kültür düzeyine sahip, sonradan bu yöreye gelmiş kişilerce kullanılan ve yapısal anlamda niteliği olmayan yapılardır. Kentsel sit alanının % 94'ü 1 ve 2 katlı yapılardan oluşmaktadır. 3 katlı yapıların oranının düşük olmasına karşın, yeni yapıların genellikle eğimden kat kazanmak amacıyla 3 kat yapılması yörede apartman tipi konutların çoğalmasına neden olmaktadır. 4 ve 5 katlı yapılar, genellikle ticari amaçla kullanılan yapılardır ve kentsel sit alanında çok az sayıda bulunmaktadır. Harita 4.6'da açıkça görüldüğü gibi tüm mahallelerde 1 ve 2 katlı yapılara rastlanırken, 3 katlı yapılar yoğunluk sırasına göre Cumhuriyet, Alibey, Mimar Sinan ve Tabakhane mahallelerinde yer almaktadır. 4 katlı yapılardan biri Mimar Sinan Mahallesi diğeri ise Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunurken 5 katlı yapının ikisinin de Cumhuriyet Mahallesi'nde yer aldığı görülmektedir.

Çizelge 4.12 Kat sayıları (Orijinal 2006)

Özellik	Adet	Yüzde (%)
1 katlı yapılar	191	30.12
2 katlı yapılar	405	63.88
3 katlı yapılar	34	5.36
4 katlı yapılar	2	0.32
5 katlı yapılar	2	0.32
Toplam	634	100

**ÇANKIRI KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN VARLIĞI İÇİNDE TARİHİ KENT MERKEZİNİN
KENTSEL PEYZAJ TASARIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

4.2.3.3 Yapısal sistem - yapı malzemesi

Araştırma alanı etüt-analiz çalışmaları sonucunda kentsel sit alanında bulunan yapılarda yapısal sistem olarak ahşap karkas, betonarme karkas, yığma (kesme taş-tuğla-briket) sistemlerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca yaya yolu, taşıt yolu ve çıkmaz sokaklarda yer kaplaması olarak asfalt, geleneksel taş, kilitli parke ve küp taş kullanıldığı saptanmıştır.

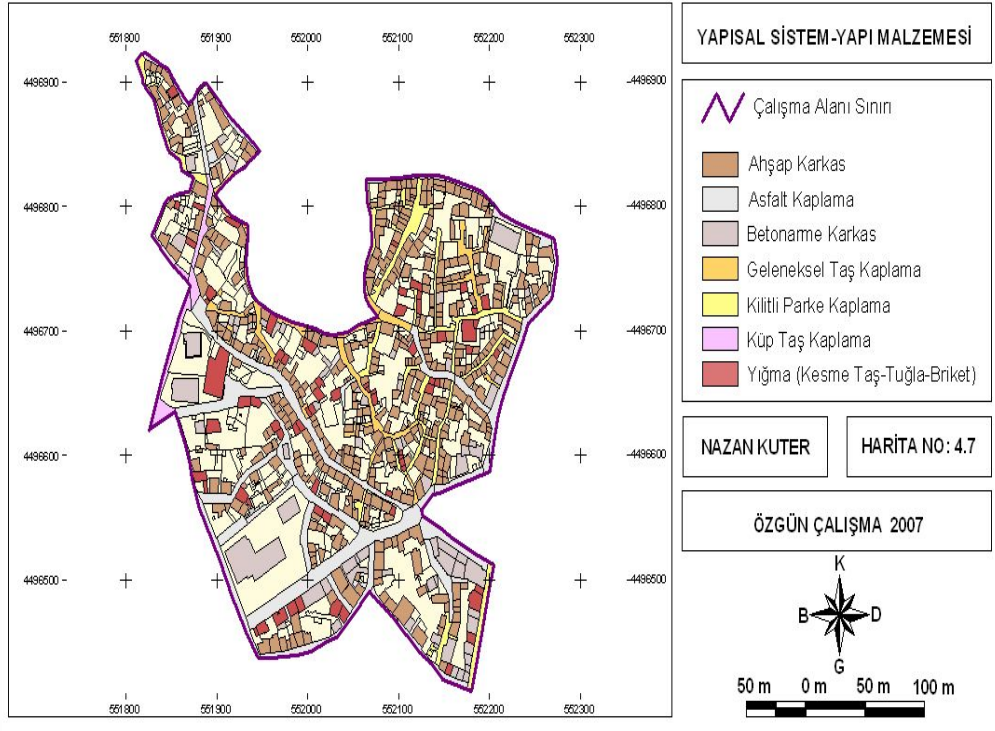
Elde edilen tüm veriler bilgisayar ortamına aktararak Harita 4.7'deki pafta oluşturulmuştur. Bu kapsamda; bilgisayar ortamında yapılan sorgulama sonucunda yapısal sistem olarak; 473 adet (%74.13) yapıda ahşap karkas, 93 adet (%14.58) yapıda betonarme karkas, 72 adet (%11.29) yapıda yığma (kesme taş-tuğla-briket) sistemlerin kullanıldığı ortaya konmuştur (Çizelge 4.13).

Çizelge 4.13 Yapısal sistem – yapı malzemesi (Orijinal 2006)

Özellik	Adet	Yüzde (%)
Ahşap karkas	473	74.13
Betonarme karkas	93	14.58
Yığma (kesme taş-tuğla-briket)	72	11.29
Toplam	638	100

Kentsel sit alanında bulunan yapıların büyük çoğunluğu ahşap karkas yapım sistemi ile yapılan geleneksel yapılardır. Bu yapılarda dolgu malzemesi olarak kerpiç kullanılmış ve büyük çoğunluğu sıvanmış durumdadır. Kentsel sit alanı içinde bulunan ahşap karkas taşıyıcı sisteme sahip, kerpiç malzemeli konutlar kentsel sit alanının egemen karakterini oluşturmaktadırlar. Özellikle ticari bölgede ve caddeler üzerinde yer alan betonarme karkas yapılar genellikle 3-4 ve 5 katlı yapılardır. Yığma yapım yöntemi ile yapılan ve yapım malzemesi olarak kesme taş-tuğla-briket kullanılan yapıların tümü nitelsiz yapılardır. Alibey Mahallesinde bulunan 1 adet tescilli çeşme ve 1 adet tescilli medrese ile Cumhuriyet Mahallesinde bulunan 1 adet tescilli çamaşırhane çeşmesinin yapımında yapı malzemesi olarak kesme taş kullanılmıştır.

**ÇANKIRI KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN VARLIĞI İÇİNDE TARİHİ KENT MERKEZİNİN
KENTSEL PEYZAJ TASARIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

4.2.3.4 Yapısal durum

Araştırma alanında yapılan çalışmalar sonucunda yapısal durumu harap, kötü, orta ve iyi olan yapıların durumları tespit edilmiş ve ArcView 3.2a ve ArcGIS 8.3 yazılımları kullanılarak bilgisayar ortamına aktarılmış ve Harita 4.8’de görülen pafta elde edilmiştir.

Bu kapsamda; bilgisayar ortamında yapılan sorgulama sonucunda yapıların 79 adeti (%12.38)’nin harap, 192 adeti (%30.10)’nin kötü, 284 adeti (%44.51)’nin orta ve 83 adeti (%13.01)’nin iyi durumda oldukları ortaya konmuştur (Çizelge 4.14).

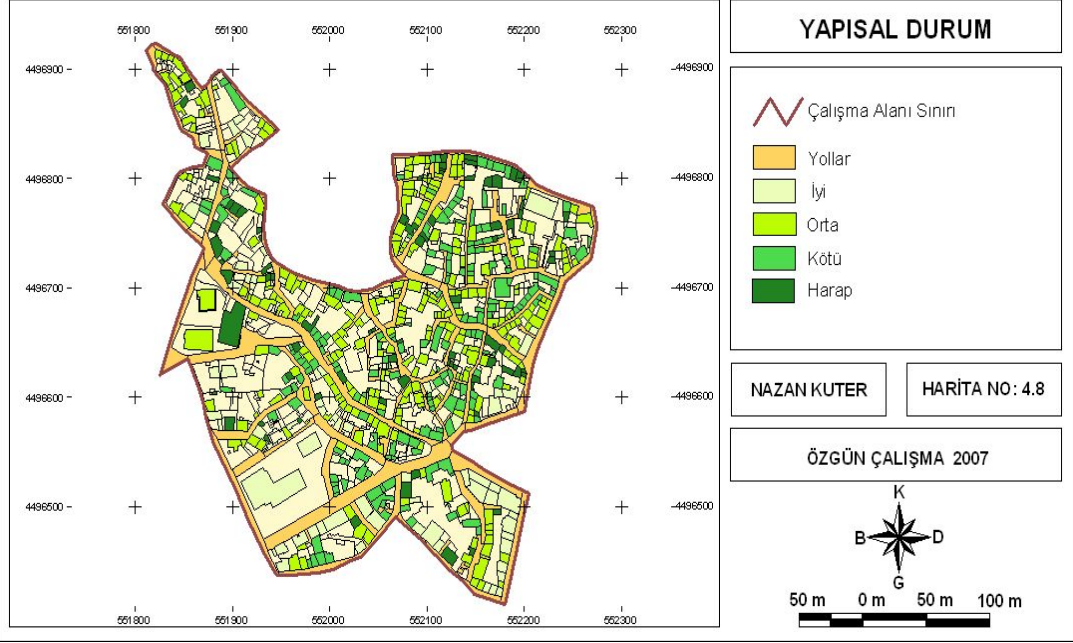
Çizelge 4.14 Yapısal durum (Orijinal 2006)

Özellik	Adet	Yüzde (%)
Harap	79	12.38
Kötü	192	30.10
Orta	284	44.51
İyi	83	13.01
Toplam	638	100

Yapısal sistemleri ahşap-karkas olan konutların yapısal durumları incelendiğinde ise yapıların %55’inin harap ve kötü durumda olduğu görülmüştür. Bu yapıların yalnızca %45’i iyi ve orta durumdadır. Betonarme ve yığma konutlara göre daha eski yıllarda yapılmış olan ahşap-karkas konutların yapısal durumları çoğunlukla eskime ile ilgilidir.

Mimar Sinan ve Alibey Mahallelerinde yer alan konutların büyük çoğunluğu harap durumdadır. Karataş Mahallesinde bulunan konutların büyük çoğunluğu orta durumda iken iyi durumdaki konutlar Cumhuriyet mahallesinde bulunmaktadır.

**ÇANKIRI KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN VARLIĞI İÇİNDE TARİHİ KENT MERKEZİNİN
KENTSEL PEYZAJ TASARIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

4.2.3.5 Konfor koşulları

Kentsel sit alanında bulunan tüm yapılar banyo, tuvalet, mutfak, müstemilat gibi servislere ilişkin iç konfor özellikleri açısından incelenerek yapıların konfor koşulları iyileştirilmeli, yenilenmeli ve yeterli olarak belirlenmiş ve bilgisayar ortamına aktarılarak Harita 4.9'daki pafta elde edilmiştir.

Bu kapsamda; bilgisayar ortamında yapılan sorgulama sonucunda konutlardan 310 adeti (%48.59)'nin iyileştirilmesi gerektiği, 66 adeti (%10.34)'nin yenilenmesi gerektiği ve 262 adeti (%41.07)'nin ise yeterli durumda olduğu ortaya konmuştur (Çizelge 4.15).

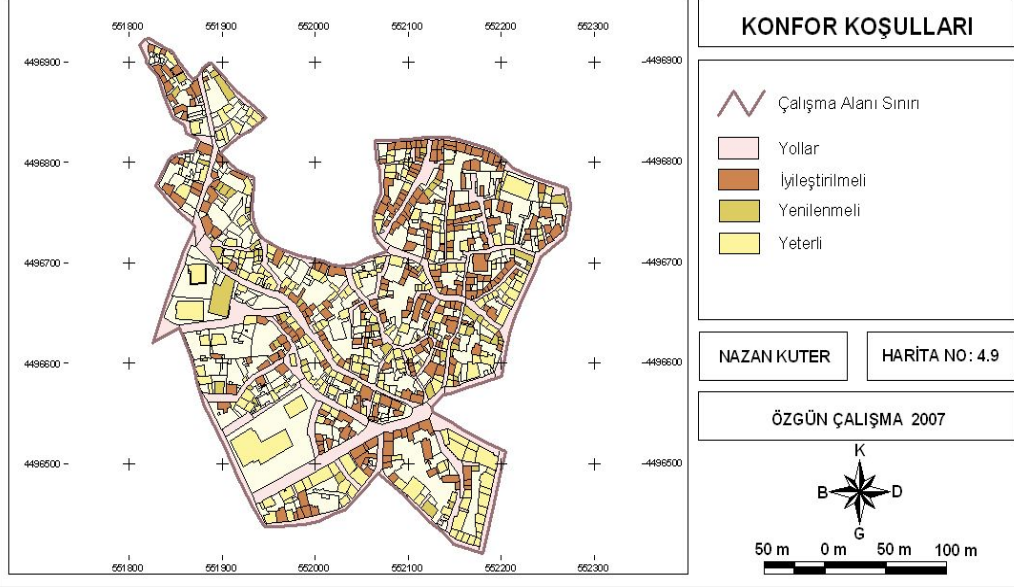
Çizelge 4.15 Konfor koşulları (Orijinal 2006)

Özellik	Adet	Yüzde (%)
İyileştirilmeli	310	48.59
Yenilenmeli	66	10.34
Yeterli	262	41.07
Toplam	638	100

Yapısal sistemi ahşap karkas olan yapılar incelendiğinde, yapıların %70'inin konfor koşulları açısından müdahale edilmesi gerekmektedir. Geriye kalan %30'unun ise yeterli durumda olduğu görülmektedir. Sonuç olarak, ahşap karkas konutların yapısal durumları ve konfor durumlarının diğer konutlardan daha kötü olduğu açıkça görülmektedir.

Alibey, Karataş ve Mimar Sinan mahallelerinde iyileştirilmesi gereken konut sayısı diğerlerine göre daha fazladır. Cumhuriyet ve Tabakhane mahallelerinde bulunan konutlar ise yeterli durumdadır.

**ÇANKIRI KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN VARLIĞI İÇİNDE TARİHİ KENT MERKEZİNİN
KENTSEL PEYZAJ TASARIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

4.2.3.6 Çankırı kentsel sit alanında bulunan tescilli yapıların mekansal dağılımı ve nitelikleri

1977 İmar Planı İller Bankası Müdürlüğü kanalıyla yaptırıldığında, kentin geleneksel konut dokusunun koruma amacıyla belirlenmesi ve gerek nazım plan gerekse uygulama plan düzeylerinde değerlendirilerek planlama kararları alınması istenilmiştir. Ancak, bu amaçla T.C. Kültür Bakanlığı, Anıtlar Yüksek Kurulu'ndan istenen eski eser tespit ve tescil dokümanları, planlama çalışmaları tamamlanıncaya kadar plancıya iletilemediği için koruma kararları mevcut imar planlarına yansıyamamıştır.

İlk koruma kararları Gayri Menkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu'nun 09.06.1978 tarih ve A.1204 sayılı kararı ile alınmıştır. Kentsel sit alanının sınırları belirlenmiş ve koruma kararı verilmiştir. Böylece yeni yapılanma izinleri kurul kararları doğrultusunda verilmeye başlanmıştır (Okçuoğlu 1996).

Bu yöre için verilen planlama kararları 1965 yılı imar planlarının aynen korunması ile sınırlı tutulmuştur. İçinde geleneksel konutları, camileri , çeşmeleri vb. barındıran Karatekin, İncili Çeşme, Tabakhane, Karataş, Alibey ve Mimar Sinan mahalleleri genellikle organik yol düzenini korumuş, bitişik nizamda yeni yapılanma sürmüştür, ancak zorunlu trafik yollarının da bulunduğu konut alanları olarak planlanmıştır. Bu mahallelerin güneyinde kalan ticaret alanı, 4 katlı olarak planlanmış ve yer yer yapılanmaya açılmıştır. Geleneksel konut alanlarının doğusunda ise geniş bir bulvar açılarak yol üzeri 8 kat blok yapılaşmaya izin verilmiştir.

Çankırı'da ikinci eski eser tespit ve tescili, Taşınmaz Kültür Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 25.04.1986 tarih ve 2216 sayılı kararı ile gerçekleşmiştir. Kentsel sit alanının daraltıldığı bu dönemde hazırlanmaya başlanan Koruma Amaçlı İmar Planı, Kültür Bakanlığı Ankara Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 20.11.1990 tarih ve 1479 sayılı kararı ile uygun bulunmamış; bu kararda, kurula sunulan araştırma sonuç ve gerekli doküman ile yeniden kurula getirilmesi istenmiştir. Bu karar ile ayrıca, Eski Eser Tescil Listesi verilmiş, korunacak sokaklar ve cephe koruma kararlarını da

içeren kentsel sit alanı yeniden belirlenmiştir (Okçuoğlu 1996). Yeni belirlenen sit alanı sınırı Karataş, Alibey, Mimar Sinan, Cumhuriyet ve Tabakhane mahallelerinden geçmektedir.

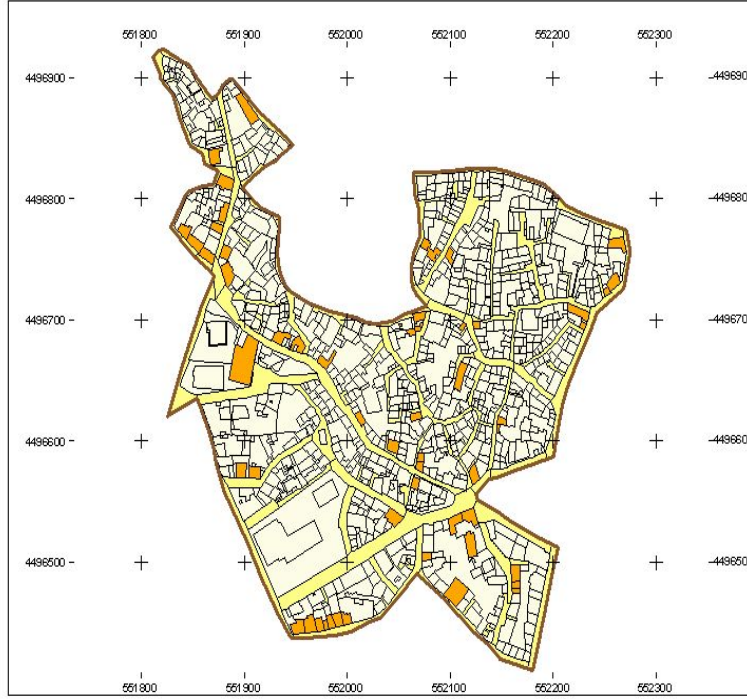
Kentsel sit alanı içinde yer alan tescilli yapılar tespit edilerek öznitelik bilgileri bilgisayar ortamına aktararak sayısallaştırılmış ve sorgulamaya hazır hale getirilmiştir (Harita 4.10). Bu veriler doğrultusunda, kentsel sit alanı içinde toplam 59 adet yapının tescilli olduğu belirlenmiştir. Bu yapılar, 1 adet konut altı ticaret, 45 adet konut, 2 adet cami, 2 adeti ticaret, 1 adet çamaşırhane, 1 adet saat kulesi, 1 adet eski hastane binası, 2 adet boş alan, 1 adet tarihi medrese, 1 adet hamam ve 2 adet çeşmedir.

Araştırma alanında yer alan tescilli yapılardan 7 adeti Karataş, 5 adeti Tabakhane, 16 adeti Cumhuriyet, 11 adeti Mimar Sinan ve 20 adeti de Alibey Mahallesi'nde yer almaktadır.

Kentsel sit alanı içinde bulunan toplam 46 konut ve konut altı ticaretten sadece 32'sinde ikamet edildiği anket çalışmaları sırasında tespit edilmiştir. Konut olarak kullanılan 32 adet tescilli sivil mimarlık örneğinin fiziksel durumları, korunmuşlukları, iç ve dış süsleme elemanları incelenmiş ve genel değerlendirmeleri yapılmıştır. Bu kapsamda; geleneksel konutların tümünün ahşap-karkas sistemde inşa edildiği ve yapısal durumları incelendiğinde, %52.17'sinin harap ve kötü , %47.83'ünün ise orta ve iyi durumda olduğu tespit edilmiştir.

Çankırı'da gerek yerleşme alanlarının fiziki açıdan kısıtlı olması, gerekse kamuya ait alanların bulunmaması, kent merkezinde yer alan geleneksel dokunun, çoğunlukla kırsal kökenli aileler tarafından ucuz konut alanları olarak tercih edilmesine neden olmuştur. Nitelik ve nicelik değiştiren nüfus yapısına uygun olarak, konutların iç ve dış özellikleri de bu sosyal sınıfın gereksinimleri ve kullanım biçimleri ile uyumlu olarak değişmiş ve alt-orta ve düşük gelir grubunun konut alanı haline gelmiştir. Konutlardan sadece Yaren Evinin mülkiyeti T.C. Maliye Bakanlığı Mülkiyeti'ne bağlı olup, diğerleri Özel Mülkiyet'e aittir.

**ÇANKIRI KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN VARLIĞI İÇİNDE TARİHİ KENT MERKEZİNİN
KENTSEL PEYZAJ TASARIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

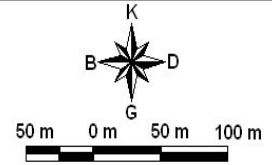
TESCİLLİ YAPI VE ALANLAR

- Çalışma Alanı Sınırı
- Yollar
- Tescilli Yapı ve Alanlar

NAZAN KUTER

HARİTA NO: 4.10

ÖZGÜN ÇALIŞMA 2007

Konutların dışında kalan tescilli yapılardan;

- * Karataş Mahallesi'nde yer alan, vakıf mülkiyetinde olan ve yapı malzemesi betonarme olan Hacı Şihoğlu Camii'nin yapısal durumunun iyi, konfor durumunun ise yeterli olduğu,
- * Cumhuriyet Mahallesi'nde yer alan, vakıf mülkiyetinde olan ve yapısal sistemi ahşap-karkas olan İmaret Camii'nin yapısal durumunun orta durumda olduğu, konfor durumunun ise iyileştirilmesi gerektiği,
- * Karataş Mahallesi'nde bulunan, belediye mülkiyetine ait ve yapısal sistemi ahşap-karkas olan eski hastane binasının (restorasyonu tamamlandı) yapısal durumunun iyi, konfor durumunun ise yeterli olduğu,
- * Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunan ve vakıf mülkiyetinde olan 2 adet ticari yapının ise yapısal sisteminin ahşap karkas olduğu ve yapı malzemesinin kötü, konfor durumunun ise iyileştirilmesi gerektiği,
- * Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunan, belediye mülkiyetine ait yapısal sistemi ahşap-karkas olan çamaşırhane (restorasyonu tamamlandı) binasının yapısal durumunun iyi, konfor durumunun ise yeterli olduğu,
- * Alibey Mahallesi'nde yer alan, belediye mülkiyetine ait ve yapı malzemesi kesme taş olup Osmanlı son dönem eserlerinden olan saat kulesinin yapısal durumunun orta düzeyde olduğu, konfor durumu bakımından ise iyileştirilmesi gerektiği,
- * Alibey Mahallesi'nde yer alan, belediye mülkiyetine ait ve yapı malzemesi kesme taş olan tarihi medresenin yapısal durumu orta düzeyde olduğu ve konfor durumu bakımından ise iyileştirilmesi gerektiği,
- * Alibey Mahallesi'nde bulunan, özel mülkiyete ait 1 adet konut altı ticaretin yapısal sisteminin ahşap karkas, yapısal durumunun kötü ve konfor durumu bakımından ise yenilenmesi gerektiği,
- * Tabakhane Mahallesi'nde bulunan, belediye mülkiyetine ait ve yapı malzemesi yığma (tuğla-briket) olan Karataş Hamamı'nın ise yapısal durumunun harap, konfor durumunun ise yenilenmesi gerektiği,
- * Alibey Mahallesi'nde bulunan çeşme ile Cumhuriyet Mahallesi'nde bulunan çamaşırhane çeşmesinin yapı malzemesinin kesme taş olduğu, yapısal durumlarının orta düzeyde, konfor durumlarının ise iyileştirilmesi gerektiği saptanmıştır.

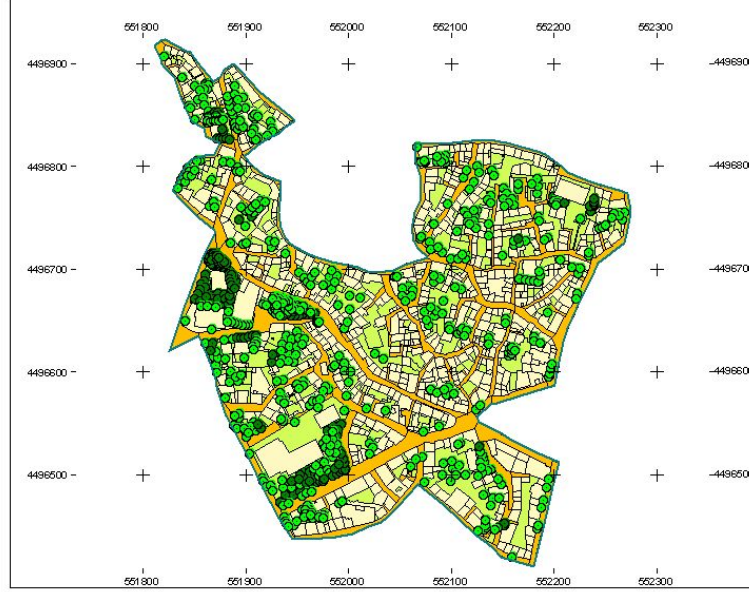
4.2.4 Çankırı kentsel sit alanında bulunan mevcut bitkisel materyal

Araştırma alanında yapılan alan etüt-analiz çalışmaları sonucunda avlu-bahçe, boş alan ve yol kenarlarında bulunan mevcut bitki türleri saptanmıştır (Çizelge 4.16). Yerlerinde tespit edilen bu türler ArcView 3.2a ve ArcGIS 8.3 yazılımları kullanılarak bilgisayar ortamına aktarılarak Harita 4.11’de görülen pafta elde edilmiştir.

Çizelge 4.16 Araştırma alanında bulunan mevcut bitki türleri (Orijinal 2006)

Latince Adı	Türkçe Adı	Adet
<i>Acer negundo</i> L.	Dışbudak Yapraklı Akçaağaç	40
<i>Aesculus hippocastanum</i> L.	Beyaz Çiçekli At Kestanesi	1
<i>Ailanthus altissima</i> (Mill.) Swingle	Kokar Ağaç - Cennet Ağacı	32
<i>Amygdalus communis</i> L.	Badem	2
<i>Buxus sempervirens</i> L.	Adi Şimşir	7
<i>Cedrus libani</i> A. Rich.	Toros Sediri	33
<i>Cercis siliquastrum</i> L.	Erguvan	1
<i>Cornus australis</i> C.A.Meyer	Beyaz Çiçekli Kızılcık	2
<i>Corylus avellana</i> L.	Adi Fındık – Orman Fındığı	1
<i>Cotoneaster dammeri</i> Schneid.	Dağ Muşmulası	1
<i>Cupressus arizonica</i> L.	Mavi Servi	2
<i>Cupressus sempervirens</i> L. var. <i>pyramidalis</i> Nym.	Piramit Servi	7
<i>Cydonia vulgaris</i> Pers.	Ayva	37
<i>Elaeagnus angustifolia</i> L.	Adi İğde - Kuş İğdesi	1
<i>Fraxinus excelsior</i> L.	Adi Dışbudak	29
<i>Hibiscus syriacus</i> L.	Ağaç Hatmi	4
<i>Juglans regia</i> L.	Adi Ceviz	25
<i>Lonicera caprifolium</i> L.	Hanımeli	1
<i>Malus communis</i> L.	Elma	17
<i>Morus alba</i> L. ‘pendula’	Ak Dut	96
<i>Parthenocissus quinquefolia</i> (L.) Planch.	Amerikan Sarmaşığı	7
<i>Picea pungens</i> L. “Glauca”	Mavi Ladin	2
<i>Pinus nigra</i> Arnold. subsp. <i>pallasiana</i>	Anadolu Karaçamı	68
<i>Platanus orientalis</i> L.	Doğu Çınarı	14
<i>Populus alba</i> L.	Ak Kavak	53
<i>Prunus armeniaca</i> L.	Kayısı	13
<i>Prunus avium</i> L.	Kiraz	12
<i>Prunus domestica</i> L.	Erik	40
<i>Prunus cerasifera</i> “atropurpurea” Rehd.	Kırmızı Yapraklı Süs Eriği	1
<i>Prunus cerasus</i> L.	Vişne	7
<i>Prunus persica</i> (L.) Batsch	Şeftali	5
<i>Pyrus communis</i> L.	Armut	2
<i>Quercus robur</i> L.	Saplı Meşe	1
<i>Robinia pseudoacacia</i> L.	Beyaz Çiçekli Yalancı Akasya	12
<i>Rosa</i> sp.	Gül	19
<i>Salix babylonica</i> L.	Salkım Söğüt	6
<i>Syringa vulgaris</i> L.	Leylak	4
<i>Thuja orientalis</i> L.	Doğu Mazısı	38
<i>Tilia tomentosa</i> Moench.	Gümüşi İhlamur	5
<i>Vitis vinifera</i> L.	Asma	34

**ÇANKIRI KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN VARLIĞI İÇİNDE TARİHİ KENT MERKEZİNİN
KENTSEL PEYZAJ TASARIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

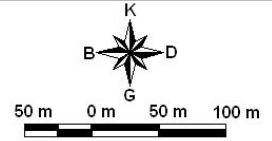
MEVCUT BİTKİSEL MATERYAL

- Çalışma Alanı Sınırı
- Yollar
- Avlu-Bahçe
- Geniş Yapraklı Bitkiler
- İğne Yapraklı Bitkiler

NAZAN KUTER

HARİTA NO: 4.11

ÖZGÜN ÇALIŞMA 2007

4.2.5 Çankırı kentsel sit alanında görülen fiziksel anlamda bozulmalar ve sorunlar

Kentsel sit alanı içinde belirlenen sorunlar; yapısal sorunlar, dokusal bozulma, çöküntü bölgesi haline gelme, işlevsiz boş bırakılma gibi temel sorunlardır. Bu sorunların araştırma alanının bazı kesimlerinde yoğunlaştığı görülmektedir.

Kentsel sit alanı içinde bazı bölgelerdeki değerli yapı ve alanlar bozulma ve yok olma tehdidi altındadır. Bu alanlar etkin bir biçimde kullanılmadıkları, boş ve harap bırakıldıkları için yok olma tehdidi altındadır. Özellikle harap durumda olup öncelikli müdahale edilmesi gereken tescilli yapılar Alibey, Mimar Sinan ve Tabakhane mahallelerinde yer almaktadır.

Kentsel sit alanı içinde görülen ve alansal bütünlük kazanan çöküntü ve sosyal sorunlu alanlar, genellikle kentsel sit alanının kuzey kesiminde yoğunlaşmakta ve bu alanlarda geleneksel doku, gittikçe daha düşük sosyo-ekonomik gruplar tarafından ve daha çok yapısal müdahale ile kullanılmaktadır. Bu alanın hemen kuzeyinde yer alan konut alanları da yer yer gecekondü niteliği taşımakta ve bu oluşum kentsel sit alanını olumsuz yönde etkilemektedir.

Kentsel sit alanında görülen yapısal sorunlu alanlar hemen hemen tüm sit alanına yayılmış durumda olan harap ve kötü durumdaki yapılardan oluşmaktadır. Çöküntü ve sosyal sorunlu alanların büyük bir bölümünde yapısal sorun da görülmektedir. Tabakhane Sokağı'nın güneyinde kalan yapı adalarında ise yeni yapılanma ile karışık önemli yapısal sorunları olan yapı adaları yer almaktadır.

Dokusal bozulma alanları ise, kentin geleneksel dokusunda görülen dokusal dönüşümün görüldüğü alanlar olup, bu alanlarda geleneksel yapı tekniği değişmiş, parsel-yapı ilişkisi bozulmuş ve yapı tipleri farklılaşmıştır. Dokusal bozulmanın oluşmasında ticaret işlevinin de rolü bulunmaktadır. Çünkü ticaret amaçlı kullanılan bazı yapılar apartmanlaşarak geleneksel dokuya aykırı hale gelmiştir. Özellikle Mimar Sinan, Tabakhane ve Cumhuriyet mahallelerinde bulunan okul binaları, gerek kat sayıları

gerekse yapı malzemesi bakımından geleneksel dokuyu en çok bozan yapılardır. Ayrıca kentsel sit alanı içinde yer yer görülen bozulma alanlarında, yapı kat sayısı geleneksel dokuya uyumlu olmasına karşın kitle, konum, yoğunluk ve tipoloji farklılıkları nedeniyle hızlı bir şekilde mimari ve sanat değeri kaybı gözlenmektedir.

Kentsel sit alanı içinde 71 adet işlevsiz ve boş alan, geleneksel doku içerisinde niteliğini yitiren sokaklar geleneksel kent dokusunu estetik açıdan olumsuz yönde etkilemektedir. Bu alanların uygun yapılanmalarla düzenlenmesi, etkin yeşil alan olarak işlevlendirilmesi, yol kaplamalarının ise geleneksel yapıya uygun olarak değiştirilmesi gerekmektedir.

4.2.6 Çankırı kentsel sit alanına ilişkin anket sonuçları

Yöre halkının alan hakkındaki düşüncelerinin, karşılaştıkları sorunların ve alanda gerçekleştirilmesini istedikleri düzenlemelerin belirlenmesi ve ortaya çıkacak olumlu/olumsuz sonuçların araştırmayı yönlendirmesi düşüncesiyle gerçekleştirilen anket çalışmasındaki sorular, belirtilen amaçlar doğrultusunda konuyla ilgili uzman kişilerle görüşülerek düzenlenmiştir. Soruların cevap seçenekleri numaralandırılarak (pre-kodlu olarak) hazırlanmıştır.

1. **Bölüm:** Alan kullanıcı profilini belirlemeye yönelik sorular–adres ve demografik bilgiler
2. **Bölüm:** Tarihi kent merkezinde yaşayan bireylerin tarihi çevre koruma hakkındaki düşünceleri
3. **Bölüm:** Tarihi kent merkezinde yaşayan bireylerin Çankırı tarihi kent merkezine (araştırma alanına) ilişkin görüşleri
4. **Bölüm:** Tarihi kent merkezinde yaşayan bireylerin açık-yeşil alanları kullanma amaçlarının ve bunlardan beklentilerinin ortaya konması

Araştırma alanına ilişkin anket sorularına Ek 2’de yer verilmiştir.

Çankırı ili, tarihi kent merkezinde anket yapılan toplam 82 konuttan 32 adeti tescillidir (Çizelge 4.17).

Çizelge 4.17 Araştırma alanında, anket yapılan konutların tescil durumu (Orişinal 2006)

Anket yapılan konutlardan:	Adet	%
Tescilli olan konut sayısı	32	39,02
Tescilli olmayan konut sayısı	50	60,98
Toplam	82	100,00

4.2.6.1 Ankete katılanların ve 82 hanede yaşayan toplam 307 kişinin (ankete katılanlar dahil) sosyo- kültürel durumu

Anket yapılan 82 konutta sorulara cevap verenlerin % 42,68'ini hane reisi, %47,56'sını hane reisinin eşleri ve % 9,76'sını hane reisinin çocukları ile diğer akrabaları oluşturmaktadır (Çizelge 4.18).

Çizelge 4.18 Araştırma alanında, ankete katılanların hane reisine yakınlık derecesi (Orişinal 2006)

Anketi yanıtlayanlardan:	Hane reisi olanlar	Hane reisi olmayanlar			Toplam
		Eşi	Kızı/Oğlu	Diğer akraba	
Sayı	35	39	7	1	82
%	42,68	47,56	8,54	1,22	100,00

Ankete katılanların cinsiyete göre dağılımına bakıldığında %64,60'ının kadın, %35,40'ının ise erkek olduğu görölmektedir (Çizelge 4.19).

Çizelge 4.19 Araştırma alanında, ankete katılanların cinsiyete göre dağılımı (Orişinal 2006)

Cinsiyet	Kişi Sayısı	%
Kadın	53	64,60
Erkek	29	35,40
Toplam	82	100,00

Çalışma alanında anket yapılırken, deneklerin 18 yaş ve üzerinde olmasına dikkat edilmiştir. Çizelge 4.20’de ankete katılanların yaş grupları verilmektedir. Bu kapsamda alanın büyük bir kesiminde (%70,73) 20-50 yaş arası kişilerin yaşadığı gözlenmektedir.

Çizelge 4.20 Araştırma alanında, ankete katılanların yaş gruplarına göre dağılımı
(Orijinal 2006)

Yaş	Kadın	Kadın içinde %	Erkek	Erkek içinde %	Toplam	Toplam %
0-10	0	0,00	0	0,00	0	0,00
11-20	2	3,77	0	0,00	2	2,44
21-30	13	24,53	8	27,59	21	25,61
31-40	12	22,64	8	27,59	20	24,39
41-50	10	18,87	7	24,14	17	20,73
51-60	9	16,98	3	10,34	12	14,63
60 üstü	7	13,21	3	10,34	10	12,20
Toplam	53	100,00	29	100,00	82	100,00

Ankete katılanların %14,63’ü okur-yazar değil, %50’si ilkokul mezunu, %12,20’si ortaokul ve dengi, %17,07’si ise lise ve dengi okullardan mezundur. Yüksekokul mezunu olanların oranı sadece %2,44 olup, fakülte mezunu hiç bulunmamaktadır (Çizelge 4.21).

Çizelge 4.21 Araştırma alanında, ankete katılanların eğitim durumuna göre dağılımı
(Orijinal 2006)

Eğitim durumu	Kadın	Kadın içinde %	Erkek	Erkek içinde %	Toplam	Toplam %
Okur-yazar değil	10	18,87	2	6,90	12	14,63
Okur-yazar	3	5,66	0	0,00	3	3,66
İlkokul	27	50,94	14	48,28	41	50,00
İlköğretim	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Ortaokul ve dengi	3	5,66	7	24,14	10	12,20
Lise ve dengi	10	18,87	4	13,79	14	17,07
Yüksekokul	0	0,00	2	6,90	2	2,44
Fakülte	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Master-Doktora	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Toplam	53	100,00	29	100,00	82	100,00

Ankete katılanların medeni durumları incelendiğinde %8.54'ünün bekar, %78.05'inin evli, %2.44'ünün boşanmış ve %10.98'sinin ise eşinin öldüğü saptanmıştır (Çizelge 4.22).

Çizelge 4.22 Araştırma alanında, ankete katılanların medeni durumuna göre dağılımı (Orijinal 2006)

Anket cevaplayan kişilerden:	Kadın	Kadın içinde %	Erkek	Erkek içinde %	Toplam	Toplam %
Bekar	3	5,66	4	13,79	7	8,54
Evli	40	75,47	24	82,76	64	78,05
Boşanmış	1	1,89	1	3,45	2	2,44
Eşi ölen	9	16,98	0	0,00	9	10,98
Toplam	53	100,00	29	100,00	82	100,00

Ankete katılan 82 kişinin çalışma durumuna bakıldığında, kadınların %96,23'ünün, erkeklerin ise %58,62'sinin herhangi bir işte çalışmadığı belirlenmiştir (Çizelge 4.23).

Çizelge 4.23 Araştırma alanında, ankete katılanların çalışma durumuna göre dağılımı (Orijinal 2006)

Ankete katılanlardan:	Kadın	Kadın içinde %	Erkek	Erkek içinde %	Toplam	Toplam %
Herhangi bir işte çalışanlar	2	3,77	12	41,38	14	17,07
Çalışmayanlar	51	96,23	17	58,62	68	82,93
Toplam	53	100,00	29	100,00	82	100,00

Herhangi bir işte çalışan 14 kişinin meslek gruplarına göre dağılımı Çizelge 4.24'de verilmiştir. Bu kapsamda ankete katılanların %50'sinin düzenli ücretli olarak, %50'sinin ise kendi hesabına çalıştığı saptanmıştır.

Çizelge 4.24 Araştırma alanında, ankete katılanların meslek gruplarına göre dağılımı (Orijinal 2006)

Meslek grupları	Kadın	Kadın içinde %	Erkek	Erkek içinde %	Toplam	Toplam %
Düzenli ücretli	0	0,00	7	58,33	7	50,00
Yevmiyeli	0	0,00	0	0,00	0	0,00
İşveren	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Kendi hesabına	2	100,00	5	41,67	7	50,00
Ücretsiz aile işçisi	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Toplam	2	100,00	12	100,00	14	100,00

Çizelge 4.25 incelendiğinde, ankete katılanlardan herhangi bir işte çalışmayan kadınların büyük bir bölümünün (%84,31) ev işleriyle meşgul olduğu, erkeklerin ise %47,06'sının emekli olup, %35,30'unun ise iş aramakta olduğu ya da mevsimlik işlerde çalıştığı anlaşılmaktadır.

Çizelge 4.25 Araştırma alanında, ankete katılanların çalışmama nedenleri (Orijinal 2006)

Çalışmama nedeni	Kadın	Kadın içinde %	Erkek	Erkek içinde %	Toplam	Toplam %
İş arıyor	0	0,00	3	17,65	3	4,41
Mevsimlik çalışıyor	2	3,92	3	17,65	5	7,35
Öğrenci	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Ev işleri ile meşgul	43	84,31	0	0,00	43	63,24
Emekli	4	7,84	8	47,06	12	17,65
İrad sahibi	0	0,00	1	5,88	1	1,47
Çalışamaz halde	2	3,92	2	11,76	4	5,88
Çalışma çağında değil	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Toplam	51	100,00	17	100,00	68	100,00

Anket yapılan 82 hanede yaşayan toplam 307 kişinin cinsiyetlerine göre dağılımı, Çizelge 4.26'da verilmiştir.

Çizelge 4.26 Araştırma alanında, anket yapılan 82 hanede yaşayanların cinsiyete göre dağılımı (Orijinal 2006)

Cinsiyet	Kişi Sayısı	%
Kadın	149	48,53
Erkek	158	51,47
Toplam	307	100,00

Anket yapılan 82 hanede yaşayan toplam 307 kişinin yaş grupları Çizelge 4.27’de verilmektedir. Bu kapsamda alanın büyük bir kesiminde (%71,01) 0-40 yaş arası kişilerin yaşadığı gözlenmektedir.

Çizelge 4.27 Araştırma alanında, anket yapılan 82 hanede yaşayanların yaş gruplarına göre dağılımı

Yaş	Kadın	Kadın içinde %	Erkek	Erkek içinde %	Toplam	Toplam %
0-10	29	19,46	28	17,72	57	18,57
11-20	26	17,45	32	20,25	58	18,89
21-30	26	17,45	33	20,89	59	19,22
31-40	22	14,77	22	13,92	44	14,33
41-50	19	12,75	20	12,66	39	12,70
51-60	12	8,05	10	6,33	22	7,17
61 üstü	15	10,07	13	8,23	28	9,12
Toplam	149	100,00	158	100,00	307	100,00

Anket yapılan 82 adet konutta yaşayan toplam 307 kişinin %23,45’i okur-yazar bile değil; %30,62’si ise ilkokul mezunudur. Yüksekokul ve fakülte mezunu olanların oranı ise sadece %1,63’tür (Çizelge 4.28).

Çizelge 4.28 Araştırma alanında, anket yapılan 82 hanede yaşayanların eğitim durumuna göre dağılımı (Orijinal 2006)

Eğitim durumu	Kadın	Kadın içinde %	Erkek	Erkek içinde %	Toplam	Toplam %
Okur-yazar değil	42	28,19	30	18,99	72	23,45
Okur-yazar	25	16,78	26	16,46	51	16,61
İlkokul	50	33,56	44	27,85	94	30,62
İlköğretim	7	4,70	12	7,59	19	6,19
Ortaokul ve dengi	7	4,70	21	13,29	28	9,12
Lise ve dengi	18	12,08	20	12,66	38	12,38
Yüksekokul	0	0,00	4	2,53	4	1,30
Fakülte	0	0,00	1	0,63	1	0,33
Master-Doktora	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Toplam	149	100,00	158	100,00	307	100,00

Anket yapılan 82 konutta yaşayan toplam 307 kişinin medeni durumları incelendiğinde %45,60'ının bekar, %46,91'inin evli, %1,30'unun boşanmış, %5,54'ünün eşinin öldüğü, %0,33'ünün birlikte yaşadığı ve %0,33'ünün evli olup ayrı yaşadığı saptanmıştır (Çizelge 4.29).

Çizelge 4.29 Araştırma alanında, anket yapılan 82 hanede yaşayanların medeni durumuna göre dağılımı (Orijinal 2006)

82 Hanedeki 307 kişi	Kadın	Kadın içinde %	Erkek	Erkek içinde %	Toplam	Toplam %
Bekar	57	38,26	83	52,53	140	45,60
Evli	72	48,32	72	45,57	144	46,91
Boşanmış	2	1,34	2	1,27	4	1,30
Eşi ölen	16	10,74	1	0,63	17	5,54
Birlikte yaşayan	1	0,67	0	0,00	1	0,33
Evli olup ayrı yaşayan	1	0,67	0	0,00	1	0,33
Toplam	149	100,00	158	100,00	307	100,00

Anket yapılan hanelerde yaşayan toplam 307 kişinin çalışma durumuna bakıldığında, kadınların neredeyse tamamının (%98,66), erkeklerin ise %71,52'sinin herhangi bir işte çalışmadığı dikkat çekmektedir (Çizelge 4.30).

Çizelge 4.30 Araştırma alanında, anket yapılan 82 hanede yaşayanların çalışma durumuna göre dağılımı (Orijinal 2006)

Anket yapılan 82 hanede yaşayan kişilerden:	Kadın	Kadın içinde %	Erkek	Erkek içinde %	Toplam	Toplam %
Herhangi bir işte çalışanlar	2	1,34	45	28,48	47	15,31
Çalışmayanlar	147	98,66	113	71,52	260	84,69
Toplam	149	100,00	158	100,00	307	100,00

307 kişiden herhangi bir işte çalışan toplam 47 kişinin, %38.30'luk dilimi düzenli ücretli olarak çalışırken, %38'lik kısmı ise kendi hesabına çalışmaktadır (Çizelge 4.31).

Çizelge 4.31 Araştırma alanında, anket yapılan 82 hanede yaşayanların meslek gruplarına göre dağılımı (Orijinal 2006)

Meslek grupları	Kadın	Kadın içinde %	Erkek	Erkek içinde %	Toplam	Toplam %
Düzenli ücretli	0	0,00	18	40,00	18	38,30
Yevmiyeli	0	0,00	8	17,78	8	17,02
İşveren	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Kendi hesabına	2	100,00	16	35,56	18	38,30
Ücretsiz aile işçisi	0	0,00	3	6,67	3	6,38
Toplam	2	100,00	45	100,00	47	100,00

307 kişiden herhangi bir işte çalışmayan toplam 260 kişinin %30'u ev işleriyle meşgul, %25'i öğrenci olup, sadece %5,38'i iş aramaktadır (Çizelge 4.32).

Çizelge 4.32 Araştırma alanında, anket yapılan 82 hanede yaşayanların çalışmama nedenleri (Orijinal 2006)

Çalışmama nedeni	Kadın	Kadın içinde %	Erkek	Erkek içinde %	Toplam	Toplam %
İş arıyor	2	1,36	12	10,62	14	5,38
Mevsimlik çalışıyor	5	3,40	17	15,04	22	8,46
Öğrenci	30	20,41	35	30,97	65	25,00
Ev işleri ile meşgul	78	53,06	0	0,00	78	30,00
Emekli	7	4,76	21	18,58	28	10,77
İrad sahibi	0	0,00	1	0,88	1	0,38
Çalışamaz halde	8	5,44	7	6,19	15	5,77
Çalışma çağında değil	17	11,56	20	17,70	37	14,23
Toplam	147	100,00	113	100,00	260	100,00

Anket yapılan 82 hanenin büyük çoğunluğunun (%75,61) aylık net geliri 600 YTL ve altı olup, sadece %3,66'sının aylık net geliri 1000 YTL ve üzerindedir (Çizelge 4.33).

Çizelge 4.33 Araştırma alanında, anket yapılan 82 hanenin gelir durumuna göre dağılımı (Orijinal 2006)

Haneye giren aylık toplam net gelir	Hane Sayısı	%
350 YTL ve altı	25	30,49
351-600 YTL	37	45,12
601-800 YTL	8	9,76
801-1000 YTL	9	10,98
1000 YTL üzeri	3	3,66
Yanıt vermeyenler	0	0,00
Toplam	82	100,00

Anket yapılan 82 konutun %73,17'sinin mülkiyeti oturanlara aittir (Çizelge 4.34).

Çizelge 4.34 Araştırma alanında, anket yapılan 82 konutun mülkiyet durumuna göre dağılımı (Orijinal 2006)

Anket cevaplayan kişilerden:	Sayı	%
Konutun mülkiyeti oturanlara ait	60	73,17
Konutun mülkiyeti oturanlara ait değil	22	26,83
Toplam	82	100,00

Ankete katılanların oturma süreleri incelendiğinde %47,56'sının 10 yıldan fazla bir süredir burada oturduğu anlaşılmaktadır (Çizelge 4.35).

Çizelge 4.35 Araştırma alanında, ankete katılanların oturma sürelerine göre dağılımı (Orijinal 2006)

Kaç yıldır bu konutta oturuyorsunuz?	Sayı	%
1 yıldan az	10	12,20
1-5 yıl	18	21,95
5-10 yıl	15	18,29
10 yıldan fazla	39	47,56
Toplam	82	100,00

Ankete katılanların büyük bir çoğunluğu (%70,73) mülkiyetin kendisine ait olma durumunu ilgili konutlarda oturma nedeni olarak göstermiştir (Çizelge 4.36).

Çizelge 4.36 Araştırma alanında, ankete katılanların ilgili konutta oturma nedenlerine göre dağılımı (Orijinal 2006)

Neden bu konutta oturuyorsunuz?	Sayı	%
Mülkiyeti kendine ait	58	70,73
Ekonomik nedenler	13	15,85
Aile ilişkileri	4	4,88
Komşuluk ilişkileri	1	1,22
Hemşehrilik	0	0,00
Merkezde yer alması	5	6,10
Yanıt vermedi	0	0,00
Diğer	1	1,22
Toplam	82	100,00

Çizelge 4.37’de yer alan sorular sadece tescilli konutlarda oturan ve mülkiyet sahibi olanlara yöneltilmiştir. Ankete katılan toplam 82 adet konut içerisinde 32 adet konut tescilli olup, tescilli yapılardan 25 adetinin mülkiyeti oturanlara aittir. 25 adet tescilli konutta oturan mülkiyet sahiplerinin %92’si var olan koşulları çerçevesinde başka bir konuta taşınmayı düşünmezken, %44’ü kendilerine başka bir yerde ev sağlanması durumunda konuttan taşınacağını belirtmiştir.

Çizelge 4.37 Araştırma alanında, tescilli konutlardan mülkiyet sahibi olanların oturdukları konutlardan taşınmaları konusundaki fikirleri (Orijinal 2006)

Mülkiyet sahibi tescilli konutlardan anket yapılanlardan:	Evet	%	Hayır	%	Toplam
Varolan koşullarınız durumunda konuttan taşınır mısınız?	2	8,00	23	92,00	25
Ev sağlanması durumunda konuttan taşınır mısınız?	14	56,00	11	44,00	25

Çizelge 4.38 ve Çizelge 4.39 incelendiğinde 32 adet tescilli konutun %65,63’ünün onarım geçirdiği ve bu onarımlardan büyük bölümünün iç mekan düzenlemesi ve cephede boya-badana olarak gerçekleştiği belirlenmiştir.

Çizelge 4.38 Araştırma alanında, tescilli konutların onarım durumuna göre dağılımı (Orijinal 2006)

Tescilli konutlardan anket cevaplayan kişilerden:	Sayı	%
Konutta şimdiye kadar onarım yapıldı	21	65,63
Konutta şimdiye kadar onarım yapılmadı	11	34,38
Bilmiyor	0	0,00
Toplam	32	100,00

Çizelge 4.39 Araştırma alanında, tescilli konutlarda yapılan onarım türleri (Orijinal 2006)

Onarım yapılan tescilli konutlardan:	Konut Sayısı	%
Esaslı onarım	1	4,76
Cephede boya-badana	16	76,19
İç mekan düzenlemesi	18	85,71
Tesisat	4	19,05
Çatı aktarımı	4	19,05
Bilmiyor	0	0,00
Diğer	0	0,00

4.2.6.2 Ankete katılanların tarihi çevrenin korunmasına ilişkin görüşleri

Bu bölümde sorulan sorularla çalışma alanında yaşayanların tarihi çevrenin korunmasına ilişkin görüşlerinin ortaya konması amaçlanmıştır. Ankete katılanların %68,29'u tarihi çevrelerin korunması gerektiğini belirtirken, %21,95'i korunmasına gerek olmadığı şeklinde görüş bildirmiştir. %9,76'sının ise bu konuda hiçbir fikri bulunmamaktadır.

Çizelge 4.40'da ankete katılanlardan tarihi çevrelerin korunması gerektiğini belirtenlerin tarihi çevrelerin neden korunması gerektiğine ilişkin görüşleri verilmiştir. Deneklerin %62,50'si tarihi çevrelerin tarihi sürekliliği sağlaması nedeniyle, %26,79'u ise turistlerin ilgi göstermesi ve ekonomiye katkı sağlaması nedeniyle, %8,93'ü eski yapı oldukları için tarihi çevrelerin korunması gerektiğini belirtirken, %1,79'u bu konuyla ilgili herhangi bir fikre sahip değildir.

Çizelge 4.40 Ankete katılanların tarihi çevrelerin neden korunması gerektiğine ilişkin görüşlerine göre dağılımı (Orijinal 2006)

Tarihi çevreler neden korunmalıdır?	Kadın	Kadın içinde %	Erkek	Erkek içinde %	Toplam	Toplam %
Gelecek nesillere bir kültür mirasıdır	23	74,19	12	48,00	35	62,50
Turistler ilgilendiği için ekonomiye katkısı vardır	5	16,13	10	40,00	15	26,79
Eski yapı oldukları için	3	9,68	2	8,00	5	8,93
Yurtdışından gelen bir modadır	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Fikri yok	0	0,00	1	4,00	1	1,79
Diğer	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Toplam	31	100,00	25	100,00	56	100,00

Ankete katılanların büyük çoğunluğu (%83,93) anıtsal yapıların çevrelerindeki eski doku ile birlikte düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir (Çizelge 4.41).

Çizelge 4.41 Araştırma alanında, ankete katılanların anıtsal yapıların nasıl korunması gerektiğine ilişkin görüşleri (Orijinal 2006)

Cami, bedesten, hamam, vb. anıtsal yapılar nasıl korunmalıdır?	Sayı	%
Tek yapı olarak korunmalı, çevresindeki gereksiz işlevler kaldırılmalıdır	2	3,57
Çevrelerindeki eski doku ile birlikte düzenlenmelidir	47	83,93
Yeni işlevler verilerek kullanılmalıdır	3	5,36
Fikri yok	4	7,14
Diğer	0	0,00
Toplam	56	100,00

4.2.6.3 Ankete katılanların araştırma alanına ilişkin görüşleri

Çizelge 4.42’de ankete katılanların araştırma alanında karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşleri yer almaktadır. Bu konuda görüş bildiren deneklerden %74,39’u otopark alanlarının yetersizliğini ciddi sorun, %58,54’ü yeşil alanların azlığını sorun olarak görmektedir. Çalışma alanında Çankırı kent merkezine kıyasla daha az olan hava kirliliği ve yoğun taşıt trafiği sorun olarak görülmemektedir.

Çizelge 4.42 Araştırma alanında, ankete katılanların karşılaştıkları sorunların önem derecesine göre dağılımı (Orijinal 2006)

Tarihi kent merkezindeki sorunlarla ilgili görüşler:	Ciddi Sorun	%	Sorun	%	Sorun Değil	%	Toplam	Toplam %
Yoğun taşıt trafiği	30	36,59	14	17,07	38	46,34	82	100,00
Yeşil alanların azlığı	22	26,83	48	58,54	12	14,63	82	100,00
Dinlenme alanlarının yetersizliği	31	37,80	37	45,12	14	17,07	82	100,00
Kalabalık - gürültü	33	40,24	23	28,05	26	31,71	82	100,00
Hava kirliliği	16	19,51	21	25,61	45	54,88	82	100,00
Görsel kirlilik	30	36,59	39	47,56	13	15,85	82	100,00
Otoparkların yetersizliği	61	74,39	8	9,76	13	15,85	82	100,00
Altyapı eksikliği	22	26,83	18	21,95	42	51,22	82	100,00
Bakımsızlık	25	30,49	37	45,12	20	24,39	82	100,00
Fikri yok	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Diğer	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00

Çizelge 4.43’de ankete katılanların tarihi kent merkezinde yapılmasını istedikleri düzenlemelere ilişkin görüşlerine yer verilmiştir. Deneklerin hepsi çevre temizliğine önem verirken, %75,61’i dinlenme amacına uygun olarak açık-yeşil alanların düzenlenmesi gerektiğini, %74,39’u ise ulaşım sisteminin düzenlenmesi gerektiğini belirtmiştir.

Çizelge 4.44’e göre ankete katılanların %52,44’ü tarihi kent merkezinde bulunan bazı sokakların trafiğe kapatılmaması gerektiği konusunda görüşlerini bildirmişlerdir.

Çizelge 4.43 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi kent merkezinde yapılmasını istedikleri düzenlemelere ilişkin görüşleri (Orijinal 2006)

Tarihi kent merkezinde yapılması gereken düzenlemeler	Çok Gerekli	%	Fark Etmez	%	Gereksiz	%	Toplam	Toplam %
Ulaşım sistemi düzenlenmeli	61	74,39	17	20,73	4	4,88	82	100,00
Dinlenme amacına uygun olarak açık-yeşil alanlar	62	75,61	14	17,07	6	7,32	82	100,00
Yeterli otopark alanı	50	60,98	28	34,15	4	4,88	82	100,00
Tarihi değerlerin algılanabilirliği artırılmalı	50	60,98	20	24,39	12	14,63	82	100,00
Tarihi değerlerin çevresinde yeşil alanlar oluşturulmalı	50	60,98	24	29,27	8	9,76	82	100,00
Çevre temizliğine önem verilmeli	82	100,00	0	0,00	0	0,00	82	100,00
Fikri yok	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00
Diğer	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0	0,00

Çizelge 4.44 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi kent merkezinde bulunan bazı sokakların trafiğe kapatılıp kapatılmaması konusundaki görüşleri (Orijinal 2006)

Tarihi kent merkezinde bulunan bazı sokaklar trafiğe kapatılsın mı?	Sayı	%
Evet	27	32,93
Hayır	43	52,44
Fikri yok	12	14,63
Diğer	0	0,00
Toplam	82	100,00

4.2.6.4 Ankete katılanların kent içindeki açık ve yeşil alan kullanımına ilişkin görüşleri

Çizelge 4.45’de görüldüğü gibi, ankete katılanlar açık ve yeşil alanları kullanmada ilk amaçlarının açık havada yeme içme (%68,29) ve sohbet etme (%46,34) olduğunu belirtmişlerdir.

Çizelge 4.45 Araştırma alanında, ankete katılanların kent içindeki açık yeşil alanların

kullanım amacına göre dağılımı (Orijinal 2006)

Kent içerisindeki açık-yeşil alanların kullanım amaçları sizce ne derece önemli?	Çok önemli	%	Önemli	%	Önemli değil	%	Toplam
Doğa içinde bulunma	20	24,39	49	59,76	13	15,85	82
Açık havadan yararlanma	34	41,46	40	48,78	8	9,76	82
Dinlenme	25	30,49	46	56,10	11	13,41	82
Açık havada yeme-içme	56	68,29	12	14,63	14	17,07	82
Spor aktiviteleri	11	13,41	22	26,83	49	59,76	82
Kısa süreli dinlenme	34	41,46	40	48,78	8	9,76	82
Sohbet etme	38	46,34	28	34,15	16	19,51	82
Fikri yok	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0
Diğer	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0

Çizelge 4.46’da deneklerin kent içindeki açık ve yeşil alanların yeterliliği konusundaki değerlendirmeleri görülmektedir. Elde edilen veriler ankete katılanların % 78,05’inin açık ve yeşil alanları yetersiz bulduğunu ortaya koymaktadır.

Çizelge 4.46 Ankete katılanların kent içindeki açık-yeşil alanlarla ilgili görüşleri
(Orijinal 2006)

Kent içindeki açık-yeşil alanlar sizce yeterli mi?	Sayı	%
Evet	15	18,29
Hayır	64	78,05
Fikri yok	3	3,66
Toplam	82	100,00

Ankete katılanlardan % 98,78’i kent içindeki açık ve yeşil alanların bakımlı ve güvenli olmasını, % 87,80’i ise yeterli aydınlatma elemanı ve çöp kutusunun bulunmasını çok önemli görmektedir (Çizelge 4.47).

Çizelge 4.47 Araştırma alanında, ankete katılanların kent içindeki açık ve yeşil alanlardan beklentilerinin önem derecesine göre dağılımı (Oriijinal 2006)

Açık-yeşil alanlardan beklentilerinizin önem düzeyi	Çok önemli	%	Önemli	%	Önemli değil	%	Toplam
Bakımlı ve güvenli olmalı	81	98,78	1	1,22	0	0,00	82
Yeterli oturma alanı olmalı	16	19,51	61	74,39	5	6,10	82
Fazla yeşil alanı olmalı	13	15,85	61	74,39	8	9,76	82
Yeterli aydınlatma elemanı ve çöp kutusu olmalı	72	87,80	10	12,20	0	0,00	82
Fikri yok	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0
Diğer	0	0,00	0	0,00	0	0,00	0

4.2.6.5 Khi-kare testi ile yapılan karşılaştırmalar ve sonuçları

Ankete katılanların tarihi çevre bilinci ile cinsiyeti arasındaki ilişki, tarihi çevre bilinci ile eğitimi arasındaki ilişki, tarihi eserlerin neden korunması gerektiğine dair fikirleri ile eğitimi arasındaki ilişki, tarihi kent merkezinde karşılaştıkları sorunlar ile yaşları arasındaki ilişki (cs: ciddi sorun, s: sorun, sd: sorun değil), tarihi kent merkezinde karşılaştıkları sorunlar ile cinsiyeti arasındaki ilişki (cs: ciddi sorun, s: sorun, sd: sorun değil), tarihi çevre bilinci ile haneye giren net geliri arasındaki ilişki, tarihi kent merkezinde yapılması gereken düzenlemeler hakkındaki fikirleri ile cinsiyeti arasındaki ilişki (çg: çok gerekli, f: fark etmez, g: gereksiz), kent içerisindeki açık-yeşil alanların kullanım amaçlarına verdikleri önem derecesi ile yaşları arasındaki ilişki (çö: çok önemli, ö: önemli, öd: önemli değil) ve açık-yeşil alanlardan beklentilerinin önem düzeyi ile yaşları arasındaki ilişki (çö: çok önemli, ö: önemli, öd: önemli değil) konularında aralarında istatistiki açıdan ilişkilerin olup olmadığını ortaya koymak amacıyla khi-kare testi uygulanmıştır.

Bu kapsamda ankete katılanların tarihi çevre bilinci ile cinsiyeti (chi-square: 7,84; df: 2; $p:0,02<0,05$) ve eğitim durumları (chi-square: 25,09; df: 10; $p: 0,005<0,05$) arasında istatistiki açıdan ilişkiye rastlanırken; ankete katılanların tarihi eserlerin neden korunması gerektiğine dair fikirleri ile eğitim durumları (chi-square: 19,55; df: 12; $p: 0,076>0,05$) arasında bir ilişkiye rastlanamamıştır (Çizelge 4.48, Çizelge 4.49 ve Çizelge 4.50).

Çizelge 4.48 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi çevre bilinci ile cinsiyeti arasındaki ilişki (Orijinal 2006)

Tarihi çevreler korunmalı mıdır?	Kadın	Kadın içinde %	Erkek	Erkek içinde %	Toplam	Toplam %
Evet, korunmalıdır	31	58,49	25	86,21	56	68,29
Hayır, gereksizdir	14	26,42	4	13,79	18	21,95
Fikri yok	8	15,09	0	0,00	8	9,76
Toplam	53	100,00	29	100,00	82	100,00

Çizelge 4.49 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi çevre bilinci ile eğitimi arasındaki ilişki (Orijinal 2006)

Size göre tarihi çevreler korunmalı mıdır?	Okur-yazar değil	Okur-yazar	İlkokul	Ortaokul ve dengi	Lise ve dengi	Yüksek okul	Toplam
Evet, korunmalıdır	7	0	24	9	14	2	56
Hayır, gereksizdir	3	1	13	1	0	0	18
Fikri yok	2	2	4	0	0	0	8
Toplam	12	3	41	10	14	2	82

Çizelge 4.50 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi eserlerin neden korunması gerektiğine ilişkin fikirleri ile eğitim arasındaki ilişki (Orijinal 2006)

Tarihi çevreler neden korunmalıdır?	Okur-yazar değil	İlk okul	Ortaokul ve dengi	Lise ve dengi	Yüksek okul	Toplam
Gelecek nesillere bir kültür mirasıdır	5	13	6	10	1	35
Turistler ilgilendiği için ekonomiye katkısı vardır	0	11	1	2	1	15
Eski yapı oldukları için	1	0	2	2	0	5
Fikri yok	1	0	0	0	0	1
Toplam	7	24	9	14	2	56

Çizelge 4.51 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi kent merkezinde karşılaştıkları sorunlar ile yaşları arasındaki ilişki (Orijinal 2006)

Yaş	11-20			21-30			31-40			41-50			51-60			60 üstü		
Tarihi kent merkezinde karşılaşılan sorun ve derecesi	cs	s	sd	cs	s	sd	cs	s	sd	cs	s	sd	cs	s	sd	cs	s	sd
Yoğun taşıt trafiği	1	0	1	4	3	14	7	4	9	9	2	6	6	3	3	3	2	5
Yeşil alanların azlığı	0	2	0	6	12	3	5	13	2	3	12	2	4	6	2	4	3	3
Dinlenme alanlarının yetersizliği	2	0	0	8	10	3	3	12	5	9	7	1	5	5	2	4	3	3
Kalabalık - gürültü	1	0	1	8	8	5	8	4	8	9	3	5	7	1	4	0	7	3
Hava kirliliği	0	1	1	6	4	11	2	8	10	5	2	10	1	3	8	2	3	5
Görsel kirlilik	0	1	1	9	10	2	7	9	4	6	8	3	4	5	3	4	6	0
Otoparkların yetersizliği	2	0	0	19	1	1	12	6	2	12	1	4	9	0	3	7	0	3
Altyapı eksikliği	0	1	1	8	3	10	4	5	11	6	1	10	2	4	6	2	4	4
Bakımsızlık	1	1	0	8	10	3	5	7	8	6	6	5	2	7	3	3	6	1

cs: ciddi sorun, s: sorun, sd: sorun değil

Ankete katılanların yaşları ile tarihi kent merkezinde karşılaştıkları sorunlardan yoğun taşıt trafiği (chi-square: 8,68; df: 10; p: 0,563>0,05), yeşil alanların azlığı (chi-square:

6,98; df: 10; p: 0,727>0,05), dinlenme alanlarının yetersizliği (chi-square: 11,79; df: 10; p: 0,299>0,05), kalabalık-gürültü (chi-square: 17,23; df: 10; p: 0,069>0,05), hava kirliliği (chi-square: 8,12; df: 10; p: 0,617>0,05), görsel kirlilik (chi-square: 5,96; df: 10; p: 0,887>0,05), otoparkların yetersizliği (chi-square: 17,97; df: 10; p: 0,055>0,05), alt yapı eksikliği (chi-square: 9,07; df: 10; p: 0,525>0,05) ve bakımsızlık (chi-square: 7,97; df: 10; p: 0,967>0,05) arasında istatistiki açıdan herhangi bir ilişkiye rastlanmamıştır (Çizelge 4.51).

Çizelge 4.52 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi kent merkezinde karşılaştıkları sorunlar ile cinsiyeti arasındaki ilişki (Orijinal 2006)

Tarihi kent merkezinde karşılaşılan sorun ve derecesi	cs		s		sd		Toplam
Cinsiyet	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
Yoğun taşıt trafiği	19	11	10	4	24	14	82
Yeşil alanların azlığı	14	8	30	18	9	3	82
Dinlenme alanlarının yetersizliği	23	8	22	15	8	6	82
Kalabalık - gürültü	20	13	16	7	17	9	82
Hava kirliliği	11	5	14	7	28	17	82
Görsel kirlilik	19	11	22	17	12	1	82
Otoparkların yetersizliği	38	23	6	2	9	4	82
Altyapı eksikliği	13	9	10	8	30	12	82
Bakımsızlık	17	8	21	16	15	5	82

cs: ciddi sorun, s: sorun, sd: sorun değil

Ankete katılanların cinsiyeti ile tarihi kent merkezinde karşılaştıkları sorunlardan yoğun taşıt trafiği (chi-square: 0,34; df: 2; p: 0,843>0,05), yeşil alanların azlığı (chi-square: 0,67; df: 2; p: 0,716>0,05), dinlenme alanlarının yetersizliği (chi-square: 2,02; df: 2; p: 0,365>0,05), kalabalık-gürültü (chi-square: 0,48; df: 2; p: 0,785>0,05), hava kirliliği (chi-square: 0,27; df: 2; p: 0,873>0,05), görsel kirlilik (chi-square: 5,53; df: 2; p: 0,063>0,05), otoparkların yetersizliği (chi-square: 0,64; df: 2; p: 0,725>0,05), alt yapı eksikliği (chi-square: 1,79; df: 2; p: 0,408>0,05) ve bakımsızlık (chi-square: 2,07; df: 2; p: 0,355>0,05) arasında istatistiki açıdan bir ilişkiye rastlanmamıştır (Çizelge 4.52).

Çizelge 4.53 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi çevre bilinci ile haneye giren net geliri arasındaki ilişki (Orijinal 2006)

Ankete katılan kişilerden:	Tarihi çevreler korunmalı mı?			
Haneye giren aylık toplam net gelir	Evet	Hayır	Fikri yok	Toplam
350 YTL ve altı	17	6	2	25
351-600 YTL	20	11	6	37
601-800 YTL	8	0	0	8
801-1000 YTL	8	1	0	9
1000 YTL üzeri	3	0	0	3
Toplam	56	18	8	82

Ankete katılanların tarihi çevre bilinci ile haneye giren net gelir (chi-square: 10,85; df: 8; p: 0,21>0,05) arasında istatistiki açıdan bir ilişki görülmemektedir (Çizelge 4.53).

Çizelge 4.54 Araştırma alanında, ankete katılanların tarihi kent merkezinde yapılması gereken düzenlemeler hakkındaki fikirleri ile cinsiyeti arasındaki ilişki (Orijinal 2006)

Tarihi kent merkezinde yapılması gereken düzenlemeler	çg		fe		g		Toplam
Cinsiyet	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	
Ulaşım sistemi düzenlenmeli	37	24	14	3	2	2	82
Dinlenme amacına uygun olarak açık-yeşil alanlar	40	22	10	4	3	3	82
Yeterli otopark alanı	27	23	23	5	3	1	82
Tarihi değerlerin algılanabilirliği artırılmalı	29	21	14	6	10	2	82
Tarihi değerlerin çevresinde yeşil alanlar oluşturulmalı	33	17	13	11	7	1	82
Çevre temizliğine önem verilmeli	53	29	0	0	0	0	82

çg: çok gerekli, f: fark etmez, g: gereksiz

Ankete katılanların cinsiyeti ile tarihi kent merkezinde yapılması gereken düzenlemelerden ulaşım sistemi düzenlenmeli (chi-square: 3,13; df: 2; p: 0,209>0,05), dinlenme amacına uygun olarak açık yeşil alanlar düzenlenmeli (chi-square: 0,84; df: 2; p: 0,655>0,05), tarihi değerlerin algılanabilirliği artırılmalı (chi-square: 3,05; df: 2; p: 0,218>0,05), tarihi değerlerin çevresinde yeşil alanlar oluşturulmalı (chi-square: 3,02;

df: 2; p: 0,221>0,05) ve çevre temizliğine önem verilmeli (chi-square: NA; df: NA; p: NA) arasında herhangi bir ilişkiye rastlanmazken, cinsiyet ile yeterli otopark alanı düzenlenmeli (chi-square: 6,42; df: 2; p: 0,04<0,05) seçeneği arasında istatistiki bir ilişki görülmektedir (Çizelge 4.54).

Çizelge 4.55 Araştırma alanında, ankete katılanların kent içerisindeki açık-yeşil alanların kullanım amaçlarına verdikleri önem derecesi ile yaşları arasındaki ilişki (Orijinal 2006)

Yaş	11-20			21-30			31-40			41-50			51-60			60 üstü			Toplam
Kent içerisindeki açık-yeşil alanların kullanım amaçları sizce ne derece önemli?	çö	ö	öd	çö	ö	öd	çö	ö	öd	çö	ö	öd	çö	ö	öd	çö	ö	öd	
Doğa içinde bulunma	1	1	0	6	13	2	4	13	3	5	9	3	2	7	3	2	6	2	82
Açık havadan yararlanma	1	1	0	9	10	2	10	9	1	7	8	2	3	7	2	4	5	1	82
Dinlenme	1	1	0	9	10	2	6	13	1	2	12	3	4	4	4	3	6	1	82
Açık havada yeme-içme	2	0	0	13	3	5	16	3	1	11	3	3	6	3	3	8	0	2	82
Spor aktiviteleri	0	1	1	6	5	10	2	7	11	2	5	10	1	1	10	0	3	7	82
Kısa süreli dinlenme	1	1	0	2	18	1	7	10	3	8	7	2	7	3	2	9	1	0	82
Sohbet etme	1	1	0	4	10	7	9	8	3	10	5	2	6	2	4	8	2	0	82

çö: çok önemli, ö: önemli, öd: önemli değil

Ankete katılanların yaşı ile kent içerisindeki açık-yeşil alanların kullanım amaçlarının önem derecesinden doğa içinde bulunma (chi-square: 3,30; df: 10; p: 0,973>0,05), açık havadan yararlanma (chi-square: 2,81; df: 10; p: 0,986>0,05), dinlenme (chi-square: 11,05; df: 10; p: 0,353>0,05), açık havada yeme-içme(chi-square: 7,49; df: 10; p: 0,678>0,05), spor aktiviteleri (chi-square: 10,14; df: 10; p: 0,428>0,05) ve sohbet etme (chi-square: 15,98; df: 10; p: 0,10>0,05) arasında istatistiki açıdan bir ilişkiye rastlanmazken, yaş ile kısa süreli dinlenme (chi-square: 25,52; df: 10; p: 0,004<0,05) arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (Çizelge 4.55).

Çizelge 4.56 Araştırma alanında, ankete katılanların açık-yeşil alanlardan beklentilerinin önem düzeyi ile yaşları arasındaki ilişki (Orijinal 2006)

Yaş	11-20			21-30			31-40			41-50			51-60			60 üstü			Toplam
Açık-yeşil alanlardan beklentilerinizin önem düzeyi	çö	ö	öd	çö	ö	öd	çö	ö	öd	çö	ö	öd	çö	ö	öd	çö	ö	öd	
Bakımlı ve güvenli olmalı	2	0	0	20	1	0	20	0	0	17	0	0	12	0	0	10	0	0	82
Yeterli oturma alanı olmalı	0	2	0	7	14	0	1	17	2	2	14	1	2	8	2	4	6	0	82
Fazla yeşil alanı olmalı	1	1	0	6	13	2	2	15	2	1	16	1	1	10	1	2	6	2	82
Yeterli aydınlatma elemanı ve çöp kutusu olmalı	2	0	0	21	0	0	17	3	0	14	3	0	10	2	0	8	2	0	82

çö: çok önemli, ö: önemli, öd: önemli değil

Ankete katılanların yaşı ile açık-yeşil alanlardan beklentilerinden bakımlı ve güvenli olmalı (chi-square: 2,94; df: 5; p: 0,709>0,05), yeterli oturma alanı olmalı (chi-square: 13,21; df: 10; p: 0,212>0,05), fazla yeşil alanı olmalı (chi-square: 8,90; df: 10; p: 0,542>0,05) ve yeterli aydınlatma elemanı ve çöp kutusu olmalı (chi-square: 4,61; df: 5; p: 0,466>0,05) seçenekleri arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Çizelge 4.56).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye’de yaşanan hızlı nüfus artışının ve kırsal alanlardan kentsel alanlara doğru yapılan göçün boyutları büyüyerek devam etmektedir. Aşırı nüfus artışı, bir yandan sosyal yapıdaki değişimin tabanını oluştururken diğer yandan yerleşim alanları ile ilgili sorunlara da neden olmaktadır. Siyasal, sosyal ve ekonomik nedenlerle yaşanan çarpık kentleşme süreci ise kentlerin tarihi ve kültürel dokularının korunarak gelecek kuşaklara aktarılması konusunda önemli sorunları beraberinde getirmektedir. Sonuçta, yaşam koşullarının değişiminden ve kent bütünündeki sorunlardan kendisini soyutlama çabasına yenik düşerek değişime uğrayan tarihi kent merkezleri özgün niteliğini kaybetme durumu ile karşı karşıya kalmaktadır.

Kentsel alanlar, öncelikle insan faktörüne bağlı olarak, sosyal ve kültürel etkilerle oluşan yaşam mekanlarıdır. Kentler sadece insanların barınma gereksinimlerinin karşılandığı yapılardan oluşmamaktadır. Kentlerin fiziksel yapılarını kitle ve boşluklar oluşturmaktadır. Kent kalıbını ortaya koyan yapılar kitleleri, ulaşım arterleri ile açık ve yeşil alanlar ise boşlukları meydana getirmektedir.

Kentsel çevredeki olumsuz değişimler sonucu ortaya çıkan pek çok sorunun yanında kentliye, kentli yaşantısına sunulan kentsel dış mekan anlayışındaki olumsuzluklar, önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bu bağlamda, kentsel dış mekanların biçimlenmesinde mekanı oluşturan ve belirleyen öğeler olarak bitkisel materyalin kullanımı da büyük önem ve anlam kazanmaktadır. Özellikle tarihi kent merkezlerinde küçük bahçe mekanlarından kent içindeki yol kavşaklarına, meydanlara kadar, kentin farklı ölçek ve kullanım alanlarında bitkilerin estetik, fonksiyonel ve ekolojik özellikleri dikkate alınarak yapılan çevre düzenleme ve yenileme projeleri ile bu çalışmaların tarihi kent merkezlerinin özgün niteliklerine uygun olarak gerçekleştirilmesi konusuna önem verilmesi gerekmektedir.

Tarihi ve geleneksel alanların içinde bulundukları doğal çevre ile birlikte bütünlüklerinin korunması yönündeki çalışmalar; onların tanımlanması, onarımları,

sağlıklaştırılmaları, bakımları ve özgün nitelikleri çerçevesinde yeniden canlandırılmaları ile gerçekleştirilmelidir. Çankırı tarihi kent merkezi gibi bir çok kentin tarihi ve kültürel değerleri ile çevrelerindeki açık ve yeşil alanların korunması olgusu, bireylerin kendilerine olduğu kadar insanlığa, ülkelerine ve Dünya'ya karşı da sorumluluğu haline dönüşmelidir. Bu nedenledir ki, kültürel miras olan tarihi kent merkezlerinin korunarak gelecek kuşaklara aktarılması görevi sadece ulusal değil, Dünya ölçeğinde değerlendirilmesi gereken uluslararası bir sorundur.

Bu bölümde Çankırı tarihi kent merkezinde gerçekleştirilen etüt-analiz çalışması kapsamında elde edilen verilere, araştırma alanında yaşayan bireylerle yapılan anket çalışması sonuçlarına yer verilmiş ve elde edilen sonuçlar değerlendirilerek Çankırı tarihi kent merkezinin özgün niteliklerinin korunması, sosyo-kültürel sürekliliğinin sağlanması için öneriler geliştirilerek, 1/1000 ölçekli Çankırı kentsel sit alanı kentsel peyzaj tasarım projesi hazırlanmıştır.

5.1 Çankırı Kentsel Sit Alanı Etüt-Analiz Çalışması

Kentsel sit alanının Çankırı kenti içindeki konumu ile kentin ekonomik ve sosyal yapısı içindeki yeri incelendiğinde kentsel sit alanının kuzeyi, orta kesimi ve güneyi olmak üzere üç farklı bölge ortaya çıkmaktadır.

- **Kentsel sit alanının kuzeyinde**, genelde orta ve düşük gelir grubunun yaşadığı ve bu alanların sosyal çöküntü bölgesi niteliğinde olduğu gözlenmiştir. Bu bölgede yer alan yapıların fiziksel kalitesinde belirgin bir şekilde düşüş olmuştur (Şekil 5.1). Ayrıca geleneksel dokuyla uyumlu olmayan eklenti ile bölünmelere de sıkça rastlanmaktadır. Bu bölgenin kentsel sit karakterini gerek yapı, gerek yerleşim biçimi olarak tamamen yitirmiş olduğu görülmektedir. Sokak dokusu incelendiğinde ise daha dar ve dik eğimli sokakların yer aldığı bu bölgede yer yer geleneksel taş kaplama örneklerine ve özgün niteliğini koruyabilmiş çıkmaz sokaklara da rastlanmaktadır.

Şekil 5.1 Çankırı kentsel sit alanının kuzey kesiminden görünüm

- **Kentsel sit alanının orta kesiminde** (saat kulesi ile Uzunyol Sokak arası) yer alan konut alanı, geleneksel konut dokusunun en yoğun yaşadığı bölge olarak ortaya çıkmaktadır. Fakat bu kesimin doğusunda ticaret alanlarının yer alması burada bulunan yapıların fiziksel dokularının bozulmasına neden olmuştur. Geleneksel taş kaplamalarına sıkça rastlanılmasına rağmen bazı sokak ve çıkmaz sokakların döşemelerinin, onarım ve iyileştirme adına kilitli parke taş ve asfalt kaplama ile değiştirildiği görülmektedir. Bu durum geleneksel bir dokunun kurtarılma adına ne kadar büyük bir zarara uğratıldığının göstergesidir. Sokak sağıklaştırma çalışması için en uygun yer olarak seçilen **Uzunyol Sokak**, büyük oranda nitelikli geleneksel yapıların üzerinde bulunduğu, cami, çeşme, hamam, medrese gibi sosyal faaliyetlerin de barındığı bir sokak niteliğindedir (Şekil 5.2). Burada yer alan sorunlar göreceli olarak azaltıldığı takdirde, koruma açısından olanaklar daha da artacaktır

Şekil 5.2 Çankırı kentsel sit alanının orta kesiminden görünüm

- **Kentsel sit alanının güneyinde** bulunan yapı adalarından bazıları kentin idari ve ticari merkezine yakın olması nedeniyle yenilenme baskısı ile değişmek ve bozulmak zorunda kalmıştır. Bu bölgede Yaran Evi'nin yanında yer alan bir dizi bitişik nizamlı geleneksel konut, Çamaşırhane ve İmarek Camii ile bunların yakın çevresinde bulunan birkaç tescilli konutun dışında geleneksel özelliğini koruyabilmiş yapı kalmamıştır. Yenileme çalışmalarının uzun yıllardan beri ertelenmiş olması, bu alanın fiziksel yapı kalitesini çok düşürmüş ve sorunlu bir bölge haline gelmesine neden olmuştur. Kent merkezine çok yakın olması ve dolayısıyla taşıt trafiğinin diğer kesimlere oranla daha yoğun olması, bu bölgedeki bütün sokak ve caddelerin asfalt kaplama ile değiştirilmesine neden olmuştur (Şekil 5.3).

Şekil 5.3 Çankırı kentsel sit alanının güney kesiminden görünüm

Kentsel sit alanı içinde karşılaşılan sorunlar ise şu şekilde özetlenebilir;

- Kentsel sit alanı bir yamaç eteğinde yer aldığı ve gerekli önlemler alınamadığı için özellikle alt kesimlerde sık sık su baskınlarıyla karşı karşıya kalınmakta ve bu da tarihi dokuyu olumsuz yönde etkilemektedir. Zeminden yükselen nem strüktürlerin ıslanmasına, taşıyıcı sistemlere gelen yükün fazlaşmasına ve taşıdığı tuzların duvar yüzeylerinde buharlaşması sonucu çiçeklenmelere, duvarların fiziksel ve kimyasal yapısının bozulmasına neden olmaktadır. Karataş Hamamı örneğinde de açıkça görüldüğü gibi yağmur suları bozulan çatı kaplaması üzerinden hızla uzaklaşmadığı için yosun ve otların oluşmasına uygun ortam hazırlamaktadır. Ayrıca bir çok yapıda, aşırı sıcaklarda genleşen malzemelerin, soğuk kış günlerinde dona maruz kaldığı, ısı farklılaşmaları nedeniyle malzemelerin yıprandığı ve yapı malzemelerinde hasar meydana geldiği açıkça görülmektedir. Uzun yıllar doğanın değişik etkileri altında

yıpranmış olan bu yapılara sürekli bakım sağlanamadığı için ciddi hasarlar ortaya çıkmıştır.

- Kentsel sit alanı içinde yer alan geleneksel konutlardan 7 adeti asıl sahiplerinin farklı yerlere taşınması üzerine kiraya verilmiştir. Bu konutların, yeni kullanıcılarının kendi isteklerine göre gelişi güzel eklenen bölümler, sokak cephesine açılan yeni pencereler ve ayrı giriş gibi kullanımlarla değişime uğradığı görülmüştür. Kiraya verilen konutların çoğunda konuta iki farklı kapıdan giriş açıldığı ve iki farklı aileye kiraya verildiği saptanmıştır. Kiracıların kötü kullanımları nedeniyle harabiyetin hızlandığı bu geleneksel konutlarda bilinçsizce yapılan bu tür değişiklikler yapıların strüktürel bütünlüğünü bozmaktadır.
- Çankırı kentinin en önemli çevre sorunlarından biri gerek coğrafi konumu, gerekse kalitesiz yakıt kullanımı nedeniyle oluşan hava kirliliğidir. Son yıllarda yakıt kullanımına getirilen kısıtlamalar ve alınan çeşitli önlemlerle bu kirlilik kısmen önlenebilmiştir. Fakat, araştırma alanında bulunan hemen hemen tüm yapılarda ısınma aracı olarak soba kullanılması, bu konuda da olumsuz gelişmelere neden olmuştur. Çünkü hava kirliliği tarihi yapıların üzerinde kirli bir tabakanın oluşmasına neden olmaktadır. Cephelerde biriken kurum, mimari ayrıntıların algılanmasını engellemekte, bu kir tabakası altında kalan taşlar özelliklerini yitirerek erime tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır.
- Kentsel sit alanı insan ve at arabası trafiğine göre düzenlendiği için dar ve çıkmaz sokakların yoğun olarak yer aldığı bir konut alanıdır. Sokak dokusunun kamyon, traktör gibi ağır taşıt trafiğine açılması, bu yolların çevresinde yer alan konutlarda titreşimlere ve temellere yapılan baskı sonucunda ortaya çıkan hasarlara neden olmaktadır.
- Kentsel sit alanı içinde 3-4 ve 5 katlı betonarme yeni yapılar, genellikle kitleleri ve yapılanma biçimleriyle orantısız olarak büyük yapılar oldukları için araştırma alanının geleneksel özelliğini bozmaktadır. Çünkü bu yapıların kitle, konum, yoğunluk ve tipoloji farklılıkları, araştırma alanının mimari değerinde ve alanın bütünselliğinde büyük kayıplara yol açmaktadır.
- Kentsel sit alanını çevreleyen trafik yolları ile yapı yoğunluğunu birleştiren sokak ve çıkmaz sokaklar genişlik, silüet ve kaplama açısından niteliksiz ve

düzensiz bir görüntü sergilemektedir. Ayrıca donatı elemanlarının yetersiz olması, mevcutların ise görsel kirliliğe neden olması kent estetiği açısından büyük olumsuzluklar doğurmaktadır.

- Anket çalışmasının öncesinde burada yaşayan insanlarla yapılan genel görüşme ve sohbetler sonucunda, halkın geleneksel konutları bu şekilde korumaya değer görmedikleri, harap ve kötü durumda olan konutların ilk tasarımlarındaki güzelliğini görmenin ve onu kendi dönemi içinde değerlendirebilmenin onlar için çok güç olduğu gözlemlenmiştir. Çünkü burada yaşayan insanlar, korunması gerekli kültür varlıklarının yasal güvence altına alınması ve dokunulmazlık sınırlarının belirlenerek tarihi ve estetik gibi özgün niteliklerini hangi ölçüde korunabileceği ve sürdürülebileceğini belirlemek amacıyla yapılan tescil işlemleriyle yaşama mekanlarının daha zor durumlara sokulduğunu düşünmektedirler. Taşınmaz kültür varlığı olan yapıları saptayarak ulusal kültür varlığı kütüğüne geçirilme işleminin, yani tescil işleminin dışında korumaya yönelik hiçbir çalışmanın yapılmadığı bu konutlar, içinde yaşayanların ekonomik yetersizlikleriyle birleşince yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır.

5.2 Çankırı Kentsel Sit Alanına İlişkin Anket Sonuçlarının Değerlendirilmesi

Çankırı tarihi kent merkezinde yaşayan bireylerin demografik bilgilerinin, tarihi çevreyi koruma hakkındaki düşüncelerinin, araştırma alanına ilişkin görüşlerinin, açık-yeşil alanları kullanma amaçlarının ve bunlardan beklentileri ile alanda gerçekleştirilmesini istedikleri peyzaj düzenlemelerinin belirlenmesi amacıyla araştırma alanında toplam 82 haneye anket çalışması uygulanmıştır. Anket verilerinin değerlendirilmesi sonucunda;

- Ankete katılan 82 kişiye, anket yapılan hanelerde yaşayan toplam 307 kişinin (ankete katılanlar dahil) sosyo-kültürel durumlarını belirlemek amacıyla, cinsiyet, yaş, eğitim, çalışma durumu, meslek grupları, çalışmama nedenleri ve hanenin toplam gelir durumuna ilişkin sorular yöneltilmiştir. Ayrıca oturdukları konutların mülkiyet durumları, bu konutlarda oturma süreleri ve oturma

nedenleri ile konutlarında gerçekleştirdikleri onarım türlerini belirlemeye yönelik sorulara da yer verilmiştir. Tescilli konutlarda oturup mülkiyet sahibi olan kişilere ise oturdukları konutlardan taşınıp taşınmama koşullarına yönelik sorular yöneltilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre;

- Anket yapılan 82 hanede yaşayan toplam 307 kişinin cinsiyete göre dağılımı incelendiğinde, % 48.53'ünün kadın, %51.47'sinin ise erkek olduğu saptanmıştır. Bu sonuçlardan araştırma alanında yaşayan kadın ve erkek kullanıcının hemem hemen eşit sayıda olduğu anlaşılmaktadır.
- Yaş gruplarına göre dağılımına bakıldığında, %56.68'inin 0-30 yaş arası, %34.20'sinin 31-60 yaş arası ve %9.12'lik gibi çok az bir bölümünün ise 61 yaş ve üzeri olduğu, dolayısıyla araştırma alanında genç ve orta yaş grubunda insanların yaşadığı tespit edilmiştir.
- Eğitim durumları incelendiğinde, %23.45'inin okur-yazar olmadığı, %47.23'ünün ilkokul (eski sistem) mezunu olduğu ya da okula gitmeden okuma yazma öğrendiği, %27.59'unun ilköğretim, ortaokul ve dengi ile lise ve dengi okullardan mezun olduğu saptanmıştır. Anket yapılan 82 hanede yaşayan toplam 307 kişinin sadece %1.30'unun yüksekokul ve %0.33'ünün fakülte mezunu olması, bu alandaki eğitim düzeyinin çok alt seviyelerde olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.
- Medeni durumlarına bakıldığında, %45.60'ının bekar, %46.91'inin evli, %5.54'ünün ise boşandığı saptanmıştır. Birlikte yaşama (%0.33) ve ayrı yaşama (0.33) gibi durumların yok denecek kadar az sayıda görülmesi, araştırma alanının çoğunlukta muhafazakar bir yapıya sahip olmasından kaynaklanmaktadır.
- Çalışma durumları, meslek grupları ve çalışmama nedenleri incelendiğinde; kadınların sadece %1.34'ünün, erkeklerin ise %28.48'inin çalıştığı, çalışan kadın ve erkeklerin %38.30'unun işyeri sahibi olduğu, %38.30'unun düzenli ücretli, %17.02'sinin yevmiyeli ve %6.38'inin ise ücretsiz aile işçisi olarak çalıştığı tespit edilmiştir. Çalışmayanların bu kadar çok sayıda (260 kişi) olmasının nedeni, araştırma alanındaki büyük çoğunluğu (%80.00) öğrencilerin, ev

hanımlarının, emeklilerin ve çalışma çağında olmayan çocukların oluşturmasıdır. Çalışabilir durumda olmasına rağmen çalışmayan genç ve orta yaşlı insanların en büyük problemi ise, eğitim düzeylerinin çok alt seviyelerde olması nedeniyle iş bulamamalarıdır.

- Haneye giren aylık toplam net gelire bakıldığında, %30.49'unun gelirinin 350 YTL ve altı, %45.12'sinin 351-600 YTL, %9.76'sının 601-800 YTL, %10.98'inin 801-1000 YTL, %3.66'sını ise 1000 YTL üzeri olduğu saptanmıştır. Sonuçlardan da anlaşıldığı gibi, araştırma alanı düşük gelir grubuna hizmet veren bir konut alanı niteliği taşımaktadır.
- Anket yapılan konutların mülkiyet durumları, insanların ne kadar süredir bu konutlarda oturdukları ve oturma nedenleri incelendiğinde, konutların büyük bir kısmının (%73.17) mülkiyetinin oturanlara ait olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırma alanında yaşayan insanların burayı tercih etmelerinin en büyük nedeni mülkiyet sahibi olmalarından ve ekonomik koşullarının onları burada yaşamaya zorlamasından kaynaklanmaktadır. Çünkü düşük kalitedeki konut alanı niteliğinde olan tarihi kent merkezinde bulunan evlerin kiralari, Çankırı'nın diğer yerleşim alanlarına oranla çok daha düşüktür.
- Anket yapılan 32 adet tescilli konuttan 25 konutta ev sahibinin, 7 konutta ise kiracının oturduğu tespit edilmiştir. Tescilli konutlarda oturan ve mülkiyet sahibi olan (25 kişi) insanların oturdukları konutlardan taşınmaları konusundaki fikirleri incelendiğinde, %92.00'sinin kendi koşullarıyla başka konuta taşınmayı düşünmedikleri, sadece %8.00'inin taşınmayı düşündüğü saptanmıştır. Aynı kişilere kendilerine başka bir yerde yaşamaları için konut gösterildiğinde taşınıp taşınmayacaklarına ilişkin soru yöneltildiğinde %56.00'si taşınmak istediğini belirtirken %44.00'ü oturdukları bu konutlardan taşınmak istemediklerini söylemişlerdir. Taşınmak isteyen kesim, ekonomik koşullarının yetersiz olduğunu, dolayısıyla oturdukları konutlara gerekli bakım ve onarım çalışmalarını yaptıramadıklarını ve bu nedenle çok zor koşullarda yaşadıklarını belirtmişlerdir. Taşınmak istemeyenlerin en önemli nedeni

ise yılların izlerini taşıyan ata yadigarlarından ve alışkanlıklarından vazgeçememeleri olmuştur.

- Anket yapılan 32 adet tescilli konutun onarım durumlarına ve yapılan onarım türlerine bakıldığında, %65.63'ünün onarım geçirdiği ve bu onarımların genelde iç mekan düzenlemesi (bakım-onarım) ve cephede boya-badana gibi basit onarımlar olduğu saptanmıştır. Ekonomik koşullarının yetersizliği nedeniyle çatı aktarımı (4 konut), tesisatta onarım (4 konut), oda ve merdiven ekleme, duvar kaldırma gibi esaslı onarımları (1 konut) gerektiği halde yaptıramadıklarını belirtmişlerdir.
- Ankete katılan 82 kişinin tarihi çevrenin korunmasına ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacıyla sorular yöneltilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre;
 - Ankete katılanların %68.29'u tarihi çevrelerin korunması gerektiğini düşünürken, %21.95'i korunmasının gerekli olmadığı görüşündedir. %9.76'lık bir kesimin ise bu konuyla ilgili herhangi bir fikri bulunmamaktadır. Gerek konutlarının tescilli olması gerekse ekonomik koşullarının yetersiz olması nedeniyle istedikleri onarımları yapamadıkları için çok zor şartlarda yaşayan insanlar için içinde yaşadıkları tarihi mirasın değerini anlamak oldukça güç olmaktadır. Zor koşullarda yaşamalarına rağmen çoğunluğun tarihi çevrelerin korunması gerektiğini düşünmesi ise tarihi mirasın geleceği açısından ümit vericidir. Ancak korunması gerektiğini düşünen insanlar, gerçek anlamda bir korumanın yapılması durumunda istediklerini, şu anki durumdansa hiç memnun olmadıklarını belirtmişlerdir.
 - Ankete katılanlardan tarihi çevrelerin korunması gerektiği görüşünde olanlara (56 kişi) bu çevrelerin neden korunması gerektiğine ilişkin sorular yöneltilmiştir. %62.50'si gelecek nesillere aktarılması gereken bir kültür mirası olduğunu, %26.79'u turistlerin ilgisini çektiği için ekonomiye katkısının olabileceğini, %8.93'ü ise eski ve yıkılmak üzere oldukları için onarılması gerektiği görüşündedir. %1.70'unun ise bu konuyla herhangi bir fikri bulunmamaktadır. Genelde orta yaş ve orta yaş

üstü insanlar, yaşadıkları çevrenin tarihi ve kültürel kimliğinin korunarak gelecek nesillere aktarılması gerektiği düşüncesine ve gerekli koruma çalışmaları yapılmadığı için onları kaybetme kaygısına sahiptirler.

- Ankete katılanlardan tarihi çevrelerin korunması gerektiği görüşünde olanlara (56 kişi) bu çevrelerin nasıl korunması gerektiğine ilişkin sorular yöneltilmiştir. Tarihi çevrelerin korunması gerektiğini düşünenlerin büyük bir çoğunluğu (%83.93), anıtsal yapıların çevreleriyle birlikte korunmaları gerektiği, %5.36'sı yeni işlevler verilmesi gerektiği, %3.57'si ise tek yapı olarak korunması ve çevrelerindeki gereksiz işlevlerin kaldırılması gerektiği görüşündedir. %7.14'lük bir kesimin ise konuyla ilgili bir fikri bulunmamaktadır. Büyük çoğunluğun tarihi anıtları çevreleriyle birlikte bir bütün olarak görmesi ve değerlendirmesi, tarihi ve geleneksel mirasın çevresiyle birlikte tanımlı mekanlar haline gelmesinde yapılacak her türlü çalışmaya destek vermesi ve bu konuda bilinçlenmiş olması sevindiricidir. Çünkü araştırma alanında yapılan anket çalışmasının en önemli nedenlerinden biri, buradaki halka tarihi, kültürel ve geleneksel önemi olan mirasın sahipleri olduğunu ve onları koruyarak gelecek kuşaklara aktarma sorumluluğunun ülke ve dünya adına büyük katkılar sağlayacağını, bunun için de en büyük görevin kendilerine düştüğünü hatırlatmaktır.

- Ankete katılan 82 kişinin araştırma alanına ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacıyla sorular yöneltilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre;

- Ankete katılanların araştırma alanında karşılaştıkları sorunlara ilişkin görüşlerine bakıldığında, özellikle kent merkezine daha yakın oturanlar tarafından otopark yetersizliği ile kalabalık ve gürültü ciddi sorun olarak görülmektedir. Araştırma alanı kent içinde merkezi bir konumda bulunmasına karşın, kent dokusunun fiziksel özellikleri ve yer yer artan eğim, dar ve düzensiz yollar nedeniyle taşıt trafiğinin yoğun olmadığı bir konut alanı niteliğindedir. Ancak kent merkezine yakın olan kısımlarda

taşıt trafiği sorun olarak görülmektedir. Görsel kirlilik ile bakımsızlık çok ciddi boyutlarda olmasına rağmen halkın büyük çoğunluğu sadece sorun olarak değerlendirmiştir. Her gün düzenli olarak belediye tarafından temizletilmesine rağmen kendileri bu konuda yeteri kadar titiz davranmamaktadır. Altyapı eksikliğinden ve sorunlarından çok fazla şikayetçi olmadıklarını belirtirken yeşil alanların azlığından ve dinlenme alanlarının yetersizliğinden dolayı çok sıkıntı duyduklarını dile getirmişlerdir. Araştırma alanının kent merkezine yakın güney kısımlarına oranla üst kısımlarında hava kirliliği sorun olarak görülmemektedir.

- Ankete katılanların araştırma alanında yapılmasını istedikleri düzenlemelere ilişkin görüşleri önem sırasına göre incelendiğinde, çevre temizliğine önem verilmeli, dinlenme ve piknik alanı yapılmalı, ulaşım sistemi düzenlenmeli, yeterli otopark alanı yapılmalı, tarihi değerlerin algılanabilirliği artırılmalı ve tarihi değerlerin çevresinde yeşil alanlar oluşturulmalı gibi görüşleri olduğu saptanmıştır. Çevre temizliğine çok önem verilmesi gerektiğini düşünürken kendilerinin de bu konuda sorumluluklarının olduğunu unutmaktadırlar. Çankırı Belediyesi tarafından hergün düzenli olarak temizlik yapılmasına rağmen kendi yaşama mekanlarını çöp alanına dönüştürmüş durumdalar. Konunun en ilginç kısmı ise bunun farkında olmaları ve birbirlerinden şikayet etmeleridir.
- Ankete katılanların tarihi kent merkezinde bulunan bazı sokakların trafiğe kapatılıp kapatılmaması konusundaki görüşleri incelendiğinde, %52.44'ünün kapatılmaması, %32.93'ünün ise kapatılması gerektiğini düşündüğü saptanmıştır. %14.63'lük bir kesim ise konuyla ilgili bir fikrinin olmadığını belirtmiştir. Büyük çoğunluğun kapatılmaması gerektiğini düşünmesinin en büyük nedeni çok dar ve çıkmaz sokaklarla birbirine bağlanan konut bölgesi niteliğindeki araştırma alanında yayalaştırma çalışmasının onlara sıkıntı yaratacağını düşünmelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak, düzenli ulaşım sirkülasyonu sağlandığı takdirde araştırma alanı içinde gerek özgün niteliğini korumuş sokak

niteliğinde olması gerekse geleneksel konutların daha fazla bulunması nedeniyle Uzunyol Sokak yayalaştırma ve sağlıklılaştırma çalışmalarının yapılabileceği uygun sokak niteliğindedir.

- Ankete katılan 82 kişinin kent içindeki açık ve yeşil alan kullanımına ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacıyla sorular yöneltmiştir. Elde edilen sonuçlara göre;
 - Ankete katılanların kent içindeki açık ve yeşil alanları kullanım amacına göre görüşleri önem sırasına göre incelendiğinde, açık havada yeme-içme, sohbet etme, doğa içinde bulunma, dinlenme, açık havadan yararlanma ve kısa süreli dinlenmeyi tercih ettikleri görülmektedir. Ankete katılanların büyük çoğunluğu spor aktivitelerini gerçekleştirmek için gerekli düzenlemenin yapılmasını önemli görmemektedir ve spor yapma alışkanlıkları olmadığı için böyle bir düzenleme yapıldığında çok fazla kullanımın olmayacağını açıkça ifade etmektedirler.
 - Ankete katılanların açık ve yeşil alanlarla ilgili görüşleri incelendiğinde, %78.05'i mevcut açık ve yeşil alanları yetersiz bulmaktadır ve daha çok piknik alanı talebinde bulunmaktadır ve hemen hemen herkesin ortak isteği spor alanlarının yerine piknik alanlarının yapılmasından yana olmuştur. Ne yazık ki bu durum, Türk halkının piknik kültürünün spor kültüründen çok daha yaygın olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.
 - Ankete katılanların kent içindeki açık ve yeşil alanlardan beklentileri önem derecesine göre incelendiğinde, bakımlı ve güvenli olmalı, yeterli aydınlatma ve çöp elemanı bulunmalı, yeterli oturma alanı bulunmalı ve fazla yeşil alan olmalı gibi görüşler bildirilmiştir. Araştırma alanı içerisinde çöp konteyneri, çöp kutusu, bank, çiçek kasası ve baba gibi donatı elemanlarına rastlanamamıştır. Aydınlatmanın özellikle alanın kuzey taraflarında çok yetersiz olması, burada yaşayan halk için büyük sıkıntıya neden olmaktadır.

Anket çalışması sonrasında elde edilen veriler arasında istatistiksel açıdan ilişki olup olmadığını ortaya koymak amacıyla “**khi-kare**” testi uygulanmıştır. Test sonuçlarına göre, ankete katılanların tarihi çevre bilinci ile eğitim durumları ve cinsiyetleri arasında, yeterli otopark alanı düzenlenmeli seçeneği ile cinsiyetleri arasında ve kısa süreli dinlenme seçeneği ile yaşları arasında istatistiki açıdan bir ilişki olduğu saptanmıştır.

5.3 Çankırı Kentsel Sit Alanının Korunmasına Yönelik Kentsel Peyzaj Tasarım Önerileri

Tarihi çevre koruma çalışmalarında öncelikle tarih, kültür ve doğa varlıkları ve nitelikleri doğru bir biçimde saptanmalıdır. Tarihi yerleşmede var olan konut, hamam, ticaret gibi kullanımlar belirlenip, çevre imgesinin oluşmasını sağlayan yapı bileşenleri, yol döşemesi, donatı elemanları, bitki vb. gibi öğelerin belirlenmesi ön koşuldur. Bu çalışmada Çankırı tarihi kent merkezi bir bütün olarak düşünülmüş ve bu bütünün oluşmasına katkıda bulunan her öge korumaya değer görülerek saptanmış, envanteri çıkarılmıştır.

Bu bölümde Çankırı kentsel sit alanı için geliştirilen öneriler iki başlık altında toplanmıştır.

5.3.1 Çankırı kentsel sit alanı kentsel peyzaj tasarımı önerileri

Tarihi kent merkezinin önemini vurgulamak ve alanın ihtiyaçlarına cevap verebilmek üzere sağlıklı, yaşanabilir, ergonomik ve estetik bir çevre elde etmek amacıyla 1/1000 ölçekli kentsel peyzaj tasarımı projesi hazırlanmıştır (Ek 3). Proje hazırlanırken kentsel sit alanının niteliğine bağlı olarak her türlü fiziki-mekansal düzenlemelere ilişkin hedefler belirlenmiş, araştırma alanında yaşayan halkın ihtiyaç ve istekleri göz önünde bulundurulmuş ve çevreye uyumlu tasarımlarla çevre kalitesini yükseltmek amaçlanmıştır. Kullanıcı profilini belirlemek amacıyla yapılan anket çalışmaları sonucunda elde edilen veriler değerlendirilmiş, halkın istek ve ihtiyaçlarına uygun kullanımlara yer verilmiştir.

Yapılan anket çalışması sonucunda özellikle araştırma alanının merkeze yakın kuzey kesiminde yaşayan insanların otopark sorununun olduğu ortaya konmuştur. Bu nedenle proje alanı ile kent bütünü arasında yaya ve taşıt ulaşımında işlevsel ve mekansal bütünlük sağlanarak otopark alanının yerleri belirlenmiştir (Ek 3). Otopark olarak düşünülen alanlarda yapılacak bitkisel tasarım çalışmasında araçlara zarar vereceği düşüncesiyle meyveli (*Aesculus hippocastanum* L. - Beyaz çiçekli at kestanesi vb. gibi) ve reçineli (*Cedrus atlantica* Manetti. - Atlas sediri, *Pinus nigra* Arn. subsp. *pallasiana* - Anadolu karaçamı vb. gibi) bitkiler önerilmemektedir. Sit alanında büyük kapasiteli otopark için uygun alan olarak Alibey Camii'nin alt kısmında bulunan boş alan önerilmiştir. Ayrıca çalışma alanı sınırının doğusunda bulunan boş alan ile saat kulesinin yakınında bulunan boş alan otopark olarak düzenlenmiştir. Bu alanların dışında büyük kapasiteli otopark için yeterli alanın bulunmaması nedeniyle, bu sorunun kuzeyde sit sınırı dışında çözümlenmesi uygun görülmüştür.

Anket çalışmalarında kent içindeki açık ve yeşil alanları yetersiz bulan insanların bu ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yeşil alan kullanımlarının yerleri belirlenmiştir (Ek 3). Böylece kısa ve uzun süreli park sorunu çözülmüş olacak, kapalı mekanlarla birlikte düşünülerek belirlenen açık ve yeşil alanlar halkın ihtiyacına cevap verebilecek nitelikte olacaktır. Proje kapsamında, kentsel sit alanı içinde etkin olarak kullanılmayan boş alanların, bahçelerin ve düzenlenmemiş yeşil alanların, uygun tasarımlarla yeniden yeşil alan olarak işlevlendirilmesi önerilmiştir (Ek 3). Dinlenme alanı için en uygun yerlerden biri Karataş Hamam'ın yan kısmında ve alt kısmında yer alan boş alanlardır. Çünkü dinlenme alanı olarak düşünülen bu alan Alibey Camii'nin alt kısmında önerilen otoparkla birlikte bir bütün olarak tasarlanabilecek niteliktedir. Araştırma alanında 0-10 yaş arası (% 18.57) ve 11-20 yaş arası (% 18.57) bireylerin bulunması (anket çalışması sonucu) ve çocuklar için oyun alanlarının olmaması (alan etüt-analiz çalışması sonucu) durumu dikkate alınarak, mahalle parkı ve mini cep parkı ölçeğinde yapılması önerilen dinlenme alanlarının, özellikle okul öncesi ve okul çağındaki çocukların oyun ve rekreasyon gereksinimleri ile mahallede yaşayan bütün yaş gruplarındaki insanların dinlenme ve rekreasyon gereksinimlerini karşılaması amaçlanmaktadır. Dinlenme alanlarının büyüklükleri de dikkate alınarak yapılan tasarımlarda oturma alanları, gölgelikler, oyun alanları düşünülmüştür. Ayrıca güvenlik için gece aydınlatması, çevre

kirliliğini önlemek için çöp kutusu ve konteyneri ile gürültüyü önlemek amacıyla alanın *Cupressus sempervirens* L. var. *pyramidalis* Nym. - Piramit servi, *Thuja orientalis* L. - Doğu mazısı gibi bitkilerle çevrenmesi önerilmektedir. Kent mobilyalarının tarihi doku ile renk, doku, biçim ve malzeme yönüyle uyumlu seçilmesine özen gösterilmelidir. Bitkisel tasarım çalışmasında; özellikle çocuk oyun alanlarının yakın çevresinde zehirli yaprak, çiçek ve meyveye sahip (*Taxus baccata* L. - Adi porsuk vb. gibi) ve dikenli bitkilerin (*Pyracantha coccinea* Roemer. - Ateş dikenini vb. gibi) kullanılmamasına dikkat edilmiş, oturma alanlarında ise *Tilia tomentosa* Moench. - Gümüşi ıhlamur, *Catalpa bignonioides* Walt. - Büyük yapraklı katalpa gibi iyi gölge yapan bitkilerin kullanımı önerilmiştir.

Anket çalışmasıyla, özellikle 50 yaş ve üstü insanların hemen hemen tümünün kısa süreli dinlenme alanlarına ihtiyaç duydukları ortaya konmuş ve bu nedenle yol kenarlarında oturma cepleri oluşturulmuştur. Burada kullanılacak bitkilerin *Tilia tomentosa* Moench. - Gümüşi ıhlamur, *Catalpa bignonioides* Walt. - Büyük yapraklı katalpa, *Acer negundo* L. - Dişbudak yapraklı akçaağaç gibi iyi gölge yapan, reçinesiz ve meyvesiz bitkiler önerilmiştir.

Tarihi yapılarla açık ve yeşil alanlar arasındaki ilişki kurularak planlanan dinlenme alanı, çocuk parkı, meydan düzenlemesi, yol ağaçlandırması ve otoparkta kullanılacak bitki seçiminde tarihi çevreye zarar vermemesi durumu göz önünde bulundurulmuş, Çankırı Kenti park-bahçelerinde kullanılan ve Çankırı kentinin iklim, toprak, arazi koşullarında iyi gelişme gösteren bitkiler tespit edilmiş ve projeye katkı sağlayacağı düşüncesiyle kullanılabilecek bitki türlerine ilişkin liste hazırlanmıştır;

İğne Yapraklı Ağaç Türleri

Cedrus atlantica Manetti. (Atlas Sediri)

Cedrus libani A. Rich. (Toros Sediri)

Cupressus arizonica L. (Mavi Servi)

Cupressus sempervirens L. var. *pyramidalis* Nym. (Piramit Servi)

Picea abies (L.) Karst. (Avrupa Ladini)

Picea orientalis (L.) Link. (Doğu Ladini)
Picea pungens Engelm. (Mavi Ladin)
Pinus nigra Arn. subsp. *pallasiana* (Anadolu Karaçamı)
Pinus pinea L. (Fıstık Çamı)
Pinus sylvestris L. (Sarıçam)
Taxus baccata L. (Adi Porsuk)
Thuja orientalis L. “*aurea*” (Altuni Mazı)
Thuja orientalis L. (Doğu Mazısı)

Geniş Yapraklı Ağaç Türleri

Acer negundo L. (Dişbudak Yapraklı Akçağaç)
Aesculus hippocastanum L. (Beyaz Çiçekli At Kestanesi)
Ailanthus altissima (Mill.) Swingle (Kokar Ağaç, Cennet Ağacı)
Amygdalus communis L. (Badem)
Carpinus orientalis Mill. (Doğu Gürgeni)
Catalpa bignonioides Walt. (Büyük Yapraklı Katalpa)
Crataegus monogyna Jacq. (Alıç)
Elaeagnus angustifolia L. (Kuş İğdesi, Adi İğde)
Ficus carica L. (İncir)
Fraxinus exelsior L. (Adi Dişbudak)
Juglans regia L. (Adi Ceviz)
Liquidambar orientalis Mill. (Anadolu Sığla Ağacı)
Malus floribunda L. (Süs Elması)
Morus alba L. ‘*pendula*’ (Sarkık Dallı Ak Dut)
Platanus orientalis L. (Doğu Çınarı)
Populus alba L. (Ak Kavak)
Prunus cerasifera ‘*atropurpurea*’ Rehd. (Kırmızı Yapraklı Süs Eriği)
Robinia pseudoacacia L. (Yalancı Akasya)
Quercus patraea (Mattuschka). Lieb. (Sapsız Meşe)
Quercus robur L. (Saplı Meşe)
Salix babylonica L. (Salkım Söğüt)
Salix matsudana Koide. var. *tortuosa* Rehd. (Tribişon Söğüdü, Arapsacı Söğüdü)

Tilia tomentosa Moench. (Gümüşi İhlamur)

Çalı Türleri

Berberis thunbergii L. 'Atropurpurea' (Kırmızı Yapraklı Adi Kadın Tuzluğu)

Berberis veitchii L. (Yeşil Yapraklı Karamuk)

Buxus sempervirens L. (Adi Şimşir)

Chaenomeles japonica Lindl. (Japon Ayvası)

Cotoneaster dammeri Schneid. (Dağ Muşmulası)

Cotoneaster horizontalis Decne. (Yayılcı Dağ Muşmulası)

Cotoneaster microphylla Wall. (Ufak Yapraklı Dağ Muşmulası)

Euonymus japonica L. (Japon Taflanı)

Hibiscus syriacus L. (Ağaç Hatmi)

Forsythia viridissima Lindl. (Altın Çanı)

Juniperus horizontalis Moench. (Yayılcı Ardıcı)

Juniperus sabina L. (Sabin Ardıcı)

Mahonia aquifolium L. (Mahonya)

Philadelphus coronarius L. (Filbahri)

Pyracantha coccinea Roemer. (Ateş Dikeni)

Rosa sp. (Gül)

Sambucus nigra L. (Siyah Mürver)

Symphoricarpos albus L. (Beyaz Meyveli İnci Çalısı)

Symphoricarpos orbiculatus Moench. (Pembe Meyveli İnci Çalısı)

Syringa vulgaris L. (Leylak)

Viburnum opulus L. (Kartopu)

Sarılcı Bitkiler

Campsis radicans (L.) Seem. ex Bureau (Acem Borusu)

Hedera helix L. (Orman Sarmaşığı, Kaya Sarmaşığı)

Lonicera caprifolium L. (Sarılcı Hanımeli)

Parthenocissus quinquefolia (L.) Planch. (Amerikan Sarmaşığı)

Rosa sp. (Sarılcı Gül)

Vitis vinifera L. (Asma)

Süs Bitkileri

Antirrhium majus L. (Aslanağız)

Chrysanthemum macrophyllum Waldst.&Kit. (Kasımpatı)

Tagetes erecta L. (Kadife Çiçeği)

Dianthus barbatus L. (Hüsnüyusuf)

Dahlia variabilis L. (Yıldız Çiçeği)

Pelargonium zonale (Sardunya)

Ocimum basilicum L. (Fesleğen)

Yer Örtücüler

Cerastium tomentosum L. (Fare Kulağı)

Sasa variagata (Sieb. & Zucc. ex Steudel) (Bodur Bambu)

Sedum album L. (Dam Koruğu)

Thymus leucostomus Hausskn.&Velen (Kekik)

Vinca minor L. (Cezayir Menekşesi)

Çankırı kentsel sit alanı kentsel peyzaj tasarım projesi 1/1000 ölçekte hazırlandığı için bitkilerin kullanım yerleri uygulama yapılabilecek biçimde belirlenememiştir. Ancak, bu alanda yapılacak daha detaylı çalışmalarda, belirlenen bu bitkilerin kullanılması, renk, form, tekstür özellikleri, işlevsel ve estetik özellikleri ile çiçeklenme dönemlerinin göz önünde bulundurulması önerilmektedir. Listede belirtilen çalı ve yer örtücü bitkilerin iğne yapraklı ve geniş yapraklı ağaçlarla birlikte ve çalıların üçlü, beşli ve yedili gruplar halinde, yer örtücü bitkilerin ise kaya bahçesi ve eğimli alanlarda grup olarak kullanımının uygun olacağı düşünülmektedir. *Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch. - Amerikan sarmaşığı, *Campsis radicans* (L.) Seem. ex Bureau - Acem borusu, *Hedera helix* L. - Orman sarmaşığı, Kaya sarmaşığı, *Lonicera caprifolium* L. - Sarılcı hanımeli, *Rosa hemisphaerica* J. Herrm. - Sarılcı gül, *Vitis vinifera* L. – Asma gibi sarılcı bitkiler ise istinat duvarları, avlu-bahçe duvarları ve bina cephelerinde kullanılması amacıyla seçilmiştir. Ayrıca bitkisel tasarımın yaz ve kış aylarında aynı etkiyi gösterebilmesi için, iğne ve geniş yapraklı bitkilerin homojen olarak kullanılmasına dikkat etmek gerekmektedir.

Anket çalışması sonucunda insanların büyük çoğunluğu piknik alanına ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir. Kentsel sit alanı içinde piknik alanı için uygun yerin bulunmaması ve böyle bir kullanımın tarihi dokuya zarar verebileceği düşüncesiyle piknik alanı proje kapsamında önerilmemiştir. Çünkü Çankırı Kalesi'nin yamacında bulunan kentsel sit alanı sakinlerinin piknik ihtiyacının kalede yapılması planlanan (Belediye tarafından) piknik alanıyla çözülebileceği düşünülmektedir. Ancak; uygulama çalışmalarında araştırma alanı içinde bulunan açık alanların, meydanların, bahçe ve avluların, yaya yollarının geleneksel, tarihi, kültürel ve doğal niteliklerinin korunması ve çevrelerindeki alanlar ile işlevsel bütünlüğünün sağlanmasının, geleneksel mimari dokunun gelişmesini sağlayacağı gerçeği asla unutulmamalıdır.

Hazırlanan kentsel peyzaj tasarım projesinde konutların konfor koşulları değerlendirilmiş ve çevreye uyumlu yeni cephe düzenlemesi yapılması gereken konutlar belirlenmiştir. Araştırma alanının tarihi doku ve yapı karakterlerine uygun olarak yapılması önerilen yeni yapılar ile tescilli yapıların bir kısmı işlevlendirilmiştir (Ek 3). Restorasyon çalışması tamamlanan (Eski hastane binası, Çamaşırhane ve Yaran evi) yapıların dışındaki tüm tescilli yapıların restorasyon çalışmalarının yapılması önerilmektedir.

Sokakların çok dar olması nedeniyle yol ağaçlandırması için uygun olmayan yerlerde, sokağa cephesi olan konutlardaki pencere önlerine saksı içinde çiçek (*Antirrhium majus* L. – Aslanağzı, *Chrysanthemum macrophyllum* Waldst.&Kit. – Kasımpatı, *Tagetes erecta* L. - Kadife çiçeği, *Dianthus barbatus* L. – Hüsnüyusuf, *Dahlia variabilis* L. - Yıldız çiçeği, *Pelargonium zonale* – Sardunya, *Ocimum basilicum* L. – Fesleğen) konması önerilmektedir. Yol ağaçlandırması yapılabilecek alanlarda ise; *Cedrus libani* A. Rich. - Toros sediri, *Cupressus sempervirens* L. var. *pyramidalis* Nym. - Piramit servi, *Picea orientalis* (L.) Link. - Doğu ladini, *Pinus nigra* Arn. subsp. *pallasiana* - Anadolu karaçamı, *Pinus pinea* L. - Fıstık çamı, *Pinus sylvestris* L. - Sarıçam, *Acer negundo* L. - Dişbudak yapraklı akçaağaç, *Aesculus hippocastanum* L. - Beyaz çiçekli at kestanesi, *Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle - Kokar ağaç, Cennet ağacı, *Catalpa bignonioides* Walt. - Büyük yapraklı katalpa, *Fraxinus exelsior* L. - Adi dişbudak, *Juglans regia* L. - Adi ceviz, *Liquidambar orientalis* Mill. - Anadolu sığla ağacı,

Platanus orientalis L. - Doğu çınarı, *Populus alba* L. - Ak kavak, *Robinia pseudoacacia* L. - Yalancı akasya gibi bitkilerin kullanılması önerilmektedir.

Anadolu-Türk kentleri incelendiğinde kent meydanlarının geçmişten bugüne önemlerini yitirmedikleri, işlevlerini her çağda korudukları görülmektedir. Sosyal yapının oluşumunda ve kentlilik bilincinin kazanılmasında etkin rol oynayan kent meydanlarının toplumsal olayların gerçekleştiği mekanlar olarak kentlerin ve kentlilerin gelişiminde büyük öneme sahip oldukları düşüncesiyle, çalışma alanı içinde meydan niteliğinde olabilecek alanlar tespit edilmiştir. İmaret Camii, Alibey Camii ve saat kulesinin bulunduğu alanların küçük birer meydan özelliği taşıması nedeniyle bu alanların meydan kimliklerinin vurgulanması amaçlanmıştır. İmaret Camii'nin bulunduğu kısımda tescilli yapıların bakkal, dükkan vs. olarak kullanılmaları görsel ve estetik açıdan çevreyi olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle bu birimlerin kaldırılmaları yerlerine hediyeelik eşya, el dokuması gibi yöresel ürün satışlarının yapıldığı küçük satış birimlerinin getirilmesi önerilmektedir. Bu meydanda çeşme, kısa süreli dinlenme amaçlı oturma birimleri, otopark ve çevreye uyumlu yeni yapı önerilmiş ve bu yapı el sanatları ve hediyeelik eşya satış birimi olarak işlevlendirilmiştir (Ek 3). Saat kulesinin bulunduğu alanda ise, meydan düzenlemesi ile birlikte kulede bulunan saatin tekrar çalışır duruma getirilmesi, saat kulesinin arkasında bulunan mahalle bakkalının kaldırılması, yerine önerilen yeni yapıların yapılması ve bu yapılarla saat kulesinin yakınında bulunan geleneksel konutlara kahve/kahvehane, ve yöre yemeklerinin sunulduğu birim, el sanatları atölyesi ile hediyeelik eşya satış birimleri gibi yeni işlevler verilmesi önerilmiştir (Ek 3). Meydan olarak uygun görülen bu mekanlarda *Quercus patraea* (Mattuschka). Lieb. - Sapsız meşe, *Quercus robur* L. - Saplı meşe ve *Platanus orientalis* L. – Doğu çınarı gibi geniş tepe çatısına sahip gösterişli bitkilerin kullanılması önerilmektedir. Bitkisel materyalin yanı sıra meydanlarda su objesi (çeşme vb.), oturma birimleri, gölgelikler ve heykel gibi mimari elemanlara da yer verilmiştir. Çünkü, toplumun her kesiminden bireylerin kullanımına açık olan bu meydanların, toplumsal işlevlerinin yanı sıra kent imgesinin oluşumunda da etkili olmaları hedeflenmektedir.

Tarihi yapıların daha iyi korunması ve kültürel devamlılığının sağlanması için, bu yapılara çevreye uyumlu yeni işlevler verilmesi gerektiği düşüncesiyle, “**Karataş Hamamı**”nın restorasyon çalışmalarının tamamlanıp “**kültür müzesi**” olarak (geleneksel Çankırı kültürünün sergilendiği) kullanılması, restorasyon çalışmaları tamamlanan “**çamaşırhane**” binasının “**kına evi**” olarak kullanılması ve çamaşırhane önünde bulunan tescilli çeşmenin fonksiyonel duruma getirilip bakım ve onarım çalışmalarının yapılması, Çankırı kültür ve tarih araştırma merkezi olarak kullanılan “**eski hastane**” binasının ise dünden bu güne Çankırı fotoğraflarının ve önemli tarih olaylarının yazılı olarak sergilendiği, turizm-rehberlik hizmetlerinin verildiği “**sanat galerisi**” olarak işlevlendirilmesi önerilmektedir. Araştırma alanında yer alan tescilli yapıların bir kısmı ile yeni yapılması önerilen yapılara ise pansiyon, kültür evi, kültür müzesi, el sanatları atölyesi ve yöre yemeklerinin sergilendiği alanlar gibi kültürel işlevler verilmiştir (Ek 3). Kentsel sit alanı içinde belirlenen araç yolu, yaya yolu ve çıkmaz sokaklar Ek 3’de verilen öneri proje üzerine işlenmiş ve yayalaştırılan yol ve mekanlar belirlenerek alternatif araç yolları pafta üzerinde verilmiştir.

5.3.2 Uzunyol Sokak ve Çankırı kentsel sit alanı için geliştirilen öneriler

Sokak sağlıklılaştırma çalışmalarının yapıldığı örnek kentler incelendiğinde bu alanlarda bulunan geleneksel konutların farklı yaşam mekanları sunabildikleri gözlenmiştir. Araştırma alanının çağdaş, ekonomik ve sosyal yaşamla bütünleşmesi için böyle bir çözüm yolu önerilmiş, sokak ve parsellerin tanımladığı kent dokusu ile motorlu araçlar arasındaki uyumsuzluğun çözümlenmesi için yaya dolaşımı önerilmiştir. Çok sayıda nitelikli geleneksel konutların üzerinde bulunduğu, cami, çeşme, hamam gibi sosyal faaliyetlerin de barındığı bir sokak niteliğinde olması nedeniyle, **Alibey** ve **Tabakhane** mahallelerini birbirinden ayıran **Uzunyol Sokak** sağlıklılaştırma çalışmaları için örnek alan olarak seçilmiştir (Şekil 5.4). Bu kapsamda öncelikle kentsel sit alanının tamamı dikkate alınarak, tescilli yapı ve alanlar, mevcut avlu-bahçe, çevreye uyumlu öneri cephe düzenlemesi yapılacak yapılar ve öneri yeşil alan düzenlemeleri belirlenmiştir (Ek 3). Ayrıca Uzunyol Sokak cephe yenileme önerisi geliştirilmiştir (Şekil 5.5).

Şekil 5.4 Çankırı kentsel sit alanı, Uzun yol Sokak

Şekil 5.5 Çankırı kentsel sit alanı, Uzun yol Sokak cephe yenileme önerisi

Uzunyol Sokak'ta ve kentsel sit sınırları içinde bulunan tescilli ve tescilsiz taşınmaz kültür varlıklarının sokak cepheleri ile avlu ve bahçe duvarları, kapı, ve çeşme gibi mimari elemanların özgün sokak dokusu ve kentsel donatı elemanlarıyla birlikte korunması, sağlıklılaştırılarak yaşatılması ve çağdaş yaşama katılması sağlanmalıdır. Bu sokakta yer alan tescilli çeşme ile çamaşırhane çeşmesinin (tescilli) fonksiyonel duruma getirilip bakım ve onarım çalışmalarının yapılması gerekmektedir. Sokak dokusunu tanımlayan tüm öğelerin korunması ve belgelenmesine yönelik rölöve, restitüsyon, restorasyon ve kentsel peyzaj tasarımı projelerinin birlikte yürütülmesi gerekmektedir.

Kentsel sit alanı içinde yer alan geleneksel konutların tümünde mevcut pencere açıklıkları ve yükseklikleri korunmalı, tüm pencerelerde yatay ve düşey söve çıkıntıları onarılmalı, mevcut olmayanlara gerekli eklemeler yapılmalıdır. Cephede bulunan ve görsel bütünlüğü bozan tabelalar kaldırılmalı, yerlerine masif ahşap gibi doğal malzemeyle yapılmış tabelalar kullanılmalıdır. Kullanılacak her türlü malzemede renk uyumuna özen gösterilmelidir. Kiremitler yenilenmeli, dış cephe kaplamaları değiştirilmeli, doğrama ile camlar yenilenerek aslına uygun biçimde onarılmalıdır. Yeni yapılması önerilen yapılarda ise, cephedeki doluluk-boşluk oranları, çatı biçimi, kullanılan renk ve malzemeler alandaki mevcut geleneksel dokuya uygun olmalı ve yeni tasarımlar çevresiyle bütünleşmelidir. Araştırma alanında yapılacak uygulamaların tümünde, tarihi doku ve yapı karakterlerine uygun malzeme, düzenleme, onarım ve cephe giydirme çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Kentsel sit alanı genelinde ve bu sokakta bulunan konutlarda yapılan izinsiz ve bilinçsiz değişikliklerle konutların bir çoğu özgün görünümlerinden uzaklaştırılmış, yanlış malzeme kullanımı, görsel kirliliğe yol açan çöp kutuları (yağ tenekeleri), kablo ve gölgelikler ile bina cephesine yapılan eklentiler eski kent dokusunu kaplamaktadır. Özgün niteliklerini zedeleyen, uygun olmayan kullanımlara ve gereksiz eklere yer verilmemeli, onarım faaliyetleri bilimsel ilkelere dayandırılmalıdır. Bu nedenle sonradan yapılan ekler kaldırılmalı ve bina cephelerinde yer alan tüm tesisatlar yer altına, çatı içine ve bina içine dağıtılarak gizlenmelidir. Elektrik ve telefon direkleri, reklam panoları, yönlendirme levhaları ve altyapı hatlarının yarattığı karmaşıklığın giderilmesi için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır. Mevcut elektrik, aydınlatma, telefon

direkleri, vana, rögar ve yönlendirme levhalarının neden olduğu görsel kirliliğin yok edilmesi için bunlar, bulundukları yerden kaldırılmalı ve bütünle uyumlu donatı elemanları yeterli sayıda yerleştirilmelidir. Ayrıca temiz su-pis su, atık çöp, yangın gibi altyapı yetersizliği de giderilmelidir.

Yol döşemesi olarak büyük bir kısmında asfalt kaplama kullanılan Uzunyol Sokak'ın yer döşemeleri ile kentsel sit alanı genelinde dokuya uygun olmayan yer döşemeleri sökülerek, tarihi yapıların yapı karakteristiğine ve renklerine uygun, özgün bölümlerde kullanılan geleneksel taş kaplama ile değiştirilmesi gerekmektedir.

Anadolu-Türk kentlerinde olduğu gibi Çankırı tarihi kent merkezinde yer alan konutların büyük çoğunluğu bahçe içinde konumlandırılmıştır. Yüksek duvarlarla dışa kapalı bir iç bahçe şeklinde tasarlanan bu alanların içinde genelde süs bitkilerinin yanı sıra meyve ağaçları ve sebze bahçeleri de yer almaktadır. Kentsel sit alanı ve Uzunyol Sokak'ta yer alan konutların avlu ve bahçeleriyle ilgili yapılacak çalışmalarda, yerleşik halkın geleneksel mekan kullanım alışkanlıkları, kültürel yapısı ve farklılıkları, ihtiyaçları ile isteklerinin yanı sıra karakteristik peyzaj öğeleri değerlendirilmelidir. Bu kapsamda, taş ve kerpiç malzemeyle yüksekçe yapılan ve kerpiç malzemenin bozulmaması için üzeri alaturka kiremitle örtülen avlu duvarları özgün nitelikleriyle korunmalı, gerekli onarım çalışmalarıyla zarar görmüş olan kısımları yenilenmelidir. Ayrıca çift kanatlı ahşap kapılar ile girilen ve zemini taş kaplama veya toprak olan avluda yer alan ocak, tandır, havuz, çeşme, kapı gibi mimari öğeler ile ağaç, bitki türleri, sebze bahçeleri gibi doğal öğeler korunmalı, özgün niteliğine uygun olarak yenilenmelidir. Yer döşemesi değiştirilerek beton gibi geleneksel dokuyla uyumlu olmayan malzemelerle kaplanan avluların tekrar özgün malzemesi olan taş kaplama veya toprak ile yenilenmesi gerekmektedir.

Tarihi kent merkezlerini koruyan Macaristan'da Budapeşte, Belçika'da Brugges, Çek Cumhuriyeti'nde Prag, Avusturya'da Salzburg, İtalya'da Floransa ve Venedik gibi yurtdışı ve Safranbolu, Beypazarı, Konya, Antep, Muğla, Mardin, Amasra gibi yurtiçi örnekleri incelendiğinde bu kentlerin büyük bir turizm odağı oldukları, sadece konut

bölgesi değil, ticaret alanları ve el sanatlarının da yer aldığı kesimlerle birlikte, önemli tarihi kent verilerini yaşattıkları görülmektedir. Uzunyol Sokak'ta sağlıklaştırma çalışmalarıyla yapılacak olan mekanlara ve kentsel sit alanı içinde yer alan tescilli yapılara da kültür evi, kültür müzesi, el sanatları atölyesi, yöre yemeklerinin sergilendiği alanlar, sanat galerisi gibi kültürel işlevlerin verilmesi ile bu bölgenin kültürel etkinlikler merkezi olarak işlevlendirilmesi, Çankırı kentinin turizm potansiyelinin artmasına büyük katkı sağlayacaktır. Ayrıca **geleneksel konutların “pansiyon”** olarak kullanılmaları, hem kültürel mirasın korunup yaşatılmasını, hem de bu değerlerin sahibi olan insanların turizme ev sahibi olarak hizmet vermelerini sağlayacaktır. Diğer yandan ise, kentsel sit alanı içinde yapılacak yeni yapılaşmalar, mevcut doku ile uyumlu bir mimari ve yoğunluk dengesi içinde pansiyon türü konutlara özendirilmiş olacak ve kültür öncelikli turizmin gelişmesi sağlanacaktır. Ancak; tüm bu çalışmalar yapılırken doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunması ve yaşatılması önceliğine dayalı olmayan bir turizm politikasının, ülkeye zarar vereceği gerçeği unutulmamalı, doğal, tarihi ve kültürel çevreyi gözetten bir turizm yapılaşması için “planlama” ilk koşul olmalıdır.

Tarihi kentlerin korunması için yapılacak planlama çalışmalarında ise disiplinler arası bir çalışma yapılmalıdır. Koruma planları yapılırken arkeoloji, tarih, mimarlık, sosyoloji, turizm, ekonomi, şehir planlaması, peyzaj mimarlığı vb. gibi disiplinlerin bir arada çalışması gerekmektedir.

Sokak sağlıklaştırma çalışmalarının yapılması için önerilen Uzunyol Sokak ile Çankırı kentsel sit alanını bir bütün olarak korumak, sakinleriyle birlikte yaşatılmasına olanak vermek ve halkın aynı amaca uygun kooperatiflerle bir araya gelmesini sağlayarak merkezi ve yerel yönetimlerin de katkı ve desteğiyle, tarihi dokunun restorasyonu, alt yapısının geliştirilmesi ve yaşam kalitesinin yükseltilmesi için işbirliği ve dayanışma ortamı yaratmak gerekmektedir. Tarihi ve kültürel bir miras olan bu alanın korunması ve yaşatılmasında, kamu-özel-yerel-sivil ve uluslar arası kuruluşlarla işbirliği yapmanın büyük katkıları olacaktır. Araştırma alanında yer alan tüm geleneksel konut sahiplerinin sadece işçilik masraflarına katılımlarının ve yerel yönetimlerle birlikteliklerinin sağlanması durumunda, sokak sağlıklaştırma ve restorasyon gibi diğer çalışmalarının

daha verimli ilerleyeceği düşünülmektedir. Böylece restorasyonu tamamlanan geleneksel konutların kültür evi, kültür müzesi, pansiyon vb. gibi yeni işlevlerle daha iyi korunmaları ve bakımları sağlanacaktır.

Çankırı tarihi kent merkezini koruma çalışmalarında yapılması gereken en önemli işlerden biri tarihi yerleşmeyi yok olmaktan kurtarmak, kültür ve tarih mirasını bugünün yaşamıyla bütünleştirmek olmalıdır. Korumada bu amaca ulaşabilmek için, tarihi çevrenin yaşam standartlarının yükseltilmesi, tarihi dokuyu olumsuz yönde etkileyen trafik gibi baskıların merkezden uzaklaştırılması, bu yapılara kültürel işlevler verilmesi ve sürekliliği sağlamak için kaynak sorunlarının çözümlenmesi gerekmektedir. Ancak, Türkiye'nin ekonomik kaynakları, geçmişten kalan bu tarihi izlerin tümünün gelecek kuşaklara aktarılması için yeterli olamamaktadır. Dolayısıyla çağdaş kentleşme sorunları, bakımsızlık, malzemenin yıpranması, doğal afetler ve yeni yapılanma baskıları ile, tarihi yapıların sayıları sürekli olarak azalmaktadır.

Bu nedenle araştırma alanının çevreyi kirletici, yıpratıcı ve gürültüye neden olan etmenlerden bir an önce arındırılması gerekmektedir. Ayrıca Çankırı'nın deprem kuşağında olduğu ve yaşadığı deprem (M.Ö. 1.yy., 1902 ve 1939) ile yangının (1956) izlerini hala taşıdığı unutulmamalı ve kültür varlıklarıyla içinde yaşayan halkın sağlığını güvence altına almak için, tarihi kent merkezinin doğal afetlerden korunması ve gerekli önlemlerin alınması, alınan önlemlerin ve onarımların ise alanın özelliğine göre tasarlanması gerekmektedir.

Kentsel sit alanı içinde okul binası, yeni konutlar gibi mevcut doku içinde programı yoğun, kütleli betonarme yapılar yapılarak dokunun özelliği bozulmuştur. Bu yapılar kaldırılmalı, yeni yapılar ise sit alanında yaygın olarak görülen arsa kullanımına, kütle oranlarına, boyutlarına ve genel cephe özelliklerine uygun olarak yeniden yapılmalıdır. Çünkü yapılanmaya açılan alanlar arasında koruma kullanma dengesinin sağlanması gerekmektedir. Yeni gelişme alanlarının tarihi çevreyle uyumlu bir biçimde ve çağdaş yaşamla bütünleşmesine özen gösterilmelidir. Yeni yapıların mimari karakteri, tarihi yapı gruplarının mekansal organizasyonu ve yerleşim biçimleriyle uyumlu olması için,

yeni yapılarla ilgili kararlar ve denetim sistemlerine özen gösterilmeli, yükseklik, renk, malzeme, çatı ve cephe özellikleri, konum ve kütle oranlarına dikkat edilmelidir.

Çağdaş ülke ve toplumların öncelikli ulusal ve evrensel görevi tarihi, doğal ve kültürel çevrelerin korunması olmalıdır. Ancak bu çabalar, sadece bir mirasın gelecek kuşaklara aktarılması açısından değil, vatandaşlık bilincinin gelişmesi ve toplumsal aydınlanmanın güçlenmesi açısından da gösterilmelidir. Hem kendi kültürüne, tarihsel-geleneksel ve doğal değerlerine sahip çıkan hem de farklı kültürlerin düşünce ve eserlerine saygı duyan birey ve kuruluşlar, demokrasinin korunması ve geliştirilmesinde en önemli güvencedir. Bu nedenledir ki; halkı koruma konusunda bilinçlendirmek, ilköğretimden başlayarak yüksek öğretime kadar her düzeyde bilgi vermek, tarihi mirasın gelecek kuşaklara aktarılması ve sürdürülebilir olmasını sağlamak açısından çok önemlidir. Bu konu bir devlet politikası olarak benimsenmeli ve koruma, doğal-tarihi ve kültürel miras bilincini geliştirmeye yönelik programlar hazırlanmalıdır.

Tarihi çevreler, yerine yenisinin yapılması mümkün olmayan binlerce yıllık geçmişe sahip evrensel miras olarak görülmeli ve bu mirası bugünün sosyal yaşamı ile bütünleştirerek korumanın, sadece ulusal, bölgesel ve yerel otoritelerin değil, tüm insanlığın görevi olduğu unutulmamalıdır.

KAYNAKLAR

- AHI, 2006. Neden Ahi? Web sitesi: <http://www.ahi.com.tr/hakkimizda.asp>. Erişim Tarihi: 10.10.2006.
- Ahunbay, Z. 2004. Tarihi çevre koruma ve restorasyon. Yapı Yayın:28. 20, 116, 119 s., İstanbul.
- Akçura, N. 1973. Yabancı ülkelerde eski eserlerin korunması. Mimarlık Dergisi, Sayı: 118, 13 s., Ankara.
- Akın, N., Tapan, M. ve Sey, Y. 2002. Sürdürülebilir kalkınma / “Tarihi kültürel mirasın korunması”. Vizyon 2023: Bilim ve Teknoloji Stratejileri Teknoloji Öngörü Projesi, 16.01.2002. <http://vizyon2023.tubitak.gov.tr/teknolojiongorusu/paneller/cevresurdurulebilirlikalkinma/raporlar/raporcevre.pdf>. Erişim Tarihi: 10.09.2006.
- Aksoylu, S., Çabuk, A. ve Uz, Ö. Coğrafi bilgi sistemleri ve uzaktan algılama yardımıyla yeşil alanların yeterliliğinin saptanması üzerine bir araştırma: Eskişehir örneği. TMMOB Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası, 10. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı. 28 Mart-1 Nisan 2005. 3 s., Ankara.
- Aktüre, S. 1978. 19.yy. Anadolu kenti mekansal yapı çözümlemesi. 220 s., Ankara.
- Aktüre, S. 1987. Anadolu kentinde Türkleşme-İslamlaşma süreci, mekansal yapı değişimi ve “İslam mimarı mirası”. İslam Mimarı Mirasını Koruma Konferansı. 22-26 Nisan 1985, İki Nokta Araştırma, Basın, Yayın, Organizasyon. 38 s., İstanbul.
- Alkan, A. 1994. Konya tarihi kentin planlama sorunları, Konya.
- Anonim. 1995. T.C. Çankırı Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü istatistiklerle ve fotoğraflarla 1992-1995 yıllarında gelişen Çankırı. 22, 333 s., Ankara.
- Anonim. 1997a. Çankırı’da seçilmiş uygun yatırım alanları. T.C. Çankırı Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü. 7 s., Çankırı.
- Anonim. 1997b. T.C. Çankırı Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü İl Brifingi. 3.s., Çankırı.
- Anonim. 1998a. Çankırı İli arazi varlığı. T.C. Başbakanlık Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları. 46 s., Ankara.
- Anonim. 1998b. Çankırı İli hakkında genel bilgiler. T.C. Çankırı Valiliği. 9 s., Çankırı.
- Anonim. 1999. Çankırı Türkiye. Atatürk’ün Samsuna çıkışının 80. Yıldönümü anısına İl Turizm Müdürlüğünce hazırlanmış ve Çankırı Valiliği’nce basılmıştır. s., 10. Çankırı.
- Anonim. 2000. Çankırı’da tarım ve çalışmalarımız ‘99. T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Çankırı İl Müdürlüğü. 9, s., Çankırı.
- Anonim. 2001. Çankırı İli’nin kalkınması ve girişimciler için seçilmiş yatırım profilleri. T.C. Çankırı Valiliği & Çankırı Ticaret ve Sanayi Odası & Çankırı Ticaret Borsası. 83 s., Çankırı.
- Anonim. 2002a. Ilgaz Dağı Milli Parkı. T.C. Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü. 4. s., Kastamonu.
- Anonim. 2002b. T.C. Çankırı Valiliği İl Turizm Müdürlüğü. Çankırı İl Turizm Envanteri. 41 s., Çankırı.
- Anonim. 2003. Türkiye gazetesi. (20.02.2003). İstanbul.

- Anonim. 2004. T.C. Çankırı Valiliği İl Turizm Müdürlüğü. Çankırı İl Turizm Envanteri. Fotoğraflar. Çankırı.
- Anonim. 2005a. Çankırı il çevre durum raporu. T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Çankırı Valiliği İl ve Çevre Orman Müdürlüğü. 57 s., Ankara.
- Anonim. 2005b. Mimarlar Odası UIA-2005 İstanbul Kongresine Doğru Türkiye Kongreleri. Ankara Kongresi Sonuç Bildirgesi (28-29 Mayıs 2005). Ankara.
- Anonim. 2005c. T.C. Çankırı Valiliği Çankırı Kültür Turizm Envanteri. 9, 11, 14, 15, 23, 25, 29 s., Çankırı.
- Anonim. 2006. T.C. Çankırı Valiliği İl Brifingi. 2, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 13, 14, 15, 17, 18 s., Çankırı.
- Arslan, M. 1996. Yeşil yol planlaması: Ankara örneği. Çevre Planlama ve Tasarımına Bütüncül Yaklaşım Sempozyumu, Çevre planlama ve tasarım haftası'96 etkinlikleri, 26-28 Kasım 1996. Ankara.
- Arslan, M., Barış, E., Erdoğan E. ve Dilaver Z. 2004. Yeşil yol planlaması: Ankara örneği. T.C. Ankara Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Kesin Raporu. 3, 4 s., Ankara.
- Avşar, E. 2001. Düünden bugüne Çankırı'nın orman durumu. A.Ü. Çankırı Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümü Bitirme Tezi. 19 s., Çankırı.
- Ayhan, B. 1984. Çankırı tarih, coğrafya, ekonomi. 24, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 48, 49 s., Ankara.
- Ayhan, B. 1988. Çankırı ve ilçeleri. 18, 21, 45, 49, 92, 93, 106, 107 s., Ankara.
- Ayhan, B. 1998. Çankırı tarihi. 197, 227 s., Ankara.
- Bakan, K. ve Konuk, G. 1987. Türkiye'de kentsel dış mekanların düzenlenmesi. TÜBİTAK, Yapı Araştırma Enstitüsü, Rapor no: 493, Ankara.
- Bayraktar, A. 1973. İzmir şehrinin imarında peyzaj mimarisi ile ilgili problemler ve prensiplerin tespiti. E.Ü. Ziraat Fakültesi bahçe Mimarisi Kürsüsü. Doktora tezi, Birlik Matbaası, Yayın No: 33, İzmir.
- Bilen, S.Ö. 2004. Kentsel dış mekanların tasarımında antropometrik verilere bağlı olarak peyzaj elemanlarının Ankara örneğinde araştırılması. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi, 16 s., Ankara.
- Bilsel, A.A., Bilsel, S.G. ve Bilsel, F.C. 1991. Kentsel kamu alanlarının düzenlenmesinde kentsel tasarım tekniğinin kullanılmasına planlama bütününde kamusal yaklaşım. Kamu Mekanları Tasarımı ve Kent Mobilyaları Sempozyumu, 15-16 Mayıs 1989, Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, 49 s., İstanbul.
- Bilsel, A.A., Bilsel, S.G., Bilsel, F.C. ve Bilsel, S.M.C. 1994. "Kentlerimizde kimlik arayışları ve kentsel tasarım olgusuna kent kültürü/kentlilik bilinci/kent görünümü üçlemesiyle yaklaşım" 5. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, "kentsel tasarım ve ekoloji – tasarıma ekolojik yaklaşım". 12-13 Mayıs 1994. MSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Kentsel Tasarım Disiplin Grubu. 233 s., İstanbul.
- Binan, C. 1999. Mimari koruma alanında Venedik Tüzüğü'nden günümüze düşünsel gelişmenin Uluslararası evrim süreci. YTÜ Basım Yayın Merkezi, Yayın No: 489, 6, 108 s., İstanbul.
- Butina, G. 1992. The research and the education of urban design. 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, MSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 23-24 Mayıs 1991, 20 s., İstanbul.

- Bostancı, F. 1989. Korunması gerekli tarihi kentsel dokulardaki bozulma nedenleri ve İskilip Çarşı Mahallesi'nde örneklenmesi. Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Yüksek lisans tezi. 25, 26, s., Ankara.
- Çalışkan, M. A. 1990. 3194 Sayılı İmar Yasası açısından kentlerimizde açık-yeşil alan sisteminin geleceği ve Ankara-Çankaya İlçesi örneği. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü. Peyzaj Mimarlığı Bölümü. Yüksek lisans tezi. 38 s., Ankara.
- Çeçener, B. 1992. Ülkemizde taşınmaz kültür ve doğa varlıklarının koruma olayı ve bu konuda bazı eleştirel görüşler. Egemimarlık Dergisi, Sayı:2, 47 s., İzmir.
- Çelik, A. 2000. Tokat kenti mevcut alan kullanım kararları ve açık-yeşil alan verilerinin saptanması üzerine bir araştırma. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Bölümü. Doktora tezi. 18 s., Ankara.
- Çelik, D. 2004. Kentsel peyzaj tasarımı kapsamında tarihi çevre yenileme çalışmalarının peyzaj mimarlığı açısından araştırılması: Beypazarı örneği. A.Ü.fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı. Doktora tezi. 11, 14, 27, 28, 49 s., Ankara.
- Çetiner, A. 1972. Şehircilik çalışmalarında donatım ilkeleri. İTÜ Mimarlık Fakültesi. İstanbul.
- Çubuk, M. 1970. Şehirciliğin doğuşu, tekamülü ve tekniği hakkında, Mimarlık/şehircilik ve Türkiye'nin sorunları. Mimarlık Dergisi Yayınları, Yayın No: 1, 251 s., İstanbul.
- Çubuk, M. 1997. Kentsel tasarım formasyonu ve eğitimi-sunuş bildirisi ve sonuç metni. 8. Kentsel Tararım ve Uygulamalar Sempozyumu, MSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.
- Çubuk, M. 1999. "Tematik açıklamalar". Kentsel tasarım: Bir tasarımlar bütünü, I.Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi, 26-27-28 Mayıs, İstanbul.
- Çulcuoğlu, G. 2000. Yeşil kuşak Ankara kenti örneği. 2000'li Yıllarda Yaşadığımız Çevre ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumu. Ankara.
- Durmuş, S. 1997. Açık ve yeşil alanların kullanım özellikleri (Ankara metropolü Çankaya ilçesi örneği). Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü Kamu Yönetimi Lisansüstü Uzmanlık Tezi. 7, 10, 13 s., Ankara.
- Eckbo, G. 1964. Urban landscape design. 3, 4 s., ABD.
- Eckbo, G. 1969. The landscape we see. Mc Grow-Hill Book Company, 223 s., U.S.A.
- Eke, F. ve Özcan, Ü. 1988. Tarihi dokunun korunması ve uluslararası deneyimler. Mimarlık Dergisi 88/2, Sayı:2, 34, 35 s., İstanbul.
- Erdoğan, E. 1996. Anadolu avlularının özellik ve düzenleme ilkeleri üzerinde karşılaştırmalı bir araştırma. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi, Ankara.
- Ergin, Ş. 1989. Kentsel açık ve yeşil alan donanımının niceliksel değerlendirilmesine yönelik matematiksel bir model önerisi. Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, 15 s., İzmir.
- Eruzun, C. 1987. Kentsel sitlerin korunmasında yerel yönetimlerin önemi. Türkiye 11. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, Trakya Üniversitesi 47, 50 s., Edirne.
- Eruzun, C. 1992. Korumada kentsel tasarım boyutu ve uygulama sorunsalı. 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu, 23-24 Mayıs 1991. MSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 280,292 s., İstanbul.

- Etli, B. 2002. Edirne ili merkez ilçe yeşil alan sisteminin peyzaj mimarlığı ilkeleri yönünden irdelenmesi. Trakya Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Dergisi, B Serisi, Cilt 3, No:1, 52 s., Edirne.
- Faroquhi, S. 1994. Osmanlı'da kentler ve kentliler. 22, 41 s., İstanbul.
- Fersan, N. 1980. Küçük Anadolu kentlerinde tarihsel dokunun korunması ile ilgili bir yöntem araştırması. İTÜ Mimarlık Fakültesi, Doktora tezi. İstanbul.
- Gencer, A. 2002. Kentsel tasarım ve peyzaj mimarlığı .Hacı Bayram Camii çevresi örneği. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı. Yüksek lisans tezi. 40, 48 s., Ankara.
- Gençel, Z. 2000. Kentsel tasarım sürecinde kentsel tasarımın yeri ve rolü. "Kentsel Tasarım Kentsel Çevreye Çok Disiplinli Bir Yaklaşım Aracı", Türkiye'de Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Çerçevesinde 11. buluşma, 29-30-31 Mayıs / 1-2 Haziran 2000, MSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 50, 61 s., İstanbul.
- Gül, A. 2001, Orman peyzajı ve rekreasyon ders notları. SDÜ. Orman Fakültesi. Isparta.
- Gül, A. ve Küçük, V. 2001. Kentsel açık-yeşil alanlar ve Isparta kenti örneğinde irdelenmesi. Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi. Seri:A, Sayı:2, 32 s., Isparta.
- Gülersoy, N.Z., Tezer, A., Eyüpoğlu, E. ve Yiğiter, R. 1993. Tarihi şehir merkezlerinin gelişme sürecinde yayalaştırma etkileri Beyoğlu İstiklal Caddesi örneği. 2. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. 21-22 Mayıs 1992. Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü. 97 s., İstanbul.
- Günay, B.1999. Urban design is a public policy. Faculty of Architecture Press, METU, 23, 24, 32, 56 s., Ankara.
- Günel, G. ve Günel, M. 1993. Kültür. T.C. Kültür Bakanlığı Dergisi. Sayı:98. 57s., Ankara.
- Gürpınar, E. 2001. Kültür ve tabiat varlıklarını koruma üzerine. İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi. No:23-24 (Ekim 2000-Mart 2001). 2 s., İstanbul.
- Güzer, B.D. ve Güzer, A. 1996. Çevresel tasarım ve tüketiminde "Fast-Food" Modelinin sorunları. Çevre planlama ve tasarımına bütüncül yaklaşım. Çevre Planlama ve Tasarım Haftası'96 Etkinlikleri. A.Ü. Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, 56, 61 s., Ankara.
- Gold, S.M. 1990. Recreation planning and design. McGraw-Hill Book Company, New York.
- Göksu, E. 1993. Mimari ve kentsel korumanın kavramsal temelleri ve ilkeleri: Uluslar arası düzlemde belirlenen çerçevenin ulusal düzeyde irdelenmesi. 1. Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kollokyumu, 7-8 Nisan, MSÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, MSÜ Matbaası, basım Yılı 1994, İstanbul.
- Harmankaya, S. ve Tanındı, O. 1996. Türkiye arkeolojik yerleşmeleri-1: Paleolitik/Epipaleolitik, Ege Yayınları. İstanbul.
- Harmankaya, S., Tanındı, O. ve Özbaşaran, M. 1997. Türkiye arkeolojik yerleşmeleri-2: Neolitik, Ege Yayınları. İstanbul.
- ICOMOS, 2006. Tarihi Kentlerin ve Kentsel Alanların Korunması Tüzüğü. (Washington Tüzüğü-1987). Web sitesi: <http://www.icomos.org.tr>. Erişim Tarihi: 12.07.2006.

- İnam, Ş. ve Çay, T. 2002. İmar ve şehirleşme kanun tasarısı üzerine bir inceleme. Selçuk Üniversitesi Jeodezi ve Fotogrametri Mühendisliği Öğretiminde 30. Yıl Sempozyumu. 16-18 Ekim 2002. 1 s., Konya.
- İşbir, E.G. 1991. Şehirleşme ve meskenleri. Çevre, mesken, yönetim. Gazi Büro Yayınları. 35, 39 s., Ankara.
- Kaplan A. ve Küçükerbaş E. 2000. Kentsel tasarımda peyzaj mimarlığının yeri ve kentsel peyzaj tasarımı. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası, Peyzaj Mimarlığı Kongresi, 50, 51 s., Ankara.
- Kaplan, H. ve Kaya, Ö. 2002. Askı-geçit sistemi: Kent merkezinde güvenli ulaşım mekanlarının düzenlenmesindeki yeri. http://www.trafik.gov.tr/arastirma_inceleme/arastirma_inceleme_bildiriler.asp. Erişim Tarihi: 13.10.2006.
- Kaplan, H., Bayraktar, N., Tekel, A., Çalgüner, T. ve Yalçın, Ö. 2003. Kentsel tasarım süreci ve yöntemine ilişkin bir alan çalışması; Çeşme-Dalyan yerleşiminde yeni bir yöntem denemesi. Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der., Cilt 18, No 2, 4 s., Ankara.
- Karaman, A. 1992. Kentsel tasarımda çevresel bütünlük ve süreklilik. 1. Kentsel Tasarım Uygulamalar Sempozyumu, MSÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 23-24 Mayıs 1991, 63, 65 s., İstanbul.
- Karaman, A. 1999. Bir disiplin ve meslek olarak kentsel tasarımın yeni konumu ve içeriği. 1. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi Bildiriler Kitabı. Türkiye’de 10. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu Çerçevesinde Bir Değerlendirme. Mimar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 234, 239 s. İstanbul.
- Keleş, R. 1980. Kentbilim terimler sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları, 15, 17 s., Ankara.
- Keleş, R. 1998. Kentbilim Terimler Sözlüğü İmge Kitabevi Yayınları, 93 s., Ankara.
- Kennet, W. 1972. Preservation, Temple Smith. Ltd., London.
- Kuban, D. 1968. Anadolu-Türk şehri tarihsel gelişmesi, sosyal ve fiziki özellikleri üzerinde bazı gelişmeler. Vakıflar Dergisi, Sayı:VII. 58, 71 s., İstanbul.
- Küçükerbaş, E. V. ve Malkoç, E. 2000. Planlama ≠ tasarım. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Peyzaj Mimarlığı Kongresi. 531, 535 s., Ankara.
- Lang, J. 1994. Urban design: the american experience. Van Nostrand Reinhold, S.2, New York
- Larkham, P.J. 1996. Conservation and the city. London and New York: Routledge.
- Madran, E. 1989. “Son yirmi yılda koruma yasaları” Tarihi kentlerde planlama / düzenleme sorunları. Türkiye 11. Dünya Şehircilik Günü Kollokyumu, Ankara.
- Madran, E. ve Özgönül, N. 1993. Koruma planlarının yenilenmesinde nedenler ve ölçütler. Ulusal Koruma Planlaması Semineri II, ICOMOS Türkiye Milli Komitesi Yıldız Teknik Üniversitesi, YTÜ Fakülte Yayın No: MF-94067, YTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı İşliği, Basım Yılı 1994, İstanbul.
- MİLLİ KÜTÜPHANE, 2006. Beylikler dönemi. Web sitesi: <http://www.mkutup.gov.tr/osmanli/tarihce.html>. Erişim Tarihi: 28.09.2006.
- Moughtin, C. 1992. Urban design: Street and square. Butterworth-Heinemann, Oxford.
- Okçuoğlu, Y. 1996. Çankırı Kentsel Sit Alanı Koruma Amaçlı İmar Planı Araştırma Raporu. T.C. Çankırı Belediyesi. 32, 34 s., Çankırı.

- Okuyay, İ. 2001. Fransa’da kentsel sit alanlarının korunması. YEM Yayınları. Yapı-Endüstri Merkezi. İstanbul.
- OSBÜK, 2005. 3065 Katma Değer Vergisi Kanunu. 2. kısım istisnalar. Web sitesi: <http://www.osbuk.org/docs/Kanun/3065KDVKanunu.doc>. Erişim Tarihi: 02.10.2006.
- Önal, İ. 2003. Koruma kültürü ve etik kurallar. Türkiye mühendislik haberleri. Sayı: 423. 28 s., Ankara.
- Özcan, K. 2005. Orta Asya Türk kent modelleri üzerine bir tipoloji denemesi (VIII. Yüzyıldan XIII. Yüzyıla kadar). Gazi Üniversitesi Mühendislik mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 20, No:2. 252 s., Ankara.
- Özdemir, M.Z. 2005. Türkiye’de kültürel mirasın korunmasına kısa bir bakış. Planlama 2005/1, Sayı 31. TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını. 20, 21 s., İstanbul.
- Özdemir, A. 2000. Ülkemizde meydanaşmazlaşmanın nedenleri. TMMOB Peyzaj Mimarları Odası. Peyzaj Mimarlığı Kongresi. 480 s., Ankara.
- Özer, M.N. 2005. Türkiye’de kentsel tasarım olgusu. Şehircilik çalışmaları Gazi Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü 20. yıl anısı. 174 s., Ankara.
- Özkadif, N. 2001. An evaluation of townscape vocabulary as a design tool for shaping today’s urban environments. ODTÜ Şehir Planlama Anabilim Dalı Kentsel Tasarım Programı. Yüksek lisans, 5, 9, 12 s., Ankara.
- Öztürk, B. 2004. Kentsel açık ve yeşil alan sistemi oluşturulması: Kayseri kent bütünü örneği. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü. Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı. Doktora tezi. 29, 32 s., Ankara.
- Pamay, B. 1978. Kentsel peyzaj planlaması. İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- Relph, E. 1987. The modern urban landscape. The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Suher, H. 1998. Kent Planlama sürecinde meydanların yeri ve işlevi. Peyzaj Mimarlığı Dergisi, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası, Mayıs-Haziran, Sayı: 4, 14,18 s., İstanbul.
- Sökmen, P. 1987. Tarihsel çevre korumasının kent planlaması içindeki yeri. Tarihi kentlerde planlama/düzenleme sorunları. Türkiye 11. Dünya Şehircilik Kollokyumu, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Matbaası, Ankara.
- Sönmez, İ. 1999. Kentsel yaşam bilincini oluşturmada bir araç olarak kentsel tasarım. 1. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi, 26-27-28 Mayıs, MSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İstanbul.
- Şanlı, İ. 1992. Kentsel tasarım eğitimi üzerine yanıtlanmamış bazı temel sorular. 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyumu. 23-24 Mayıs 1991. MSÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 5, 9 s., İstanbul.
- Şişman, E.E. ve Yetim, L. 2004. Tekirdağ kentinde donatı elemanlarının peyzaj mimarlığı açısından irdelenmesi. Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, 5 (1): 43 s., Edirne.
- Tanyeli, U. 1987. Anadolu Türk kentinde fiziksel yapının evrim süreci (11.-15. yy) İTÜ. Fen Bilimleri Enstitüsü. Doktora tezi. 20, 26, 41, 64, 83, 108, 128 s., İstanbul.
- TBMM, 2006. Sarayların millete intikali ve genel durumu. 3 Mart 1924’de çıkarılan 431 sayılı yasanın 11. maddesi. Web sitesi: <http://www.tbmm.gov.tr/saraylar/intikal.htm>. Erişim Tarihi: 14.09.2006.

- T.C. BAŞBAKANLIK VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, 2005. Vakıf eski eserler onarım projesi. Ana hizmet birimleri. Web sitesi: <http://www.vgm.gov.tr>. Erişim Tarihi: 01.09.2006.
- T.C. ÇANKIRI VALİLİĞİ, 2006. Web sitesi: <http://www.cankiri.gov.tr>. Erişim Tarihi: 04.08.2006.
- T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI, 2000. Web Sitesi: <http://www.discoverturkey.com/turkiye.html>. Erişim Tarihi: 08.09.2006.
- T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI, 2005. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu. Web sitesi: <http://www.kultur.gov.tr>. Erişim Tarihi: 18.10.2006.
- T.C. Resmi Gazete, 1983. 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Sayı:18113 (23.07.1983).
- T.C. Resmi Gazete, 2005. Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik. I. Bölüm, Madde:4, Sayı: 25887 (26.07.2005).
- T.C. Resmi Gazete, 2005. Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik. II. Bölüm, Madde:6, Sayı: 25887 (26.07.2005).
- Tekeli, İ. 1982. Türkiye’de kentleşme yazıları. Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar:3. 15, 17, 20. 21, 33, 37 s., Ankara.
- Tekeli, İ. 1991. Antalya Yarışması Üzerine Görüşler-Kentsel Tasarımın Sorunları Tartışılmaya Başlanmalıdır. Mimarlık Dergisi-1 74, s., İstanbul.
- Tekeli, İ. 1994. Bir kentsel tasarım kuramının gerçekleştirilmesi üzerine düşünceler. Kent, planlama, politika, sanat, Tarık Okyay anısına yazılar, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliği, Ankara.
- Tekeli, İ. 2006. Türkiye’de kent planlaması düşüncesinin gelişimi. Mimarlık, Kültür ve Sanat Dergisi. Yapı Dergisi 291/Şubat Sayısı. Yapı Endüstri Merkezi, İstanbul.
- Ter, Ü. 2002. Konya kenti açık ve yeşil alan varlığı içinde tarihi kent merkezinin kentsel tasarımı üzerine bir araştırma. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj mimarlığı Anabilim Dalı. Doktora tezi. 14, 31, 37, 44, 51, 68, 76 s., Ankara.
- TMMOB MİMARLAR ODASI, 2006. Korunması Gerekli Kültür Varlıklarının Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Hizmetleri Şartnamesi ve En Az Bedel Tarifesi Taslağı, II.Bölüm. TMMOB Mimarlar Odası. Web sitesi: <http://www.mimarist.org>. Erişim Tarihi: 02.08.2006.
- Tunçer, M. 1998. Kentsel tasarımın tarihsel çevre korumasında etkin olarak kullanımı, “böl ve yönet modeli”: Ankara, Konya, Antalya tarihi kent merkezleri. 9. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar sempozyumu, “Farklı Ölçeklerde Kentsel Tasarım”, MSÜ. Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, 21-22 Mayıs 1998. İstanbul.
- Tunçer, M. 2006. Türkiye’de tarihsel ve kültürel çevreleri koruma olgusu. http://www.haberbilgi.com/bilim/cevre/mehmet_tuncer/cevrekoruma.html. Erişim Tarihi: 01.09.2006.
- Türel, G. D. 1988. Ankara kenti yeşil alanlarının kullanım etkinliklerinin bugünkü durumu ve yeterliliği için alınması gereken önlemler. A.Ü. Fen Bilimleri

- Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı. Yüksek lisans tezi. Ankara.
- Türkoğlu, Ö. 1998. Bir zamanlar Çankırı. T.C. Çankırı Valiliği. 9 s., Ankara.
- Tüzün, D. 1998. Atatürk ve arkeoloji. Arkeoloji ve Arkeologlar Derneği İletişim Bülteni, Mayıs-Ekim 1998, Sayı: XIII. <http://arkeolojidunyasi.sitemynet.com/arkeoloji/id18.htm>. Erişim Tarihi: 02.07.2006.
- Ulusoy, Z. 1995. Kentsel korumanın fiziksel ve toplumsal boyutları. Kentsel korumada uygulama sorunları, yöntemler, teknikler ve araçlar, 2. Kentsel Koruma Yenileme ve Uygulamalar Kolokiyumu, 15 Nisan 1994, MSÜ Matbaası, İstanbul.
- UNESCO, 2006. Convention concerning the protection of the world cultural and natural heritage. 16 November 1972. Web sitesi: <http://www.unesco.org>. Erişim Tarihi: 05.09.2006.
- Uzun, G. 1993. Kentsel rekreasyon alan planlaması. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Ders Kitabı. No: 48, 14-20 s., Adana.
- Uzunçarşılı, İ.H. 1984. Anadolu Beylikleri. Ankara.
- Vardar, A. 1997. Kentsel tasarımın farklı çehreleri. Planlama, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, Sayı: 16, 6 s., Ankara.
- Velioğlu, A. , Araz, A. ve Tavşan, C. 1993. Koruma olgusu içinde mimari tasarım süreci. 1. Kentsel Koruma ve Yenileme Uygulamalar Kolokiyumu, 7-8 Nisan, M.S.Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, MSÜ Matbaası, Basım Yılı 1994, İstanbul.
- Vidinlioğlu, N. 1993. Korumada yasal sistemin gelişimi. Ulusal Koruma Planlaması Semineri II, ICOMOS Türkiye Milli Komitesi Yıldız Teknik Üniversitesi, 29-30 Eylül – 1 Ekim, YTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı İşliği, Basım Yılı 1994, İstanbul.
- VİKİPEDİ, 2006. Web sitesi: <http://www.wikipedia.org>. Erişim Tarihi: 08.11.2006.
- Whitehand, J.W.R and Larkham P.J. 1992. Urban landscapes. 1 s., London and New York.
- Walker, M. 1996. “Understanding the Burra Charter”, Australia ICOMOS. <http://www.teachingheritage.nsw.edu.au/1views/w1vburra.html>. Erişim Tarihi: 10.10.2006.
- Wycherley, R.E. 1993. Antik çağda kentler nasıl kuruldu? Arkeoloji ve sanat yayınları. Deneme, eleştiri ve tarih dizisi:3. 4, 5 s., İstanbul.
- Yaşlıca, E., Tanrıvermiş, E. ve Akay, A. 1999. Peyzaj tasarımının kentsel tasarım süreci içindeki yeri. TEMA 1- Kentsel tasarımın kavramsal gelişimi ve değişimi. 1. Ulusal Kentsel Tasarım Kongresi, 86, 92 s., İstanbul.
- Yaşlıca, E., Şenlier, N., Çalışır, S. ve Hovardaoğlu, O. 2002. Tarihi kentsel dokularda yaşam kalitesinin artırılmasında ulaşım sorunu için çözüm önerileri. Gazi Üniversitesi, Uluslar arası Trafik ve Yol Güvenliği Kongresi. Ankara.
- Yayla, Y. 1977. “Türkiye’de belediyelerin temel sorunu” Onur Armağanı, İstanbul Üniversitesi Yayını, Fakülteler Matbaası. 1002 s., İstanbul.
- Yazgan, M.E. 1979. Safranbolu kenti ve yakın çevresi peyzajının korunması ve geliştirilmesi üzerine bir araştırma. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi Basımevi. Ankara.
- Yazgan, M.E. ve Erdoğan, E. 1992. Tarihi çevrelerde peyzaj planlama. A.Ü.Z.F. Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Peyzaj Mimarisi Derneği Yayınları:2, 24, 46, 47 s., Ankara.
- Yinanç, M.H. 1944. Türkiye tarihi-Selçuklular devri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat

- Fakóltesi Tarih Zümresi Neşriyatı. 180 s., İstanbul.
- Zeren, N. 1981. Kentsel alalarda alınan koruma kararlarının uygulanabilirliğı. İTÜ Mimarlık Fakóltesi, Doktora tezi. İstanbul.
- Zeren, N. 1990. Koruma Amaçlı İmar Planı yapım süreci ilkeler, yöntemler. Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, T.C. Kùltür Bakanlığı Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü, Ankara.

EKLER

Ek 1 Çankırı Kentsel Sit Alanında Anket Yapabilmek İçin

Çankırı Valiliği ile Yapılan Yazışma

Ek 2 Araştırmada Kullanılan Anket Formu

Ek 3 Çankırı Kentsel Sit Alanı Kentsel Peyzaj Tasarım Projesi

**Ek 1 Çankırı Kentsel Sit Alanında Anket Yapabilmek İçin Çankırı Valiliği ile
Yapılan Yazışma**

T.C.
ÇANKIRI VALİLİĞİ
İl Yazı İşleri Müdürlüğü

Sayı : B.05.4.VLK.4.18.03.00-İşl.18/2465
Konu :

18/07/2006

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
ZİRAAT FAKÜLTESİ PEYZAJ MİMARLIĞI BÖLÜMÜ BAŞKANLIĞINA

İlgi : 14.07.2006 tarih ve 234 sayılı yazınız.

Bölümünüz doktora öğrencilerinden Nazan KUTER'in "Çankırı Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Peyzaj Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi" konulu doktora tez çalışması kapsamında veri tabanı oluşturabilmek üzere çalışma alanında anket çalışması yapması Valiliğimizce uygun görülmüştür.

Bilgilerinizi rica ederim.

N.Kemal NAZLI
İlgaz Kaymakamı
Vali a.
Vali Yardımcısı V.

EK 2 Araştırmada Kullanılan Anket Formu

“ÇANKIRI KENTİ AÇIK VE YEŞİL ALAN VARLIĞI İÇİNDE TARİHİ KENT MERKEZİNİN KENTSEL PEYZAJ TASARIMI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ” KONULU DOKTORA TEZİ KAPSAMINDA YAPILAN ANKET ÇALIŞMASI

Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı’nda yürütülen “Çankırı Kenti Açık ve Yeşil Alan Varlığı İçinde Tarihi Kent Merkezinin Kentsel Peyzaj Tasarımı Açısından Değerlendirilmesi” konulu doktora tezi kapsamında gerekli değerlendirmelerin yapılabilmesi için tarafımdan (Nazan KUTER) uygulanacak olan bu anket yaklaşık 10 dakika sürecektir. Derlenecek olan kişisel bilgiler yalnızca istatistiksel amaçla kullanılacak, resmi ve özel kişi veya kuruluşlara açıklanmayacaktır. Herhangi bir hukuki ve resmi işlemde delil olarak kullanılamaz.

FORM NO:

TARİH :

I. BÖLÜM: Adres ve Demografik Bilgiler

Geleneksel Konut :

Konut :

ADRES:

İl : ÇANKIRI

İlçe : MERKEZ

Mahalle :

Cadde :

Sokak :

Dış Kapı No : □ □ □

İç Kapı No : □ □

Hane Halkı : Aralarında akrabalık bağı bulunsun veya bulunmasın aynı konutta ikamet eden, temel yaşam gereksinim ve hizmetlerini birlikte karşılayan bir veya birkaç kişinin oluşturduğu topluluktur.
Hane Halkı Reisi : Hane halkı, yönetiminde birinci derecede söz sahibi olan hane halkı üyelerinden biridir.

Anket Çalışmasını yanıtlayan kişi hane halkı reisi mi? Evet ☐ 1

Hayır ☐ 2

EK 2 Araştırmada Kullanılan Anket Formu (devam)

Soru 1. Hanede yaşayan kişilerin özelliklerini belirtir misiniz?

	- 1 -	- 2 -	- 3 -	- 4 -	- 5 -	
Hanede yaşayan kişiler	Cinsiyet K ☐ 1 E ☐ 2	Hane halkı reisine yakınlığı nedir? Hane halkı reisi ☐ 1 Eşi ☐ 2 Oğlu / Kızı ☐ 3 Babası / Annesi ☐ 4 Kardeşi ☐ 5 K.peder/ K.valide ☐ 6 Diğer akraba ☐ 7 Diğer ☐ 8	Kaç yaşıdasınız? 0-10 ☐ 1 11-20 ☐ 2 21-30 ☐ 3 31-40 ☐ 4 41-50 ☐ 5 51-60 ☐ 6 60 + ☐ 7	Eğitim durumunuzu belirtir misiniz? Okur-yazar değil ☐ 1 Okur-yazar ☐ 2 İlk okul ☐ 3 İlköğretim ☐ 4 Ortaokul ve dengi ☐ 5 Lise ve dengi ☐ 6 Yüksekokul ☐ 7 Fakülte ☐ 8 Master / Doktora ☐ 9	Medeni durumunuzu belirtir misiniz? Bekar ☐ 1 Evli ☐ 2 Birlikte yaşıyor ☐ 3 Evli fakat ayrı yaşıyor ☐ 4 Boşandı ☐ 5 Eşi öldü ☐ 6	Herhangi bir... Eve... İşyerinde... Düzenli ü... Yevmiyel... İşveren... Kendi hes... Ücretsiz a...
Hanede yaşayan kişi sayısını belirtir misiniz? [] kişi.						
1-						
2-						
3-						
4-						
5-						
6-						
7-						

EK 2 Araştırmada Kullanılan Anket Formu (devam)

Soru 2. Hanenizin aylık toplam kullanılabilir net geliri (maaş, ücret, kira, faiz, vb. gelirleri) şimdi okuyacağım gelir gruplarından hangisine girmektedir?

- 350 milyon ve altı ☐ 1
351 milyon – 600 milyon ☐ 2
601 milyon – 800 milyon ☐ 3
801 milyon – 1 milyar ☐ 4
1 milyar üzerinde ☐ 5
Yanıt vermedi ☐ 6

Soru 3. Şuan oturduğunuz konutun mülkiyeti size mi ait?

- Evet ☐ 1
Hayır ☐ 2

Soru 4. Kaç yıldır bu evde oturuyorsunuz?

- 1 yıldan az ☐ 1
1-5 yıl ☐ 2
5-10 yıl ☐ 3
10 yıldan fazla ☐ 4

Soru 5. Neden burada oturuyorsunuz? (Sizce en önemli seçeneği işaretleyiniz)

- Mülkiyeti kendine ait ☐ 1
Ekonomik nedenler ☐ 2
Aile ilişkileri ☐ 3
Komşuluk ilişkileri ☐ 4
Hemşehrilik ☐ 5
Merkezde yer alması ☐ 6
Yanıt vermedi ☐ 7
Diğer (açıklayınız) ☐

8.....
.....

Soru 6. Şu an oturduğunuz konut korunması gerekli (tescilli) bir yapı mı?

- Evet ☐ 1 (konutun mülkiyeti size ait değilse 9. soruya geçiniz)
Hayır ☐ 2 (11. soruya geçiniz)
Bilmiyor ☐ 3 (11. soruya geçiniz)

EK 2 Araştırmada Kullanılan Anket Formu (devam)

Soru 7. Varolan koşullarınız durumunda evden taşınmayı düşünür müsünüz?

- Evet ☐ 1
Hayır ☐ 2
Yanıt vermedi ☐ 3

Soru 8. Size bir ev sağlanması durumunda evden taşınmayı düşünür müsünüz?

- Evet ☐ 1
Hayır ☐ 2
Yanıt vermedi ☐ 3

Soru 9. Bu evde şimdiye kadar hiç onarım yapıldı mı?

- Evet ☐ 1
Hayır ☐ 2 (11. soruya geçiniz)
Bilmiyor ☐ 3 (11. soruya geçiniz)

Soru 10. Hangi tür onarımlar yapıldı? (Birden fazla seçeneği işaretleyebilirsiniz)

- Esaslı onarım (oda ve merdiven ekleme
duvar kaldırma vb.) ☐ 1
Cephede boya-badana ☐ 2
İç mekan düzenlemesi (bakım-onarım) ☐ 3
Tesisat ☐ 4
Çatı aktarımı ☐ 5
Bilmiyor ☐ 6
Diğer (açıklayınız) ☐ 7

.....
.....

II. BÖLÜM: Tarihi Kent Merkezinde Yaşayan Bireylerin Tarihi Çevre Koruma Hakkındaki Düşünceleri

Soru 11. Size göre tarihi çevreler korunmalı mıdır?

- Evet, korunmalıdır ☐ 1
Hayır, gereksizdir ☐ 2 (14. soruya geçiniz)
Fikri yok ☐ 3 (14. soruya geçiniz)
Diğer (açıklayınız) ☐

4.....

EK 2 Araştırmada Kullanılan Anket Formu (devam)

Soru 12. Tarihi çevreler niçin korunmalıdır? (Sizce en önemli seçeneği işaretleyiniz)

- Tarihi sürekliliği sağladığı için gelecek nesillere bir kültür mirasıdır ☐ 1
Turistler ilgi gösterdiği için ekonomiye katkısı vardır ☐ 2
Eski yapı olduklarından dolayı ☐ 3
Yurt dışından gelen bir modadır ☐ 4
Fikri yok ☐ 5
Diğer (açıklayınız) ☐
6.....

Soru 13. Cami, bedesten, hamam, v.b. anıtsal yapılar nasıl korunmalıdır? (Sizce en önemli seçeneği işaretleyiniz)

- Tek yapı olarak korunmalı, çevresindeki gereksiz işlevler kaldırılmalıdır ☐ 1
Çevrelerindeki eski doku ile birlikte düzenlenmelidir ☐ 2
Yeni işlevler verilerek kullanılmalıdır ☐ 3
Fikri yok ☐ 4
Diğer (açıklayınız) ☐
5.....

III. BÖLÜM: Tarihi Kent Merkezinde Yaşayan Bireylerin Çankırı Tarihi Kent Merkezine (araştırma alanına) İlişkin Görüşleri

Soru 14. Tarihi kent merkezinde karşılaştığınız aşağıdaki sorunlarla ilgili görüşleriniz nelerdir?

	Ciddi Sorun ☐ 1	Sorun ☐ 2	Sorun Değil ☐ 3
1. Yoğun taşıt trafiği			
2. Yeşil alanların azlığı			
3. Dinlenme alanlarının yetersizliği			
4. Kalabalık - gürültü			
5. Hava kirliliği			
6. Görsel kirlilik			
7. Otopark alanlarının yetersizliği			
8. Altyapı eksikliği			
9. Bakımsızlık			
10. Fikri yok			
11. Diğer ise belirtiniz			

EK 2 Araştırmada Kullanılan Anket Formu (devam)

Soru 15. Tarihi kent merkezinde yapılması gereken aşağıdaki düzenlemeler hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

	Çok Gerekli ☐ 1	Fark Etmez ☐ 2	Gereksiz ☐ 3
1. Ulaşım sistemi düzenlenmeli			
2. Dinlenme amacına uygun olarak açık-yeşil alanlar düzenlenmeli			
3. Yeterli otopark alanları ayrılmalı			
4. Tarihi değerlerin algılanabilirliği artırılmalı			
5. Tarihi değerlerin çevresinde yeşil alanlar oluşturulmalı			
6. Çevre temizliğine önem verilmeli			
8. Fikri yok			
9. Diğer ise belirtiniz			

Soru 16. Tarihi kent merkezinde bulunan bazı sokaklar trafiğe kapatılsın mı?

Evet, trafiğe kapatılsın ☐ 1

Hayır, şu anki durumu kalsın ☐ 2

Fikri yok ☐ 3

Diğer (açıklayınız) ☐

4.....
.....

IV. BÖLÜM: Tarihi Kent Merkezinde Yaşayan Bireylerin Açık-Yeşil Alanları Kullanma Amaçlarının ve Bunlardan Beklentilerinin Ortaya Konması

Soru 17. Kent içerisindeki açık-yeşil alanların kullanım amaçları sizin için ne derece önemli?

	Çok Önemli ☐ 1	Önemli ☐ 2	Önemli Değil ☐ 3
1. Doğa içinde bulunma			
2. Açık havadan yararlanma			
3. Dinlenme			
4. Açık havada yeme-içme			
5. Spor aktiviteleri			
6. Kısa süreli dinlenme			
7. Sohbet etme			
8. Fikri yok			
9. Diğer ise belirtiniz			

EK 2 Araştırmada Kullanılan Anket Formu (devam)

Soru 18. Kent içindeki açık-yeşil alanlar sizce yeterli mi?

Evet, yeterli ☐ 1

Hayır, yeterli değil ☐ 2

Fikri yok ☐ 3

Soru 19. Açık-yeşil alanlardan beklentilerinizin önem düzeyini belirtiniz.

	Çok Önemli ☐ 1	Önemli ☐ 2	Önemli Değil ☐ 3
1. Bakımlı ve güvenli olmalı			
2. Yeterli oturma alanı olmalı			
3. Fazla yeşil alanı olmalı			
4. Yeterli aydınlatma ve çöp alanı olmalı			
5. Fikri yok			
6. Diğer ise belirtiniz			

ANKET BİTTİ TEŞEKKÜR EDERİZ

ÇANKIRI KENTSEL SİT ALANI KENTSEL PEYZAJ TASARIM PROJESİ

K
B
D
G
ÖLÇEK 1/1000

LEJAND

- Kentsel Sit Sınırı
- Taşıt Yolu
- Yaya Yolu ve Yaya Bölgesi
- Yapılar
- Tescilli Yapılar
- Öneri Yeni Yapılar
- Çevreye Uyumlu Yeni Cephe Düzenlemesi
- Öneri Yeşil Alanlar (Dinlenme Alanı, ÇDA)
- Mevcut Avlu ve Bahçeler
- Oturma Birimleri
- Havuz
- Heykel
- Çeşme
- Bitkiler
- Aydınlatma Elemanı
- Çöp Kutusu
- Kültür Müzesi (Karataş Hamamı)
- Kültür Evi (Yaran Evi)
- Sanat Galerisi (Eski Hastane)
- Kina Evi (Çamapirane)
- El Sanatları Atölyesi
- Satış Birimleri (Hediyelek, Eya, Halı, Kilim)
- Restoran (Yöre Yemeklerinin Sunduğu)
- Kahve / Kahvehane
- Pansiyon

Hazırlayan : Nazan KUTER - 2006

EK 3 Çankırı Kentsel Sit Alanı
Kentsel Peyzaj Tasarım Projesi

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Nazan KUTER

Doğum Teri : Yalvaç/Isparta

Doğum Tarihi : 01.01.1976

Medeni Hali : Evli

Yabancı Dili : İngilizce

Eğitim Durumu: (Kurum ve Yıl)

Lise : Yalvaç Atatürk Lisesi (1993)

Lisans : İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü (1997)

Yüksek Lisans: Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı (1998-2002)

Çalıştığı Kurum/Kurumlar ve Yıl

Karçinsan Peyzaj Mimarlığı Proje Ofisi 1995-1996

MİM Ağaç Center 1996-1997

Plato Peyzaj Mimarlığı Proje Ofisi 1997-1999

Siemens Ankaray Konsorsiyumu Proje Ofisi 1999-2001

Ankara Üniversitesi Çankırı Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Araştırma Görevlisi 2002-

Yayınları (SCI ve Diğer)

Göl, C., ve Kuter, N., 2005. Su ve Toprak Kaynaklarının Korunmasında Orman İçi Dinlenme Yerlerinin Önemi, Korunan Doğal Alanlar Sempozyumu, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi 08-10 Eylül 2005, Isparta

Kuter, N., ve Erdoğan, E., 2006. Yalvaç, Pisidia Antiocheia Antik Kenti ve Çevresinin Peyzaj Özellikleri ve Turizm Açısından Değerlendirilmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi Seri: A Sayı:1, 108-120. Isparta.